

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA II.

TÖRTÉNELEM-, JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI OSZTÁLYÁNAK ÉRTEKEZÉSIT

SZERKESZTI MESZLÉNYI ANTAL OSZTÁLYTITKÁR

III. kötet.

1. szám.

A HÉTSZÁZADOS VASVÁRI SZENT DOMONKOS-RENDI KOLOSTOR TÖRTÉNETE

1241—1941

ÍRTA

P. FEHÉR MÁTYÁS O. P.

14 ÁBRÁVAL

*Bemutatta a Szent István Akadémia II. történelem-, jog- és
társadalomtudományi osztályának 1941 november 14-én tartott
felolvasó-ülésén.*

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA

1942

Nihil obstat. *Fr. Cornelius Böle*, libr. censor. *Fr. Dominicus M. Ratnik O. P.*, S. Th. D.

208/1942. Imprimi potest. Bpest, die 26. m. Apr. a. 1942. *Fr. Bartholomaeus M. Badalik*, Prior Provinciális.

Nihil obstat. *Dr. Michael Marczell* censor dioecesanus. Nr. 4538/1942. Imprimatur. Strigonii die 11. Junii 1942. *Dr. Joannes Drahos*, vicarius generalis.

Kiadja: Papp Károly főtitkár. — Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

TARTALOMJEGYZÉK

a Szent István Akadémia Történelem-, Jog- és Társadalomtudományi
Osztálya Értekezéseinek

II. kötetéhez.

	Oldal
1. szám. <i>Luányi Béla</i> rendes tag: Báró Sennyey László S. J. nagyszombati rektor római utazásai (1687, 1693, 1696) 1929.....	1—131
2. « <i>Meszlényi Zoltán</i> rendes tag: A kánonjogi tanulmányok fontossága, 1930.....	1— 35
3. « <i>Molnár Kálmán</i> rendes tag: A jogfolytonosság helyreállításának jogelvi szükségessége és lehetősége, 1930.....	1— 42
4. « <i>Galla Ferenc</i> vendég: A clunyi reform hatása Magyarországon. La riforma di Cluny e l'Ungheria (Estratto in Italiano), 1931	1—148
5. « <i>Miskolczy István</i> rendes tag: Egykorú vélemény II. József reformterveiről, 1937.....	1— 17
6. « <i>Balanyi György</i> osztálytitkár: Csehországi Boldog Ágnes (1205—1282) 1938	1—34
7. « <i>vitéz Kárpáthy Kravjánszky Mór</i> rendes tag: I. Rákóczi Ferenc katolizálásának politikai vonatkozásai, 1940.....	1— 22
8. « <i>Atzél Elemér</i> rendes tag: A hatósági orvos titoktartása, 1940	1—20
9. « <i>Fallenbüchl Ferenc</i> vendég: A rabváltó trinitárius szerzetesek Magyarországon 43 ábrával, 1940.....	1—180
10. « <i>Egyed István</i> rendes tag: Apponyi mint közjogász, 1941.....	1—55

Kiadásért felelős: Papp Károly.
Stephaneum nyomda Budapest. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

Édesanyám emlékének!

BEVEZETŐ.

Hétszáz év történelmi áttekintése roppant nagy feladat. A vasvári dominikánus kolostor hétszázados jubileuma és a szerzetesi engedelmesség szava adtak erőt feladatom megoldásához. Isten kegyelmével és sokak támogatásával sikerült az ősi kolostor múltjából sok-sok eddig ismeretlen adatot feltárni.

A történelem fényből és árnyékból szövődik. Háború és béke követik egymást nyomon, a szellem emelkedését süllyedés teszi változattá. Ebben a történelmi munkában is így van. Aki csupa fényt és ragyogást vár, csalódní fog éppúgy, mint aki csak árnyékokat hajszol benne. S ez a csalódás nem a könyv hibája, hanem az elfoglultságé. Igyekeztem minden kort a saját mértékével mérni és a talán országos viszonylatban jelentéktelen eseményeket beleillesztettem az Egyház, Rend és Nemzetünk történelmi menetébe, hiszen a kolostor lakói mindháromnak szerves tagjai voltak.

Még egyet! Csak az igazságot kerestem és írtam le. S az igazságnak nincs mit félnie még akkor sem, ha néha kellemetlen érzéseket fakaszt az emberekbén. Rendem jelszavával: Veritas! — bocsátom útjára szerény munkámat és ha fogyatékok vannak talán benne, alázattal teszem az igazságot kutatók elé azzal a szent meggyőződéssel, hogy a tévedés kiigazítása, az igaz igazság elfogadása csak gazdagítja a lelket.

A köszönetről sem feledkezhetem meg. Mindenekelőtt hálám szavát nyilvánítom *P. Badalik Bertalan* tartományfőnök Atyának, hogy megbízott e szép munka elvégzésével. *P. Böle Kornélnak* az elindítást, *dr. Ivdnyi Bélának* a vezetést, *P. Jeney Raphaelnek* jóindulatát, *dr. Papp Károly* professzor, akadémiai főtitkárnak, és az egész Szent István Akadémiának, különösen *Balanyi György* igazgató úrnak atyai jószágú

megértését, *Meszlényi Antal* osztálytitkár úr szívességét itt is hálás szívvel köszönöm. Hálámat szeretném nyilvánítani még *dr. Szakos Gyula* püspöki szertartó úrnak, kedves barátomnak a szombathelyi, *Lovas Elemér O. S. B.* tanár úrnak a pannonhalmi, *dr. Szabady Béla* hit-tanár úrnak a győri és *dr. Láng Ince O. Cist.* tanár úrnak a szentgott-hárdi levéltárakban nyújtott készséges segítségért. S itt köszönöm meg a győri és keszthelyi Kármel meleg fogadtatását, amellyel számomra lehetővé tették munkám megírását.

Isten fizesse meg mindnyájuknak ezerszer!

Szombathely, 1941 szeptember 14. Vasvári Mária búcsúja napján.

P. Fehér Mátyás O. P., szerző.

I. RÉSZ.

Az alapítástól a feloszlatásig (1241—1557).

I. Fejezet. A kolostor alapítása.

A vasvári dominikánus kolostor alapítása *IV. Béla* király nevéhez fűződik. Bár az alapító levél már 1364 júniusában nem volt a kolostor birtokában, mert Nagy Lajos király Visegrádról kelt megerősítő levele mint elvesztettet említi,¹ mégis biztos adataink vannak a «második honalapító» bőkezűségéről, amellyel Vasvárot, az ősi királyi vármegye székhelyén Szent Domonkos fiait letelepítette.

Nagy Lajos király ugyanis a vasvári dominikánusok kérésére az elvesztett birtokba iktató levél helyett egy újat ad a kolostornak és a birtokok felsorolása után megemlíti, hogy «ezeknek a felsorolt birtok részeknek és fekvőségeknak birtokába néhai Béla, Magyarország királya vezette be az említett testvéreket, akik mindmáig békében és megszakítás nélkül megtartották azokat.»²

Ez az új birtokmegerősítő levél 123 évvel kelt a kolostor alapítása után, amikor még a hagyomány élénken élt a kolostor szerzeteseinek emlékezetében és bizonyára kellett az akkori korszokások szerint Béla királyért, mint alapítóért misézniök és zsolozsmázniuk, tehát ők biztosra vették, hogy *IV. Bélának* köszönhetik a kolostor javadalmait.

Vasvár ugyanis királyi ispánság székhelye volt³ és a várhoz meg lehetős terjedelmű javadalmak tartoztak.⁴ Magában a városban eredetileg csak három földesúr volt: maga a király, a vasvári társaskáptalan⁵ és kisebb részben a szentgotthárdi cisztercita apátság.⁶ A kolostor alapításához elengedhetetlenül szükséges anyagiakat a király adomá-

¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 59.

² «Per condam Dominum Béla Hungáriáé Regem memoratis Fratibus praedicatoribus collatae fuissent. . . »

³ Desics Ignác: «A vasvár-szombathelyi székeskáptalan története főbb vo násaiban». Géfin, II. 301.

⁴ Pesty Frigyes: «A magyarországi várispánságok története». 535.

⁵ Dr. Csánki Dezső: «Magyarország történelmi földrajza a Hunyadyak korában». II. 730.

⁶ Körmendi levéltár: A. II. 1. 8. No. 1.

nyozta mindjárt a vár alatt fekvő területen és egypár, Vasvárhoz közel fekvő településen.⁷ 1244-ben aztán a már meglévő birtoktesthez még egy kertnek való telket adományozott a király, de mivel a kolostor és templom környéke a vasvári káptalan tulajdona volt, Péter prépostkanonok beleegyezésével elcserélte ezt a telket a káptalannal egy a ma Pácsony és Szentmihályfalva között fekvő két ekényi szántóért, amelyet Lapsának neveztek.⁸ Látszik ebből az adományozó levélből, hogy a király mily nagy szeretettel gondoskodott a kolostor megélhetéséről és szeretetéről, hogy országos gondjai mellett is szívéen viselte a kolostor apró-cseprő ügyeinek elintézését, mint amilyen egy kertnek a kihasítása.

Valószínűnek kell tartanunk, hogy a nagy királyi várban, amely akkoriban Vasvár volt, már többek szerettek volna dominikánus kolostort alapítani. Hiszen itt volt várispán a nagy *Hahót nemzetségbeli Bánffy Buzád*, a «nagy bán», aki 1225-ben intézte a királyi vármegye és vár sorsát⁹ és nem sokkal később, 1237-ben belépett Szent Domonkos rendjébe.¹⁰

Vasvár jelentősége akkoriban legalább is közel oly nagy volt, mint Székesfehérváré, amelyhez teljesen hasonló privilégiummal, kiváltsággal dicsekedhetett.¹¹ A dunántúli részeken ekkor még csak Győrött, Székesfej érvárott és Pécsen voltak dominikánusok¹² s most a nagyforgalmú királyi városban, Vasvárott igyekeztek letelepedni. S Béla király bizonyára szívesen segített bőkezű adományaival a testvérek vágyát megvalósítani.

Amilyen bizonyos, hogy a vasvári kolostor alapítóját IV. Béla személyében kell keresnünk, annyira szűkölködünk adatokban az alapítás időpontját illetőleg. Ámbár sok apró adatból és történelmi eseményekből olyan két időpontot tudunk meghatározni, hogy azok között legfeljebb egy év időtartam van.

A történetírók eddig csupán arra szorítkoztak, hogy megállapítsák a legvégső időpontot, amikor a kolostor már egy ideje biztosan fennállt és amely bőséges találgatási lehetőségeket hagyott hátra a

⁷ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 59.

⁸ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. I. fasc. 1. No. 6. Közölve: Hazai Okmánytár. IV. 27.

⁹ Dr. Reiszig Ede: «Vasvármegye tisztikara a középkorban», 8. Karácsonyi János: «Magyar nemzetségeké II. 122—123. — Wertner Mór: «Árpád-kori magyar tisztviselők». Tört. Tár. 1898., 120.

¹⁰ Dr. Reiszig Ede: «Dunántúli Szemle», VIII. évfolyam 5—6. szám.

¹¹ Nóvák Mihály: «Vasvár története». 11—12. — Nóvák fordításban hozza a IV. László-féle kiváltságlevelet és azt írja, hogy ennek eredetije jókarban lévő pergamenten a vasvári bíró ládájában található. 8. Hiteles másolata: Nemzeti Múzeum: Ex diplomataria Georg. Gyurkovits.

¹² Nikolaus Pfeiffer: «Die ungarische Dominikanerordensprovinz von Ihrer Gründung 1221 bis zur Tatarenverwüstung 1241—1242». 28—33.

pontos alapítási év meghatározására.¹³ Ez az időpont 1244, amikor IV. Béla a kertet elcserélte a káptalannal és a testvéreknek adta.¹⁴ Ez az okirat már feltételezi a kolostor megalapítását és természetesen nem eshetik azzal egy esztendőre, hiszen akkor egy közös alapítólevéllel lebonyolíthatták volna a cserét, amelynél csak a káptalan járt jól a két ekényi¹⁵ Lapsa földdel.

Eddig tehát a történészek közül nem vizsgálták meg az összes adatokat, mert akkor sokkal közelebb jutottak volna az igazsághoz: *Vasvár kolostorai 1241-ben alapították.*

Ezt az állítást két forráscsoportból igyekszünk bizonyítani és pedig a dominikánus Rend egyetemes káptalanainak előírásaiából, valamint több apró történelmi mozzanatból, amelyek a magyar történetírásból ismeretesek. Ebből a két forráscsoportból egész határozottsággal állíthatjuk, hogy a vasvári dominikánus kolostor a tatárjárás előtt már létezett.

A párizsi egyetemes káptalanon egybegyűlt atyák azt a határozatot hozták, hogy ezentúl a káptalan kifejezett engedélye nélkül új kolostorokat alapítani nem lehet.¹⁶ S az engedélyezett új települések számát a káptalani aktáknak mindig meg kell említeniök. Ezt a határozatot 1236 pünkösdjén hozták és valóban, ezentúl minden egyes káptalani iratban találunk ilyen engedélyeket, amelyek néha az alapítandó kolostor helyét is megjelölik, de legalább is rendtartományok szerint megadják az engedélyezett kolostorok számát.

Így már 1240-ben a bolognai általános káptalan atyái engedélyt adtak öt rendtartománynak, hogy új kolostorokat építhessenek s ezek között a magyar provincia az első két rendházépítési engedéllyel.¹⁷ A káptalan atyáinak szavai «két házat engedélyezünk a magyar rendtartománynak» mutatja, hogy a magyar provincia akkor még tele volt lendülettel és az összes rendtartományok között egyes-egyedül ez kapott engedélyt kettőre, a többi négy csak egyre-egyre. Pedig már közelgett a tatár veszedelem, amely készült megállítani a virágzó magyarországi tartomány további fejlődését.

Ebből a két engedélyezett kolostorból az egyik a zágrábi háznak jutott és valóban, még ugyenebben az esztendőben, vagy a következő

¹³ Harsányi András: «A Domonkos Rend Magyarországon a reformáció előtt... 81.

¹⁴ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltára: Lad. I. fasc. 1. No. 6. Közölve: Hazai Okmánytár IV. 27.

¹⁵ Hóman: «Magyar pénztörténet 1000—1325-ig». 661. «A királyi ekeföldet 150 királyi holddal veszi egyenértékűnek.

¹⁶ M. O. P. III. 6.

¹⁷ M. O. P. III. 17.

1241. év végén már fel is épült a zágrábi kolostor,¹⁸ úgyhogy amikor IV. Béla király családja a dalmata partok felé menekült a tatárok elől, már készen várta a zágrábi kolostorban a pihenő hely,¹⁹ amelyről a pápa sajátkezű levelével gondoskodott, amennyiben felszólította a zágrábi perjelt és alperjelt, hogy a menekülőt fogadják a legszívélyesebben és gondoskodjanak róla és családjáról. Ezt a levelet 1241 júniusában kapták a zágrábi dominikánusok, ami kétségtelenné teszi ennek a kolostornak a létezését.

A kérdés most csak az, hogy a másik engedély melyik kolostoralapításra vonatkozott. Az összes kolostorlajstromokban nem akad egyetlen magyarországi kolostor sem a zágrábin kívül, amelyet 1241-ben építettek volna.²⁰ Háromról csak annyit tudunk, hogy 1241 előtt épültek, mint a budai, besztercei és csázmái kolostorok. Egy engedélyt tehát nem tudnánk hova tenni, ha a vasvári kolostorról nem tudnánk, hogy annak a tatárjárás előtt kellett épülnie, mert a reánk maradt első okmány 1244-ből van dátumozva, viszont ez az okmány, mint fentebb bebizonyítottuk, már feltételezi a készenálló kolostort. Ezek szerint tehát az alapítási év 1240 és 43 közé szorul.

S most siet segítségünkre a magyar történetírásból pár apró mozzanat, amellyel még ezt a három évi időtartamot is le lehet rövidíteni egy esztendőre.

A «horror Tartarorum» oly nagy mérveket öltött a tatárjárást követő esztendőkből, hogy a nép sokszor még a biztos helyekről is elmenekült. Országos pánik zaklatta fel a kedélyeket és különösen a nagyobb városok lakossága, mint Vasvár is volt, hagyta el tömegesen az emberlakta területeket. S a népet követte a papság is. Hogy a dominikánusok is megrettentek a szörnyű kegyetlenkedésektől, az annál is érthetőbb, hiszen az első tartományfőnök, Magyarországi Pál testvér és a többi magyar dominikánusok, akik a missziókban éltek, mind elpusztultak a vad horda vérengzéseiben²¹ és bizonyára eljutott Vasvárra a szörnyű hír az egykori várispán, *hahótnembeli Bánffy Búzád* szörnyű haláláról a budai kolostorban.²² Így érthető az is, hogy még 1246-ban is vonakodtak sokan az elmenekült szerzetesek közül visszatérni magyar földre, úgyhogy a párizsi általános káptalannak szigorú parancsot kellett kiadnia, hogy visszatérésre kényszerítse őket.²³

Ezek szem előtt tartásával emberileg szólva, majdnem lehetetlen-

¹⁸ Pfeiffer: i. m. 35.

¹⁹ Theiner: I. 184. No. 340.

²⁰ Harsanja: i. m. 80—81.

²¹ Ferrari Sigismundus O. P.: «De rebus Hungaricae provinciae Ordinis Praedicatorum», 51. — ²² U. o. 56.

²³ M. O. P. III. 37.

ség feltételezni, hogy mindjárt a tatárjárást követő esztendőben egy új kolostort alapítsanak, ha mindjárt a legkevésbé veszélyeztetett vidéken is, amikor még a király sem mert a Duna vonaláig vissztérni és okosságból egyelőre csak a Somogy megyei Segösd várában élt családjával.²⁴

Az 1242. esztendő kizárásával már csak két lehetőségünk van: vagy elfogadni alapítási évként az 1243. évet, vagy 1241.-et. 1243-ban²⁵ azonban épügy nem kapott egyetlen rendtartomány sem kolostoralapítási engedélyt, mint 1242-ben sem.²⁶ Nem fogadhatjuk el azt a feltevést sem, hogy talán az általános rendi káptalan megkérdezése nélkül épült volna fel, hiszen a rendi szellem erőteljes virágzása idején ilyen lépésre bizonyára nem merték volna magukat ragadtatni a magyar dominikánusok annál is kevésbé, mert hiszen IV. Béla és neje, *Mária* királyné bensőséges kapcsolatot tartottak fenn a rendfőnökökkel és²⁷ nehezen hihető, hogy olyan vállalkozást támogattak volna, amely szembeszáll a legfőbb rendi hatóság akaratával.

Új kolostor-építési engedélyt pedig 1240 óta csak tizenkét év elmúltával adtak, akkor is *Mária* királyné kérelmére a Margit-szigeti férfi dominikánus kolostor építésére,²⁸ ha nem tekintjük az 1248. évi párizsi általános káptalan ama engedélyét, amely szerint a Nyulak, helyesebben a Boldogasszony-szigeti kolostort máshova helyezhetik át.²⁹

Így marad a valóban egyedüli lehetőség elfogadása: a vasvári kolostor az Úrnak 1241. esztendejében épült a tatárjárás előtt, tehát már április 11. előtt készen kellett állnia, mert Béla király már alig egy hónappal a muhi csatavesztés után, május 18-án Zágrárból ír IX. Gergely pápának a keresztesháborúra tüzelve egész Európát.³⁰

A vasvári dominikánus kolostor alapítási idejének megállapítása után szinte magától ötlük fel bennünk a kérdés, kik voltak az első szerzetesek az új kolostorban. Sajnos, semmi adat nem maradt fenn róluk. Az azonban bizonyosnak látszik, hogy Fr. *Enoch* is az alapító tagok között volt, mert az alapítás éveiben nagyon sokat működött a király közvetlen környezetében és ettől kezdve szinte nyoma vész.³¹ De a kolostor alapítás idején még többen éltek a magyar dominikánusok között, akik még személyesen ismerhették Szent Domonkost is.

²⁴ Hóman—Szekfü: «Magyar Történet» II. 147.

²⁵ M. O. P. III. 26—27.

²⁶ M. O. P. III. 23—24.

²⁷ Ferrari közli levelezéseiket Johannes Theutonicus szenttéavatásáért. 103.

²⁸ M. O. P. III. 60.

²⁹ M. O. P. III. 42.

³⁰ Hóman—Szekfü: i. m. II. 139.

³¹ Pannonhalmi levéltár: Capsa XXXIII. litt. V.

S hogy Vasvárott építettek kolostort Győr, Fehérvár és Pécs után, azt mutatja, hogy nagyon jól ismerték a város központi fekvését, nagy fontosságát és a rend szellemében gondolkozva igyekeztek a nép lelkivezetését megszerezni. A várispánság mozgalmas székhelye,³² gyűlések³³ és úriszékek szállásadójának forgalma, messze híres és tömegesen látogatott vásárok, a királyi sólerakatok egyedárúsítása³⁵ állandó tömegeket vonzott Vasvárra. S ez a folyton hullámzó élet a legeszményibb munkateret biztosította a vándor- és népszónokoknak, mint a dominikánusok voltak. S ha a Dunántúl középkori úthálózati viszonyait szem előtt tartjuk,³⁶ akkor meg kell állapítanunk, hogy Vasvár nagyon kedvező, központi helyen feküdt, hiszen itt ment át a Buda-fehérvár-vasvári út Muraszombaton át külföldre, de e mellett a főútvonal mellett volt még egy másik is a Rába-völgyén húzódó Vasvár-grázi út, amelyen minden számbavehető helyet könnyen meg lehetett közelíteni. Ugyancsak itt húzódott a kanizsai és fürstenfeldi útnak egyik ága is, hogy a külföldi kapcsolatok se maradjanak el egészen.³⁷

S ha mindezek mellé még azt is megemlíjtük, hogy a XIII. században az egész környéken nem volt semmiféle kolostor* akkor látjuk igazában, milyen fontos helyre telepedtek le a dominikánusok, amikor megépítették vasvári kolostorukat. Vasvárott mindmáig az egész középkoron át soha más szerzetesrend nem telepedett le. Több történész tévesen azt állította, hogy a ferenceseknek is volt itt kolostora.³⁸ Ezek között a történészek között érdemes megemlíteni *Piker*,³⁹ *Farkas*⁴⁰ és *Nagy Béni*⁴¹ neveit, akik azért írták tévesen, hogy a ferenceseknek Vasvárott is volt kolostoruk, mert Kismarton német nevét — Eisenstadt —Vasvárnak fordították.

³² Pesty: i. m. 533—543-ig.

³³ Ráth Károly: «A magyar királyok hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei». Győr, 1861. 144.

³⁴ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 190. — Kalász Elek: «A szentgotthárdi apátság birtokviszonyai és a ciszterci gazdálkodás a középkorban». Budapest, 1932. 112.

³⁵ Körmendi levéltár: A. II. 1. 8. No. 4.

³⁶ Glaser: «Dunántúl középkori úthálózata». Századok. 1929. L. évf.

³⁷ U. o. Különben lásd tablóját a szombathelyi múzeumban.

³⁸ Dr. Szabó Gy. Pius O. F. M.: «Ferencrendiek a magyar történelemben». Budapest, 1921. 364—365.

³⁹ Piker János Bap.: «Topographia magni Regni Hungariae». 107. «Seraphicus quoque Ordo, Divique Dominici legibus adstricti Religiosi sua habebant Domicilia, restitui loco sünt Praedicatores, mimere Georgii Széchénii, Strigoniensis Metropolitanæ Franciscani ex adverso nondum nacti nóvum Fundatorem, cuius largitate pristinum post limio recipiant sedem ...»

⁴⁰ Farkas Seraphin O. F. M.: «Scriptores Ord. Min. S. P. Francisci Provinciæ Hungariæ reformatæ» . . . 23.

⁴¹ Nagy Béni: «Herceg Esterházy Pál, a ferencesek jötevője». Különlenyomat az egri katolikus főgimnázium 1902—1903. évi értesítőjéből. 8 old.

A XIII. században valóban az egész környéken csak a földműveléssel foglalkozó szentgotthárdi ciszterciák éltek s csak a XIV. század vége felé, 1360-ban jöttek ferencesek Szombathelyre,⁴² 1373-ban pálosok Monyorókerékre⁴³ és Egervárra⁴⁴ az 1440-es évek végén ugyancsak a ferencesek.

A hitszónok rend tagjai tehát valóban nagyon alkalmas munkateret foglaltak le, amikor 1241-ben Vasvárott kolostort alapítottak IV. Béla segítségével.

II. Fejezet. Templom és kolostor.

A Szent Kereszt nagy tisztelete nyilvánult meg a vasvári dominikánus templom titulusának választásánál, mert a Megváltó szenvedéseinek eszközeit Szent Domonkos rendje mindig nagy és megkülönböztetett kultusszal vette körül.⁴⁵

Ha máshonnet nincs is okiratokban lefektetett adatunk a templom építéséről, éppen a címéből következtethetjük, hogy nem egy régebbi templomot kaptak a testvérek, hanem egyenesen az ő számukra építették. Erősíti ezt a feltevést az is, hogy a dominikánus kolostor és templom nem volt a régi várban, hanem az elővárosban, amint már magának IV. Béla királynak adományleveléből kitűnik.⁴⁶ Ez az adománylevel a káptalantól cserélt, kertnek szánt területet adományozza a szerzeteseknek s hogy a kolostor közelében már több épület lehetett a káptalan birtokában, azt a csereföld nagyságából lehet következtetni. A kapott kert aligha volt nagyobb, mint a ma is meglévő kert alatt folyó patak partjától a régi halastóig húzódó terület és ezért a darab földért kapott a káptalan cserébe a királyi várföldekből egy meglehetősen termékeny területet a két ekényi Lapsa földet, amely a győrvári és pácsonyi út mentén húzódott.⁴⁷

Ezt a darab földet IV. Béla király 1244-ben adományozta a már meglévő kolostornak és templomnak. Hogy mikor kezdhették meg az építkezéseket, arról nincs semmi adatunk s az Árpádkori építkezéseket, kolostorokat ismerve, valamint a dominikánus rend építési szabályzatait szem előtt tartva, valószínűnek kell tartanunk-, hogy maga a kolostor rövid idő alatt felépülhetett, míg a templom, amelyet VI.

⁴² Schoenwisner: «Antiquitatum et historiae Sabariensis». 49.

⁴³ Piker: i. m. 111.

⁴⁴ Szabó Pius: i. m. 241.

⁴⁵ Ceremóniáié O. P.

⁴⁶ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltára: Lad. I. fasc. 1. No. 6. Közölve: Hazai Okmánytár IV. 27.

⁴⁷ U. o. Lad. I. fasc. 3. No. 9.

Sándor bullája 1500-ban «bazilikának» nevez, éppen nagysága miatt talán huzamosabb ideig épült.⁴⁸

Magáról a templomról és kolostorról egyenes adatokat csak két írott kútfőnk nyújt és pedig a már említett búcsúengedélyes bulla VI. Sándor pápától és egy másik, jóval későbbi, 1636-ból: Ferrari részletes leírása a romokról, amelyekből elég igazságotfedően lehet következtetni a középkori épületek méreteire.⁴⁹

VI. Sándor pápa bullája búcsút engedélyez az «obszerváns vasvári dominikánusok Szent Keresztről nevezett nagy templomában, amely a győri egyházmegyében fekszik, Magyarországnak a német és az istentelen török közé eső részén» ha az itt őrzött Szent Vér ereklyéhez zarándokolnak a buzgó hívek és adakoznak a megrongált templom helyreállítására.⁵⁰

A bulla szavai szerint «napról-napra népsokaság özönlik oda ájtosság céljából». Ezek a szavak is arra engednek következtetni, hogy a templom eléggé tágas lehetett, alkalmas nagyobb tömegek befogadására.

Különbén is a XIV. század folyamán egészen körülépítették és egy nagy tér képződött körülötte, 1364-ben a dominikánusok és a káptalan között kötött egység a templomi gyertya offertóriumról pedig egyenesen kiemeli, hogy a nép a város közepén fekvő és könnyen megközelíthető kolostori templomba megy és oda is viszi a gyertya megajánlásokat. A káptalani templomot nem szerették annyira sem a vasváriak, se a környékbeliek, mert dombon volt és nehezen lehetett megközelíteni.⁵¹

Ha Ferrari leírását tekintetbe vesszük, akkor nagyjából a mai templom nagysága már a középkorban is megvolt. Csak lényegtelenebb változások történhettek rajta az évszázadok folyamán és a mai templom nagyjából a középkorinak is alapja volt. Ferrari 1636-ban a már tetőnélkül álló templom méreteit feljegyezte és okunk van feltételezni, hogy VI. Sándor pápa bullájában jelzett templomrombolás óta nem is javították alaposabban és így Ferrari leírása mindenesetre az 1500-as évek előtti templom minden részében pontos számontartása lehet.⁵²

A Szombathelyen tartózkodó káptalan prépostjával, Győri Istvánnal Vasvárra érkező Ferrarius megvizsgálta a templomot és kolostort, hogy megfigyeléseiről jelentést vigyen Bécsbe. Lemérte a templom nagyságát és úgy találta, hogy «még látható a teljes templom.

⁴⁸ Bullarium O. P. IV. 160..

⁴⁹ Ferrari: i. m. 517—520-ig.

⁵⁰ Bullarium O. P. IV. 160.

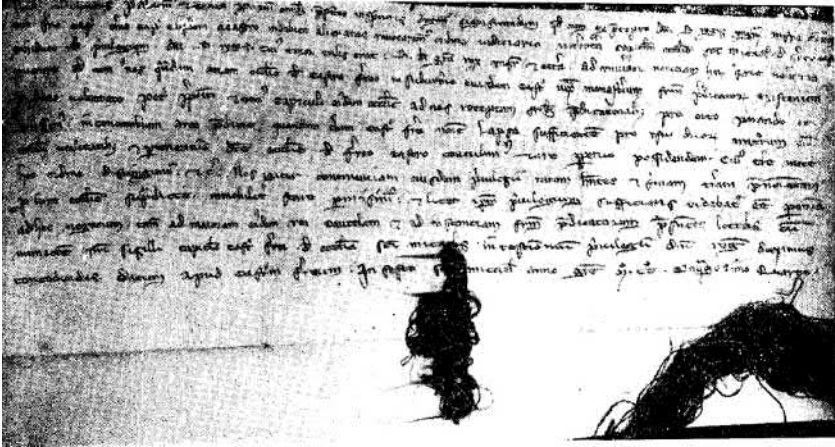
⁵¹ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. I. fasc. 3. No. 7.

⁵² Ferrari: i. m. 518.

azonban tető nélkül van már. Egyik végétől a kápolna faláig, melyben Krisztus nagy keresztye, az Istenanya és Szent János evangélista képei vannak, 133 láb hosszú és 45 láb széles».

A templom eredeti stílusa korai gót stílus volt, mint azt a még ma is álló külső pillérek és a templom padlásán a templomtoronyhoz közel eső belső ormfalon látható bordázatok mutatják.

A templom belső díszeiről, oltárokról, kápekről, szobrokról csak az általános dominikánus előírások alapján alkeothatunk némi fogalmat különösen a XIII. században. Az bizonyos, hogy a főoltár a Kálvária

1. ábra. Roland nádor átírja IV. Béla adományozó levelét a vaskvári dominikánusoknak az 1254. évben.

jelenetét ábrázolta és pedig nem szobrokkal, mint ma, hanem falrafestett freskóval. Az 1240. évi bolognai káptalan ugyanis előírta, hogy a templomokban nem szabad szobrokat felállítani⁵³ Különbben is ezek a képek még Ferrarius idején is jól láthatók voltak a szentély főoltárfeletti részén.⁵⁴ A sekrestyéről, amely a szentély mellett a templom oromzatához támaszkodott, 1427-ből van egy adatunk. Rendi előírás szerint ugyanis egy levéltárnak szánt fülkét kellett építeni biztos helyre, hogy a kolostor fontosabb okmányait ott őrizzék. A kolostor alapítólevelét és birtokbavezető okmányait őrizték a sekrestyében épített «conservatorium»-ban.⁵⁵ Előttünk ismeretlen okból ezek a fontos okiratok elvesztek és csak *Hollósi Imre* tartományfőnök idejében kerültek meg. Ebből az adatból van csak csupán tudomásunk a sekrestyéről és a levéltárról.

⁵³ M. o. p. m. 13.

⁵⁴ Ferrari: i. m. 519.

⁵⁵ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 59.

A templom alatt már a középkorban is volt kripta.⁵⁶ Fekvéséről ma már nehéz képet alkotni, de ha elfogadjuk az általános középkori építkezések egyöntetű szokását, hogy a templom hajójának közepén hatalmas kőlappal zárták le a sírboltot, akkor talán a vasvári dominikánus templomnál is megközelítjük az igazságot. 1535-ben, tehát nem sokkal a feloszlás előtt tartózkodott Vasvárott *Szántói Máté* fráter,⁵⁷ aki kieszközlötte a kolostor perjelénél, hogy egy *Both György* nevű rokonát a kolostor templom alatti kriptájába temethessék el és havonta szentmisét mondhassanak érette.⁵⁸ Valószínűleg a káptalani Szent Mihály-templomnak is volt nagyobb kriptája, ahova a környék nagyurai is szívesen temetkeztek.⁵⁹ A dominikánusoknál inkább csak magukat a szerzetesek temették el.

A torony a régi templomnál is a szentély északkeleti oldalához volt építve és a rendi előírásnak megfelelőleg, az 1240. évi bolognai egyetemes káptalan rendeletére csak egy harangot tarthattak benne.⁶⁰ Különben 1636-ban Ferrari látogatása idején a toronysisak már hiányzott a templomról, amelynek még akkor is impozáns nagysága volt, hiszen Ferrari lemérte és szélességét húsz lábnyinak találta.⁶¹

A kolostor fekvése lényegében ma is egyezik a középkorival. Ferrari leírása alapján 24 cellára osztott dormitórium volt még 1636-ban is látható a kolostorban.⁶² A rend szabályai kezdetben nem engedték meg a külön cellácskák építését, csak közös dormitóriumot, hálólhelyiséget, amelyet aztán deszkafalak választottak szét kisebb részekre. Később, valószínűleg a XIV. század második negyedében választották szét rendes fallal az egyes cellákat és azóta a folyosórészeket nevezték dormitóriumnak.⁶³ Ez az eset Ferrari leírásánál is. Ő a dormitórium alatt tulajdonképpen folyosót ért és ebből a folyosóból, illetőleg folyosókból nyíltak az apró szerzetesi cellák. Vasvárott 24 ilyen számlál meg Ferrari és így az erős kolostori élet lendülete biztosítva volt az egész középkor folyamán, hiszen már 1340-ben 22 dominikánus élt kolostori közösségben a királyi városban.⁶⁴

A vasvári kolostor épülete nagyon szegényes és egyszerű volt. Tetőzete a vidéken annyira megszokott nád- és zsúp-fedél, maguk a

⁵⁶ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltára: Lad. 10. fasc. 3. No. 14.

⁵⁷ V. ő. «A kolostorok szerzetesed című fejezettel, a 40. oldalon.

⁵⁸ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. 10. fasc. 3. No. 14.

⁵⁹ U. o. Lad. 1. fasc. 1. No. 9—10-ig.

⁶⁰ M. O. P. III. 13.

⁶¹ Ferrari: i. m. 518. — ⁶² U. o.

⁶² Constitutiones O. P.

⁶³ Pannonhalmi levéltár: «Liber Niger». 1340. Capsa XXXVI. No. 7.

falak azonban kőből épültek.⁶⁵ Belső berendezéséből, az egyes helyiségek beosztásáról, sajnos, semmit sem tudunk.

A kolostor fekvéséről már több adatunk van. IV. Béla cserelévele 1244-ből a vár alatti kert leírásánál említi meg és azt mondja róla, hogy «az elővárosban» áll.⁶⁶ Lehetségesnek tartjuk, hogy a kolostor, vagy legalább is a templom egy része magára a várfalra támaszkodott és esetleg külön bejárója is volt a várban. Ezt a feltevést csak erősíti egy 1740-ből származó kézzel rajzolt térkép, amelyen a templom, kolostor egész részletesen le vannak festve és az ügyes rajzoló a régi várfalak maradványait is feltüntette.⁶⁷ Élénk piros szalagként húzódik a várfalmaradvány a mai kerten, illetőleg gazdasági udvaron keresztül és egyenesen nekivezet a kolostor északnyugati oldalának, körülbelül azon a tájon, ahol ma a Sárkány-féle kastély toronyszerű része áll. Ez a várfal még a középkori várnak a maradványa volt és azóta teljesen eltűntek még a maradványai is.

Egy 1334-ből származó határjárás szerint⁶⁸ a Csipkésptak és a Belpatak voltak a dominikánusok kertjének határai és innét északra húzódott egy út pontosan a Szent Kereszt kolostor mellett, majd keleti irányban húzódott tovább közvetlen a Szent Erzsébet-kápolna mellett a nagy térre és innét Szentmihályfalva és a királyi Vasvár⁶⁹ között rátért a Csipkereki útra. Körülbelül tehát ez az említett terület volt az úgynevezett előváros,⁷⁰ ahol a templom és kolostor feküdtek.

Közel a kolostorhoz egy kis kápolna állt, Szent Erzsébet tiszteletére építették.⁷¹ A már említett 1740-es térkép szerint kerek, kupolás épületnek kellett lennie, mert a romjainak alaprajza ezt mutatja.⁷² Ez is a dominikánusokhoz tartozott, legalább is egy kolostori kőfal, magasabb kerítés hozzákapcsolta a kolostor közvetlen környezetéhez. Ferrari nem ismerte ennek a kis templomocskának a nevét és rendeltetését, és azt hitte, hogy talán azért építették az ottani dominikánusok, hogy néha-néha lelkimagányba vonulhassanak ide.⁷³ Ezt annál is inkább elfogadhatónak tarthatta, mert leírása szerint, de az 1740-es térkép szerint is,⁷⁴ több apró épület tartozott hozzá a közvetlen közelben.

⁶⁵ Vasvári rendi levéltár: «Liber Exp.» II. 67.

⁶⁶ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. 1. fasc. 1.
No. 6. Közölve: Hazai Okmánytár IV. 27.

⁶⁷ U. o. No. 45.

⁶⁸ U. o. Lad. 1. fasc. 2. No. 6.

⁶⁹ «Civitas regalis de Wasvar». Hazai Okmánytár 5. 160. IV. 222.

⁷⁰ Vasvár-szombathelyi székeskáptalani magánlevéltár: Lad. 1. fasc. 1. No. 6.

⁷¹ U. o.

⁷² U. o. Lad. 45. Számozatlan.

⁷³ Ferrari: i. m. 518.

⁷⁴ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. 45. Számozatlan.

Egyébként ez a kis kápolna egy háromszög alakú téren épült, amelyet három út szegélyezett. Később már az 1689-es Canonica Visitatio alkalmával a romokat is eltakarították és beleépítették az újonnan restaurált kolostorba.⁷⁵

Hogy ez a kis templom is a dominikánusoké volt, az kitűnik a már Szombathelyen székelő vasvári káptalannak erélyes hangú tiltakozásából, hogy az első új telepesek a régi káptalani templom és monostor épületeinek romjaiból is hordattak követ,⁷⁶ amit kemény megtorlások emlegetésével tiltanak el, de a Szent Erzsébet-templomról nincs semmi említés ebben a tiltakozásban, pedig ezt az épületet egészen széjjel hordták. Ez a tiltakozás 1686-ban történt, tehát éppen félszázaddal Ferrari látogatása után.

III. Fejezet. Szerzetesi élet.

XIII. század.

A vasvári Szent Kereszt kolostor szerzeteseinek középkori, de különösen XIII. századbeli életéről egyenes betekintést nyújtó adataink nincsenek és apró mozaikszerű eseményekből, okiratok szétszórt szavaiból lehet a múltjukat úgy ahogy igazságotfedően, legalább megközelítőleg összerakni.

1241-ben, az alapítás esztendejében még többen életben voltak azok közül, akik magát Szent Domonkost személyesen ismerték, hiszen *Magyarországi Pál*, a bolognai egyetemnek hajdani jogtanára, az első magyar tartományfőnök is csak a tatárjárás borzalmaiban pusztult el,⁷⁷ pedig már ekkor jó idős lehetett. S a fiatalok, akik vele együtt jöttek haza Bolognából, még életük delelőj ét tartották. Ezek közül a csupa-buzgóság szerzetesek közül adódhatott legalább egypár, akik a vasvári kolostorban éltek vagy ott megfordultak. A legnagyobb valószínűség szerint ide kell sorozni *Fr. Enochot*, aki IV. Béla király kíséretében az 1230-as évek vége felé járt itt Vas megyében.⁷⁸ Egyénisége nagy biztonság lehetett a király szemében arra, hogy egy elinduló kolostori élet igazi szerzetesi hivatását és életét irányítani tudja.

De nem sokkal előbb lépett be a dominikánusok rendjébe az országszerte nagyon becsült és népszerű horvátországi bán, a *Hahótok* nemzetségéből származó *Bánffy Búzád* is,⁷⁹ aki szintén az 1230-as évek

⁷⁵ Szombathelyi püspöki levéltár: «Visitationes: Kazoniana». 1689.

⁷⁶ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1686.

⁷⁷ Ferrari: i. m. 55.

⁷⁸ Pannonhalmi apátsági levéltár: Capsa XXXIII. Litt. V.

⁷⁹ Dr. Reiszig Ede: «Vasvármegye tisztikara». 8.; Szentpétery: I- 177.; Karácsonyi: II. 122—123.; Wertner Mór: «Árpádkori megyei tisztviselők». Tört. Tár. 1898. 120.

vége felé még Vasvár királyi várának ispánja volt.⁸⁰ Családi birtokai is a közeli Zala megyében, Lendva központtal, itt terültek el.⁸¹ Nagy tekintélyét csak növelte önfeláldozó lépése, hogy belépett a dominikánusok sorába 1241-ben, a budai Remete Szent Antal kolostor oltára előtt ölték meg a tatárok.⁸²

Vasvári kapcsolatai egyébként IV. Béla királynak is voltak, aki erre felé menekült a dalmata partok felé és a Szent Jobbot is erre küldte.⁸³ Valószínűnek kell tartanunk, hogy ha a Szent Jobb Vasvárott megpihent, akkor a dominikánusok templomában fogadták, mert a káptalan Szent Mihály-temploma az áprilisi esős időkben sokszor megközelíthetetlen volt.⁸⁴

A Rendalapítóval való közvetlen kapcsolatok, az elindulás és új életvállalás, nagy egyéniségek, a tatárok pusztítása és a nagy testi-lelki nyomorúság, amely nyomában járt, bizonyára nagy hatással volt a kolostor szerzeteseire, akik itt a nyugati széleken a nagy forgalmú királyi városban igyekeztek Szent Domonkos eszméit hirdetni. A dunántúli részekben a XIII. század első felében még csak az igazán nagy városokban, mint Székesfehérvár és Győr, voltak dominikánusok.⁸⁵ A rend szelleme ösztökélte őket tehát, hogy a többi nagyobb forgalmú vagy kulturális jelentőségű városokban is alapítsanak kolostorokat.

S hogy Vasvár ilyen hely volt, azt már az alapítás tárgyalásánál eléggé láthattuk. Központi fekvése a középkori úthálózatban,⁸⁶ székeskáptalani hiteshelye⁸⁷ és káptalani iskolája,⁸⁸ nagy vármegyei gyűlései,⁸⁸ sójövendelmi elosztó telepei,⁹⁰ vásárai⁹¹ valósággal székhelyévé tették az egész nyugati országrésznek. Kulturális jelentősége és központi fekvése rohamosan növelte a várost, úgyhogy hamarosan megkapta a nagy szabad királyi városok életét annyira gazdagító különféle mentességeket és kedvezményeket.

Itt kezdték meg működésüket a dominikánusok és csakhamar megnyerték a nép bizalmát. Még végrendeleti intézkedéseket is reájuk bíz-

⁸⁰ Dr. Reiszig Ede: u. o.

⁸¹ Hazai Okmánytár IV. 49.

⁸² Ferrari: i. m. 56—57.

⁸³ Dr. Ostffy Lajos: Jubileumi beszédje.

⁸⁴ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. 1. fasc. 3. No. 7.

⁸⁶ És Pécssett. Győrről különben ímak: «Ferrari: 506, 521, 537.; Dr. Iványi Béla: «Bedy emlékkönyve 80. Székesfehérvárról ír: Quetif-Echart. I. p. IX.

⁸⁸ Glaser: «Dunántúli középkori úthálózata». — Századok, 1929.

⁸⁷ Wenzel: VI. 427.; Balics II. 84.

⁸⁸ Dr. Géfin Gyula: «A szombathelyi egyházmegye története». II. 301.

⁸⁹ Ráth: i. m. 144.

⁸⁰ Körmendi levéltár: A. II. 1. 8. No. 4.

⁹¹ Hazai Okmánytár IV. 63. és V. 60.

nak olyan esetben, ha a végrendeletből a káptalannak is származott valami előnye, vagy kára.⁹²

1298-ban az egyik vártiszt, Mátyás comes felesége értük küldött, hogy végrendeletét tollba mondja előttük. S bár több környékbeli pap, két szombathelyi, a vépi, szentlőrinci, hermáni és kenézi plébánosok is jelen voltak, mégis a dominikánusokat bízta meg végső akarata írásba foglalásával. Gyönyörű tiszta írása volt *László* perjelnek, aki leírta a haldokló végső akaratát és *Balázs* testvérnek, akit a perjel magával vitt a beteghez.⁹³

Ez a bizalom mutatja, hogy a dominikánusok hamarosan közel-férköztek a lakosság szívéhez és ez jobban megbecsülte őket, mint a világi papságot.

A káptalannal bizonyára voltak nehézségei az új kolostornak. De ez általános középkori jelenség, hogy a saját megélhetésüket féltő, vagy kötelességüket nem mindig teljesítő papság szembe fordult a szerzetesekkel, akiket a nép éppen népies törekvéseik miatt nagyon szívesen fogad. A Szent Mihályról nevezett vasvári székeskáptalan illetően állásfoglalására lehet következtetni *Roland* nádor okmányából, amellyel 1254-ben megerősíti IV. Béla király cserelével⁹⁴ s hogy a dominikánusokat a káptalan részéről biztosítja, mégegyszer átíratá az eredeti szöveget. Ez az átírás kifejezetten megemlíti, hogy a vasvári kolostornak adományozott kertért cserébe adott Lapsát, két ekényi területet, (kb. 1300 hold) a káptalan már megkapta és Béla király levelének ma is megvan az ereje, de mégis «nagyobb biztonság kedvéért és a dominikánus testvérek egyenes kívánságára» mégegyszer írásba foglalja a király döntését. A dominikánusok tehát bizalmatlanok voltak a káptalannal szemben, amire valószínűleg megvolt az ok, esetleg előbbi félreértések miatt a birtokok körül.

Ebben az időben a dominikánusok még nem fogadhattak el nagyobb fekvőségeket, csupán a kertről van szó Béla király adományozó levelében.⁹⁵ S ez a kolostor szegénységére enged következtetni.

Egyébként ez a kolostor feküdt a legközelebb a nyugati országszélhez⁹⁶ és útjai miatt bizonyára sokszor mentek erre felé Rómába, Bolognába a rendtestvérek,⁹⁷ úgyhogy már ebben a században is nagyobb kapcsolatai voltak a kolostornak, akár csak a XIV. de még inkább a XV. században.

⁹² Ráth: i. m. 144.

⁹³ Balics: II. 84.

⁹⁴ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad.I. fasc. 1. No. 6. Közölve: Hazai Okmánytár IV. 27. — ⁹⁵ T.J. o.

⁹⁸ Harsányi: i. m. 83.

⁹⁷ Rendi központi levéltár: IV. 9. 158/a.

A középkori gyér adatok még jobban megritkulnak a következő, XIV. században. Vasvár története is folytonos nyugtalanság volt a századfordulón. «Az Árpádházi királyi család kihalása után súlyos polgárháborúk borították lángba az országot... A Róbert Károllyal szövetségelt német és osztrák hadak 1311-ben hatalmukba ejtették Vasvárt.⁹⁸ A trencsényi Mátéval tartó Henrik bán János nevű fia azonban hadaival szintén idetartott, elfoglalta a várost, ellenfeleit a templomba (Szent Mihály templom!) szorította s azt rájuk gyújtotta.»⁹⁹

Így kezdődött a súlyos XIV. század, amelyben a magyar dominikánus rendi tartomány is válságos helyzetbe került a feketehalál miatt. Az egész országban rettenetes pusztítást vitt végbe a középkornak ez a réme és megtizedelte a szerzeteseket is. Egy 1340-ből keltezett okiratból tudjuk, hogy Vasvárott 22 dominikánus élt ebben az esztendőben még a feketehalál ideérkezése¹⁰⁰ előtt. Ezt az adatot csak megerősíti Ferrari leírása a már feloszlatott vasvári kolostorról, ő ugyanis azt írja, hogy a régi dormitórium 24 cellára van osztva és még eléggé látható, hogy valamikor nagy szegénységben élhettek itt az életszentségre törekvő szerzetesek. Ez a leírás ugyan 1636-ból ered, tehát három századdal később, azonban csak bizonyítja a feltevést, hogy maga a kolostor évszázadok folyamán sem ment át lényegesebb változásokon egészen a török idők rombolásáig.¹⁰¹

Tehát már 1340-ben 22 szerzetes élt ebben a határszéli kolostorban és igyekezett a szentdomonkosi életeszményeket a maga és mások életében valóságáá váltani.¹⁰² Ez a nagy szám azonban csakhamar lepadt éppen a nagy járvány emberirtó terjedése folytán.

1367-ben ugyanis annyira kevesen voltak, hogy a kolostor környékén elterülő kertet, amelyet IV. Béla király 1244-ben cserélt el a káptalantól s kolostor javára,¹⁰³ — nem tudták megművelni, mert Márk testvér betegsége folytán senki sem akadt a rendtagok között, aki átvehette volna a kezelésébe. Bérbeadták tehát a kertet egy *Dósa Márton* nevű kertésznek, aki Szent Domonkos bűnbánati rendjéhez, vagyis a III. rendhez tartozott.¹⁰⁴ A beteg rendtagok iránt érzett testvéri szeretet keresett tehát kiutat a nehézségekből és ezt a megoldást válasz-

⁹⁹ Dr. Géfin Gyula: II. 203. Schoenwisner: 365. — U. o.

¹⁰⁰ Pannonhalmi apátsági levéltár: «Liber Niger». 1340. Capsa XXXVI. No. 7

¹⁰¹ Ferrari: i. m. 517.

¹⁰² Pannonhalmi apátsági levéltár: «Liber Niger». 1340. Capsa XXXVI. No. 7.

¹⁰³ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. 1. fasc. 1.

No. 6. Közölve: Hazai Okmánytár: IV. 27.

¹⁰⁴ Pannonhalmi apátsági levéltár: Capsa XXXIX. No. 6.

totta. Hogy azonban senki sem akadt a 22 szerzetes közül, aki átvehette volna a kerti munkát, arra mutat, hogy ekkorára már nagyon megfogyhattak a járvány kegyetlen pusztításában ők is.

A rendi szellem is nagyon megfogyatkozott, akárcsak a szerzetesek. Sokan elhagyták ebben a nehéz időben a rendet,¹⁰⁵ de akik maradtak, azok igyekeztek annál buzgóbbak lenni és amikor a többi rendtartományokban nagyon meglazult a fegyelem, a magyar rendtartomány még a szomszédos provinciáknak is ad tartományfőnököt.¹⁰⁶

A XIV. században mekkettőződött a vasvári Szent Kereszt kolostor törzsvagyona. Ekkor kapta a *Köcski* családtól Hodászt és Mizlókát 1348-ban, amiért aztán jutalmul *János* fráter tartományfőnök Vasvárról keltezett levelében a rend összes lelki javaiban részesíti *Köcski* Mihályt és egész családját.¹⁰⁷ 1357-ben pedig nagy nemes szívű nemes és nemzetes *Nádasdi* nemzetségből származó *Gersei* Margit, *Magyar Pálné*, nagyasszony adományozta oda a Gersén már meglévő birtokok mellé az egész falut jobbágyaival, mindenestől.¹⁰⁸ Ez a nagy birtokajándékozás azt mutatja, hogy a nemesség körében a rend nagy tekintélynek örvendett, amit a keleti kolostorokról nem lehet oly igazán elmondani, mint a vasváriról. Ebben a kolostorban ugyanis állandóan megmaradt az igazi dominikánus szellem, habár az idők fordultával apró módosítások, alkalmazkodások ide is beszivárogtak, anélkül azonban, hogy az a szellem hátrányára lehetett volna.

Hogy a belső életről valamicske képet kaphassunk, figyelembe kell vennünk, hogy az újonnan szerzett birtokok egy része éppen a szerzetesi szellem ápolására segítette a szerzeteseket és bár a nagy vagyon és birtok soha sem vált a koldulórendek hasznára lelkileg, itt más a helyzet. Vas megye begyhátsági részén ugyanis a középkorban mézzel és olajjal fizették a jobbágyok a tized járandóságokat. Így a mai Sár-főmizdó, amelynek középkori neve Mézadó volt, mézzel adózott a földesurainak.¹⁰⁹ Ebben a faluban a győri káptalan mellett a vasvári kolostor is földesúr volt¹¹⁰ és a méztized nagyban hozzájárult a hússal nem élő szerzetesek ellátásához. Még inkább elmondható ez Olaszkáról, ahol szintén volt a Szent Kereszt kolostornak birtoka.¹¹¹ Itt pedig olajjal fizették a tizedet.¹¹² A győri káptalan ezt a vidéket mint «Olajközt»,

¹⁰⁶ Borsányi: «Regesta supplicationum». Avignoni korszak. I. k. 14. és 26. oldal.

¹⁰⁸ M. O. P. Vol. XI. 214.

¹⁰⁷ Körmendi levéltár . . .

¹⁰⁸ Keszthelyi levéltár . . .

¹⁰⁹ Csánki: i. m. Lásd «Mizdo».

¹¹⁰ Keszthelyi levéltár: Castriferrei: 59. — ¹¹¹ U. o.

¹¹² Dr. Bedi Vince: «A győri székeskáptalan története». 243.

«Olajköz-kés»-t tartotta számon, mert az itteni jobbágyság valószínűleg tökmagolajjal fizette a reája kirótt tizedet és dézsmát.¹¹³ A vasvári kolostor úgy látszik tehát még ebben a korban is olajjal főzi az ételeit.

A papsággal, káptalannal és a néppel ugyanabban az irányban erősödött a jó vagy rossz viszony, mint a XIII. században. Vasvár lakossága nagyon szerethette őket, de még inkább a környék, mert a hatalmas Szent Mihály-templom, ahol pedig a káptalan tagjai igyekeztek a maguk módján az istentiszteleteket minél fényesebbé tenni, kongott az ürességtől és a templomnak szánt gyertyákat vagy mécsolajat nem a káptalani templom kapta, hanem a sokkal látogatottabb dominikánus templom. A káptalan panaszkodott is emiatt és a győri püspök elé ment, hogy a dominikánusoktól részesedést kérjen és azt okiratban örök időkre biztosítsa. *Kálmán* győri püspök, Károly Róbert természetes fia,¹¹⁴ valóban a káptalannak adott igazat és a dominikánusok kénytelenek voltak egyezséget kötni a káptalannal legalább is az istentiszteleti időkre vonatkozólag, hogy a káptalani templomot is látogassák a hívek.¹¹⁵ Az egyezségi okmány szerint úgy látszik a vasváriak megneszelték a készülő dolgokat és mozgalmat akartak indítani, hogy nem mennek a Szent Mihály-templomba. A kanonokok úgy döntöttek, hogy nem is kívánják, hogy a dominikánusok ne tartsanak istentiszteleteket, de legalább ne egy időben tartsák azt és csak nagyobb ünnepeken engedjék magukhoz a hívőket vagy akkor, ha tél és esős idő alkalmával a Szent Mihály-hegy megközelíthetetlen.¹¹⁶ Éppen azért a felajánlott gyertya- és olaj adományok részben mindig a káptalant illesse. A környék hívői, akik sokszor papjaikkal jöttek Vasvárra, szintén kötelesek az évi gyertyaadományokat a Szent Mihály-templomba vinni évente legalább egyszer, Mindenszentek ünnepének előestéjén és a vasvári esperesség 27 templomából szintén kell gyertyatizedet küldeni, hogy a zsolozsma imák alkalmával multhatatlanul szükséges világitás biztosítva legyen.

Ebből az egyezségből tehát a vasvári dominikánusoknak nem csupán népszerűsége világuk ki, hanem pasztorációs tevékenysége is. Nem tudunk semmi bizonyosat, hogy a környékbeli nép miért járt oly nagy szeretettel, sőt néha papjai kíséretében a dominikánus templomba, de az okirat tanúsága szerint adományait mindig otthagyták a szegény szerzetesek templomának.¹¹⁷

¹¹³ Dr. Bedi Vince: «A győri székeskáptalan története». 243,

¹¹⁴ Schematismus Dioecesis Jauriensis. 1928. XXIV.

¹¹⁵ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. 1. fasc. 3. No. 7.

¹¹⁶ U. o. — ¹¹⁷ U. o.

A szerzetesi élet nagy változásokon ment át évszázadok folyamán. Állandó hullámzás a sorsa minden emberekhez kötött eszmény megvalósításának, mert az elgondolások hordozói nem egyformán tudnak lelkesedni nagy eszméikért. A dominikánus rend magyar rendtartományában is változtak a szellemek, amióta a szentdomonkosi elgondolások vállalói magyar földön letelepedtek. A XIV. század emberirtó járványai nagyon szétzüllesztették a szerzeteseket és a későbbi évek, amikor már megszűnt a vész, még mindig nem tudták oly nagy magasságba emelni a szellemet, mint az elindulás éveiben volt. A megritkult szerzetesek sorába most válogatás nélkül vesznek fel nem odavaló elemeket és ezek megfertőzték a még romlatlanokat is. De rontott a világias szellem, a humanista műveltség világi nézőpontján álló gondolkodás módja megtalálta útját a kolostor szent magányába is és tovább fertőzte a lelkeket.

A nagy egyházszakadás szomorú gyümölcse is most érett meg egészen, mert az egyházi tekintély szava a szerzeteseknél sem talált mindig meghallgatásra. S ezekben a szomorú időkben a vasvári kolostor nemcsak hogy megőrizte a régi jó idők szellemét, hanem éppen az általános züllés idején virágzott benne a legszebben a szentdomonkosi élet-eszmény. Valóban feltűnő, hogy az egész magyar rendtartományban felüti fejét az unobszervancia, s egyedül a pécsi, zágrábi és vasvári kolostorok maradtak minden időben hűek az eredeti szabályokhoz,¹¹⁸ úgyhogy innét kellett egy bizonyos szempontból a többi nagy kolostorokat is megreformálni.

A szerzetesi szellem hanyatlása országszerte ismert jelenség volt s a romlás épügy nyugatról jött, mint az eredeti szellem. A pünkösdi Lélek-járás lendülete megfogyott azáltal, hogy a kis csapat hatalmas sereggé gyarapodik és magával hordozza minden emberi szervezet sorát, a lassú hanyatlást leginkább azért, mert nincsen olyan hadsereg, amelyben a bátrak és nagy egyéniségek mellett átlag emberek egész raja ne sorakozna fel. Kezdetben talán ezeket is elsodorja az eszmék sodra, de csakhamar úrrá lesznek rajtuk a körülmények, ahelyett, hogy ők lennének úrrá a körülményeken.

Ezekben a szomorú években kapott megbízatást a carcassonei káptalantól *Pármái Manfréd* és kísérője *Pontiniani Máté*, hogy a magyar rendtartományban fejét felütő unobszervanciának véget vessenek.¹¹⁹ Az első a velencei dominikánusok perjele volt¹²⁰ és nagy szívóssággal

¹¹⁸ Harsányi: i. m. 69.

¹¹⁹ M. O. P. VIII. 120. — ¹²⁰ U. o.

igyekezett feladatát megoldani. Azonban a régi mondás, hogy könnyebb egy új rendet alapítani, mint egy régit megújítani, most is valóra vált és a vizitátornak minden nagyobb eredmény nélkül kellett visszatérnie hazájába. Egészen új lendületet vett a reform nagy munkája, amikor a pápa követe, *Jonnes Dominici* dominikánus rendi bíboros Magyarországra jött és Zsigmond király udvarában képviselte a Szentszéket V. Márton megbízásából.¹²¹ Ez a szentéletű szerzetes minden igyekezetével sürgette a reformokat és nyugodtan feltételezhetjük, hogy Zsigmond királyt ő biztatta a magyar szerzetesrendek szellemének visszaállításáért tett lépéseire. Zsigmond király valóban nagyon szorgalmazta a szent ügyet és személyesen ment Rómába, hogy onnét kérjen irányító elveket.¹²² Római útja előtt Vásvárott volt egy nagygyűlésen¹²³ és mivel a dominikánusokat nagyon kedvelte, joggal hihetjük, hogy az ottani kolostorba is ellátogatott és meg volt elégedve a látottak és hallottak felett.

1444 április 7-én jelent meg IV. Jenő pápa bullája, amelyben *Riecher Jakob* bázeli dominikánus tanárt küldi a magyar, de különösen az erdélyi kolostorok megreformálására.¹²⁴ Riecher munkássága Vasvárt egyszer sem érintette. Ugyancsak hallgatnak *Brixenthali Lóránt* bécsi dominikánus egyetemi tanár jelentései is erről a szerzetesházi, pedig ő közvetlen közelben működött a nyugati országrészek konventjeiben.¹²⁵

A győri püspök, *salánki Széchy Ágoston* nagyon szíven viselte a reform gondolatát és mikor 1452-ben *Hunyadi* és a többi magyar főurak a főpapság beleegyezésével februárban országgyűlésre jöttek össze s végén Bécsbe vonultak, hogy ott tárgyaljanak V. László király sorásáról,¹²⁶ akkor a győri püspök és Hunyadi látták a bécsi kolostor szerzeteseinek szent szellemét és nemes versengés indult meg közöttük, hogy melyik kolostort kellene először megreformálni. Hunyadi a budait szerette volna, míg a püspök a saját egyházmegyéjének székhelyén a győrit. S ha a vasvári kolostor valaha is unobszerváns lett volna, akkor bizonyára megemlítték volna reformtervek felvetése alkalmával.

Vásvárott tehát nem volt tennivalójuk a reformtörekvések végrehajtóinak, mert ez a kolostor ezekben a nehéz időkben is a régi töretlen eredetiségében tartotta meg a rendi szellemet.

¹²¹ Harsányi: i. m. 34.

¹²² Fraknói: «Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székhelyen». II. 19.

¹²³ Ráth: i. m. 144.

¹²⁴ Bullarium O. P. III. 184—185.

¹²⁵ Mortier: IV. 459—486-ig.

¹²⁸ Harsányi: i. m. 40.

Egészen kifejezett adatunk Vasvár obszerváns voltáról 1500 június 27-éről van.¹²⁷ Ekkor adta meg VI. Sándor pápa a vasvári «obszervanciás» kolostor templomának a Szent Véző ostya kegyhely búcsúját és kifejezetten megemlíti, hogy ez az engedély az «Ecclesia Domus S. Crucis, tunc Vasvariens. Ordinis Fratrum Praedicatorum de observantia nuncupatorum, Jaurien Diecesis»-nek szól.

De magán az egyenesen megemlített obszerváns jelzón kívül is sok olyan adatunk van, hogy egy pillanatra sem kételkedhetünk a vasvári kolostor középkori tiszta szerzetesi szellemén.

1422-ben a vasvári kolostor tagjaként működött *Nádasdi Darabos László*,¹²⁸ aki tartományfőnökké lett még ebben az évben, ugyancsak tartományfőnökké választották *Megei Péter* frátert,¹²⁹ aki nagyon buzgó szerzetes volt és margitszigeti apácákat megreformálni igyekezett,¹³⁰ vagy legalább is újból a rend fennhatósága alá rendelni őket, amelyből több királyi privilégium alapján kivonták magukat. Az a tény, hogy két ilyen kemény egyéniség került ki a kolostorból, azt bizonyítja, hogy magában a konventben nagyon jó szellem volt. S mint tartományfőnök sem intézték a kolostorok sorsát kény és kedv szerint, hanem éppen a vasvári kolostor birtokzálogosítása és eladási eseteiben kérnek egyenesen magától a rendfőnöktől engedélyt, mint *Darabos László*.¹³¹ De hasonlóan a rend szellemében cselekedett *Megei Péter* is, akinek a rendeleteit maguk a káptalanok hagyták egyhangúan jóvá, bár azok, akiket a parancsolata érintett, felebbeztek a káptalani atyák elé.¹³²

1474-ben *Budai Mihály* frátert saját kérelmére helyezik Vasvárra,¹³³ mert azt hitte, itt nem zaklatják annyit, hogy vegye át a reformot ő is, mint Sárospatak dominikánus kolostorának perjele. Azt is hamar megbánta, hogy Vasvárra jött, mert innét is elhelyeztette magát, hiszen a nyugati széleken ekkor még nem volt annyira megromolva a szellem.

Ugyancsak *Budai Mihály* volt a neve egy másik testvérnek, aki a nagyhírű «Societas Peregrinantium»-nak is tagja volt,¹³⁴ igazi apostoli lélek, aki egész Moldvát bejárta sanyarú sorsban és gyóntatója volt a margitszigeti apácáknak.¹³⁵ Nem valószínű, hogy egy unobszerváns

¹²⁷ Bullarium: O. P. IV. 160.

¹²⁸ Vasvári rendi levéltár. Számozatlan.

¹²⁹ M. O. P. VIII. 279.

¹³⁰ M. O. P. VIII. 311.

¹³¹ Vasvári rendi levéltár. 125.

¹³² M. O. P. VIII. 314.

¹³³ Rendi központi levéltár. IV. 3., 158/a—109/a.

¹³⁴ Rendi központi levéltár IV. J. 108/b.

¹³⁵ Rendi központi levéltár IV. 141/a.

szerzetes vállalta magára az ilyen apostoli megbízásokat, amikor sokkal kényelmesebben is élhetett.

A stúdium szelleme sem hiányzott a XV. század vasvári dominikánusaiból. Tanulmányaikat valószínűség szerint a budai rendi főiskolán végezték, de akadt közöttük több is, akik Olaszországban tanultak. 1478-ban *Vasvári György* tanult valamelyik olasz egyetemen,¹³⁶ 1489-ben *Kassai Tamás* testvér jött haza a bolognai egyetemről könyvekkel megterakodva,¹³⁷ a századfordulón pedig *Székely Mihály* fráter, a későbbi vasvári perjel tanult Sienában,¹³⁸ majd később Páduában.¹³⁹

XVI. század.

Az előbbi századok szelleme továbbra is megmaradt az 1500-as évek fordultával. A szegénység azonban egyre erősödött, a kolostor sokat szenvedett nemcsak az idők viszontagságai folytán, hanem a török portyázások, német hadjáratok átvonulása alkalmával¹⁴⁰ és bizony alig tudta a legszükségesebbeket is megadni a szerzeteseinek, így mindjárt a századfordulón kénytelenek a Szentszéktől búcsúengedéllyel a templom és kolostor múlhatatlanul szükséges javításaira alalmazni gyűjteni.¹⁴¹ VI. Sándor pápa 1500 június 27-éről keltezett búcsúengedélyező bullájában teljesítette is a kívánságokat és megadta az engedélyt.¹⁴²

De kitűnik a kolostor szegénysége a külföldön, olasz egyetemen tanuló magyar dominikánusok leveleiből, akik vagy már előbb tartózkodtak Vasvárott, mint *Ladányi Gergely*,¹⁴³ vagy később, tanulmányaik befejeztével, visszatérésük után kerültek ide, mint *Erdélyi Józsa*.¹⁴⁴

Ladányi Gergely Bolognában tanult és tartományfőnöke megbízta, hogy néha beszámolót küldjön a saját és társai sorsáról, tanulmányai előmeneteléről. Így három levele maradt fenn *Gergely* fráternek, amelyekből csak úgy árad a panaszkodás és a segélykérés. A levelek majdnem mind egy napon íródtak, illetve kerültek Magyarországra. Az első 1534 február 10-én írta a tartományfőnöknek és ebben az összes rendtestvéreit, köztük a későbbi vasvári perjelt *Szegedi-Győri Györgyöt*

¹³⁶ Rendi központi levéltár IV. 114/b,

¹³⁷ Rendi központi levéltár IX. 158/a—b.

¹³⁸ Rendi központi levéltár X. 161/a.

¹³⁹ Rendi központi levéltár. XJ. 112/a.

¹⁴⁰ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. 1. fasc. 3. No. 6—7.

¹⁴¹ Bullarium O. P. IV. 160. — ^{14a} U. o. 161.

¹⁴³ Rendi központi levéltár. XXIV. 59/a.

¹⁴⁴ Karácsonyi—Bunyitai: «Egyháztörténelmi emlékek». V. 189. — Zoványi: «A reformáció Magyarországon 1565-ig». 212.

elhalmozza dicsérettel nagy tudásáért és szorgalmáért,¹⁴⁵ de egyúttal sürgeti is a kiszabott segítség megküldését, mert már sokat nélkülöznek. Még leplezetlenebb őszinteséggel tárta fel helyzetüket *Erdélyi Péter* teológiai magisternek,¹⁴⁶ hogy ő is sürgesse az otthoniakat kötelességeik teljesítésére, a fizetésre. De míg ebben a két első levélben csak panaszskodik, addig február 12-ről keltezett levelében, amelyben a pesti Szent Antal-konvent perjelének, *Chyzma Miklósnak* írt,¹⁴⁷ más szemrehányást is tesz: «Látom, hogy minden más rendtartomány sokkal jobban gondoskodik és támogatja tudenseit, mint a miénk . . .»

Józsa fráter már nem is tartotta érdemesnek, hogy rendtestvéreihez forduljon segítségért, hiszen nem sokat adhattak ezek sem nagy nyomorúságukban. Inkább jószívű és gazdag világi mecénásokat keresett és ezért írt egy megható hangú kérő levelet *Révay Ferencnének*.¹⁴⁸ hogy támogassa őt alamizsnájával továbbra is. Ő már magyarul írta levelét: «Nagyságos Asszonyom! En vagyok az Fráter Jósa, kyth János es lerincz vramek levelekben nagysaghodnak ayanlanak, az te nagysaghod nehay zolghainak takacy es kynyr syte (kenyérsütő!) Simonnak fia, kynek feleseghe, Annos ázzon sok esztendeyk zolgalta te Nagysaghodat mint kerezsekbe (Keresszeg 1) mind zenth gyergye . . . En is azon esztendeben Waradon az keresszeghy barathok feleve (felévé I) lettem volt holot egy nyhan eztendeyk hogy lakam, az iambor atyaka tanolni bocyatanak olaz orszakba ... Én is ugyan azon varosba paduaba vagyok, ahol Reway vraimek wannak tanolasnak helyen, de nagy *zyksekbe* (szükségében!), minth az vraymek is tudiak s nyncyen kyhez az en arua feimet fognom . . . legyen the nagysághot segytseghyl (segítségül!) hogy ne fogyatkozok megh kezdet tanolasom, had zolghalhassek Nagysaghodnak es az zighyn keresztyeneknek istennek ighejenek hyrdetesevel . . . anny kelcyégghet (költséget!) adhat the nagysághot, ha nem toabba, cyak eztendeyk waloht (valót!) . . . Toabba értettem, hogy András vramat ba akarja Paduabe ty Nagysághotok kyldenyi, warom azért nagysaghat nagy eremmel, minth en io reghy kegyelmas vramat».

Ezekből a sorokból valóban a nagy szegénység kiált segítségért és ez a kiáltás nemcsak az egyetemet látogató tudenséké, hanem az egész magyar rendtartományé, tehát a vasvárié is. Nem is lehetett ez másként, hiszen ekkor már a török egyre több és több kárt okoz a magyarságnak. S hogy a vasvári kolostor még a többenél is nehezebb sorsban állhatott, azt abból is sejthetjük, hogy egyik tudens sem for-

¹⁴⁵ U. o. II. 323. — ¹⁴⁶ U. o. II. 324. — ¹⁴⁷ U. o. II. 326. — ¹⁴⁸ U. o. V. 189.

dult a konventhez segítségért, vagy legalább is nem maradt meg az ilyen elküldött levél.

A stúdium szelleme ebben az évszázadban is megvolt a kolostor szerzeteseinek lelkében, hiszen amint láttuk, többen is tanultak külföldi egyetemeken, akiket talán nem is egyenesen a vasvári kolostor küldött ki, de később mégis visszakerültek hazájukba és Vasvárot működtek.

Közben egyre közelebb jött Vasvárhoz a végzet a török vagy a reformáció alakjában. Egyre-másra kopogtatnak a kolostor ajtaján rendtestvérek, akiket a Szent Kereszt kolostor a maga szegénységében is szívesen, fogadott és vett fel tagjai gyanánt.¹⁴⁹

A reformációs hullámverés egyre jobban ostromolta a kolostort is és a szegénységükben nyomorgó szerzetesek hosszas küzdelem után bizonyára csak nehezen hagyták ott az ősi kolostort,¹⁵⁰ annyi szent élet elinduló bölcsőjét, annyi szép és zord nap emlékének színhelyét. De eltávozásukból kiérzik a szent meggyőződés, hogy egyszer újból felzsong majd az ősi boltok alatt az Isten dicsérete, megkezdődik még egyszer az új szerzetesi közös élet. Reményük valóra vált, de nem ők, hanem rendjük új fiai kezdték meg közel száz év múltán . . .

IV. Fejezet. Tevékenység a közéletben.

A középkor emberének életében sokkal nagyobb szerepet játszott az egyházas öntudat, mint bármi más. A kolostorok pótolhatatlan értékeket jelentettek számára, akár mint kolostori iskolák, akár mint káptalani hiteshelyek, vagy a koldulórendek szerény szerzetesházai, mint a hitélet központjai.

A vasvári dominikánus kolostor a rend szellemében igyekezett «mindenkinek mindene lenni». így adódott már a középkor folyamán, hogy a szokásos lelkipásztori tevékenység mellett sok olyan feladat is reájuk hárult, amely hivatásukkal ugyan nem ellenkezett, de szorosan véve hozzá sem tartozott.

Már a XIII. században módjuk nyílt a kolostor szerzeteseinek, hogy ezt a közérdekű tevékenységet gyakorolják. 1298-ban *Mátyás comes felesége*,¹⁵¹ *Ilona* asszony végrendelezni akart a káptalan javára, a dominikánusok perjelét és egyik testvérét magához hívatta, hogy nekik tollbamondja végső akaratát.¹⁵² A végrendelet teljes szövege

¹⁴⁹ Rendi központi levéltár. XI. 112/a.

¹⁵⁰ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum. 1554.

¹⁵¹ Pesty: i. m. 543.

¹⁵² Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltára. Lad. 1. fasc. 1. No. 9—10. Közölve: Hazai Okmánytár IV. 95.

ma is megvan a szombathelyi székeskáptalan magánlevéltárában. kézirat *László* perjeltől ered és *Balázs* fráter jelenlétében írta. A végrendeletnél azonban jelen voltak a környék papjai is, mint *Pál* és *Geridy* szombathelyi, *Salamon* szentlőrinci, *Pál* hermáni, *István* vépi és jgyancsak *István* kenézi papok is. Hogy a végrendelet szövegezése *László* perjeltől származik, azt mutatja, hogy *Ilona* asszony bizalma nagyobb volt a szerzetesekhez, mint a világi papsághoz, vagy hogy talán ezek nem is tudtak volna írni. A végrendeletet egyébként azért kellett a dominikánusoknál íratni, mert a hagyatékban a káptalani Szent Mihály-templom is érdekelve volt¹⁵³ és így a saját ügyében elveszítette volna joghatóságát, ha okiratokat szövegezett volna valamelyik kanonok. *Ilona* asszony és családja ugyanis a Szent Mihály-templom árnyékába óhajtottak temetkezni, ami alatt valószínűleg kriptát kell értenünk.

A XIV. századból, sajnos, nem maradtak adatok a vasvári dominikánusok közérdekű tevékenységéről, hiszen a nagy járványok idejéből még más tevékenységükről is csak nagyon gyéren találunk nyomokat.

Az 1400-as években már mozgalmasabbnak látszik a kolostor élete a nem szorosán pasztorációs területeken is. így van adatunk 1443-ból, amely szerint *Julián* pápai követ búcsúengedélyekben részesíti a gersei Petheők közül *Lászlót* és családját, mert a dominikánusokkal együtt igen buzgólkodnak a török elleni harcban.¹⁵⁴ Ez a búcsúengedély akkor érvényes, ha a vasvári dominikánusoknál elvégzik a szokásos feltételeket, meggyónnak, megáldoznak. Bár ebben az időben már a Petheőkkel nem élnek ugyan valami jó viszonyban a vasvári szerzetesek,¹⁵⁵ de úgy látszik a haza ügye mindenekelőtt fontos volt nekik és félretettek minden más érdeket, ha a török veszedelemről volt szó. Arról, hogy hogyan működtek közre a dominikánusokkal együtt a Petheők, vagy megfordítva, nincs tudomásunk, legfeljebb csak sejtethjük, hogy a törökök valamelyik rabló portyázásáról van szó, amelyről 1500-ban VI. Sándor pápa bullája is megemlékezik,¹⁵⁶ t. i. hogy a törökök már többször megrohanták Vasvárt és nagy károkat okoztak magában a templomban is.¹⁵⁷ Valószínű, hogy a Petheők fegyveres erővel támogatták a dominikánusokat védekezésükben, hiszen ők a váron kívül voltak, nem menthették oda könnyen értékeiket.

1481-ben ugyancsak egy hasonló búcsúengedélyről tudunk, ame-

¹⁵³ Megkapta a comestől és feleségétől Karakó és Olaszka jószágokat.

¹⁵⁴ Keszthelyi levéltár . . .

¹⁵⁵ Vasvári rendi levéltár: 132.

¹⁵⁶ Bullarium O. P. IV. 160.

¹⁵⁷ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltára: Lad. 1. fasc. 3..
No. 6—7.

lyet szintén a gersei Petheők családjához tartozó *Jánosnak* és feleségének, Katalin asszonynak, valamint *Petheő Györgynek* és fiának *Ferencnek* engedélyeztek *Fejérvári Egyed* és *Körmendi Bálint* székesfehérvári kanonokok Aragóniai János bíboros, pápai követ megbízásából a jubileumi szentév alkalmával.¹⁵⁸ Engedélyt kapott a család, hogy domonkos papokat kérjen fel gyóntatóul s hogy ezek a vasvári kolostorból kerültek ki, az nagyon valószínű, mert közelben nem volt más szerzetház, mint ez.¹⁵⁹

Már a XV. század vége felé szerepelt a vasvári kolostor életében *Vas Pál* fráter,¹⁶⁰ akit a rendfőnök arra kényszerít, fenyít alkalmazásának ígérgetésével, hogy fogadja el a neki felkínált apátságot. Hogy milyen apátságról van szó, sajnos, arról nincsen tudomásunk, csak annyit sejtethünk, hogy valószínűleg valamelyik laza fegyelmű bencés apátság megreformálásával bízták meg, de ő vonakodott azt elfogadni. A rendfőnök szigora azonban rákényszerítette, hogy átvegye a bizonyára terhes és egyáltalán nem népszerű megbízatást. Ilyen eset később több is adódott a kolostor,¹⁶¹ de még több a dominikánus rendben,¹⁶² hogy az ú. n. commendatori tisztelet kellett egyes rendtagoknak elválnia, hogy a laza szellemű apátságokat anyagilag és lelkileg helyrehozzák.

Közben elérkezett az annyi helyrehozhatatlan kárt okozó török háborúk ideje, amikor a magyarság élet-halál harcot vívott a kereszténység keleti bástyája védelmében. A XVI. század nehéz esztendei azonban még mindig tudtak lehetőséget nyújtani a vasvári dominikánusoknak, hogy a köz érdekében olyan tevékenységet is folytassanak, amely kimondottan nem tartozott a rend hivatásához, bár azzal egyenesen nem is ellenkezett.

Körmendi Gáspár, aki a török időkben feloszlott vasvári kolostor utolsó perjeleinek egyike volt,¹⁶³ már a kolostor magárahagyása után Nagyszombatban lett a még megmaradt magyar rendtagok teljhatalmú megbízottja a rendfőnöktől.¹⁶⁴ Mint illet érte a Szentszék és a király felszólítása, hogy vegye át a szétszóródó bencések vezetését a tapolcai apátságban Miskolc mellett.¹⁶⁵ Ezt az apátságot már előtte két dominikánus is igyekezett megreformálni: *Bonaventura* fráter 1503-ban¹⁶⁶ és

¹⁵⁸ Keszthelyi levéltár: Antiqua mise. No. 739.

¹⁵⁹ V. ö. az alapításról szóló fejezettel.

¹⁶⁰ Rendi központi levéltár XI. 112/b.

¹⁶¹ Budai országos levéltár: Collationes Ecclesiasticae. 56—57. Sörös: «Pannonhalmi rendi történet». X. 710—711-ig.

¹⁶² Harsányi: i. m. 95—99-ig.

¹⁶³ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum. 1554.

¹⁶⁴ Mortier V. 509.

¹⁶⁵ Sörös: «Elenyészett bencés apátságok». 388.

¹⁶⁶ Fraknói: «Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez». 71—72.

Kolozsvári János az 1550-es években.¹⁶⁷ Most már a harmadik dominikánus kapta meg és ez volt *Körmen di Gáspár* 1564-ben.¹⁶⁸ Nagy eréllyel ő sem foghatott hozzá a reformhoz, hiszen a szerzetesek száma ugyancsak megcsappant a nyomorúságos viszonyok között. De még mint generális vikárius is tevékenykedett a reformok érdekében két évvel apáti kinevezése előtt.

1562-ben ugyanis Nagyszombatban zsinatot tartottak a magyar egyház fejei és követelték, hogy minden méltóság jelenjen meg azon.¹⁶⁹ 1562-ben a nagyszombati zsinaton *Illicini Péter*, mint zsinati ügyész, vádat emelt a ludányi apát ellen, hogy nem jelent meg a zsinaton. Ekkor előállott *János* dominikánus és azt mondta, hogy ő a ludányi apát. *Illicini*, akinek feltűnt, hogy *János* ruhája vegyes, van rajta világi papi és szerzetesi öltöny is, azt kívánta tőle, bizonyítsa be, hogy ő az apát. *János* erre felmutatta az apostoli szék iratát, amely megengedi neki, hogy bírassa az apátságot. *Illicini* nem akarta elfogadni az írást és tiltakozott, hogy mások se fogadják el. Ekkor szólalt fel *Körmen di Gáspár* és rendje nevében igazolta az új ludányi apátot, aki a Szentszék egyenes kívánságára vette át az egyre jobban pusztuló ludányi apátságot.

A tapolcai apátság előtt még megkapta a tihanyit is¹⁷⁰ és 1558 október 5-én I. Ferdinánd király megbízólevelét elküldte a tihanyi vár kapitányának, hogy úgy fogadják *Gáspár* frátert, mintha soha más apátjuk nem is lett volna. Kötelességévé tette *Takaró Mihálynak*, a várkapitánynak, hogy engedelmeskedni tartozik az új apátnak mindenben és el kell számolnia az apátság jövedelmeiről. Nagyon nehéz helyzete volt, hiszen a várórség fenntartására sem volt elegendő a tihanyi apátság egész jövedelme, amelyet úgyahogy kiegészítettek tizenöt bérelt káptalani birtok dézsmáival.¹⁷¹ *Takaró* várkapitány tehát bajosan tudott volna elszámolni *Gáspár* fráter előtt, hiszen még a pozsonyi kamaránál is alig tudott eleget tenni elszámolási kötelezettségeinek.

Közben a király bizalma őt tette meg *Draskovics György* püspök ajánlására Szigetvár katonai lelkészévé. *Gáspár Zrínyi* mellett küzdött a hosszú várostrom alatt, de nem pusztult el a kirohanásnál, hanem túlélte azt. 1579-ben halt meg, míg az osztrák dominikánusok igyekeztek őt a rendfőnök előtt befeketíteni,¹⁷² mert minden igyekezetével akadályozta- a magyar kolostorok elcsatolását az osztrák rendtartományhoz.

Így működtek a középkor dominikánusai Rendalapítójuk elgondolásai szerint, telve segítő jószándékkal embertestvéreik iránt.

¹⁶⁷ Sörös: «Elenyészett bencés apátságok». 383.

¹⁶⁸ U. o. 382. — ¹⁶⁹ U. o. 185—186.

¹⁷⁰ Pannonhalmi rendi történet. X/1. 727. — ¹⁷¹ U. o. 728.

¹⁷² Mortier: V. 507 sk.

V. Fejezet. A kolostor birtokai.

IV. Béla bőkezűsége építette a vasvári dominikánusok templomát és kolostorát.¹⁷³ A középkor túlvilági beállítottsága ezzel már befejezettek is tekintette a kolostor megalapítását. Anyagiak gondja az elindulás csupatűz esztendeiben nem is foglalkoztatta az új kolostor tagjait, hiszen a rend törvényei ebben az időben még nem engedélyezték fekvőségek megtartását, birtoka egyáltalán nem volt a rendnek. Szent Domonkos kemény akarata még később is érvényesült a rendi nagy káptalanon, amelyek még azt is megtiltották, hogy egy dominikánus lóháton vagy fogaton járjon,¹⁷⁴ nem hogy még azt megengedték volna hogy ilyeneket tartsanak a kolostor birtokában.

Ez a nagy szigor később idők múltán természetesen megváltozott, hiszen a körülmények néha lehetetlenné tették volna a kolostor életét földi javak biztosítása nélkül. Így aztán az évszázadok fordultával lassanként újabb és újabb javadalmakat kapott a Szent Kereszt kolostor, hogy a szerzetesei Isten dicsőségére és a lelkek üdvére annál buzgóbban és gondtalanabban élhessenek.

Az első ilyen birtok maga a IV. Béla-féle kert volt, amelyet 1244-ben a káptalan nagyprépostjának, Péternek beleegyezésével a káptalani templom birtokából megszerzett egy Lapsa nevű két ekényi királyi várföldért cserébe, hogy a dominikánusoknak kertet lehessen belőle csinálni a kolostor körül.¹⁷⁵

Később azonban a király még a rendnek adományozta a Vasvár várához közelfekvő helyiségeknek királyi birtoktörzshöz tartozó területeit. Egy adományozó levelet is adott ki ebből az alkalomból, hogy bevezesse a testvéreket a javadalmak birtokába. Ezt az okiratot a feljegyzések szerint a Szent Kereszt-templom sekrestyéjének «conservatoriumában» külön erre a célra szánt és épített biztonsági levéltárban őrizték.¹⁷⁶ Sajnos, később mégis csak nyoma veszett, úgy hogy később át kellett íratni Nagy Lajos királlyal hitelessége bizonyítására, hogy a birtokokat zavartalanul bírassák.

Sajnos, IV. Béla király adománylevelét nem sorolja fel a későbbi Nagy Lajostól származó okirat és csak a testvérek felsorolása után tudjuk, hogy milyen falvak voltak a kolostor birtokai. Nagy Lajos átíró-

¹⁷³ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 59. V. ö. Az alapításról szóló fejezettel.

¹⁷⁴ M. O. P. III. 15.

¹⁷⁵ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. 1. fasc. 1. No. 6. Közölve: Hazai Okmánytár. IV. 27.

¹⁷⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 59.

levele 1364-ből van keltezve Visegrád várából és a következőket mondja: «Mi, *Lajos*, Isten kegyelméből Magyarország királya híveinek, a vasvári Káptalannak köszöntést és üdvöt! Mikor mi a Vasvár városában a Szent Kereszt kolostorban tartózkodó dominikánus testvérek alázatos kérésére hallgattunk és nekik bizonyos birtokrészeknek a birtoklását a már említett városban Vasvárott, valamint birtoktesteket Kis- és Nagymákván, Olaszkán, Mihálfalván, Gersén, Hodászon, Mizlókán és Katalfalván Vasvármegyében, amelyeknek tulajdonába attól az időtől kezdve, hogy ezek birtoklását néhai Béla király Magyarország királya a már említett dominikánus testvéreknek odaadta, békében élhettek és tartózkodhattak és szavaik szerint ma is tartózkodnak. Királyi jogaink minden tekintélyével... új adományozás címén a már említett testvérek, akik Vasvár városában a Szent Kereszt kolostorban lának örök joggal és visszavonhatatlanul a nevezett birtokokat nyugodtan bírhatják . . .»¹⁷⁷

A testvérek bevallása alapján tehát az összes birtokokat IV. Béla király adományának tekintik, ami azonban nem felel meg a valóságnak, mert amint látni fogjuk, Gersét, Hodászt, Kis- és Nagymákvát nem a királytól, hanem bőkezű nemesi családoktól kapta a Szent Kereszt kolostor.

1348-ban a *Köcski-család* adományozta a vasvári kolostornak a hodászi és olaszki határban lévő birtokokat és a henyei hegyoldal szőlőit. Ezért a bőkezű adományért *János* fráter, akkori tartományfőnök az egész családot, de különösen *Köcski Mihályt*, Dénes fiát, feleségével együtt a rend minden lelki kegyelmeiben részesítette és örök időkre befoglalta az érdemekbe. Ez az okirat a vasvári kolostorból van keltezve és az eredeti violaszínű, keresztes pecsét töredékei is megvannak rajta.¹⁷⁸

A hodászi birtok eléggé tekintélyes lehetett, mert még 1422-ben is 10 ekényi területnek volt feltüntetve a zálogba adásnál¹⁷⁹ s ha egy ekényi területet *Hóman* szerint 150 holdnak vesszünk,¹⁸⁰ tekintélyes vagyonhoz jutott egyedül a kolostor ezzel az adományozólevéllel.

Olaszka pedig azért volt fontos, mert olajtermelése biztosítani tudta a jobbágyoktól leadott tizedekkel a kolostor szükségleteit annál is inkább, mert a XIV. században a dominikánus szabályok nem engedték meg a hús élvezetét, vagy a zsírral való főzést. «Olajkőz»-nek nevezte ezt a vidéket a győri káptalan, amelynek szintén voltak Olaszkán fekvő-

¹⁷⁷ U. o.

¹⁷⁸ Keszthelyi levéltár . . .

¹⁷⁹ Vasvári rendi levéltár. 31.

¹⁸⁰ Hóman: «Magyar pénztörténet 1000—1325-ig». 661—666-ig.

ségei.¹⁸¹ Olajbogyóból sajtolt olajat kapott ebből a községből a kolostor egészen 1523-ig, amikor *Széchy Tamás* a győri káptalan birtokaival együtt elfoglalta és hosszabb ideig használta is.¹⁸² Hogy Vasvárot mennyire keresett cikk volt ebben az időben az olaj, mutatja, hogy a város jegyzője, *Mikulics Miklós* 1547-ben bérevelte a győri káptalan részét és fizetett érte négy hordó finom olajat és 25 font fűgét.¹⁸³ A dominikánusok bizonyára nem adták ki bérebe olajtermő területeiket, hiszen ők maguk is fel tudták használni és közel is voltak Olaszkához, nem mint a győri káptalan.

1357 október 3-án újabb nagy birtokrészhez jutott a kolostor. *Gersei Margit*, *Magyar Pál* özvegye, aki a Nádasdi nemzetséghez tartozott és unokahúga volt *Köcski Sándor* országbírónak,¹⁸⁴ a vasvári dominikánusoknak juttatta ősi birtokukat, Gersét. Magyar Pálné Erzsébet királyné kedvenc udvarhölgye volt és mikor feleségül ment a királyi udvarban szintén nagyra becsült Magyar Pálhoz, visszakarta hozományul a gerseiektől hűtlenségük miatt elvett birtokrészeket, köztük Gersét is. Hosszú esztendőök alatt azonban a szentéletű asszony nagyon sokat szenvedett, férje hamarosan meghalt, s két gyermeke közül a leánya elvált férjétől, fia, László pedig hirtelen halt meg, amikor édesanyja éppen az apostolok sírjához zarándokolt Rómába.¹⁸⁵ A gyászában is türelmes lelkű nagyasszony ekkor hatalmas alapítványokat létesített és megalapította a híres pápóci prépostságot és perjelséget.¹⁸⁶

De nagyon szerette a dominikánusokat is, mert rokonságának minden tiltakozása ellenére is nekik adta a család ősi birtokát, Gersét.¹⁸⁷ Később ehhez a nagylelkű adományához csatolta még Nagymézadó községet is határával együtt.

Ezeket a birtokokat csak nagynehezen tudta még Magyar Pál annakidején megszerezni, mert a gersei Petheők tiltakozást nyújtottak be a veszprémi káptalannál és feltárták, hogy Magyar Pál elfoglalta hatalmaskodásával birtokaikat, többek között Gersét és Nagymézadót is,¹⁸⁸ a házukat pedig reájuk gyűjtatta. Amint láttuk, Magyar Pál a nehézségeket azzal hárította el, hogy feleségül vette Margitot.

Magától értetődő tehát, hogy most Margit szándékát, bőkezű adakozását nem jó szemmel nézték a gersei Petheők és mindent meg-

¹⁸¹ Dr. Bedy: «A győri székeskáptalan története», 243.

¹⁸² Győri székeskáptalani magánlevéltár II. sz. k. 70.

¹⁸³ U. o. Cht. 585.

¹⁸⁴ Fejér: C. D. VIII/III. 592.

¹⁸⁵ Poór Antal: «Nemes Magyar Pálné Asszony». Katolikus Szemle, 1889.

465—486-ig.

¹⁸⁶ Dr. Bedy Vince: «A pápóci prépostság és perjelség történetes. 4—5.

¹⁸⁷ Keszthelyi levéltár . . .

¹⁸⁸ Hazai Okmánytár. V. 116.

tettek annak megakadályozására. Így érthető a sok harc századok folyamán ezzel a hatalmas családdal, amely később a török idők alatt a reformáció híve lett és egészen elfoglalta nemcsak a birtokokat, hanem magát a kolostort is.¹⁸⁹

Gerse birtoka azért jelentett sokat a kolostornak, mert közel feküdt Vasvárhoz és a jobbágytelkek után szedett tizedszolgáltatásokat természetben is könnyen a kolostorba lehetett szállítani, ami nagyban megkönnyítette a megélhetést.

Nagymézadó mézzel fizette ki a reája kirótt tizedeket és a kolostor ellátásához nagyban hozzájárult.¹⁹⁰

Bár Nagy Lajos király 1364 június 28-áról, a visegrádi királyi várból keltezett birtokmegerősítő levele Nagymézadó kivételével az összes előbb felsorolt községeket megemlíti, mint IV. Béla adományát,¹⁹¹ a felsorolt okiratok alapján nem fogadhatjuk el valóságnak, hacsak azt a lehetőséget nem tartjuk még szem előtt, hogy talán Béla valóban adományozott nekik egyes birtokrészeket és a későbbi jötevők és a kolostor jóakarói még adtak hozzá a magukéból. Ezt a lehetőséget azonban nagyon kicsivé teszi *Pesty Frigyes* birtoklajstroma a vasvári királyi várispánság fekvőségeiről. Ebben ugyanis egy sincs megemlíti a Nagy Lajos-féle okiratban felsorolt helynevek közül.¹⁹²

A káptalan azonban nem sokat gondolkodott a királyi megbízáson és az 1364 június 28-áról keltezett birtokbavezetési meghagyásra már ugyanazon év július 10-én eleget tesznek. *Hídvégi Horváth Miklós* királyi ember és *István* kanonok jelenlétében megtartották a határjárást az összes szomszédok egybehívásával. A rend részéről *Keresztesi Balázs* perjel és *Balogh Pál*, a kolostor gondnoka vettek részt a birtokbavezetésen és pedig anélkül, hogy bárki is kifogást emelt volna az új határjárás ellen.¹⁹³

Ez annál feltűnőbb, hiszen alig pár évvel az új határmegállapítás előtt, 1358 szeptember 1-én *Korit Miklós* nádor Nagy Lajos király egyenes megbízásából Vas megye közgyűléséből hivatalosan jelentette a megye lakosságának tanúságtétele után, hogy Gerse és Mézadó, több más községgel együtt, örökség jogán a mákvai *Márk* fiát, Petőt illeti.¹⁹⁴

Bár az okirat azt mondja, hogy minden ellentmondás nélkül sikerült megállapítani az új határokat, illetőleg új erővel megjelölni és hatásosabbá tenni a régieket, mert csakhamar mégis megtámadták

¹⁸⁹ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum. 1554.

¹⁹⁰ Győri káptalani hiteshelyi levéltár: Protocollum. 1500.

¹⁹¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 59.

¹⁹³ Pesty Frigyes: i. m. 533.

¹⁹³ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 59.

¹⁹⁴ Anjoukori levéltár 1358. 342.

a határjárás megállapítását. Július 27-én, tehát 17 nap múltán, *Tolvay Ferenc* vicegenerális a táborból visszatérve tiltakozott,¹⁹⁵ de hogy tiltakozásának eredménye mi lett, arról nincsen tudomásunk. Lényegesebb változást azonban nem okozhatott ez a vétőemelés, mert a későbbi évek folyamán az összes megnevezett birtoktesteket zálogba adhatták a dominikánusok,¹⁹⁶ vagyis szabadon rendelkezhetek velük.

1421-ben *Csép Péter* perjel adott bérbe gersei Petheőknek a kolostor földjeiből az oszkói úttól délre és a Boldogasszony-templomtól keletre eső szántókat, valamint az Egresnek nevezett parlagon heverő teret.¹⁹⁷ Ugyancsak ő adta bérbe a nagyobb birtokok közül, legalább is részenként, az olaszcai, gersei, miszlókai, mihályfai és katafai szántókat. És pedig Olaszkán egy sessiót *Mészáros Miklósnak*, Mihályfán három sessiót *Molnár Pálnak*, *Kecskés Andrásnak* és *Török Péternek*, Gersén két sessiót *Török Pálnak* és *Mizda Imrének*, Miszlókán két sessiót *Kovács János* és *Pap András* jobbágyoknak, Katafán pedig egy sessiót *Veöreős Antalnak* jobbágytelkeként. S ezeket a jobbágyokat a szerződés értelmében a gersei Petheők kényszerítették a tizedjárandóságok megfizetésére. A szerződésnek volt egy feltétele, hogy a kolostor akkor váltja *vissza ezeket a birtokokat, amikor akarja azért az 1000 forintért, amelyért átadta a Petheőknek.

A *Csep Péter* és gersei *Petheő János* között kötött szerződést már a következő évben módosították és most már maga a tartományfőnök ment a káptalani hiteshelyre *Petheő Jánossal*. A tartományfőnök, *Darabos László*, a következő feltételeket szabta a szerződés érvényesítése elé: 1. évente kötelesek a *Petheő-család* mindenkori örökösei 1000 forintot fizetni; 2. esztendőnként 30 akó bort és 30 köből búzát kap a kolostor; 3. szabad legeltetés és favágási joga lesz a kolostornak összes birtokain; 4. ha a vasvári kolostor valaha is el akarná adni a zálogba adott birtokokat, köteles lesz elsőnek a *Petheő-család* mindenkori örököseinek tudomására hozni, hogy vásárlási előjoguk legyen és 5. a kolostor is kötelezi magát, hogy a *Petheő-családot* megvédi minden igaztalan támadásoktól.¹⁹⁸

1438-ban már nem *Petheő Jánossal* tárgyal a kolostor perjele, *P. Kontor Dániel*, aki az egyetemes káptalanról visszatérve¹⁹⁹ tiltakozott az ellen, hogy gersei *Petheő László* Vasvár birtokába bevezettesse magát. Azonban a *Petheők* ebben az időben már igen hatalmasak

¹⁹⁵ Vasvári rendi levéltár. 34.

¹⁹⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 149. — Vasvári levéltár: Birtokperek.

¹⁹⁷ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 59.

¹⁹⁸ Vasvári rendi levéltár 119.

¹⁹⁹ Vasvári rendi levéltár 120.

voltak, hiszen az a Petheő János, aki 1421-ben vette zálogba a kolostor birtokait, éppen abban az esztendőben, 1421-ben, lett a nemesi vármegye és egyúttal Zala főispánja is és mint ilyenek nagy hatalom volt a kezében.²⁰⁰ Utódja fia lett, László,²⁰¹ akivel pedig *Kontor* perjelnek kellett küzdenie. A küzdelem azonban az első pillanatban reménytelennek látszott a rend részéről annál is inkább, mert Petheő László kettős főispánsága mellett még királyi testőrtiszt is volt, vagyis a királynak legkegyesebb embere.

Kontor Dániel kénytelen volt tehát a kolostor javainak megmentése érdekében legalább is megegyezést kötni a hatalmas főúrral. Megszövegezték tehát a szerződést és eszerint a Rendfőnök engedélyével²⁰² végleg eladták a Petheőknek a mihályfalvi, kismácfai, gersei, miszlókai, olaszcai, katafalvai és tótfalusi birtokokat 5000 aranyforintért. A szerződésben most is szabtak feltételeket, hogy biztosítsák a szabad favágást a bereki erdőben, legeltetést a réteken és makkoltatást a tölgyesekben. Ezenkívül a Petheő-család kötelezte magát, hogy évente 60 akó bort és ugyanannyi köből búzát fog adni a kolostornak megélhetés gyanánt. A szerződés érvényességéhez azonban Zárka Boldizsár és István uraknak is hozzá kellett járulniuk s hogy mi okból, ismeretlen.

P. *Kontor* hamarosan a szerződés megkötése után meg is halt²⁰³ és hogy a megegyezés valóban létre is jöjjön, az akkori tartományfőnök, *Újvári János* fráter visszavonta *Kontor Dániel* első ünnepélyes tiltakozását és egyúttal a káptalan előtt megerősítette a szerződést.²⁰⁴

Így a kolostor egy időre szinte minden birtokát elvesztegette, vagy kényszerítették rá, hogy eladja. Egyedül a henyei hegyoldal és a vasvári Királyhegy szőlője maradt meg a kolostor számára.²⁰⁵ Ez az állapot azonban nem sokáig tartott, mert már 1492-ben az előbb említett gersei Petheő László királyi testőrtiszt fia, ugyancsak László, annyira pénzsűkében lehetett, hogy eladta azokat a birtokokat a kolostornak, amelyet szülei elvettek.²⁰⁶ S ha meggondoljuk, hogy most már nem a régi megváltási összegről, azaz 5000 aranyforintról van szó, hanem csupán csak 700-ról, akkor azt hinnők, hogy talán nem az összes régi fekvőségek kerültek vissza a kolostorhoz, pedig a valóság az, hogy a határok majdnem teljesen azonosak az 1241-ben bérbe,

²⁰⁰ Dr. Reiszig Ede: «Vasvármegye tisztikara a középkorban». 17.

²⁰¹ Hazai Okmánytár V. 220—223.

²⁰² Vasvári rendi levéltár 120.

²⁰³ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Miscell. 738.

²⁰⁴ Vasvári rendi levéltár. 120.

²⁰⁵ P. Gerdenich Móric: «A vasvári dominikánus kolostor vázlatos története». (Kézirat.)

²⁰⁶ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltára: Miscell. 512.

illetőleg zálogba adott birtokok határaival. Az újonnan visszaváltott birtokrészek sessióiban a következő jobbágycsaládok voltak letelepítve: Mezei Péter, Gondos Jakab, Farkas György, Kiss Ferenc, Almás Péter, Molnár László, Hideg András, Csonka László és Madarász Ferenc.²⁰⁷

Ekkor már a kolostor meglehetősen szegény volt, a törökök rombolása és portyázásai nagyon megviselték,²⁰⁸ de amint látjuk, még mindig volt neki meglehetősen szép törzsvagyona. Szőlei a henyei hegyoldalon és a vasvári Királyhegyen még mindig jól jövedelmeztek és erdei között legértékesebb volt a Rába peremét kísérő hatalmas erdővonulatnak a Farkas-erdőnek Vasvárhoz közel eső tölgyes és bükkös része, a Barátok erdeje, amely még *Ferrari* látogatása idején, 1636-ban is ezt a nevet viselte.²⁰⁹

Sajnos, ezekről a birtokokról a belső életnek semmi nyoma sincs. Ismerve a középkor gazdálkodási rendszereit, azt kell mondanunk, hogy ők sem maradtak el nagyon az általánosan bevett szokásoktól. Hogy azonban rendszeresen gazdálkodtak, az nyilvánvalónak látszik a szerződések feltételeiből. Legeltetési és makkoltatási jogukat féltékeny gonddal őrizték, ami arra enged következtetni, hogy bizonyára fejlett állattenyésztésük is volt. S már 1414-ben ismerjük *Sebesházi Pelbárt* perjel nevét, akit felelősségre vonnak, hogy miért engedte a Csörnöc vizét a nagy gátnál a Rábába, mert ez nagy kárt csinált áradásával.²¹⁰ Ugyanekkor idézik maguk elé a bíróság tagjai Győrről *Csatári Péter* testvért, aki a kolostor gondnoka volt és őt is felelőssé teszik a károkkért több vas megyei földbirtokossal együtt.²¹¹ Sajnos, nincs tudomásunk, hogy mi volt az oka, miért eresztették le a vizet a Csörnöcből a Rábába. Talán, hogy valamelyik birtokrészt megvédjék az ár veszedelmeitől. De az bizonyos, hogy valami gazdasági oka lehetett a mesterkedésnek, amelyért talán meg is büntették a vasváriakat.

Állatállományról a középkorból a kolostor tulajdonában csak egyetlen egy esetben tudunk. 1558-ban a Petheők jobbágycsaládja elfogták Győrről vezető útjában *Szegedi György* frátert és elvették tőle a szekerebe fogott két lovat is, amelyek a kolostor tulajdonát képezték és 32 forintot értek.²¹²

Ennyit tudunk a vasvári dominikánus konvent birtokairól a török korszak előtti időkből.

²⁰⁷ Vasvári rendi levéltár. 120.

²⁰⁸ Bullarium O. P. IV. 160.

²⁰⁹ Ferrari: J. m. 518.

²¹⁰ Pannonhalmi apátság levéltár: Capsa XIV. litt. V. — ²¹¹ U. o.

²¹² Vasvár-szombathelyi székeskáptalani hiteshelyi levéltár: Protocollum 1554.

VI. Fejezet. A kolostorok szerzetesei.

XIII. század.

1241. *Fráter Enoch* sűrűn szerepel a dunántúli kolostorok, különösen a bencés apátságok életében, egész különösen IV. Béla király megbízásából.²¹³

1298. *László perjel* nevét ismerjük egy végrendeletből, amelyet Czoczis Mátyás comes felesége mondott nekik tollba halálos ágyán.²¹⁴ A végrendeletben érdekelve volt a vasvári káptalan és így nem a szokásos hites helyi kanonokokat hívták el a haldokló ágyához, hanem, a közellévő vasvári dominikánusokat. *László perjel* egy másik rendtársával, *Balázs* testvérrel együtt el is ment és eleget tett az asszony kívánságának, megírta a végrendeletet, amelyet nagyobb hitelesség kedvéért aláíratott a környék papjaival is. Ez a végrendelet ma is megvan, teljes épséggel, a szombathelyi káptalan levéltárában. Pecsétje, sajnos, elveszett.

1283. *Sülyi Péter*, Sülyi Miklós fiának, Szent Domonkos-rendi fráternek a nevét ismerjük, aki Sülyön lévő birtokrészét Zala megyében tizenkét márkáért eladja Sülyi Juen és Tamás gyermekeinek.²¹⁵

1298. *Balázs testvér* nevét a már említett végrendeletből ismerjük.²¹⁶

XIV. század.

1367. *Márkus* kertész testvér neve ismeretes egy régi szerződésből. A vasvári kolostor ugyanis néhány ekényi földet a jó testvér betegsége miatt Márton kertésznek adott át gondozásra. A szerződés megemlíti, hogy Márton kertésznek a másik neve Dózsa, és Szent Domonkos bűnbánati rendjéhez (III. rendi) tartozik. A szerződés értelmében Dózsa Márton 1367-től kezdve hat éven át folytatólagosan minden esztendőben tartozik Szent György vértanú ünnepén egy márka aranyat fizetni.²¹⁷

XV. század.

1414. *Sebeházi Pelbárt* húsvét táján szerepel, amikor felelősségre vonják a Rábamenti földbirtokosokat a nagy árvíz miatt, amely oly sok

²¹³ Panonhalmi apátsági levéltár: Capsa XXXIII. litt. V. — Sörös Pongrác: XII. k. 735.

²¹⁴ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. 1. fasc. 1. No. 9—10. Hazai Okmánytár IV. 95.

²¹⁵ Sümeghy Dezső: «Sopronvármegye levéltárának oklevélgyűjteménye*). I. rész. 3.

²¹⁶ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltára: Lad. 1. fasc. 1. No. 9—10. Hazai Okmánytár IV. 95.

²¹⁷ Pannonhalmi apátsági levéltár: «Liber Niger». 1367.

kárt tett Győr megyében. Pelbárt testvér perjel volt és azért kellett felelnie, mert a Csörnóc vizét beleeresztette a nagy gátnál a Rába medrébe.²¹⁸

1414. *Csatári Péter* testvért szintén felelősségre vonják, ő azonban a perjellel együtt hallgat és nem tudja megmagyarázni, hogy a sok víz honnét jött. Valószínűleg ő volt a kolostor prokurátora, birtokgondnoka.²¹⁹

1421. *Chep Péter* perjel ezer forintért zálogba adta a vasvári birtok egy részét. A bérbeadott rész tíz ekényi földet tett ki, amelyhez egy elhagyott puszta telek is tartozott. A bérbevevő gersei Petheó János volt. A szerződés aprólékos gonddal van kiállítva, Chep Péter karakterisztikus aláírásával.²²⁰

1422. *Nádasdi Darabos László* vasvári származású dominikánus,²²¹ aki sokáig élt az ottani kolostorban és később tartományfőnökké választották,²²² újabb birtokrészeket zálogosított el gersei Petheó János fiának, Lászlónak: Vasvárott, Olaszkán, Mihályfán, Gersén és Katafán.

1427. *Keresztesi Balázs* perjel idejében találták meg a vasvári kolostor már régebben elveszett birtokvezetési okmányait és most a káptalan az ő jelenlétében újból hitelesíti a megkerült iratokat.²²³

1427. *Balogh Pál* neve, mint a kolostor gondnokáé, szintén ebből az alkalomból ismeretes.²²⁴

1438. *Kontor Dániel* szintén perjele volt a vasvári dominikánusoknak.²²⁵ Kemény egyénisége kivívta, hogy őt küldték ki a magyar rendtartomány képviselőjében az 1438-as velencei egyetemes káptalanra.²²⁶ Innét visszatérve hevesen tiltakozott a korábban elzálogosított birtokok kihasználása miatt.²²⁷ Pár év múlva azonban ő maga a rendfőnök engedélyével a vasvári kolostornak összes birtokait: Kismákfát, Gersét, Katafát, Hodászt és Olaszkát egészen el is adta. Kontor még ugyanebben az esztendőben meg is halt.²²⁸

1462. *Megei Péter* (Megli?) Vasvárott a gersei Petheókkal tárgyalásokat kezd az egyik üres telek visszavételére.²²⁹ 1462-ben résztvett a sienai generális káptalanon, mint tartományfőnök.²³⁰ Kíséretében Lis-

²¹⁸ Pannonhalmi apátsági levéltár: Capsa XIV. Litt. 5. — ²¹⁹ U. o.

²²⁰ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Miscell. 315. és másolat. Keszthelyi levéltár: Castriferrei 59.

²²¹ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Miscell. 372.

²²² Vasvári rendi levéltár. 119.

²²³ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 59. — ²²⁴ U. o.

²²⁵ Vasvári rendi levéltár. 120. — ²²⁶ U. o.

²²⁷ Vasvár-szombathelyi székeskáptalani magánlevéltár: Miscell. 378.

²²⁸ Vasvári rendi levéltár. 122.

²²⁹ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Miscell. 376.

²³⁰ M. O. P. VIII. 279.

termuri dominikánussal találkozunk.²³¹ Megei nagyon sokat küzdött a rendi szellem megújulásáért. Így többek között a Margitsziget-i apácákat arra kényszerítette az általános káptalannal, hogy ismét a magyar tartományfőnök fennhatósága alá helyezkedjenek.²³² Ugyanezen a káptalanon sok más reformot is felvetett. 1468-ban a római káptalanon szintén résztvett és ekkor jóváhagyták azt a rendeletét, amellyel Faludi Lőrincet Szegedről Pécsre helyezte.²³³

1474. *Budai Mihályt* saját kérelmére Vasvárra helyezte a rendfőnök, miután felmentette őt Sárospatakon viselt perjeli tisztsége alól.²³⁴ Később azonban az unobszerváns érzelmű szerzetes máshova kívánczolt,²³⁵ sőt a rendet is elhagyta, de élete végén mégis visszatért a rend kebelébe.²³⁶

1476. *Vasvári Zalai Balázs* (Blasius de Sala de Castro Ferreo) a pesti kolostorban engedélyt kapott a rendfőnöktől, hogy atyját, Zalai Pétert, a vasváriak hóhérát, öregsége gyámoltalan napjaiban saját szorgalmával segíthesse.²³⁷ Nagyon sok peres ügye volt. A római Registrák megőriztek ezekből a perekből egypárat, Az egyiket Sitkei Goterfi János és Hadarós János ellen indította, az engedély szerint egyházi bíróságnál és pedig Kutasi Tamás vasvári nagyprépostnál.²³⁸ Az engedély feltételezi a pesti perjel beleegyezését is. De úgylátszik a pesti perjel nem adott engedélyt, hogy peres ügyeit elintézzé, vagy pedig nem tudott ellenfeleivel dűlőre jutni, mert már két év múltán 1478-ban a tartományfőnök és a pécsi perjel egyenesen a rendfőnöktől kapnak parancsot, hogy Balázs fráternek és a többi testvéreknek, akikkel igazságtalanság történt, engedélyt adjanak arra, hogy a bíróság elé terjeszszék vagy saját maguk, vagy mások által feljelentésüket, de most már a feljebb említett ellenfeleken kívül Tapolczai Imre káplán és Oláh István ellen is.²³⁹

1478. *Vasvári György* testvér az olasz egyetemek valamelyikén végezte tanulmányait.²⁴⁰ A generális Magyarországra küldte és a székesfehérvári kolostorban telepedett le, ahol ebben az időben igyekeztek Rómából a szerzetesi szellemet ismét helyreállítani.

1478. *Szerdahelyi Antal* testvérrrel, több rendtársával együtt akkor

²³¹ M. O. P. VIII. 280.

²³² M. O. P. VIII. 311.

²³³ M. O. P. VIII. 314.

²³⁴ Rendi központi levéltár. IV. J. 109/a.

²³⁵ Rendi központi levéltár. XX. 97/b.

²³⁶ Rendi központi levéltár. XX. 157/b.

²³⁷ Rendi központi levéltár. III. 109/b.

²³⁸ Rendi központi levéltár. III. 110/b. — Géfin dr. II. 318.

²³⁹ Rendi központi levéltár. IV. 115/a.

²⁴⁰ Rendi központi levéltár. IV. 114/b.

találkozunk, amikor a montekaszinói perjel igazságtalanságáról tanúskodnia kellett.²⁴¹ Ez az igazságtalanság Pozsegavári Jakab testvér sérelmére történt, de hogy mi volt az, arról nincs tudomásunk. Szerdahelyi Anír.¹ Győri Paulinnal, az akkori tartományfőnökkel együtt védte 2 rendtestvére igazát. 1482-ben már a vasvári kolostor perjele és aláírt egy tiltakozást a káptalannal együtt, mert a Petheő-család a kolostor csordásainak erdőn lévő kunyhóját lefoglalták.²⁴² András prépost-kanonokkal együtt Pannonhalmára is elment tiltakozni, öreg korára igen elköszvényesedett, mert a magister generális Register-könyve számon tart egy engedélyt, amely szerint nagy podegrája és a kolostori szegénység miatt tíz dukátig saját személyére szóló alamizsnát bármikor elfogadhat, hogy a legszükségesebbekről saját maga gondoskodhassak.²⁴³ 1478. *Chuki Gergely* akkor hagyta el a kolostort, amikor a rendfőnök parancsára a székesfehérvári perjelnek át kellett vennie a vértés-keresztúri bencés apátságot²⁴⁴ és a fehérvári kolostor minden tagját oda kellett helyeznie, hogy teljes legyen a létszám. Debreczeni Márk fehérvári perjel rendeletét Vasvárott kapta kézhez azzal a paranccsal együtt, hogy összes könyveit hozza magával.

1478. *Pográni Matyé Ágoston* a vasvári kolostorban talál megnyugvást hosszas utazásai után. A Register-könyvek szerint a vasváriak fel is vették.²⁴⁵ 1479-ben halt meg, nagyon idős korában a vasvári kolostor közösségében.²⁴⁶

1479. *Pozsegai Domonkos* testvér a török elől menekült Vasvárra.²⁴⁷ Ekkor már akkora volt a veszedelem, hogy a Rómában tanuló szerzetesek, mint Pozsegai Domonkos és Csázmai Mátyás nem tudtak kolostorukba visszatérni és ezért engedélyt kértek a rendfőnöktől, hogy bármelyik konventben letelepedhessenek. Domonkos testvér Vasvárott kapott új otthont és a Petheők egyik rokonának fiát nevelgette.²⁴⁸

1489. *Budai Mihály* került ebben az esztendőben a vasvári konventbe. Nagyon érdekes egyéniség volt, előbb mint a «Societas Peregrinantium»-nak tagja Moldvában működött és mint ilyenek adott a rend generálisa Jordán Miklós testvérral együtt engedélyt, hogy prédikálhasson.²⁴⁹ Ezért a vándor hittérítők tartományfőnöke volt köteles őt és társait minden szükségessel ellátni. Itt működött a lélekmentés nagy

²⁴¹ Rendi központi levéltár. IV. 115/a.

²⁴² Pannonhalmi apátsági levéltár: Capsa 56. Litt. Parva.

²⁴³ Rendi központi levéltár. IV. J. 155/b.

²⁴⁴ Pannonhalmi apátsági levéltár (Keresztúr) Capsa 25. Litt. 7.

²⁴⁵ Rendi központi levéltár IV. 168/b.

²⁴⁶ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. VI. No. 126.

²⁴⁷ Rendi központi levéltár IV. 170/b.

²⁴⁸ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Miscell. 375.

²⁴⁹ Rendi központi levéltár: IV. J. 108/b.

és gyönyörű terén egészen 1481-ig, amikor is a Nyulak-szigeti kolostorba helyezték, hogy ott az apácák lelkipolitikája legyen.²⁵⁰ 1496-ban aztán Vasvárott találjuk, mint perjelt. Ebben az esztendőben ugyanis zálogba adja Olaszka és Hodász birtokrészeit, több ekényi területtel a gersei Petheőknek.²⁵¹ Erős egyéniség lehetett, mert 1489-ben a rendfőnöknek meg kellett fenyegetnie, hogy az olasz földről Vasváron keresztül Magyarországra érkező kassai Tamás testvért elégítse ki és engedje el könyveivel együtt.²⁵² Mihály perjel úglátszik nem egyedül volt hibás a dologban, hanem a többi rendtagok is, mert azoknak is szól a rendfőnök kiközösítéssel való fenyegetése abban az esetben, ha erőszakkal visszafogják az elkíváncozó testvér könyveit és értéktárgyait. 1495-ben aztán Mihály fráter is elhagyta Vasvárt és a zágrábi kolostor tagja lett.²⁵³

1489. *Kassai Tamás* testvér kapott ebben az esztendőben áthelyező levelet a vasvári kolostorból vagy a saját konventjébe Kassára, vagy bármely kolostorba, amely őt felveszi.²⁵⁴ Mikor aztán március 16-ika előtt el akarta hagyni a kolostort, a vasvári dominikánusok elszedték tőle könyveit és értéktárgyait.²⁵⁵

1491. *Vass Pál* neve egy tiltakozásból ismeretes, amelyet a gersei Petheők ellen a vasvári káptalan előtt ünnepélyesen hangoztatott.²⁵⁶ Sajnos nem maradt fenn, hogy miért tiltakozott, csak annyi bizonyos, hogy valami birtok-kérdésről volt szó. 1495-ben egyenes parancsot kapott a generálistól, hogy a neki felkínált apátságot fogadja el.²⁵⁷ Sajnos, arról nincs tudomásunk, hogy melyik apátságról volt szó, csak annyit sejtethünk, hogy a laza fegyelmű bencések megreformálására szemelte ki őt a Szentszék. Ilyen eset később többször is adódik a vasvári kolostor életében. Az ilyen nem bencésrendből való apát komendátori címmel vezette a rábizott szerzeteseket. Azt sem tudjuk, hogy Vass Pál testvér elfogadta-e ezt az apátságot, vagy sem.

XVI. század.

1500. *Székel Mihály* fráter volt a XVI. századfordulón a kolostor perjele. Ekkor már a törökök egyre jobban veszélyeztették Vasvárt és környékét. Mihály fráter nagy összeköttetéseinek, amelyeket korábban olaszországi tanulmányai alatt szerzett, köszönhető a Szentszék bullája, amelyben a megrongált Szent Vér-kegyhely látogatóinak és

²⁵⁰ Rendi központi levéltár: IV. 141 /a.

²⁶¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 95.

²⁵² Rendi központi levéltár: IX. 158/a.

²⁵³ Rendi központi levéltár: XI. 112/a.

²⁵⁴ Rendi központi levéltár: IX. 158/a. — ²⁵⁵ U. o.

²⁵⁶ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Miscell. 381.

²⁶⁷ Rendi központi levéltár: XI. 112/b.

kijavítására adakozóknak bizonyos napokon teljes búcsút engedélyez VI. Sándor pápa.²⁵⁸ Nagy tudós és hányatott sorsú ember volt. A pécsi Konventben tette le fogadalmát és mint ennek a kolostornak «Filius nativus»-a szerepel sok éven át.²⁵⁹ 1493-ban Sienába küldték teológiai tanulmányokra és innét két évi tartózkodás után a tartományi gyű¹ és tanácsára a páduai Szent Ágoston kolostorba helyezték át 1495 február 27-én.²⁶⁰ S mikor itáliai tartózkodását félbeszakította és Pécsre jött, itt nagy nehézségei támadtak a perjellel, aki úgylátszik lefoglalta a fiatal tudós számára jötevőitől, a Székely-családtól küldött öt arany dukátot. A generális tizenöt napi gondolkodási időt adott Bálint perjelnek, hogy az összeget visszafizeti-e vagy sem. A rendelet szerint az összeget vagy Fráter Domonkos borostyánosnak, vagy Székely Mihály fráter szüleinek adja át, amint az az iratokban fel van tüntetve.²⁶¹ Ebben az esztendőben sok nehézség után a lábatlani kolostorba helyezik,²⁶² majd a következő évben, 1496-ban ismét külföldre, Perugiába utazik azzal az engedéllyel, hogy szüleitől, rokonaitól és ismerőseitől elfogadhatja a neki szánt alamizsnát, tanulmányainak zavartalan folytatására.²⁶³ 1497 szeptemberében aztán elérte a legmagasabb egyetemi fokozatot, a magiszteri címet és jogot kapott arra, hogy előadásokat tarthasson és a magiszteri jelvényeket viselhesse. Ebben az időben a magyar rendtartomány már annyira szegény volt, hogy lemondott tanítatásáról és ezért a provincia Graetiae vette át és ennek tanácsára Bolognába helyezték, hogy tovább folytassa tanulmányait.²⁶⁴ Ugyan- ebben az évben a rendfőnök úgy intézkedett, hogy a magyar rendtartomány bármikor visszafogadja Mihály frátert, ha haza akar térni.²⁶⁵ Úgylátszik a következő esztendőben valóban vissza is tért és Vasvárot fogadták be. Vonzó egyéniség volt, mert hamarosan perjelükké választották a vasvári kolostor tagjai.

1502. *Veszprémi Mátyás* tartózkodott a vasvári kolostorban, de gyenge egészségű ember lehetett, mert a rendfőnök inti a magyar provinciálist, hogy tíz éven belül ne kényszerítse Mátyás frátert priorátusi tisztté átvételére egyetlen konventben sem, valamint, hogy mellőzzék a prédikációknál betegsége miatt.²⁶⁶ Annyit azonban mégis rábiztak, hogy a kolostor gondnoki tisztjét viselje. Mint ilyen működött

²⁵⁸ Bullarium O. P. IV. 160.

²⁵⁹ Rendi központi levéltár: X. 161/a.

²⁶⁰ Rendi központi levéltár: XI. 112/a.

²⁶¹ Rendi központi levéltár: XI. 113/a.

²⁶² Rendi központi levéltár: XI. 114/b.

²⁶³ Rendi központi levéltár: XII. J. 85/b.

²⁶⁴ Rendi központi levéltár: XII. J. 86/a.

²⁶⁵ Rendi központi levéltár: XII. J. 86/b.

²⁶⁶ Rendi központi levéltár: XIV. 124/a.

akkor is, amikor a kismákfai jobbágyoktól behajtotta a kolostor járandóságait²⁶⁷

1503. *Wolfgang János* német rendtestvér ebben az esztendőben hagyta e¹ a vasvári kolostort és az itteni rendtagok használatára hátrahagyta összes értéktárgyait, hogy lelke nagyobb nyugalomra visszatérhessen a német rendtartományba.²⁶⁸

1506. *Beregszászi János* nevét ismerjük, mint vasvári dominikánusét, egy könyvtári könyv bejegyzéséből.²⁶⁹

1511. *Nádasdi Péter* frátert a generális magasabb teológiai tanulmányok végzésére valamelyik olaszországi stúdium generáléba küldi, és engedélyt ad, hogy a tanítási költségeket világi ismerőseitől megszerezhesse.²⁷⁰ 1519-ben már Vasvárott találjuk, legalábbis erre utal nemes Marácz György nyilatkozata, amely szerint Borbála leányának házasságát Vató Györggyel a domonkosok templomába Nádasdi Péter áldotta meg.²⁷¹

1535. *Szántói Máté* fráter nevét ismerjük, aki igen hányatottsorsú szerzetes volt. Első ízben a pécsi kolostor tagjai között találjuk, amikor a prédikátor generálisi tisztséget az összes kiváltságokkal együtt megkapja a rendfőnök beleegyezésével.²⁷² Még ugyanennek az évnek a nyarán engedélyt kap arra, hogy Szent Jakab sírjához zarándokolhasson, Ferenc szabó testvérrel, vagy más kísérőtárral.²⁷³ Pár év múlva már az Ágoston-rendi kanonokok sorába lépett át, de 1533-ban — bizonyára sok nehézség után — ismét visszakíváncozott a rendbe és a generális engedélyével újból a pécsi kolostor tagja lett.²⁷⁴ Vasvárott 1535-ben találkozunk vele, amikor is Both György nevű rokona számára kieszközli a vasvári perjelnél, hogy a kolostori kriptába temessék el és havonta misét szolgáltatassanak sírja felett.²⁷⁵ A körülményekből sejthetjük, hogy a tartományfőnök visszavette ugyan, de nem hagyta továbbra a pécsi kolostorban, hanem ide, Vasvárra helyezte át. 1536-ban halt meg.²⁷⁶

1536. *Ladányi Gergely* fiatal vasvári szerzetes kapott ebben az esztendőben rendfőnöki engedélyt, hogy Bolognában vagy valamelyik más olasz egyetemen, ahol könnyebben tanulhat, megszerezhesse a borostyánt.²⁷⁷ Sőt azt is megengedik neki, hogy előkészülhet a magiszteri

²⁶⁷ Keszthelyi levéltár: Castriferrei: 93.

²⁶⁸ Rendi központi levéltár: XIV. 117/b.

²⁶⁹ Szombathelyi domonkosrendi könyvtár.

²⁷⁰ Rendi központi levéltár: XVIII. 94/a.

²⁷¹ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. X. fasc. 2. No. 16.

²⁷² Rendi központi levéltár: XXIV. 97/b.

²⁷³ Rendi központi levéltár: XXIV. 98.

²⁷⁴ Rendi központi levéltár: XXIV. 58/a.

²⁷⁵ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. X. fasc. 3. No. 14.

²⁷⁶ U. o. Capsa C. fasc. 14. Számozatlan.

²⁷⁷ Rendi központi levéltár: XXIV. 59/a.

rendfokozat elnyerésére, de csak azzal a feltétellel, ha nem tér vissza magyar földre, mert itt nincsenek egyetemek, ahol gyakorló évek megszerzésére taníthatna. Tanulmányait saját rendtartománya költségén kell végeznie. Fráter Gergely ekkor negyedmagával volt Bolognában, nagy szegénységben.²⁷⁸ A rendtartomány és a vasvári kolostor nem tudtak eleget tenni fizetési kötelezettségüknek. A jószívű Gergely fráternek három levele maradt fenn a bécsi titkos levéltárban²⁷⁹ és ezek mind-egyikében egy-egy, a ferrarai egyetemen tanuló és sanyarú szükségben élő rendtestvéreit ajánlja valamelyik magyarországi ismerős és tehetősebb rendtestvérének. Ezeket írja panaszösszavú levelében: «Úgy látom, hogy minden más rendtartomány sokkal érzőbb studenseihez, mint a mienk irányukban.» Gergely testvérrel visszatérése után Vasvárott találkozunk, amikor tiltakozik két ökor eltulajdonítása ellen, a Petheők jobbjait vádolva a tolvaj lássál. Ekkor már 1543-at írnak.²⁸⁰

1544. *Szegedy György* testvér nevét ismerjük ebből az esztendőből, aki perjele volt a vasvári kolostornak.²⁸¹ Sokat szenvedő és a rend érdekeiért küzdő szerzetes volt. A győri kolostor küldte ki Bolognába és a Lombard rendtartományból első ízben 1535-ben tért vissza, amikor is a rendfőnök helyettese úgy rendelkezett, hogy a győri kolostorba kell visszatérnie, de mivel ez már annyira leszegényedett, hogy koldulási engedélyt is adnak neki fenntartására.²⁸² 1536 tavasza már ismét Bolognában találja.²⁸³ Két év múltán, 1538-ban, újabb áthelyezést jegyzett fel a vikárius generális Regiszter-könyve: most Páduába kerül, hogy ott folytassa tanulmányait.²⁸⁴ A legmagasabb egyetemi fokozatot 1539-ben nyerte el,²⁸⁵ amelyről a Regiszter-könyv adatai mellett Ferrarius is tudósít,²⁸⁶ aki még személyesen láthatta, hogy milyen kitűnő eredménnyel szerezte meg György testvér a magiszteri címet. Magyarországra visszatérte után Győrött lett perjel,²⁸⁷ majd 1544-ben ugyanilyen minőségben a vasvári kolostor élén találjuk, amint bátran és keményen védte a konvent egyre jobban megnyirbált jogait és megtépett birtokait a Petheő-család erőszakoskodásával szemben.²⁸⁸ A vasvári kolostor 1557-ik évi feloszlása után valószínűleg

²⁷⁸ Karácsonyi—Bunyitai: «Egyháztörténeti emléktár». II. 323.

²⁷⁹ Fraknói: «Adalékok a XV. és XVI. századbeli iskolázáshoz». Századok, 1875. 670.

²⁸⁰ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 543.

²⁸¹ U. o. Protocollum: 1544.

²⁸² Rendi központi levéltár: XXIV. 58/b.

²⁸³ Rendi központi levéltár: XXIV. 59/b.

²⁸⁴ Rendi központi levéltár: XXV. J. 200/a.

²⁸⁵ Rendi központi levéltár: XXV. J. 201 /a.

²⁸⁶ Ferrari: i. m. 440.

²⁸⁷ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1544. — ²⁸⁸ U. o.

Győr felé vette útját,²⁸⁹ majd az alsóausztriai kolostorokba került.²⁹⁰ Itt találkozunk vele 1564-ben, mint a kremszi kolostor perjelével. Valószínűleg itt is halt meg egy tömegszerencsétlenség alkalmával, amikor a város puskapora, amelyet a kolostor keresztfolyosóján halmoztak fel, felrobbant.²⁹¹

1557. *Székesfehérvári János* nevét csak egy eladási szerződésből ismerjük, amelyet Körmendi Gáspár tartományfőnökkel együtt ő is aláírt, ő volt az utolsó vasvári perjel a feloszlás éveiben.²⁹²

1557. *Körmendi Gáspár*. Vasvárott 1548-ban, Sarlós-Boldogaszszony vigiliáján találkozunk vele első ízben, amikor Bakóczy Lajos «hátrahagyott» özvegyétől egy nagyobb összeget fogadott el a beteges és megrokkant szerzetesek számára.²⁹³ Később a magyar rendtartomány vikáriusává nevezte ki őt a rendfőnök, Szilágyi Ambrus, provinciális halála után, 1562-ben.²⁹⁴ Még vikáriussá való kinevezése előtti utolsó éveiben is sok tannivalója volt Vasvárott, mert 1557 tavaszán az atyák elhagyták a kolostort és a káptalan névleg Körmendi János, és Halastói Nagy János kanonokok gondjaira bízta. Gáspár testvér a Petheők erőszakoskodásai és a kolostor birtokainak lefoglalása ellen többször tiltakozott,²⁹⁵ de tiltakozását később az ákosházi Sárkány-családdal szemben is hangoztatta, mert ez a kolostor javait egyszerűen lefoglalta. 1558-ban I. Ferdinánd király kinevezte Tihany tényleges apátjává,²⁹⁶ és emellett Szigetvár tényleges várlelkésze is volt. A török ostrom alatt Zrínyi Miklós oldalán ő is a várban tartózkodott és túlélte a vár ostromát.²⁹⁷ Tihanyban úgylátszik nem szívesen fogadták, mert a király keményen megparancsolta Takaró Mihálynak, Tihany várkapitányának, hogy fogadják úgy Gáspár testvért, mint valóságos bencés apátot és parancsolójukat.²⁹⁸ 1562-ben már Nagyszombatban volt állandó székhelye²⁹⁹ és innét intézte a magyar rendtartomány gondjait. Ugyanebben az évben résztvett a nagyszombati zsinaton Ludány apátjával, Jánossal, aki szintén dominikánus volt. 1564-ben a tihanyi apátság mellé még a tapolcai bencés kolostort is gondjaira bízta,³⁰⁰ hogy ott visszaállítsa a régi, monasztikus fegyvel-

²⁸⁹ U. o. Protocollum 1557.

²⁹⁰ Seb. Brunner: i. m. 57. — ²⁹¹ U. o. 58.

²⁹² Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1557.

²⁹³ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1545.

²⁹⁴ Rendi központi levéltár: XXVII. 70/a.

²⁹⁵ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1557.

²⁹⁶ Országos levéltár: Collationes Ecclesiasticae 56—57.

²⁹⁷ Pannonhalmi rendi történet. XI. 728.

²⁹⁸ U. o.

²⁹⁹ Mortier: V. 507.

³⁰⁰ Sörös: i. m. 729.

met. A következő évből egy irat maradt reánk Kassa város levéltárában és ebből kitűnik, hogy többedmagával felvette a városi tanácstól a feloszlott dominikánus kolostorért járó évi 28 aranyforintot.³⁰¹ 1569-ben a győri káptalan előtt szerződést köt Némái Jánossal, a komáromi vár parancsnokával, hogy az üresen álló domonkos kolostort katonai célokra bérbeadja addig, míg a rendtagok vissza nem térhetnek.³⁰² Már előzőleg 1567-ben vásárolt egy házat magában a komáromi várban, hogy Dunántúl dominikánusai ott biztonságos helyre találjanak.³⁰³ Gáspár fráter valószínűség szerint 1579-ben, de mindenestre 1579 nyarán halt meg, mert ekkor már Rudolf király Prágából kelt kinevezésével egy spanyol karmelita szerzetest nevezett ki Tihany apátjává és ebben az okiratban megemlíti Gáspár testvér halálát.³⁰⁴ 1545-ben került Vasvárra *Erdélyi Józsa* fráter,³⁰⁵ aki sokáig volt a tolnai magyarok plébánosa, de amikor a reformáció térhódítása egyre jobban fenyegette — bár mindent megpróbált, még a budai török pasa megvesztegetését is³⁰⁶ —, kénytelen volt elhagyni híveit és értékes könyvtárát. Itt a végeken a katonasággal vette fel a kapcsolatokat³⁰⁷ és igyekezett megfékezni a reformáció terjedését köreibben is.³⁰⁸ Erős egyéniség lehetett, aki sok nehézség árán tanult és az utolsó pillanatokig küzdött a hivatásáért.³⁰⁹ Neki egyébként teljesen nyoma veszett.

VII. Fejezet. A történelem sodrában.

Török idők.

A török előrenyomulás már jóval a mohácsi vész előtt érezte hatását, amint egyre jobban terelte maga előtt keletről nyugatra a menekülők seregét. Lassan már a rendtestvérek is, akik az ország délkeleti részén éltek, mozgolódni kezdenek, sőt többen, mint *Kelemen* testvér, már egyenesen török fogságba is esnek és csak nehezen tudnak szabadulni.³¹⁰ Mindez 1494-ben történt. A nyugati részek egyelőre nyugodtak voltak, csak portyázó török hadak rohagáltak végig a széléin. A veszedelem tehát már jól előre vetette árnyékát az országra.

Sokat szenvedett a kolostor és maga a templom is nagyon meg-

³⁰¹ Wick Béla: «Adatok a kassai domonkosok történetéhez». 18.

³⁰² Győri káptalani hiteshelyi levéltár: Protocollum 1567— 1569-ig. —³⁰⁵ U. o.

³⁰⁴ Sörös: i. m. 727.

³⁰⁵ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: 1545.

³⁰⁶ Ipolyi Arnold: «Veresmarthy Mihály élete és munkái». I. kötet. 19. oldal.

³⁰⁷ Thury: «A veszprémi református egyház történeten. 6.

³⁰⁸ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1545.

³⁰⁹ Ipolyi Arnold: i. m. 25.

³¹⁰ Rendi központi levéltár: X. 112/a.

rongálódott a folytonos átvonulások és harcok idején a németiséggel is.³¹¹ pedig ekkor már nagy búcsújáróhellyé fejlődött a vasvári templom. A Szentszék maga is segítségére siet. László tartományfőnök idejében egy bullával búcsúengedélyben részesíti azokat az áldozatkész híveket, akik alamizsnájukkal segítenek a megrongált templomot helyreállítani. VI. Sándornak ez az 1500 június 27-éről keltezett bullája kiemeli, hogy a győri egyházmegyéhez tartozó és szigorú regulák szerint élő dominikánusok Szent Kereszt kolostorának temploma, amely a német és török portyázások alatt oly sokat szenvedett, súlyosan megrongálódott.³¹²

Tehát ez a bulla már mint múltból beszél a vasvári törökűlésekről 26 évvel a mohácsi vész előtt. Hogy kirabolták a templomot, az szintén kiviláglik a pápa búcsúengedélyéből, hiszen ez a legszükségesebb templomi felszerelések teljes hiányát tárja fel. «Kelyhekkal, könyvekkel és gyertyatartókkal, valamint más templomi díszítésekkel kell ellátni és ékesíteni»³¹³ — mondja a pápai bulla. A kegyhely fogadalmi cargyai bizonyára egész vagyont jelenthettek és ezek a kincsek rablók harácsolásának estek áldozatul.

Közben a veszély egyre erősebben fenyegette az országot. Mind gyakrabban adnak ki a generálisok engedélyt menekülő testvérek számára, hogy a rendi öltöny levetésével könnyíthessék menekülésük útját, amely egyre nyugatabbra vezetett.³¹⁴ Vasvár a magyar rendtartomány legnyugatibb kolostorainak egyike, ahova sok domonkos menekül és talál testvéri fogadtatást.

1526 augusztus 29-én a nemzet elvérzett Mohácsnál. Kolostorok egész sorát égették fel a pogány törökök és menekült, életét mentette, aki tudta. Ebben az évben kapnak engedélyt *Gergely* és *Balázs* testvérek, hogy átutazhatnak a rendtartományon és ha úgy vélik, hogy a pogány török vagy a lutheránusok miatt nem utazhatnak biztonságban, vessék le szerzetesi kámzsájukat és öltsenek világi ruhát.³¹⁵ Ez a két testvér valószínűleg szintén Vasvár felé vette az útját.

Az említett engedélyben már nemcsak a török veszedelem, hanem a mohácsi vészben elpusztult püspökök nélkül tengődő katolikus Egyház erejét egyre inkább sorvasztó reformáció is meg van említve, mint a szerzetesek menekülésének, kolostorok lerombolásának az oka. Kezdetben ugyan csak az erdélyi részeken jelentett ez a szerzetesek

³¹¹ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. I. fasc. 3. No. 6—7.

³¹² Bullarium O. P. IV. 160. — ³¹³ U. o.

³¹⁴ Rendi központi levéltár: XXIV. 58/b; IV. 170/b.

³¹⁵ Rendi központi levéltár: XXIII. 98/a.

számára közvetlen veszedelmet, később azonban a földéhes dunántúli nagy urak is egymásután foglalták le a kolostorok birtokait. így 1529 elején pusztították el a híres szegedi dominikánus kolostort,³¹⁶ amint azt a rendfőnök Magyarországi *Barna* testvérnek adott engedélyéből megállapíthatjuk, ez az engedély szabad utat nyit a szegedi dominikánusoknak, hogy más kolostort keressenek, mert az övéké a háború folyamán teljesen tönkrement. A feldúlt kolostor lakói közül később egy, *Szegedi) György*, hosszabb külföldi tanulmányok után Vasvárra került.³¹⁷ Éppen az ő nevével kapcsolatban kell rámutatnunk a reformáció kolostorromboló hatásaira. *Szegedy György* ugyanis 1554-ben a vasvári kolostor perjele lett³¹⁸ és mint ilyen, nagyon sok kellemetlenséget kellett eltűrnie a környékbeli nagyuraktól, akik egyszerűen áttértek a megreformált hitre és magukkal vitték jobbágyaikat is. Lefoglalták az egyházi, de különösen a szerzetesi birtokokat. A vis majorról szemben a kolduló szerzetek tudtak a legkevésbé ellenállni. És így létük biztonsága egyre inkább fogyott.

A vasvári kolostor különösen sokat szenvedett a gersei *Pettheők* családjától.³¹⁹ Ez a régi főnemesi család hamarosan a reformáció zászlóbontása után elhagyta a katolikus vallást és az új hitnek lelkes terjesztője lett.³²⁰ Ez a család volt az o^a a vasvári dominikánus kolostor feloszlásának, mint azt az «Elhagyott kolostor» című fejezetünkben részletesen kifejtettük. 1544-ben *Szegedy György* volt a kolostor perjele és mint ilyen érte a protestánsná lett *Petheő* testvérek erőszakosságára.³²¹ A nézeteltérések kétségtelenül a birtoklefoglalások miatt támadtak, mert az egyre hatalmasabb gersei *Petheők* még hatalmasabb rokoni összeköttetéssel,³²² sokszor fegyveres erőszakkal, hova-tovább rettegett kiskirályai lettek egész Vas megyének. Mikor aztán az egyházi birtokok lefoglalása szinte napirenden volt náluk, hamar szemben találták magukat a vasvári székeskáptalan mellett a dominikánusokkal is, akiknek érdekeit *Szegedy György* védte.

A gersei *Petheők* közül kétségtelenül a három testvér, Péter, Gáspár és Boldizsár voltak a legerőszakosabbak, mert folyton az ő nevüktől hemzseg a vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyének minden panaszkönyve, protokoll urna.³²³ így találjuk egész rész-

³¹⁶ Iványi Béla: «A szegedi dominikánus rendház története». Credo. 82.

³¹⁷ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1554. — ³¹⁸ U. o.

³¹⁹ V. ö. Az elhagyott kolostor sorsa c. fejezettel.

³²⁰ Kazy S. J.: «Historia universitatis». Liber II. 130.

³²¹ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1554.

³²² Dr. Reiszig Ede: Vasvármegye tisztikara a középkorban. 18—19.

³²³ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1554—1559-ig.

letesen feljegyezve *Szegedy György* ünnepélyes tiltakozását a három testvér ellen, akiknek nevét még 1636-ban sem tartja tanácsosnak megemlíteni a Vasvárott járt *Ferrari Zsigmond*,³²⁴ mert attól tartott, hogy a család esetleg élő tagjai sérelmesnek éreznék magukra nézve, ha a múlt erőszakosságait a világ közvéleménye elé tárnák.

De lássuk teljes egészében *Szegedy Fráter* tiltakozását: «Mi, a vasvári Szent Mihály-egyház székeskáptalanja jelen sorainkkal örök emlékezetül megtartjuk, hogy *Szegedy György* testvér, tekintélyes szerzetespap, a vasvári, Szent Keresztről nevezett domonkos kolostor perjele és Győr kolostorának kiérdemesült perjele, előttünk személyesen megjelent és a következő tiltakozást tette: Mikor a közelmúlt Cantate vasárnapon saját és rendjének ügyében Szombathelyre és innét Győrré hazájába utazott és már a vasmegyei Pólyán, valamint Tótfalu határai között haladt, a vasvári *Kovács György*, tekintetes Petheő Péter jobbágya rajta ütött és bár semmi rosszat sem tett, nyílt úton megtámadva fogságba hurcolta, végül a keresztelő szent János napját megelőző közelmúlt vasárnapon nemes *Karmach Kelemen* és *Almás Mátyás*, gersei Petheő Péter, Gáspár és Boldizsár kastélycselédjei, ugyanazon Petheők akaratából és egyenes megbízásából két lovával és kocsiával Körmend várába hajtották és saját tetszésükre fogságban tartották. Megfosztották ruháitól is, elvették saruit, két forint készpénzét, erőszakkal visszatartották két lovát is 32 forint értékben és végül őt magát egyszerűen elkergették.³²⁵

Ilyen körülmények között valóban egyre bizonytalanabbá vált a dominikánus kolostor sorsa, hiszen törzsbirtokának nagy része már közel 100 éve a Petheők hatalmában volt és most már csak a koldulásból tengethette életét. A környék áttérése az új hitre tehát végső veszedelemet jelentett a szerzetesek számára.

Makray Péter tartományfőnök mindent elkövetett, hogy legalább az ország nyugati részén lévő kolostorokat megtarthassa a rendtartomány számára, hiszen abban reménykedett, hogy idáig nem ér el a félhold árnyéka és az elpusztult kolostorok szerzetesei itt találnak biztos menedékre.³²⁶ Igyekezett tehát még kompromisszumok árán is megegyezni az egyre követelődőbb Petheő-család tagjaival. Azonban minden kísérlete meddő maradt, ajánlatait nem fogadták el, úgyhogy reménytelen volt a jövő.

De ameddig csak a főnemesség csatlakozott a reformációs mozgalomhoz, addig még minden erőszakoskodás mellett is tűrhető volt a

³²⁴ Ferrari: i. m. 518—519.

³²⁶ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1554.

³²⁶ Rendi központi levéltár: XXIV. 121.

helyzet. Mikor azonban már a köznép is elfordult a szerzetesektől, akkor már valóban nem sokat lehetett remélni, mint *Szelepcsényi* prímás jelentése a Szentszékhez mondja:³²⁷ «Úgy a köznép, mint az előkelők sorában mindenütt meggyökeresedett az eretnokség, és ez az ország, amely oly hűséges volt az Isten Anyjához . . . kevés kivétellel a lutheránus, vagy a kálvinista felekezethez szegődött. . .» De egészen különös szerepe volt a végvári katonaságnak az eretnokség terjesztésében. Ez a sokszor szedett-vedett népség a török elől egyre nyugatabbra szorult s miután egyre-másra feladta az ország végvárait, nyugatra húzódva aránylag békében élhetett s a katona számára oly könnyen tunyasággá váló idő nagyon alkalmas volt a hitviták és felekezeti kérdések megtárgyalására. Vasvárott különösen *Dévai Bíró Mátyás* prédikátor erősítette őket.³²⁸

A közhangulat tehát egyre merevebb állást foglalt el a katolikus vallással és képviselőivel, a szerzetesekkel szemben. A káptalan egyidőre még állta a harcot, bár szintén sok küzdelmébe került megtartani jogait.³²⁹

Ebből az időből még egy adatunk van a vasvári kolostor életéből, kapcsolatban a törökökkel és a reformációs mozgalmakkal. 1554-ben jött Vasvárra *Erdélyi Józsa*, a tolnai iskola vezetője és plébánosa,³³⁰ aki mint fiatal dominikánus a bolognai egyetemen tanult³³¹ és nagyon sokat küzdött a szegénység ellen, amint azt már a «Középkori szerzetesi élet» című fejezetben részletesen leírtuk. Később visszakerült Magyarországra és minden igyekezetével azon volt, hogy segítsen a nyáj nélkül szétzúlló tolnamegyei katolikus magyarságon. Két ellenséggel küzdött: a törökkel és az új hit követőivel. *Ipolyi Arnold* ezeket írja róla, amikor Tolna iskoláját ismerteti Veresmarthy Mihályról írt korrajzában a hitújítás idejéből: «A tolnai bíró hasztalan járt Budán a pasánál, követségben ajándékkal is, hogy az izgató új térítőket nyakáról csak lerázhassa. Mivel ez nem sikerült, a nép megválasztotta még a bíróhoz újabb követársul *Erdélyi Józsa* domonkos-rendű barátot is, ki akkorában a város plébánosságát viselte. Esdekelték, ajándékot adtak a pasának, kérve, hogy az új tanítót kivégezhessék, vagy legalább csak a város határára kitehessék. A pasa fejvesztéssel fenyegette őket, felelt és szigorúan meghagyta, hogy a Luther által, úgymond, feltalált tanítást szabadon lehessen hirdetni ... A török táborban levő olasz, dalmát kereskedők hasz-

³²⁷ Relatio Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis. 1675.

³²⁸ Thury: «A veszprémi református egyház története». 6.

³²⁹ A vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltára: Protocolum 1557.

³³⁰ U. o. Protocolum 1554.

³³¹ Karácsonyi—Bunyitai: «Egyháztörténelmi emlékek». V. 603—604-ig.

talán vetették magukat közbe, a Tolnán lakó számos beköltözött olasz kereskedő s iparos lakosok és polgárok ügyében. Józsa barát Tolnán még egy ideig ugyan erősen tartotta magát híveivel az új felekezet követői ellen. Küzdött velők, vitázott. . . . Egyre szónokolt ő is, mint ezek és hasonlóan prédikátornak és pásztornak nevezte magát. Jó iskolát tartott, újon beszerzett könyvekkel, klasszikusokkal és szentatyákkal látta el. Mind hasztalan. A török pártfogás ellenében nem bírt többé felvergődni.³³²

Így működött *Erdélyi Józsa* és küzdött, hogy az Egyház érdekeit a törökkel szemben épúgy védje, mint az új hit követőivel. A XVI. század második felén túl még a török uralom és hitújítás dacára is fenntartotta iskoláját és a lutheránusok egyik leghíresebb szónoka a vidéken, *Szigeti Imre* sokáig hasztalan törekedett az új hit számára azt elfoglalni, mert *Erdélyi Józsa* kemény vetélytársnak bizonyult.³³³ Igyekezett iskoláját korszerűen berendezni és 1553-ban, mikor Budán járt a pasánál követségben, «több új könyvet szerzett magának a törökök, olasz-dalmát tábori kereskedői által, kik azokat valószínűleg valamelyik budai monostor könyvtárából vagy éppen Mátyás királyéból, a Corvinából szerezték meg, mint prédazsákmányt. Köztük voltak Plató munkái, Tertullian, Szent Ágoston és Hilárius iratai».³³⁴ Mikor aztán *Józsa* testvérnek menekülnie kellett, elszedték tőle könyveit és kénytelen volt sok nehézség árán ő is Vasvárra menekülni. Éles vitakozó eszét itt sem hagyta parlogon heverni, a végvári katonaság szellemét igyekezett visszahódítani a katolikus egyháznak.³³⁵ Erős egyénisége azonban nem tudott gátat vetni az egyre erősödő mozgalomnak, úgyhogy a kolostor sorsa mindinkább bizonytalanná vált.

Ez az egyre növekvő bizonytalanság és a hitújítástól egyre inkább felzaklatott hangulat sürgette a szerzeteseket, hogy biztos helyre mentsek értékeiket. Ez ösztökélte őket arra, hogy a kolostort és a templomot, valamint a még meglévő, vagy vitás birtokaikat a káptalanra bízzák.³³⁶ 1557 tavaszán a vasvári káptalan protokollum könyvébe is vétették ezt az elhatározásukat és *Szilágyi Ambrus* tartományfőnök pár évvel azelőtt megszerzett engedélyével a káptalanra bízták javadalmaik és vagyonuk gondozását.

1557-nek talán nyarán vagy legkésőbb őszén széledtek a szélrózsa minden irányába a kolostor tagjai, akik közül páran Nagyszombatba mentek, ³³⁷ mint *Körmeny Gáspár*, a későbbi rendtartományi vikárius,

³³² Ipolyi Arnold: «Veresmarty Mihály élete és munkái». I. k. 19. o.

³³⁸ U. o. 32. old. — ³³¹ U. o.

³³⁶ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1554.

³³⁸ U. o. Protocollum 1557. — ³³⁹ U. o.

tapolcai apát és *Szigetvár* lelkésze. *Józsának* nyoma veszett, de a többi testvérek valószínűleg Győrön mentek keresztül és vitték magukkal a vasvári vérző Ostya-ereklyét, már előbbi menekülési éveikben s most ők maguk is utána mentek, hogy *Körmendy Gáspár* által már előbb megvásárolt házban telepedjenek le a komáromi várban.³³⁸

Az özszesek közül egyedül *Szegedy Györgynek* és egy pár velemet, névleg nem ismert, szerzetesnek a sorsát ismerjük. Ezek hosszas bolyongás után végigjárták egész Ausztriát, megfordultak Bécsben is, mígnem 1564-ben újra találkozunk velük a kreamszi kolostorban.³³⁹ A kreamszi kolostort ugyan 1556-ban feloszlatták, mert a háborús idők a reformáció térhódítása és az elnéptelenedés folytán alig lézengett benne pár szerzetes, akik nem is voltak képesek megfelelni szent hivatásuknak. A kolostor azonban érintetlenül áll, mert királyi parancsra semmit sem vihettek el belőle a kapzsi kreamszi polgárok. 1564-ben aztán ugyancsak királyi parancsra a városi szenátus ismét visszaadta a dominikánusoknak a szép kolostort³⁴⁰ és az újonnan megalakult konvent első perjele *Szegedy György* lett. Sajnos, itt is folytonos küzdelem volt az életük az ellenséges érzületű, többségben protestáns városi polgársággal.

Itt érte utol a halál az utolsó előtti vasvári perjelt, hányatott életéhez nagyon is illő tragikus módon. 1566-ban ugyanis felrobbant a kolostor keresztfolyosóján felhalmozott puskapor és a robbanás ereje 20 személyt megölt.³⁴¹ Ennél a szerencsétlenségnél vesztette életét *Szegedy György* is, aki többé a tiltakozásoknál és tárgyalásoknál már nem szerepel.³⁴²

Ez lett a sorsa a vasvári kolostor szerzeteseinek, akik azzal a szent meggyőződéssel távoztak el innét, hogy nemsokára ismét együtt dicsérhetik majd az Istent.

VIII. Fejezet. Az elhagyott kolostor.

A vasvári dominikánusok 1557 tavaszán hagyták el az ősi zárdát és *Körmendy Gáspár* rendelkezése értelmében egy részük Győr felé vette útját, míg az öregebbek Nagyszombatba mentek.³⁴³

1557 januárjában az utolsó vasvári perjel, *Székesfehérvári János* atya *Körmendy Gáspár* vikáriussal egyetértve egy szőlőrészt adott el a Petheőknek,³⁴⁴ valószínűleg hogy költséget szerezzenek az útra. A meg-

³³⁸ V. ö. «A vérző ostya kegyhely» című fejezettel.

³³⁹ Győri káptalani levéltár: Protocollum 1557.

³⁴⁰ Sebastian Brunner: «Collectanea Ven. Conv. CREAMS. Ordinis FF. Praed.» 47. — ³⁴¹ U. o. 48. — ³⁴² U. o. 49.

³⁴³ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1554.

³⁴⁴ U. o. Protocollum 1557.

maradt birtokok sorsát pedig egy szerződéssel a káptalanra bízták. A szét-széledt szerzetesek jogait azonban a már szintén elerőtlenedett káptalan³⁴⁵ nem volt képes megvédeni a hatalmaskodó környékbeli nagyurakkal szemben és alighogy a kolostor magára maradt, bevonultak a gersei *Petheők* és szabadon rendelkeztek a birtok és kolostor felett. A káptalan tiltakozása meddő maradt, hiszen nem volt mögötte tekintély, hogy jogaitat érvényesíthették volna. Így a Szent Mihály-templom kanonokjai örültek, hogy legalább saját javadalmaikat még nagyjából békében bírhatták, ámbár már nekik is sokat kellett pereskedniük az erőszakos birtokfoglalások ellen.³⁴⁶

A jogfolytonosság megőrzésére maguk a dominikánusok is tiltakoztak több ízben a káptalan hiteshelyén. Így hamarosan az eltávozás után, 1557 telén, Vasvárra utazott a rendtartomány vikáriusa Nagyszombatból, hogy rendje nevében tiltakozását fejezze ki az erőszakkal szemben.³⁴⁷ «Az elmúlt időkben, amikor a tiltakozó (t. i. Körmendy Gáspár) a maga és az egész rendtartomány nevében Vasvárott tartózkodott, a vasvári Szent Keresztről nevezett kolostor gondozását és jókarbantartását összes hasznával és jövedelmével egyetemben a nagyon tisztelendő Magisterekre, Körmendi Károly János³⁴⁸ örkanonokra és halastói Nagy János kanonok testvérekre bízta oly formán, hogy ők az említett kolostort erejük szerint védjék és a hozzátartozó szőlőket, szántókat és réteket gondozzák és azoknak terményeit a rendi testvérek visszajöveteléig élvezzék azzal a feltétellel, hogy az egyenes haszonnak egyharmadát fenntartsák a jövőben visszatérő rendtestvéreknek s a másik kétharmad részen javítsák a szőlőket.»

Ez volt tehát az egyesség a kolostor és a káptalan között s hogy az előre szépen kigondolt tervet nem sikerült megvalósítani, azért nem a káptalan volt a felelős, hanem a gersei *Petheők* hatalmaskodása. Erről az erőszakos birtokbavételről így nyilatkozott Körmendi Gáspár a már említett okiratban: «Tekintetes gersei *Petheő Gáspár, András és Benedek* nem tudni, miért, a nevezett kolostort összes jövedelmeivel és tartozandóságaival, megművelt és ugaron fekvő szántóival, rétjeivel és a henyei, valamint az olaszki hegyoldalban levő szőlőivel elragadták az említett védők és gondozók kezeiből, bár ezek meg voltak bízva minden javadalom kezelésével. A fentnevezett gersei *Petheő András és Gáspár* még az olaszki szőlőt is lefoglalták és máig erőszakkal hatalmukban tartják és élvezik annak gyümölcsseit. A másik, Olaszkiában fekvő szőlőt pedig *Petheő Benedek* foglalta el és tekintetes *Petheő Péter*

³⁴⁶ U. o. Magánlevéltár. Lad. XI. fasc. 3. No. 7.

³⁴⁶ U. o. Protocollum 1557. — ³⁴⁷ U. o.

³⁴⁸ Dr. Géfin Gyula: «A szombathelyi egyházmegye története». II. 319.

jobbágyának, Tolvay Györgynek tanúságtétele szerint eladták, anélkül, hogy a rend erről valamit is tudott volna vagy beleegyezését megadta volna rá. De élvezik a kolostor többi javadalmait is a nevezett Petheő András, Gáspár és Benedek jobbágyaikkal együtt mindmáig a rend és a provincia nyilvánvaló kárára.»³⁴⁹

Hiábavalónak bizonyult minden tiltakozás, mert az új urak hatalma egyre erősebb lett és a legközelebbi dominikánus kolostor, ahol még valamire való szerzetesi élet volt, a nagyszombati, meglehetősen távol-ságra fekszik Vasvártól, hogy sem onnét ellenőrizhették volna birtokai-
kat a dominikánusok. De ha közelben lettek volna, akkor is tehetetlenül kellett volna nézniök a kolostor és javainak pusztulását, mert ekkor már a reformáció egyre nagyobb erővel hódított magán a Hegyhátságon is,³⁵⁰ ahol a nagyobb családok, közöttük a Petheők is az új mozgalom hívei lettek.³⁵¹ S éppen a Petheők nem csak csupán követői, hanem egyenesen zászlóvivői, buzgó terjesztői voltak a reformáció egyre izmo-
sodó eszméinek és vitték magukkal az egész környéket az új hitre. Jobbágyaik tömege követte őket és ők szinte lelkiismeretben" kötelessé-
güknek vélték, hogy az egyházi birtokok jobbágyságát is elszakítsák földesuraiktól, akik éppen a mohácsi vészben elpusztult püspökök és magasabb egyházi méltóságok irányítása nélkül teljes tájékozatlan-
sággal és tehetetlenséggel szemlélték a dolgok folyását anélkül, hogy képesek lettek volna rajta valamit is változtatni.

A három Petheő testvér nagy buzgalma érthető tehát a régi vallási harcok idejében annyit hangoztatott jelmondatból: «Cuius regio, eius religio!» — így aztán első dolgok volt a védtelen szerzetesek javadalmainak lefoglalására. Egész sor kolostorral volt küzdelmük már a XV. század folyamán.³⁵² Erőszakoskodásuk folytán kellett a váli pálosoknak elhagyniok kis kolostorukat a keszthelyi hegyekben,³⁵³ 1449-ben pedig a leveldi karthauziak megélhetését veszélyeztették birtokfoglalásaikkal.³⁵⁴ Sokat küzdöttek a monyorókeréki pálosok ellen is.³⁵⁵ A vasvári dominikánusokkal pedig már jóval a török idők dülése előtt állandó huzavonájuk volt birtokaik miatt.³⁵⁶

Hogy a reformáció eszméinek terjedése kétségtelenül befolyásolta a Petheők magatartását, mi sem bizonyítja jobban, minthogy békésen

³⁴⁹ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyüevéltár: Protocollum 1557.

³⁵⁰ Thury: «A veszprémi református egyház története». 6.

³⁵¹ Kazy S. J. i. m. Liber II. 130.

³⁵² Vasvári rendi levéltár: «Birtokperek». Számozatlan.

³⁵³ Keszthelyi levéltár: «Saladiensis» 97.

³⁵⁴ Keszthelyi levéltár: «Saladiensis» 147.

³⁵⁵ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad.VIII. fasc. 3. No.3.

³⁵⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 59.

utazó szerzeteseket útkon egyszerűen lefogattak, mindentől, még ruháiktól is kifosztották, mint ezt *Szegedy György* testvérrel tették 1554-ben, amikor Vasvárról szülőföldjére, Győrre akart utazni.³⁵⁷ A Petheő-család erős új hitű voltát egyébként az 1617-ben, a reformáció magyarországi fennállásának százéves fordulóján tartott ünnepségeken is kiemelték. Ahol a szónokok a nagy magyar reformáció-követők között Bethlen Gábor és István mellett a Petheőket, különösen Gáspárt is felsorolták.³⁵⁸

Így kilátástalan lett volna a rend és a káptalan küzdelme, annál is inkább, mert hiszen a vidék lakossága is hovatovább ellenséges lelkülettel tekintett a szerzetesekre s ez, tekintve a dominikánus rend kolduló mivoltát, a megélhetés biztonságát legalábbis veszélyeztette, nehezítette, ha egyáltalán egyenesen nem tette lehetetlenné.

A tiltakozás pusztába kiáltó szó maradt és a Petheők továbbra is megmaradtak a lefoglalt javak birtokában.

A vasvári székeskáptalant éppen a zavaros idők bizonytalanságai miatt az országgyűlés 1578. évi döntése alapján átköltöztették a biztonságosabbnak látszó Szombathely várába³⁵⁹ és most már a látszólagos gondoskodásnak is vége szakadt, amelyet a káptalan tagjai végeztek a kolostor és fekvősegei felett.

Ettől kezdve nemhogy a kolostor szerzeteseinek vasvári szerepléséről, de még magának Vasvárnak a sorsáról is csak nagyon gyér adatok maradtak fenn. A török egyre nyugatabbra hatolása hovatovább Kanizsáig elnyúlt és Vasvár véghellyé lett a Rába vonalánál. Kis erőssége inkább csak egy nagyszámú őrség befogadására volt alkalmas, de rendes katonaság vagy várnép elhelyezéséről szó sem lehetett.³⁶⁰

1579-ben a római Collegium Germanicum-Hungaricumban tanult egy vasvári teológus, aki később aztán karthausi lett. Őt még a dominikánusok is támogatták Rómába menetele előtt.³⁶¹

Ez az utolsó adat a feldúlt kolostor életéből s utána már csak a vármegyei gyűléseken, úriszékeken, katonai parancsokból és egy katonalelkész jelentéséből tudunk egyet-mást a kolostor sorsáról, amely egyre rongyolódott, hiszen a Petheők a kolostort magát csak jelképesen foglalták el s inkább csak a birtokok érdekelték őket.

Rablóbandák, szökött katonák barangoltak a vidéken és ezek a

³⁵⁷ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocolum 1554.

³⁵⁸ Kazy S. J.: i. m. Liber II. 130.

³⁶⁰ 1578. I. 20. §. Dr. Géfin Gyula: i. m. II. 304.

³⁷⁰ Vas vármegye levéltára: Protocolum 1595. I. 20.

³⁷¹ Veress Endre: «A római Germanicum-Hungaricum magyarországi tanulóinak anyakönyve». I. k. 2.

közbiztonságot annyira fenyegető kétes elemek a káptalan és kolostor magára maradt épületeiben tanyáztak és rombolták tovább az esetleg még épségben lévő részeket.³⁶² 1595-ben Újlaki Lajos tiltakozott a Szombathelyen tartott vármegyei gyűlésen, hogy a Vasvárott lakó mágnások, akiknek hatalmában lenne megfékezni ezeket az embereket, nem törődnek semmivel, mert az ilyen nagy urakét úgy sem merik bántani, amíg a káptalan és a dominikánus kolostor birtokaihoz tartozó épületekben egyre több kárt tesznek és gyűjtogatnak.³⁶³

De nemcsak ezek a gyülevész hadak okoztak nagy károkat, hanem néha a katonaság vezetői is. Ezért aztán az ugyancsak 1595. esztendőben tartott nemesi gyűlésen megintették a Dunántúli végek kapitányait, hogy tartózkodjanak az egyházi birtokok királyi engedély nélküli lefoglalásától.³⁶⁴ így névleg megemlítik Theöreök István sümegi kapitányt, aki Vasvárott a «Barátok erdeit» foglalta el katonáival. A gyűlés megbízta Sal Farkast, hogy vizsgálja meg az ügyet és hozza a közkatonák tudomására a megye határozatát.

S hogy a kolostor még épen maradt folyosói is veszedelembé kerüljenek, a megyei gyűlés katonai bizottsága elrendeli, hogy a környékbeli szekeresek fuvarozzák a kolostorba gróf Zrínyinek, a Dunántúli részek főkapitányának parancsára a török végvárok támadására szükséges puskaporos hordókat.³⁶⁵ Ez ellen a katonai rendelet ellen többen felémelték szavukat, de nem azért, hogy a kolostort az állandó tűzveszélytől megkíméljék, hanem azért, mert jobbágyainak is részt kellett venni a szállításokban.³⁶⁶

A következő 1595. esztendőben már annyira szenvedett a vidék a töröktől, hogy az egész Kemenesalja és Hegyhát jobbágyossága szabadköltözködési jogot kapott, kivéve magát Vasvárt és Zsidóföldet, ahol a káptalani jobbágyok eléggé védve voltak.³⁶⁷ így aztán a dominikánus birtokok is elnéptelenedtek, kivéve Hodászt és Olaszkát, ahol egypár jobbágy család minden sanyarúság dacára is kitartott még a török hódoltság alatt is.³⁶⁸

Egészen új rendeltetést kapott a kolostor 1597-ben, amikor is a Rába őrizetére rendelt katonaság tanyázott benne.³⁶⁹ A kapitányuk Hidvégen lakott és innét küldözgette «az elhagyott kolostornak a zsoldot», amelyet a katonák fejenként havi 2 forint 50 krajcárban kaptak meg. Ez a katonaság a szombathelyi utakra vigyázott és megerősített

³⁶³ Vas vármegye levéltára. Protocollum 1595. I. Gongregatio 26. — ³⁶³ U. o.

³⁶⁴ U. o. Congregatio 27.

³⁶⁵ Vas vármegye levéltára: Protocollum 1595. I. Gongregatio 22. — ³⁶⁶ U. o.

³⁶⁷ U. o. Congregatio 29.

³⁶⁸ Vasvári rendi levéltár: «Liber perceptorum». I.

³⁶⁹ Vas vármegye levéltára: Protocollum 1595. Congregatio 59.

őrséget tartott a Rába hídjain. A vármegyei gyűlések állandóan ellenőrizték ezeket az őrségeket és a kolostorban elszállásolt gyalogságot is közben a dominikánus jobbágyok küldöttségét is meghallgatták a káptalaniakkal együtt. Ezek a jobbágyok Hodászról és Olaszkáról jöttek fel a zsidóföldi káptalani jobbágyok biztatására, hogy védelmet kérjenek a vasvári katonaság ellen.³⁷⁰ A kevés zsoldból úglátszik nem tudtak megélni az őrség tagjai és a környék jobbágyságát fosztogatták. A küldöttség a nagyprépost, Újlaki Lajos elé vitte panaszát, aki viszont a szombathelyi várban egybegyűlt nemességnek tárta fel a helyzet tartóhatatlanságát. Hogy tiltakozása milyen eredménnyel járt, arról okirati végzés nem maradt fenn, de hogy a helyzet lényegében nem igen változhatott, abból sejthetjük, hogy a jobbágyság, még a káptalanéi is, nagyon megszeledt.

A XVII. században már annyira romladozott a kolostor, hogy már a katonaságnak is külön épületről kellett gondoskodni, mert életveszélyessé vált benne a tartózkodás.³⁷¹ 1600-ban valahol a káptalani Szent Mihály-templom mellett építhettek egy hevenyészett kaszárnya szerű erősséget és odatelepítették a 75 főből álló gyalogos őrséget,³⁷² míg a lovasság állatai a kolostor istállóiban és majorjában nyertek elhelyezést.

Közben a birtok is cserélődött, bár mindig megmaradt a Petheő-család tagjai között. Ez a kiterjedt rokonság csere-berélte a gazdátlanoknak vélt jószágot és szabadon rendelkezett vele. 1600-ban már Petheő Gáspár unokájának, Petheő Andrásnak az özvegye, Zárka Margit és testvére Petheő Judith, vásonkeői Horváth János felesége 70 magyar forintért zálogba adták a dominikánus birtokokat rokonuknak, Petheő Kristófnak.³⁷³ A szerződés egészen nyíltan megemlíti, hogy «egykori kolostor és birtokai, az összes szántók, amelyeket «Barátok földi»-nek neveznek» visszaváltásig Petheő Kristóf kezelésébe kerülnek, de másnak eladni nem szabad.

A kolostor romjai, omladozó falai jó rejtékhelyül szolgálhattak a rossz lelkiismeretű embereknek, latroknak, akik szívesen keresték fel ezt az elhagyatott helyet. Talán már a környéke is olyan volt, hogy a nép, sőt a katonaság sem szívesen járt arra. Egy szombathelyi nemesi gyűlésen tett tiltakozásból tudjuk, hogy a kolostor romok és omladékok között fogták el a környék rettegett rablógyilkosát.³⁷⁴ Ezt a tiltakozást Vasvár lakossága nevében Kispridi (?) János tette és kifogásolta, hogy Grigor Ditiijt, a rendes nevén Horváthnak nevezett latort, Eördeogh

³⁷⁰ U. o. Congregatio 62.

³⁷¹ U. o. Congregatio 79.

³⁷² U. o. 1600. Congregatio 172.

³⁷³ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 479.

³⁷⁴ Vas vármegye levéltára: 600. Congregatio 219.

Simon elfogta és saját maga ítélkezett felette és keménynek kemény büntetést mért ugyan rá, de mégis szabadon bocsátotta.³⁷⁵

Ugyanebben az esztendőben új földesúr került Vasvárra. Nádasdy Tamás ugyanis lefoglalta a megmaradt káptalani birtokokat a lipárti és kenézi fekvőségekkel együtt.³⁷⁶ A kolostori birtokokból a Barát-erdőt tartotta meg magának.³⁷⁷

1619-ben már annyira veszélyeztették a közbiztonságot a portyázó törökök, hogy a vármegye kénytelen volt a Rába mentén állandóan őrseget szervezni.³⁷⁸ Ezek aztán nagy unalmukban sok kárt tettek az egyházi birtokok felszerelésében, erdeiben egyaránt.³⁷⁹ Pedig a török hatalma egyre erősödött még és nem volt teljes a romlás. Ebből az évből reánk maradt a nemes Vármegye gyűléséről egy beszámoló a török egyre nagyobb hódításairól: «Az Vármegyének nagjub része Holdultság alá vettetett és az Theöreök torkában vagyon, Dunán innen penigh menny Theöreök Végh Vár, úgy minth Canisa, Szigeth, Fejér Vár, Börzöncze és többek vadnak . . .»³⁸⁰ Tehát ekkor már Vas megyében is hatalmaskodott a török, egyre közelebb Vasvárhoz.

1636-ban járt az első dominikánus a török időkben Vasvárott Ferrari Zsigmond, bécsi egyetemi tanár, aki nagy művében, a magyar dominikánus rendtartomány történetében, részletes leírást hagyott hátra a romokban heverő kolostorról.³⁸¹ «1636 augusztusában jöttem erre a helyre a Szombathelyen székelő káptalan nagyontisztelendő Prépostjával erős kísérettel a portyázó törökök miatt. Könnyes szemmel néztem a romokban fekvő várost és a Szent Keresztről nevezett kolostorunkat. Ez hajdanán a városon belül feküdt. Még látható a teljes templom, azonban tető nélkül van már. Egyik végétől a kápolna faláig, amelyben Krisztus nagy keresztje, az Istenanya és Szent János evangélista képei vannak, 133 lépés hosszú és 45 lépés széles. A baloldalon álló torony teteje leesett. Szélessége körülbelül húsz lépés. Maga a dormitórium helye kereszt alakban eléggé megmaradt és 24 cellára oszlik. A kolostor kerítésén belül nem messze a többi épülettől egy kis kápolna és épületecske van, amely mintha a magánybavonulásra lenne építve. A falak még nagyjából állanak, és magukon hordják a régiség jegyeit azoktól, akik hajdanán nagy szegénységben voltak, azoknak szent szerzetesi életéhez lehető legalkalmasabb helynek látszik az egész.» így írta le Ferrari az elhagyott kolostort és még megemlíti a Rába partja mellett húzódó nagy erdőségeket, amelyeket még akkoriban is «Barátok erdejé»-

³⁷⁵ U. o.

³⁷⁶ Vas várraegye levéltára: Protocollum 1602. 281.

³⁷⁷ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 480.

³⁷⁸ Vas vármegye levéltára: Protocollum 1619. 427. -³⁷⁹ U. o. 512. -³⁸⁰ U. o. 435.

³⁸¹ Ferrari: i. m. 517—518-ig.

nek neveztek és amelyeket hatalmaskodó családok foglaltak le. A kolostor leírása után még a káptalani tiltakozások közül külön is leközli *Kör-mendi Gáspár* tiltakozását, amelyet 1557-ben a káptalan előtt nyilvánított.³⁸² Ferrari még abban az időben sem tartotta tanácsosnak a tiltakozásban megemlített nevek felsorolását, hanem egyszerűen N. N.-nel jelöli őket, tartván a Petheők esetleges okvetetlenkedésétől.³⁸³

Ferrari látogatása után ismét sokáig kell várni, míg dominikánusok kerülnek a vidékre. Még ebből az időből is akadt egy buzgó pap, esztelneki *Nagy Mózes*,³⁸⁴ a várkatonák lelkésze, aki Székelyföldről jött ide és tizenkét esztendeig vezette a környék lelkiügyeit. Erről a tizenkét évi működésről küldött aztán jelentést XI. Ince pápának és a Propaganda Fidei kongregációjának Rómába.³⁸⁵ E szerint a jelentés szerint Vasvárott volt a keresztény katonák számára egy erődítmény, ahol ő is lakott. A jelentés reánk maradt szövege a következő: «Én Nagy Mózes Erdélyben, a kezdi székely-széknek Esztelnek nevű falujában plébános, nem különben a nagy paphiány miatt Bereck mezőváros, Lemhény és Nyújtód falvaknak gyenge adminisztrátora, oly vidéken születtem, ahol mindig katolikusok laktak, de tizenöt éves korom után már más vallású vidéken laktam. Az isteni gondviselés rendelése folytán örömmel mentem Kanizsa vidékére és Vasvárra — amelynek latinul *Castrum Ferreum* a neve —, a török birodalom adóterületére. 12 évig voltam itt plébános és a keresztény katonák számára épült erődítményben laktam s onnét jártam a közel lévő 25 plébániát vezetni, örvendetes jelenség volt a katonák irántam tanúsított szeretetét és jóságát látni. Most már hatodik éve, hogy Szelepcsényi György esztergomi érsek úr engedelmével és Istennek tett fogadalmam miatt hazámba visszatértem. Kelt Esztelneken, 1680 november 14.»

Hogy Nagy Mózes által említett «erősség» nem a kolostor volt,³⁸⁶ az Ferrari leírását alapul véve, szinte bizonyos, hiszen már 1636-ban annyira szétomlottak a falak, hogy kevés biztonságot nyújthattak volna még egy kisebb számú katonaságnak is.³⁸⁷

Közben a kolostor törzsvagyona házasság révén a Sárkány család birtokába jutott³⁸⁸ és az új birtokosok igényt formáltak magára a kolostor romra is.³⁸⁹ A gersei Petheők egyenes ágának, Petheő Gáspár és Nádasdy Margit házasságából származó Margit leánya feleségül ment

³⁸² Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: *Protocollum* 1557.

³⁸³ Ferrari: i. m. 518—519-ig.

³⁸⁴ Társalkodó. I. 96.

³⁸⁵ Gegő Elek: «A moldvai magyar telepekről». 78. — ³⁸⁶ U. o.

³⁸⁷ Ferrari: i. m. 518.

³⁸⁸ Keszthelyi levéltár: «*Antiqua miscellanea*». 577.

³⁸⁹ Keszthelyi levéltár: *Castriferrei* 482.

telekesi Török Jánoshoz³⁹⁰ és a fiatal házások hozományaként a Petheő család a kolostor birtokállományát is kijelölte.³⁹¹ Ekkor azonban már a szombathelyi kolostor állott³⁹² — 1638 óta! — és most már a dominikánus érdekeket közvetlen közelből védelmezték. Azt azonban nem tudták megakadályozni, hogy telekesi Török János halála után az özvegye újból férjhez menjen és most másodízben ákosházi *Sárkány János* neje legyen,³⁹³ hogy mint ilyen a Sárkány család kezére juttassa a birtokot.³⁹⁴ Ez az új házasság sem tartott sokáig, mert most az asszony halt meg az 1640-es években.³⁹⁵ Gyermeük nem lévén, a birtok Sárkány János kezén maradt,³⁹⁶ aki ismét megházasodott és feleségül vette Lutherspomerin Éva Rosinát.³⁹⁷ Az új házasságnál azonban nem sikerült megtartani a birtokokat, mert most Körmend urának, gróf *Batthyány* Ádámnak kezébe kerültek,³⁹⁸ de ő 1658-ban zálogba adta ákosházi Sárkány Jánosnak és feleségének Lutherspomerin Éva Rosinának.³⁹⁹

Ákosházi Sárkány Jánosról egy egykorú nemzedék lajstrom a következőket írja: «Sárkány Miklósnak volt Feleséghe Darabos Kata asszony; belőlük származik: *János*, aki is az első Feleséghe megölette Botrányiért, azután vett el egy Németh káplárnét, melynek Anyja a Császárné udvarában kedves lévén annak cooperatiója által segítettén az rabságbul kiszabadult és üdövel Generalisságra ment és Rohoncz táján az Bosoki kastélyt Jószághostul bírta».⁴⁰⁰

Ezek szerir/t tehát Sárkány János azért nem kapta meg első felesége után a vasvári kolostort és birtokait, mert hitvesgyilkosság vádjá miatt elítélték, bezárták és csak nagy utánjárással sikerült a fogságból megszabadítani.⁴⁰¹ Másodszori házassága azonban ismét megalapozta vagyoni helyzetét és úgy látszik, bécsi udvari irányításra a Batthyány-család, akihez a birtok ismeretlen okokból került, zálogba, majd később egészen átadta neki.⁴⁰²

Ezzel az ákosházi Sárkány Jánossal tárgyalt aztán 1679-ben *Széchenyi György* kalocsai érsek,⁴⁰³ aki később meg is vette a szombathelyi dominikánusok tiltakozása ellenére a kolostort és birtokait.⁴⁰⁴

³⁹⁰ Keszthelyi levéltár: Neoregistrata miscellania. No. 34.

³⁹¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 482.

³⁹² Szombathelyi domonkosrendi levéltár. No. 6.

³⁹³ Keszthelyi levéltár: «Antiqua miscellania». 577.

³⁹⁴ Vasvári rendi levéltár: «Birtokperek». Számozatlan.

³⁹⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 482. — ³⁹⁶ U. o.

³⁹⁷ Keszthelyi levéltár: «Antiqua miscellania». 577.

³⁹⁸ Vasvári rendi levéltár: «Birtokperek». Számozatlan.

³⁹⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 482.

⁴⁰⁰ Keszthelyi levéltár: «Antiqua miscellania». 577. — ⁴⁰¹ U. o.

⁴⁰² vasvári rendi levéltár: «Birtokperek». Számozatlan.

⁴⁰³ Keszthelyi levéltár: Castriferrei. 482.

⁴⁰⁴ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1679.

Ekkorára azonban Sárkány János az elhagyott kolostor délkeleti szárnyát kastéllá alakította át,⁴⁰⁵ mint az a szombathelyiek tiltakozásából kitűnik: «Conventum desertum erat iamvero pro castello transmutatum et aedificatum ... — elhagyott kolostor volt, most pedig kastéllá alakították és építették».

Széchenyi György gróf tehát 1679-ben magához váltotta az 1664-ben Vasvárott is átvonuló török csapatok által alaposan megromgált épületet összes törzsvagyonával,⁴⁰⁶ hogy aztán az ő áldozatkész nagylelkűsége 1684-ben visszaadja jogos tulajdonosának, a Szent Domonkos-rendnek.⁴⁰⁷

IX. Fejezet. A Szent Vér kegyhely.

A magyar sors borongó korszakaiban a nemzettel együtt vértett a magyar Egyház is. Erőtől duzzadt, százszoros termést ígért a magyar televénybe ültetett keresztény eszme, de mire az ígért valóra válhatott volna, csak *torzók* maradtak a pusztulásból és most törmelékekből lehet csak megsejteni a múlt nagyságát. A török hódoltság még *torzókat* is alig hagyott hátra. A félhold másfélszázados uralma alatt szinte semmivé foszlott a magyar életnek még emléke is.

Így a régi híres vasvári Szent Vér-kegy hely is nyomtalanul elpusztult és csak írásos emlékekből, levéltári adatokból lehet valamit kihamozni a múlt gazdagságából.

Pedig messze híres és nagyon népszerű búcsújáráhely volt a vasvári Szent Vér-oltára, amelyet a dominikánus «basilikában»⁴⁰⁸ őriztek századokon át. A ma is látogatott kegyhely⁴⁰⁹ a magyarországi búcsújárások fejlődésének harmadik fokán áll⁴¹⁰ és a középkor nagy Szent Vér-kultusza Mária-kultusszá alakult át.⁴¹¹

A magyar középkor embere elmélyült vallásos buzgósággal zárándokolt a Megváltó, Boldogasszony és nagyobb szentek búcsújáróhelyeire. Gyalogszerrel tömegesen keresték fel nagyobb ünnepeken ezeket a szenthelyeket s fogadásuk, bűnbánati vezeklésük felemelkedés volt a mindennapiságból. «Már régen megdőlt az a nézet, mintha a középkori magyarság a keresztény vallásosság bensőségebb formáinak

⁴⁰⁵ u. o.

⁴⁰⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 482.

⁴⁰⁷ Vasvár—szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: 1684.

⁴⁰⁸ Szombathelyi püspöki levéltár: «Canonica visitatio». 1689.

⁴⁰⁹ P. Gerdenich Móric O. P.: «Vasvár búcsújáróhely». 1910.

⁴¹⁰ R. Bauerreiss: «Pie Jesu. Das Schmerzensmann — Bild und sein Einfluss auf die mitteralterliche Frömmigkeit». 108—116-ig.

⁴¹¹ P. Gerdenich Móric: i. m.

befogadására alkalmatlan, érzületében nyers és érzéketlen lett volna, nem tehetjük tehát fel, hogy ez a jámbor szokás tőle idegen lett volna.»⁴¹²

Vasvárt egész környéke szívesen kereste fel ügyes-bajos dolgaiban, hiszen megyei székhely⁴¹³ és hiteshely is volt⁴¹⁴ s hogy a lelki ügyeiket is idehozták, az a dominikánusok hatásos lelkipásztorkodásának volt köszönhető.⁴¹⁵ A szentdomonkosi szellem hovatovább irányítóvá vált a lelkiekben az egész felső Dunántúlon.⁴¹⁶ S ez a szellem egész különös tisztelettel liturgiájában, szentbeszédeiben a Megváltó szenvedése előtt: egész különös tiszteletben részesítette a megváltással valamiképpen is összefüggő, szenvedést jelző eszközöket, mint a töviskorona,⁴¹⁷ láncza,⁴¹⁸ kereszt,⁴¹⁹ de ami legjobban megragadta, az a Megváltó kiömlött vére volt.⁴²⁰ A domonkos-liturgia ma is egészen rendkívüli különleges tisztelettel hódol a Szent Vér előtt, úgyhogy még említésére meghajtja fejét, vagy két térdre ereszkedik, ha zsolozsma közben előfordul.

így könnyen érthető, hogy a Magyarországon ismert négy-öt Szent Vér-kegyhely⁴²¹ közül kettő a dominikánusok kezében volt: a vasvári és a pécsi.⁴²²

A magyar néplélek ebben az időben, a XV. és XVI. században mélységes hódolattal veszi körül a Szent Vér misztériumát⁴²³ és ennek a hódolatos lelkületnek kialakulásában nagy része volt a bolsenai mise csodájának,⁴²⁴ a husziták azon törekvésének, hogy két szín alatt áldozzanak⁴²⁵ és végül, de nem utolsósorban, a dominikánusoknak is.

A bolsenai mise csodája 1264-ben nagy feltűnést keltett egész Európában és hovatovább nagyon megnövelte az Oltáriszentség tiszteletét.⁴²⁶ A hagyomány szerint ugyanis Bolsenában, Orvieto közelében, egy az Oltáriszentségben kételkedő pap feldöntötte mise közben a kelyhet, mire a korporálén nagy kerek vérfoltok mutatkoztak. A csodának híre ment és ettől az időtől kezdve egyre több és több helyen keletkezett csodás szentostyák körül tisztelet. Prédikációk egész tömege

⁴¹² Kónyi Mária: «A bátai apátság szentvér ereklyéje». (Regnum 1937.) 119—140-ig.

⁴¹³ Pesty: i. m. 539.

⁴¹⁴ Dr. Géfin Gyula: i. m. II. 301.

⁴¹⁵ V. ö. A szerzetesi életről írt fejezettel.

⁴¹⁶ Harsányi: i. m. 56.

⁴¹⁷ Breviárium S. O. P. I. 1311. — ⁴¹⁸ U. o.

⁴¹⁹ U. o. I. 1345. és II. 1004.

⁴²⁰ U. o. II. 732—750-ig és Ceremóniáié O. P.; Kónyi: i. m. 138.

⁴²¹ Kónyi: i. m. 128—130-ig.

⁴²² Rendi központi levéltár. X. 160/b.

⁴²³ Kónyi: i. m. 123.

⁴²⁴ Katolikus Lexikon. I. 226.

⁴²⁵ Kónyi: i. m. 123.

⁴²⁶ Katolikus Lexikon. I. 226.

igyekezett felhasználni a hit megerősítésére Bolsena csodáját nálunk Magyarországon is. Temesvári Pelbárt nagy népszónoklataiban,⁴²⁷ Mohácsi Dénes pécsi kanonok a «Sermones Dominicales» című prédikációgyűjteményében,⁴²⁸ az Érdy-kódex hasábjain sűrűn találkozunk a Szent Vér, vagy csodálatosan vérző Ostyával.⁴²⁹

A Szent Vér-kultusz másik nagy terjesztője a XV. század nagy eretnekségének tanaira és törekvéseire feltámadt nagy reakció. A husziták ugyanis egész Közép-Európában terjesztették a két szín alatt való áldozás szükségességének téveszméit és a konstanzi zsinat egyelőre hiába igyekezett ezeket az egységbontó törekvéseket megfékezni,⁴³⁰ mert a köznép újdonságszomja mindennél erősebbnek mutatkozott. Ezért igyekezett Zsigmond király egyre nagyobb propagandát kifejteni a két szín alatt való áldozással szemben⁴³¹ azzal, hogy minden erejével fejlesztette a vérző szentostyák tiszteletét.⁴³² így szerzett a híres bátai kegy hely látogatóinak külön búcsúkat eszközölt ki,⁴³³ hogy ezzel is növelje a Szent Vér-kultuszát és minél nagyobb tömegeket vonzzon Bátára.

A Szent Vér-kultusz nagyobbmértű magyarországi elterjedésének harmadik tényezője a Domonkos-rend volt. Feltűnő, hogy a Dunántúlon egymagában, valamint a határhoz közelfekvő karinthiai Friesach városkában⁴³⁴ három ilyen Szent Vér-kegyhely volt a dominikánusok kezében: Vasvárrott,⁴³⁵ Pécssett⁴³⁶ és a már említett Friesachban, ahol még ma is nagyon tisztelik ezt az ereklyét 1230 óta.

A pécsi kolostorban a Szent Vér-ereklyét a sekrestyében őrizték⁴³⁷ és hogy nagy látogatottságnak örvendhetett a kegyhely, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy hamarosan a csodás jelenség után a rendfőnök ideiglenes engedélyt ad a kolostor perjelének és atyáinak, hogy az asszonyokat is beengedhetik a sekrestyébe az ereklye elé, amíg a lehető leggyorsabban egy kis kápolnát nem építenek föléje. A generális sürgeti a kápolna építését, hogy aztán a szerzetesi életet semmi ne

⁴²⁷ Dr. Flórió Bánfi: «Ürnapja körül*. Nemzeti Szalon. Nemzeti Újság 1922. év június 2. melléklete.

⁴²⁸ «Sermones Dominicales»: Bp. 1910. Előszó. E helyen mondok köszönetet méltóságos Vargha Dámján cyst. r. egyet. ny. r. tanár úrnak, a Maurinum igazgatójának, szíves útbaigazításáért, Mohácsi Dénes pécsi kanonok személyére vonatkozólag.

⁴²⁹ Dr. Flórió Bánfi: «Nemzeti Szalon». 1922. június 2.

⁴³⁰ Hóman—Szekfá: «Magyar Történet*. III. 246.

⁴³¹ U. o. III. 249.

⁴³² Kónyi—Holub—Csalog—Dercsényi: «A bátai apátság és Krisztus-vére ereklyéje». 1940. 12. E helyen mondok hálás köszönetet Méltóságos dr. Holub József ny. r. egyetemi tanár úrnak szíves közvetítéséért és segítségéért a Szentvér kegyhelyekre vonatkozó adatok megszerzésében.

⁴³³ Kónyi: i. m. (Regnum) 121—122-ig.

⁴³⁴ Fr. M. O. P.: «A friesachi szentvér-csoda». Rózsafüzér Királynéja 1908. 16-21.

⁴³⁵ Bullarium O. P. IV. 160.

⁴³⁶ Rendi központi levéltár. X. 160/b. — ⁴³⁷ U. o.

zavarja és a látogatók, zarándokok könnyen hozzáférjenek az ereklyét őrző oltárhoz. Az engedély 1492-ből van keltezve, úgyhogy valószínűleg ez az ereklye volt a legfiatalabb az összesek között.

Az ereklyék keletkezéséről többféle elmélet alakult ki a történészek között,⁴³⁸ de az igazságot leginkább megközelíti az a feltevés, hogy a csodajelel mindig valami tiszteletlenség, vagy papok részéről kételkedés, aggályosság váltja ki, amellyel kétségbevonják Krisztus valóságos jelenlétét a konszekrált szent Ostyában.⁴³⁹ Az összes külföldi Szent Vér- vagy Ostya-ereklyék eredete igazolja ezt a feltevést, amint azt a vérző Ostyák őstípusánál a bolsenai csodánál láthatjuk.⁴⁴⁰

A vasvári Szent Vér, helyesebben vérző Ostya eredetéről elég részletes leírást ad II. Pál pápa egy levele az esztergomi érsekhez és veszprémi püspökhöz.⁴⁴¹ Ebben a levélben a Szentszék megbízatást adott a két magyar főpapnak, hogy *Csupor Demeter*⁴⁴² győri püspök panaszára indítsanak vizsgálatot *Monyorókeréki Berthold* ellen, aki két káptalanjával elraboltatta a vasvári vérző Ostyát és várába, Monyorókerékre vitette.⁴⁴³

A megbízólevél szerint egy győri egyházmegyei áldozópap a plébánia templomában egy vasárnapon szentmisét mondott és mise közben, amikor már az ostyát átváltoztatta, de a kelyhet még nem, áhítattal imádkozott a Szent Test felett és mikor térdet hajtott az Úrfelmutatás után, a Szentostyán szemmel is látható vércseppek jelentek meg, úgyhogy nem merte a bort konszekrálni, hanem félbeszakította a szentáldozatot és hátrafordulva megmutatta a népnek a vérrel hintett szent Ostyát, amelyen mindenki, aki látni akarta, észrevehette, hogy kilenc vércsepp tűnt fel. . .⁴⁴⁴

Bár a pápa megbízólevele nem említi a dominikánusokat és csak a győri egyházmegye áldozópapjának tünteti fel a miséző papot, akinek a kezében véres lett az Ostya és bár «plébánia»-templomot emleget, mégis a vasvári dominikánusokról van szó, amint az alábbiakból kiviláglik. A vérző Ostya-ereklye tehát szinte megismétlődése a bolsenai misének, amelyet Rafael szép freskója megörökített.⁴⁴⁵

Kérdés tehát, hogy vajjon ugyanarról a vérző Ostyáról beszél-e II. Pál megbízó levele, mint amelyikről később, 1500-ban VI. Sándor pápa a vasvári dominikánus kolostor Szent Ostya-kegyhelyének engedélyezett búcsúlevelében?⁴⁴⁶

⁴³⁸ Kónyi: i. m. 133. — ⁴³⁹ U. o. 132.

⁴⁴⁰ Katolikus Lexikon. I. 226.

⁴⁴¹ Monumenta Episcopatus Veszprémiensis. Tomus III. 201—202-ig.

⁴⁴² Schematismus Dioecesis Jaurinensis. 1928. XXVII.

⁴⁴³ Monumenta Ep. Vespri. Tom. III. 201—202-ig. — ⁴⁴⁴ U. o.

⁴⁴⁵ Katolikus Lexikon. I. 226.

⁴⁴⁶ Bullarium. O. P. IV. 160.

A fő nehézség abban rejlik, hogy a megbízólevél «plébánia templomot»⁴⁴⁷ említi, a dominikánus templom azonban abban az időben nem volt az, hanem a Boldogasszony-templom a temetőben, fenn a hegyen.⁴⁴⁸ 1468-ban azonban a dominikánusok jártak ebbe a templomba is misézni, mert a hollósi származású *Gerváz* plébános nagyon öreg lévén, nem tudta ellátni hívei gondozását.⁴⁴⁹ Annyira szegény volt, hogy a plébánia malmát is el kellett adnia a vasvári városbíró beleegyezésével,⁴⁵⁰ hogy fenntarthassa magát. S mikor már családi házat is kénytelen volt eladni Nyilas János házától keletre, Pakodi Pálétól pedig délre eső telkével együtt, a város közvetítésével megegyeztek a dominikánusokkal, hogy azok végzik az istentiszteleteket a plébániatemplomban is, mert új plébánost nagy szegénységükben nem fogadhattak.⁴⁵¹

Ehhez, az oklevelekből kiolvashatjuk, a történelmi tényhez még meg kell említenünk azt is, hogy *Monyorókeréki Berthold* éppen 1470-ben 2000 forintért Vasvár jórészét átvette a Boldogasszony-templomtól zálogba.⁴⁵² így érthető *Berthold* erőszakos lépése, hogy elraboltatta a vérző Ostyát.⁴⁵³ II. Pál megbízólevele szerint a csodás esetnek nagy híre ment az egész egyházmegyében és a szent Vérel meghintett Ostyát a szépségházba tették éspedig ugyanabban a templomban.⁴⁵⁴ Innét raboltatta el *Berthold* fegyveres kísérettel és két káplánja vitte Monyorókerék várába a szent ereklyét.

Első pillanatra gondolkodóba ejthet, hogy miért nem a rend maga fordult orvoslásért a Szentszékhez, miért *Csupor Demeter* győri püspök. Ennek a magyarázata azonban egész egyszerű, ha nem tévesztjük szem elől, hogy a plébániatemplomban őrizték a csodás ereklyét⁴⁵⁵ és ez a püspök joghatósága alá tartozott. Valószínűleg azért sem akartak vagy mertek a dominikánusok a rend útján panaszra menni, mert a hatalmaskodó főúrtól tartottak.

Mindezek mellett még arról sem szabad elfeledkeznünk, hogy Monyorókerék Vasvárhoz meglehetősen közel volt⁴⁵⁶ és félig-meddig vetélytárs számba ment a két település. Monyorókerék ura — feltehető róla — bizonyára szerette volna a kegyhelyekre tóduló tömegeket saját vára felé terelni s azért, vagy talán vallásosságtól vezérelve raboltatta el az ereklyét.

⁴⁴⁷ Monum. Ep. Vespri. Tom. III. 201—202-ig.

⁴⁴⁸ Keszthely levéltár : Castriferrei 52.

⁴⁴⁹ Keszthely levéltár : Castriferrei 53.

⁴⁵⁰ Keszthely levéltár : Castriferrei 55.

⁴⁵¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 184.

⁴⁵² Keszthelyi levéltár: Castriferrei 266.

⁴⁵³ Erdújhelyi Menyhért: «Kutatásaim a római levéltárakban». Katolikus Szemle. 1896. 630.

⁴⁵⁴ Mon. Ep. Vespri. Tom. III. 201—202-ig. — ⁴⁵⁵ U. o.

⁴⁵⁵ Glaser: «Dunántúl úthálózata a középkorban». Századok. 1929.

Sajnos, az esztergomi érsek és veszprémi püspök vizsgálatának eredményét okiratilag nem ismerjük, de az bizonyos, hogy az ereklye hamarosan visszakerült Vasvárra⁴⁵⁷ és most már a dominikánus templomban őrizték.⁴⁵⁸ Berthold már nem sokáig élt szentségtörő rablása után, mert 1480-ban a rendfőnök engedélyt ad özvegyének, hogy a dominikánus apácák bármelyik klastromába bármikor esztendőben egyszer akadálytalanul beléphet. Ebben az engedményben Berthold neve már mint néhai szerepel⁴⁵⁹ és hátrahagyott özvegye Zéchy Borbála asszony már a lehető legjobb kapcsolatot tartja a renddel. Ebből arra kell következtetnünk, hogy nem volt közöttük semmiféle nézeteltérés, legkevésbé peres ügy.⁴⁶⁰

Még egy nagy nehézség állja útját a II. Pál pápa megbízó levelében említett vérző Szent Ostya és VI. Sándor pápa búcsúlevelében leírt ereklye azonosításának. Az első ugyanis több történész szerint a győri székesegyház vérző ostyájára vonatkozik,⁴⁶¹ míg a másik valóban kimondottan a vasvári dominikánusoké volt.⁴⁶² Bedy Vince véleménye szerint⁴⁶³ a szent Vér csodálatos feltűnése nem Győrött történt, hanem az esztergomi érsek és veszprémi püspök vizsgálatának eredményeként hozták azt Győrré az itteni püspök felügyelete alá. Bedy véleményét megdönti éppen az a tanú, akire hivatkozik állítása igazolásában. Ő ugyanis *Mohácsi Dénes* pécsi kanonok egyik szentbeszédéből veszi fő bizonyítékát,⁴⁶⁴ amely szerint a XV. század harmadik negyedében, amikor Mohácsi beszédét tartotta, még Győrött volt egy csodás ereklye. A prédikáció szövegében azonban «hússá változott ostyáról»⁴⁶⁵ van szó, míg II. Pál pápa megbízólevele egész részletesen leírja, hogy kilenc vércseppel meghintett Ostyát raboltak el erőszakkal Berthold emberei.⁴⁶⁶ Tehát a Mohácsi Dénestől is ismert ereklye nem azonos a vasvárival.

II. Pál megbízó levele azért sem vonatkozhatik a győri székesegyházban őrzött vérző szent Ostyára, mert a győri kegyhely már IV. Jenő pápától kapott a bátaival egyidőben és majdnem azonos szöveggel búcsúengedélyt 1434 január 21-én.⁴⁶⁷ Emberileg szólva, nehezen hihető, hogy Monyorókeréki Berthold közel hetvenévi kultusz után el mert volna rablatni egy ereklyét az erős Győr várából. Ennél inkább elfo-

⁴⁵⁷ Bullarium O. P. IV. 160. — ⁴⁵⁸ U. o.

⁴⁵⁹ Rendi központi levéltár. IV. 171 /a.

⁴⁶⁰ A rend csak nagy ritkán engedélyezte ezt főnemesi jótévőinek.

⁴⁶¹ Mon. Ep. Vespr. Tora. III. 201—202-ig.

⁴⁶² Bullarium O. P. IV. 160.

⁴⁶³ Dr. Bedy: «A győri székeskáptalan története». 92. — ⁴⁶⁴ U. o.

⁴⁶⁵ Dr. Flórió Bánfi: «Nemzeti Szalón». 1922. június 2.

⁴⁶⁶ Mon. Ep. Vespr. Tom. III. 201—202-ig.

⁴⁶⁷ Vatikáni levéltár: Regest. Supplicat. Vol. 292. fol. 202.

gadható, hogy egy még egyelőre kevésbé ismert ereklyét akart magának megszerezni, amelyet még éppen idő hiánya miatt nem övezhetett oly nagy tisztelet, mint a többi régebbi ereklyét.⁴⁶⁸

Fraknói állítását is számba kell vennünk, amely szerint *Zsigmond* király azzal a kéressel fordult a pápához, hogy a győri székesegyházban őrzött eredeti Krisztus vércseppeket Úrnapján meglátogató hívek búcsút nyerhessenek.⁴⁶⁹ Ebben a megszövegezésben, hogy Krisztus vércseppei, természetes azonnal vissza kell utasítanunk, de azt sem fogadhatjuk el, hogy ezek a vércseppek azonosak lennének a kilenc cséppel ázott Ostyával, vagy Mohácsi Dénes szentbeszédében említett «hússá vált» Ostyával.⁴⁷⁰

így nem marad más hátra, mint elfogadni a magyarországi Szent Vér-kegyhelyének legalaposabb ismerőjének, *Kónyi Máriának* véleményét, hogy a győri vérző Ostyáról a IV. Jenő pápa által engedélyezett búcsúlevélén kívül semmi adatunk sincsen,⁴⁷¹ ami számba vehető volna. Kónyi nem is azonosítja a győri székesegyház vérző Ostyáját azzal, amelyet Mogyorókeréki Berthold elraboltatott, de mégis tévedett, amikor azt írja, hogy «pontosabb hírünk van egy *győrmegyei* eucharisztikus csodáról.⁴⁷² II. Pál pápa 1470-ben az esztergomi érseket és veszprémi püspököt küldte ki vizsgálatra ebben az ügyben.⁴⁷³ A pápai oklevél szerint egy *győrmegyei* pap misézés közben, a néppel együtt, Krisztus vérének cseppeit látta a konszekrált szent Ostyában.» Tévedett, mert a pápai oklevél nem csak csupán győrmegyei, hanem Győr-egyházmegyei papról beszél és így nyugodtan lehet állítani, hogy a vasvári plébániatemplomban miséző papról is lehet szó, hiszen Vasvár akkor még a győri egyházmegyéhez tartozott.⁴⁷⁴ Ha csak győrmegyei papról lehetne szó, akkor valóban nehéz lenne a helyzet tisztázása, hiszen Vasvár nem Győr, hanem Vas megyében van.

Ezek szerint minden nehézség megoldódik, amelyet a vasvári Szent vérző Ostya-ereklyével szemben támasztani lehet, úgyhogy az összes magyarországi ilyen természetű eucharisztikus ereklyék között egyedül ennek a származása bizonyos nemcsak legendás, hagyományos, hanem okiratilag is bizonyítható alapon.⁴⁷⁵

A zarándoklatok valóságos népmozgalom számba mehettek és

⁴⁶⁸ A legrégebb ismert eucharisztikus ereklye Magyarországon a bái és garamszentbenedeki kegyhelyeken volt.

⁴⁶⁹ Fraknói: «Magyarország összekötetései a Szentszékkel». II. k. 18.

⁴⁷⁰ Dr. Flórió Bánfi: «Nemzeti Szalon». 1922. június 2.

⁴⁷¹ Kónyi: i. m/129. — ⁴⁷² U. o.

⁴⁷³ Érdújhelyi: i. m. Katolikus Szemle. 1896. 630.

⁴⁷⁴ A szombathelyi egyházmegye csak 1777. óta vált külön a győritől, amelynek területén azelőtt Vasvár is feküdt.

⁴⁷⁵ Bullarium O. P. IV. 160.

VI. Sándor pápa búcsúengedélye szerint «nap-nap után nyilvánvaló csodák történnek, napról-napra nagy népsokaság özönlik oda ájtatosság céljából».⁴⁷⁶ Tehát nemcsak egyes meghatározott napokon, nemcsak az Eucharisziával egybefüggő ünnepeken, hanem állandóan, minden nap meglehetősen látogatottságnak örvendhetett a kegyhely.

Fokozta a zarándokok számát a sűrűn megismétlődő csodás jelenségek sorozata,⁴⁷⁷ amelyet a pápai bulla is megemlíti, de hogy milyen természetű csodák voltak ezek, talán gyógyulások, vagy magát az eucharisztikus csodát kísérő jelenségek, az ismeretlenségbe vész. Egy azonban VI. Sándor búcsúleveléből eléggé kiviláglik: a csodás jelenségek, esetleg gyógyulások mindig nagy hasznára voltak a lelkiekben az idezarándokló népnek. A bulla szövege szerint: «a hívek tömegei annál szívesebben keressék fel az említett templomot, minél gazdagabb kegyelemben részesülnek a Mindenható Isten irgalmában bízva».⁴⁷⁸

A nagy zarándoklásnak a török portyázások biztonságot veszélyeztető ideje vetett véget. Még egyelőre lenn az Al-Dunánál dúltak a harcok, mégcsak a fekete hírek szálltak Vasvár felé, egyre-másra jöttek a menekülő dominikánusok a déli országrészek kolostoraiból.⁴⁷⁹

Kisebb-nagyobb csoportok, portyázó lovas bandák azonban már a mohácsi vész előtt 25–30 évvel be-betörték az országba és egészen a stájer határig beszáguldozták a vidéket.⁴⁸⁰ Így már 1500 június 27-én eléggé siralmas állapotba jutott a vasvári domonkos templom is éppen a portyázó török hordák harácsolása következtében.⁴⁸¹ A nép kedvelt kegyhelyei ugyanis bővelkedni szoktak kincsekben, arany, sőt drágakő díszítésekkel zsúfolták körül a szent ereklyéket és szentélyüket elhalmozták értékeikkel. S a kincsrevágyó pogány előtt nem volt nagyobb csalétek, mint az ilyen értékgyűjtő kegyhely kincstára.

Hogy a templomot és vele együtt a kegyhelyet és kolostort eléggé megrongálták már 1500 júniusa előtt, az a pápai bullából könnyen megállapítható.

Különben a bulla teljes szövege a következő: «Búcsúengedély a vasvári zárda számára, melyben a csodálatosan vérrel hintett Szentostyát őrzik.

Sándor püspök az Isten szolgáinak szolgálója, Krisztus valamennyi hívőjének, kikhez a jelen irat eljut, üdvöt kíván és apostoli áldását adja.

Mivel szentül hisszük, hogy a rombadólt templomok felépítése, különösen pedig azoké, amelyeket Krisztus nevének ellenségei, az isten-

⁴⁷⁶ u. o. — ⁴⁷⁷ u. o. — ⁴⁷⁸ u. o.

⁴⁷⁹ Rendi központi levéltár: XIII. 98/a; XX. 76/b. és 98/a.

⁴⁸⁰ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: Lad. I. fasc. 3. No. 6—7.

⁴⁸¹ Bullarium O. P. IV. 160.

telén törökök dúltak fel, illendő és kedves az Isten előtt, — kérjük az összes híveket, hogy rendbehozásukhoz és gondozásukhoz valamennyien járuljanak hozzá. Hogy pedig felszólításunkat minél hívebben kövessék, gondoskodunk róla, hogy búcsúk engedélyezése által az ideigvaló java-kéra örök jutalmat nyerjenek. Úgy értesültünk, hogy az obszerváns vasvári dominikánusok Szent Keresztről nevezett templomában, mely a győri egyházmegyében fekszik, Magyarországnak a német és az istentelen török közé eső részén, csodálatosan vérrel hintett (aspersa) Szentostyát őriznek nagy tisztelettel. Mivel nap-nap után nyilvánosan csodák történnek, napról-napra nagy népsokaság özönlik oda ájtatosság céljából.⁴⁸² A perjel és a testvérek azonban a gyakori török betörések folytán olyan szegények, hogy a templomot és házat a hozzájuk tartozó épületekkel együtt, melyek mind alapos javításra szorulnak, saját erejükből nem tudják rendbehozni. Ezek tehát mind nagyon rászorulnak a hívek áldozatkészségére. Óhajunk, hogy a templomot méltó tiszteséggel látogassák, a házzal együtt rendbe hozzák, kelyhekkel, könyvekkel, lámpákkal és egyéb egyházi szerekkel ellássák és ékesítsék. Hogy pedig a jámbor hívek tömegei annál szívesebben keressék fel az említett templomot, minél gazdagabb kegyelmekben részesülnek, a Mindenhátó Isten irgalmában bízva, mint Szent Péter és Pál apostoluk utóda, minden egyes hívőnek, aki bűneit megbánta és meggyóna és Úrnapján, Szent Domonkos, Szent Kereszt felmagasztaltatása, valamint Mindenszentek ünnepén az első vecsernyétől a másodikig bezárólag az említett templomot ájtatosan meglátogatja, annak és a többi épületnek javítására és fönntartására adakozik a felsorolt ünnepek mindegyikén, amelyeken ezt teszi, az irgalmas Isten nevében 15 évi és ugyanannyiszor 40 napi búcsút engedélyezünk. Amennyiben már valami más búcsút engedélyeztünk volna a templomot látogatóknak és alamizsnálkodóknak akár örök időkre, akár határozott, de még le nem telt időre szólót, akarjuk, hogy jelen levelünk ez esetben érvénytelen legyen.

Kelt Rómában, Szent Péternél, az Úr megtestesülésének 1500. esztendejében, június 27-én, pápaságunk nyolcadik évében».

A bulla szövege tehát «gyakori török betöréseket» említ, amelynek folytán a vasvári kolostor ugyancsak leszegényedett. Különben ebben az időben már szokássá válik a lerombolt templomok felépítésére adakozóknak búcsút engedélyezni, hogy ezzel is növeljék a hívők áldozatkészségét.⁴⁸³

A Szentostya-ereklye kegyhelye nagy veszedelemben forgott, amikor a török 1532-ben Kőszeget ostromolta. Maguk a dominikánusok

⁴⁸² V. ö. A kolostor szerzetesei eímű fejezettel.

⁴⁸³ Bullarium O. P. IV. 160.

igyekeztek értékeiket már jó előre biztonságosabb helyre átmenteni, hiszen Kőszeg közelsége Vasvár létét is fenyegette. Magában Vasvár várában nem remélhettek menedéket, hiszen ebben az időben már csak csupán őrhely volt a nyugati széleken csekély számú katonasággal megerősítve.⁴⁸⁴ Éppen ezért *Szilágyi Ambrus* tartományi főnök parancsára két testvér Győrré vitte a kolostor «pretiosa»-it és ott is maradtak őrizetben «a veszedelem idejére» és magukkal vitték a Sibsik-család okmányaival együtt a kolostor iratait is.⁴⁸⁵ Hogy a Sibrik-családdal kötött egyezményt a vasvári káptalan hiteshelye szövegezte meg,⁴⁸⁶ nagyobb értékekről lehetett szó, amelyeket át kellett menteni a győri várba. Sajnos, a két kijelölt testvér nevét nem említik a káptalan jegyzőkönyvei. Győrrött a dominikánus kolostor szintén eléggé romladozó állapotban volt már ekkor,⁴⁸⁷ de a vár közelsége mégis csak biztonságot jelentett a menekülőknél. Hogy aztán Győrrött mennyi ideig volt a «pretiosa», amellyel együtt biztosan ott volt a Szentostya-ereklye is, azt pontosan kiszámítani nem lehet, csak annyi bizonyos, hogy 1554-ben ismét Vasvárrott volt,⁴⁸⁸ mert most már másodízben küldik Győrré az egyre súlyosbodó körülmények nyomásának hatása alatt. *Körmendi Gáspár*, a későbbi tartományi vikárius, de akkor még a nagyszombati kolostor prédikátor generálisa a kolostor perjelét *Székesfehérvári Jánost*⁴⁸⁹ és a vasvári dominikánusok egyik legkiválóbb tagját a győri származású *Szegedy Györgyöt*⁴⁹⁰ megbízta, hogy a «csodás Ostyát» és «minden mozdítható valamire való értéket» vigyék a győri dominikánus testvérekhez, akik aztán az ő parancsára majd meg fogják őrizni azokat.

Ez a megbízatás szintén a vasvári káptalan jegyzőkönyveiből ismeretes, mert most is magukkal vitték a Petheő-család rokonságának a *szarvaskendi Sibrik és szentgyörgyi* Bakács-családok okmányait,⁴⁹¹ amelyekről a káptalan bizonylatot állított ki.

A vasvári kolostor sorsa egyre nehezebb lett, a szegénység-bizonytalanság aztán arra késztették *Körmendi Gáspárt*, hogy 1557-ben a káptalan gondjaira bizza a templomot,⁴⁹² kolostort és a birtokokat. A szer-

⁴⁸⁴ Vas vármegye levéltára: Protocollum 1554.

⁴⁸⁵ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár. Miscell. 1532.

⁴³⁶ U. o.

⁴⁸⁷ Iványi Béla: «Emlékkönyv dr. Bedy Vince hetvenedik születése napjára». A győri dominikánus rendház története. 87.

⁴⁸⁸ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár. Protocollum 1554. — ⁴⁹ U. o.

⁴⁹⁰ V. ö. P. Fehér Mátyás O. P.: «Egy győri dominikánus a XVI. században». Győri Szemle. 1941. okt.

⁴⁹¹ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1554.

⁴⁹² U. o. Protocollum 1557.

zetesek zöme egyelőre még maradt magyar földön, de később a kremsi kolostorban telepedtek le.⁴⁹³

Így aztán a Szentostya-ereklye a győri dominikánusoknál maradt, de hogy mi lett a későbbi sorsa, arról nem maradt fenn semmi írásba fektetett nyom. Azt sem tudjuk egész pontosan, hogy a győri dominikánusok meddig maradtak kolostorukban, de elfogadhatjuk *Iványi Béla* véleményét, hogy az 1566. évi nagy győri tűzvész lehetett a pusztulás betetőzése a dominikánus kolostor felett.⁴⁹⁴

A «Hostia miraculosa», a vasvári csodás ereklye a dominikánusok szétszóródása után továbbra is Győrött maradt⁴⁹⁵ és a káptalan, vagy a székesegyház birtokába mehetett át. Legalább is erre engednek következtetni a győri káptalan magánlevéltárának szétszórt megjegyzései az úgynevezett «Miraculum»-ról.⁴⁹⁶

Ezt a «miraculumot», amely *Bedy Vince* szerint teljesen megfelel a csodálatos Ostya tényének, nagy valószínűség szerint a főbb ünnepeken, Karácsonykor, Húsvétkor, Úrnapkor, Pünkösdkor és Mária ünnepein kitétték a nép hódolatára s a nép ajándékokat hagyott ekkor hátra az oltáron.⁴⁹⁷ Az adományok a káptalan jövedelméhez tartoztak. Még a XVI. század első felében is találkozunk a székesegyházban a sátoros ünnepeken egybegyűlt adományokkal, amelyeket most már «miraculum»-nak neveznek el.

Mikor aztán a csodálatos Ostya eltűnt Győrből, vagy talán végleg megsemmisült, még mindig fennmaradt a régi szokás «miraculumot adni», vagyis a miraculum nevével egybeforrt az adományozás, az alamizsna felajánlása.

Vásonkeői Zichy Ferenc gróf püspök egyházbizleti látogatásainak jegyzőkönyve még megemlíti ezeket a miraculumos adományokat⁴⁹⁸ és elrendeli, hogy a Miraculum tiszteletére adott karácsonyi, húsvéti, úrnap, áldozócsütörtöki, pünkösd, Nagyboldogasszony-napi offertóriumról az örkanonok csak 1 kanonoki részt kapjon,⁴⁹⁹ a királyok, királynék és főurak felajánlásából azonban tizedet és 1 kanonoki rész járjon neki.

Ez a kanonoki jövedelem — *Bedy* szerint —, a XVIII. században egészen megszűnt s ma már a nevét is alig ismerik.⁵⁰⁰

⁴⁹³ Seb. Brunner: i. m. 56—57.

⁴⁹¹ Iványi Béla: i. m. 87.

⁴⁹⁵ *Bedy*: «A győri székeskáptalan története». 92.

⁴⁹⁶ Győri káptalan magánlevéltár. I. szám. k. 152., 156., 164

⁴⁹⁷ *Bedy*: i. m. 92.

⁴⁹⁸ Győri püspöki levéltár: Canonica visitatio. 1767.

⁴⁹⁹ Győri püspöki levéltár: Canonica visitatio. 1767.

⁵⁰⁰ *Bedy*: i. m. 93.

II. RÉSZ.

Az újjáépítéstől napjainkig (1684—1941).

I. Fejezet. A kolostor újjáépítése.

A török idők nyomán járó nagy pusztítások egészen elnéptelennítették Vasvár községét.¹ A hajdanában oly híres, virágzó városból csak romok maradtak, a templomok összeomlottak,² a káptalan új székhelyet keresett,³ a vár eltűnt nyomtalanul⁴ és a hajdani híres «királyi város»⁵ egyszerű mezővárossá silányult.⁶

Történelmében fontos szerepet játszik az 1667. esztendő, amikor is megszűnt fölötté a török hatalma.⁷ Lakosait nem gyötörték többé a kanizsai basa adóbehajtói,⁸ és a lakosság lassan visszakerült régi földesurai hatalma alá.

Kezd újjáépülni a város, régi lakosok helyébe újak jönnek. 1690-ben a kanizsai kerület összeírásában így szerepel: «Hegyekkel és erdőkkel határolt helység. Folyója a Csernecz, nevezetű patak, amely a Rába folyóba ömlik».⁹ A város 24 házból állott, mert a szerencsétlen községben még az is, ami megmaradt, 1689-ben egy tűzvész alkalmával elpusztult minden és csak ez a pár ház maradt fenn.¹⁰ Kastély nincs a város területén, de klostromot kezdenek építeni a szombathelyi Domonkos atyák.¹¹ *Széchenyi György* kalocsai érsek és a győri egyházmegye adminisztrátora megvette már 1680-as évek elején a hajdanában dominikánus birtokokat¹² és 1684-ben átadta a Sárkányoktól megvásárolt birtokot régi tulajdonosainak: a dominikánusoknak.¹³

A nagylelkű főpap nem tudta, hogy milyen birtokokat vásárol

¹ Országos Levéltár. Kincstári osztály. Fasc. 29. No. 1.

² Szombathelyi püspöki levéltár: Visitationes canonicae. Vs. «Kazoniana». 1689. — ³ U. o.

³ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltára. Nn. 48.

⁵ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltára: Lad. I. fasc. II. N. 14.

⁶ Vas vármegye levéltára: Protocollum 1600.

⁷ Országos levéltár, Kincstári osztály. Fasc. 29. N. 1. — ⁸ U. o.

⁹ U. o. — ¹⁰ U. o. — ¹¹ U. o.

¹² Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: 1679—80.

¹³ Vasvári rendi levéltár: «Birtokperek».

meg és csak akkor figyelt fel, amikor a szombathelyi dominikánusok tiltakoztak a kolostor jogainak megcsorbítása ellen.¹⁴ 1679-ben *P. Sailer György* szombathelyi perjel és egy rendtársa ünnepélyesen tiltakoztak a Szombathelyre költözött vasvári káptalan előtt a birtok megvétele ellen. A tiltakozás szövege szerint *P. Saller* saját és rendje, valamint *P. Pinsger Raymund* tartományfőnök nevében ünnepélyesen tiltakozik *Széchenyi György* birtokvásárlási szándéka ellen: «A nem régmúlt években és időkben *Ákosházi Sárkány János* a Dunántúli magyar részeknek és a Kanizsát környező vidékeknek akkori vicegenerálisa, nem tudni milyen joggal, a vasmegyei Vasvár községben fekvő dominikánus kolostort és templomát, amely eddig elhagyatva állott, most kastéllá alakította át. Az összes hozzá tartozó épületeket és birtokokat, amelyek ősidők óta a fent nevezett klostromhoz, és így a templomhoz tartoztak, erőszakkal lefoglalta és birtokában tartotta. S most a tiltakozó értesül, hogy a múlt napokban a fent nevezett *Sárkány János* úr, a dominikánus kolostort gróf *Széchenyi György* kalocsai érseknek, a győri egyházmegye adminisztrátor püspökének, a vármegye legfőbb és örökös grófjának, császári és királyi belső titkos tanácsosnak, zálogképpen, bizonyos pénzmennyiségért eladta, és így a szentmártoni kolostor nagy károkat szenvedett. Ezért is a tiltakozó saját és rendje nevében ünnepélyesen felemeli hangját, nehogy hallgatása oly színben tüntesse fel, mintha a kolostor birtokainak bitorlásába és a rákövetkező eladásába bármiképpen is beleegyeznék. Éppen ezért határozottan ellentmond *Sárkány János* ama szándékának, hogy a fenti titulált kalocsai érseknek eladja a birtokokat».

A nagylelkű főpap, aki eddig nem is tudta, hogy milyen birtokokat vett meg, 1684 augusztus 4-én, Szent Domonkos ünnepén, a szombathelyi püspöki várból a következő választ adta a tiltakozásra:¹⁵ «Mi *Széchenyi György* Isten kegyelméből a kánonjogilag egyesült kalocsai és bácskai egyházak érseke, a győri püspökség adminisztrátora, adjuk tudtára mindenkinek, akiket illet, hogy gyakran elgondolkodtunk a régi magyarok jámborságán. Láttuk, hogy igen sok templomnak és kolostornak bő javadalmi és terjedelmes alapítványai voltak. És most nagy szívfájdalommal kell azt is látnunk, hogy a jelenben annyi és oly szentéletű szerzetes bolyong fedél nélkül, mert a háborúk zavarai, az eretnekek pokoli dühe, az egyházi birtokokra éhes rossz katolikusoknak botrányos gonoszása folytán ugyanis alapján elpusztítottak a kolostorok, mint a vasvári dominikánus atyáké is. S nekünk legfőbb

¹⁴ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocol. 1679.

¹⁵ Eredetije a bécsi dominikánus rendi levéltárban. Iványi Béla dr. egyetemi tanár úr szívességéből, amelyet e helyen ismételtlen hálával köszönünk.

gondunk lett, hogy a hasonló javak visszakerüljenek az Isten Anya-szentegyházának kebelébe, miért is az isteni bőkezűségtől nekünk engedélyezett javakat arra fordítjuk, hogy a kolostor, amely hajdanában Vasvár városában alapított, de később rommá lett, felépítsük. És mivel megtudtuk, hogy ez a rom a Szent Domonkos renddé volt, ugyanazon szent rendé, amely valaha virágzott, . . . örök zárdaalapítás végett minden fenntartás nélkül, Isten dicsőségére és Szent Domonkos tiszteletére önként és szabadon felajánljuk».

Mielőtt azonban *Széchenyi* ezt a lépést megtette volna, püspöktársaival alaposan megvitatta a zárda-alapítás kérdését. Legalább is erre következtethetünk *Szelepcsényi György* esztergomi érsek leveléből, amelyet a győri adminisztrátor püspökhöz intézett 1682-ben.¹⁶ Ebben a levélben *Szelepcsényi* buzdítja *Széchenyit*, hogy szent tervét mielőbb valósítsa meg. Egy szombathelyi dominikánus vitte a választ és úgylátszik elég tekintélyes összeget is, amelyet az újonnan építendő kolostornak szánt. Egyébként levele így hangzik: «Vettem az Kigyelmed levelit, kiben írja, hogy nagy és sok töprenkedés után ismét küldött egy Páter Dominikánust az missziósna való Certifikációért, kihez képest kívánja Kigyelmed más certifikációkat küldetni Istennek ezen jámbor szolgálja által, hogy Vasvár vidékén úgy tudom a régi klastrom helyén egy újonnanhoz gyűjtessenek. Jutott már Kigyelmed kezébe előbbi levelem, úgy ítélem, szükségesnek most nem látszatik küldeni újabb Certifikációt. Megint a Nemes Kamara noha már egyszer konkludált volt, hogy azon a helyen újból építhető leszen a klastrom, mindazonáltal csaknem minden nap másképre változtatja szándék ját. Hanem Isten megáldja Kigyelmedet akkor, ha mindezekről bölcsen tudomást nem vészen és nagy fundációt téssen, hogy amikor már a kövek összehordatnak, akkor kérjünk az Nemes Kamamórától engedélt. Ugyanakkor, ha úgy fogh kívántatni az körülményektől, újabb Certifikációkat küldetek Te Kigyelmednek. Kamarás Uraim fognak jönni e napokban és ha meg nem másoltatják szavokat, akkor eő Kigyelmüket én leszedem az lábokrul. Holnap reggel Nagyszombatba akartam menni, hogy ottan szükséges dolgaim végzése után többekkel beszélhettem volna a klastromépítésről. Azt reméltem, hogy Te Kigyelmed is eljön vasárnap reggel, de hallom, gyengélkedik. Szándékom visszatérésemben Te Kigyelmedet megnézni és ha időbül futja az klastromot is. Isten szerentséltesse Te Kigyelmedet. Pozsony, 1682. Szelepcsényi György».

A Hegyhátság és Őrség vidékén ebben az időben nagy volt a paphiány. *Tormássy Péter* a vasvári káptalan nagyprépostja 1682-ben,

¹⁶ Győri püspöki levéltár: Arm. 6. Capsa X.

amikor meghallotta, hogy *Széchenynek* komoly szándéka van a dominikánusokat visszatelepíteni Vasvárra, ő is küldött egy sürgető levelet a püspöknek és ebben a következőket írja:¹⁷ «Két nappal ezelőtt Vasvárott jártam és nagy elhagyatottságban vannak a lelkek. Egervárott nincsen pap. Oszkón csak egy nagyon öreg, Az őrsegből sem hallatszanak jó hírek. A keszői várban volt a káptalan sok bora és az erkölcsök úgy megromlottak, hogy tolvajokká nevelődnek a vár lakói, és az egyházi vagyont fosztogatják. A hit fénye is fogyóban van a Rába partjain. A vasvári gondnok sokat panaszkodik a népek romlott erkölcsi miatt. Hallottam Excellenciád szent elhatározását, hogy a Szent Domonkos rendű atyákat visszahozza Vasvárra és ez lesz a legjobb eszköz, hogy Isten nyáját kegyes utakra tereljük. Amint hallom Provizor Uramtól a vasvári hívek is nagy örömmel várják az atyákat. Jobbágyaik persze nem nagyon bánnák, ha maradnának, de mi ez a kívánság sokak imái mellett. Azért kérjük Excellenciádat, hogy siettesse szent szándékainak megvalósulását.»

A sok sürgetés és a Szent Domonkos-rendi atyák sűrű látogatása a szombathelyi várban, ahol itt tartózkodásakor *Széchenyi* érsek lakott,¹⁸ végre is eredményeket hozott, ő maga írja megmásíthatatlan szándékát *Szelepcsényi Györgynek*:¹⁹ «Isten áldgya Kigyelmedet! Emellett a Compulsorium mellett sürgesse te Kigyelmed igen nagy szorgalmatossággal s vigiázással ott körül a falukon a lelki szükségletek és kívánságok betöltését. Maga mellé vévén te Kigyelmed Boronkay Uramat, vagy más egyet a Régiusok közül, kik közelben vannak. Tudakozódjék Kigyelmed Szolgabírák által is, ki vagy kik által mehetne véghbe az új telepítés. Dominikánus Uraimék ugyan azon fáratsággal itt is találnak megilhetést, mint más klastromukban az ki Bor, Gabona, Marha és holmi efféle dolgokbul az lakosságiul kapni fognak. Ezen fáratsággal Istennek szolgál te Kigyelmed.»

Ennyi biztatásra *Széchenyi* érsek már maga sem akarta halogatni a kolostor megalapítását. Megvásárolta az ákosházi Sárkányoktól a náluk zálogban lévő birtokokat és amikor 1679-ben *P. Sailer György* a szombathelyi Szent Márton-kolostor perjele a vasvári káptalan előtt tiltakozott *Széchenyi* érsek vásárlási tervei ellen,²⁰ akkor neki már határozott szándéka volt, hogy visszaszármaztatja a hajdanában dominikánus birtokokat a rend kezére.²¹

¹⁷ U. o. Capsa Y.

¹⁸ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan: Lad. I. Fasc. XXIV. n. 56.

¹⁹ Győri püspöki levéltár: Arm. 6. Capsa X.

²⁰ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1679».

²¹ Vessd össze a 15. számú jegyzettel.

2. ábra. Gróf Széchenyi György kalocsai érsek képe a vasvári kolostorban.

Széchenyi a kolostort és birtokait igen elhanyagolt állapotban vehette át. A Sárkány-család a kolostor egyik szárnyát kastéllá építették,²² amely még ma is különvállik a többi épületrészekről. A dominikánus birtokok jogfolytonosságáért dúló harcokban, tehát még most sem

²² Vasvári rendi levéltár: «Birtokperek».

fáradtak bele a rend tagjai és nem tudjuk vajjon megtörtént volna-e az újjáalakítás akkor is, ha a szentmártoni kolostor tagjai oly élénken nem szálltak volna szembe az érsek birtokvásárlásával. A nagylelkű főpap azonban mindenesetre méltányolta a rend jogos igényeit és nagylelkűségében nemcsak csupán az erőszakkal lefoglalt birtoktörzset adományozta vissza, hanem saját magánvagyonából is nagyszerű alapítványt tett és ezzel lehetővé tette a kolostori élet újbóli megindulását.²³ így joggal nevezhetjük őt a kolostor második alapítójának.

Széchenyi György érsek alapítólevele 1684-ben Szent Domonkos ünnepén a szombathelyi várban kelt²⁴ és teljes részletességgel felsorolja a régi kolostori birtokok elvesztésének vázlatos menetét és egyúttal orvosolni is akarja a renden esett sérelmeket. Szent Domonkos szerzetének régmúlt dicsőségére hivatkozva segíteni akar a dominikánusoknak, hogy újból letelepedhessenek ősi kolostorukban. Szinte feltétel nélkül adta vissza régi birtokaikat s ha volt is valami kívánnivalója, az csak a lelkiekre vonatkozott. «Amíg Isten kegyelméből élünk, bűneink bocsánatára, halálunk után pedig lelkünk megenyhítésére minden héten, amikor az előjáróknak és az atyáknak tetszik, ünnepélyes szentmisén énekeljenek nevünk emlékével és többi imáikban és ájtatosságaikban is juttassanak részt örök időn át emlékezetünknek.»²⁵

Bár Széchenyi adománylevele 1684-ből kelt, csak öt év múlva iktatták be a dominikánusokat újonnan visszakapott birtokaikba.²⁶ 1689 április 19-én *Kondoray Tamás* pilisi apát és pápóci perjel vezette be őket *Kolonics Lipót* bíboros győri püspök megbízásából az új, egyelőre még romokban heverő lakóhelyükre.²⁷ A beiktatólevél szerint «a főméltóságú Hercegprímás Úr parancsára az adománylevél szerint beiktattam a következő dominikánus pátereket: nagyontisztelendő *P. Hoffmann Tamást*, a Szent Mártonról nevezett szombathelyi konvent perjelét és nagyontisztelendő *Terbócz Tamást* a rend fogadalmas testvérét és gondnokát, nagyságos és főtisztelendő *Tormássi Péter* a vasvári székeskáptalan prépostja és kapornaki apát, valamint *Kiss János* hahóti apát, nemkülönben sokak jelenlétében anélkül, hogy valaki is tiltakozott volna.»²⁸

1689 február elsején, tehát véglegesen átvették a kolostort és birtokait az első telepések. A végleges beköltözés, a már felépült kolostorszárnyba 1690 október 13-án történt. Az első házfőnök *P. Hoffmann Tamás* lett.

²³ Vasvár-szombathelyi hiteshelyi levéltár: Protocollum 1684. — ²⁴ U. o.

²⁵ Ugyan ott.

²⁶ Vasvári rendi levéltár: «Birtokperek».

²⁷ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi ltár. Protocol. 1689.

²⁸ Vasvári rendi levéltár: «Birtokperek».

Hamarosan megkezdődött a kolostori élet, az atyák járták az egész környéket, mert nagy volt a paphiány. Különben a község régi fényes múltja csak romokat hagyott. A káptalan már nem volt itt. Mivel pedig a plébánia is a világi papság gondjaira volt bízva, a török

3. ábra. Aláírás gróf Széchenyi György kalocsai érsek alapítólevelén.

időig, most a dominikánusokra maradt a lelkiügyek vezetésének gondja, úgyhogy már 1689 óta állandóan dominikánusok irányították a plébánia életét.²⁹

II. Fejezet. A templom és a kolostor.

A kolostori élet középpontja mindig a templom volt. A szerzetesi élethez úgy hozzátartozott, hozzánőtt a liturgia és a hívek lelki gondozása, mint ahogyan a kolostorhoz hozzáépítették a templomot. A vasvári Szent Kereszt «bazilika» — mint ahogyan az 1689-iki visitáció alkalmával *Kazó István* nagyprépost írja,³⁰ — nagyon sok viszontagságon ment keresztül, amióta IV. Béla király bőkezűsége és Szent Domonkos rendje iránt érzett szeretete lerakta annak alapjait.³¹ A török idők dülése után, nem sokkal az újjáépítés előtt, 1636 augusztusában látta *Ferrari Zsig-*

²⁹ Vasvári plébánia könyvek: Matricula «B.» I.

³⁰ Szombathelyi püspöki levéltár: Visitationes canonicae. «Kazóniana».

³¹ Keszthelyi levéltár: Gastriferrei 59.

*mond*³² és mint maga bevallja, csak könnyekkel szemében bírta nézni a régi szép templomot.

1679-ben *Széchenyi György* kalocsai érsek, a győri egyházmegye adminisztrátora megváltotta a kolostor régi törzsvagyonát a Sárkány-családtól,³³ de mikor megtudta, hogy hajdanán ez a birtok a dominikánusok Szeiit Kereszt templomáé volt, fejedelmi bőkezűséggel visszaadta a kiváltott birtokokat a dominikánus rendnek.³⁴ Alapító okmányát 1684 augusztus 4-én Szent Domonkos napján írta alá a szombathelyi püspöki várban és alapítványában többek között azt a kikötést tette, hogy «nevezett Domonkos atyák kötelezve legyenek, hogy a templom nagyobb portáléján címerünket, mint alapítónak szépen vésett címerét és felírását elhelyezni.»³⁵

Az új település azonban egyre késett és csak 1690-ben vonultak Vasvárra és telepedtek le véglegesen az atyák.³⁶ A kolostor még egy ideig nem volt készen és a templomot sem lehetett mindjárt használni. *Farkas Voivoda György* bemondása alapján összeírták a régi kanizsai basa kerületének javait az 1690. évben és az ekkori jelentés szerint Vasvárott «kastély nincs, de kolostort építenek a szombathelyi domonkos atyák . . . Keresztény földesurai, a szombathelyi kanonokok és domonkos páterek, akiknek eddig semmit sem adóztak sem robotban, sem természetben».³⁷ Ugyanez a jelentés még azt is megemlíti, hogy négy rombadőlt templom van a város területén,³⁸ tehát ha csak négyet említenek, akkor ez azt jelenti, hogy az ötödik, tehát a Szent Keresztről nevezett domonkostemplom már ismét használható állapotban volt.

Az épülő templom fogyatékoságát igyekeztek a mellette fekvő Szent Erzsébet körkáporna romjaiból pótolni, de úgy látszik, hogy még ez is kevésnek bizonyult. Éppen azért *P. Hoffmann Tamás* úgy gondolta, hogy talán a káptalani templom, romjaiból is hordat követ a kolostor és templom renoválásához. A káptalan azonban hevesen tiltakozott az ilyen törvényellenes cselekedetekkel szemben,³⁹ úgy, hogy a dominikánusok kénytelenek voltak az építkezést egészen saját erejükből befejezni. Hogy a Szent Kereszt «bazilikától»⁴⁰ délre feküdt a Szent Erzsébet tiszteletére épített templomocska és hogy annak köveit a kolostor és templom falaiba építették bele, az a már említett 1698-as kánoni vizitáció irataiból világosan kitűnik.

³² Ferrari: i. m. 518.

³³ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocol. 1679.

³⁴ U. o. Protocollum 1684. — ³⁵ U. o.

³⁶ Vasvári plébániakönyvek: Matricula «B.» I. könyvtábláján lévő jegyzet.

³⁷ Országos levéltár, Kincstári osztály: Fasc. 29. No. 1. — ³⁸ U. o.

³⁹ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi lltár: Protocol. 1691.

⁴⁰ Szombathelyi püspöki lltár: Visitationes canonicae. «Kazóniana.»

4. ábra. Gróf Széchenyi György érsek alapítólevelének pecsétje, eredeti nagyságban
Káptalani levéltár Szombathely.

A templom nagyjából megtartotta a középkori méreteket. Megmaradt legalább is az épület alsó részein még a stílus is, sőt a mai dongaboltozat fölött a templom padlásán még mindig láthatók a régi gótikus templom nyomai, a mennyezetbordák záró köveiből. Gótikus alapra azonban már csak barokk épületet emeltek az újjáépítés alkalmával.

Hogy a dominikánus templom a középkorban valóban góttípusú volt, bizonyítja az 1911-es renoválás alkalmával napvilágra került befallazott és üszkös maradványokkal betemetett gótikus oldalajtó, a templom északi oldalán, amely körülbelül két méterrel mélyebben feküdt az akkori útszint magasságánál.⁴¹ Ebből az is következik, hogy a régi templom padlózati szintje legalább két, esetleg két és fél méterrel mélyebben feküdt a mostaninál és a jelenlegi magasságát az utca szintjével arányosan, csak hordalékföld és törmelék töltötte fel.

A templom eredeti bejárója a középkorban tehát a jelek szerint nem a templom hajójának tengely hosszában volt, mint ma, hanem az északi oldalon, körülbelül a templom közepe táján.⁴² A mai főkapu előtti téren lehetett a sekrestye és a kórus, és így a kolostornak az a szárnya, amely ma az udvarra néz a török idők előtt hosszabb volt és kinyúlt egészen a templom sarkáig az utca felé. Erre enged következtetni az a teljesen rendszertelen alapépítmény, amely a mai templom és a kolostor érintkezésénél észlelhető. Törött boltívek, ferde támpillérek mind arról tanúskodnak, hogy csak töredékei a múlt építkezésének.

Egyedül így oldható meg helyesen a liturgikus előírásokhoz ragaszkodó régi dominikánusok építkezési elgondolása, mert a zsolozsmakórusnak kapcsolatban kellett lennie a templommal, sőt néha a meghosszabbításának is számították.⁴³

A nagy restauráció, vagy inkább a második letelepedés után először 1752-ben és 1753-ban folytak hatalmas arányú építkezések.⁴⁴ *P. Füssi Pim* vikáriátusa alatt építették ugyanis a mai nyugati épületi szárnyat.⁴⁵ Ezzel egyidőben újra boltozták a templom mennyezetét, amely 1690 óta elég szilárdan állott, de ezekben az években, talán a beszivárgott esőtől, megrepedezett.⁴⁶ A kolostor kiadási könyvének rovataiban egész sereg munkás szerepel, akik az erdőn vágják a

⁴¹, ⁴² Ezeket az adatokat Vasvár szülöttjétől, főtisztelendő *Király János* vámoscsaládi plébános úrtól kaptam, aki szájhagyomány útján őrizte meg őket. Ezen a helyen is köszönjük az értékes adatokat.

⁴³ Általános dominikánus szokás volt már a középkortól kezdve az imakórust a templom hajójának meghosszabbításában elhelyezni. A budapesti rendi templom is így van építve.

⁴⁴ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 30. *

⁴⁵ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 479.

⁴⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 389.

fát,⁴⁷ vagy odahaza fazsindelyt hasogatnak⁴⁸ a templom fedésére. A templomot ugyanis nem cseréppel, hanem fazsindellyel fedték.

A kolostor tégláégető kemencéjéből⁴⁹ most senkinek sem adnak el még drága pénzen sem, hiszen egyetlen hónapban kilencvenezer téglát építettek be rengeteg terméskő mellett az új kolostorszárnyba⁵⁰ és az átépített templom falaiba. Fuvarosok egész hadserege szállított minden szükséges anyagot s bár a Festetich-család Isten dicsőségére saját szekereseivel is segédkezett,⁵¹ a fogatokra költött pénz így is hatalmas összegre rúgott.⁵² A templom tetejét fedő cserepeseknek 41 aranyforintot fizettek ki.⁵³ Átépítették a tornyot is és új sisakot tettek fel rá, bádoggal burkolva.⁵⁴

P. Füssi nagy lelkesedésére jellemző, hogy alig vette át 1750 szeptember 14-én, Szent Kereszt felmagasztaltatásának ünnepén, már második ízben a rezidencia vezetését,⁵⁵ novemberben Bécsbe megy, hogy a tartományfőnök és tartományi tanács engedélyét megnyerje az építkezésekhez,⁵⁶ éspedig nemcsak a templomhoz, hanem, amint már említettük, a kolostor nyugati szárnyának emeleti részét,⁵⁷ a délkeleti szárnynak meghosszabbításában a nagy refektóriumot⁵⁸ is az ő idejében építették⁵⁹ s ezekhez mind most kért engedélyt.

Ilyen nagy építési lendülettel kezdtek a templom átalakításához, a torony megjavításához és nem csodálkozhatunk, hogy a kolostor pénztára hamarosan ugyancsak kiürült, hiszen minden garas kell az építkezésekhez. A fráterek eljárnak koldulni a templomépités érdekében⁶⁰ és több jószívű adakozó, mint a Festetichek,⁶¹ a Rumiak⁶² és a Saller-család,⁶³ valamint a szentgotthárdi ciszterciták⁶⁴ tekintélyes összeggel siettek a kolostor segítségére. «Mit mongyak már arrul az adakozásrul, mellyel az Istennek eleven templomit segítette? Ti reátok hagyom ezen ditséretét Egyházi és Szerzetesi Lelkiatyák ... Ti Szent Domonkos angyali Szerzetének alázatos Férjfiái, mongyátok meg, hogy hányszor maradott volna félben Vasvári Kalastromotok épülete, ha Kristófnak adakozó keze felépítését nem hamarította volna?» — kérdi

⁴⁷ Vasvári rendi levéltár: Liber Exp. 1736—1755. — ⁴⁸ U. o.

⁴⁹ Vasvári rendi levéltár: Lib. Perc. 1708—1732. — ⁵⁰ U. o.

⁵¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 388.

⁵² Vasvári rendi levéltár: Lib. Exp. 1736—1755. — ⁶³ U. o.

⁵⁴ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 31.

⁵⁵ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 481.

⁵⁶ Vasvári rendi levéltár: Lib. Exp. 1736—1755.

⁵⁷ Keszthelyi levéltár: Térképterem, tervrajzok.

⁵⁸ U. o. «Bauplan des Refectorium».

⁶⁰ Vasvári rendi levéltár: Lib. Exp. 1736—1755.

⁶¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 389.

⁶² «Keszthelyi Feniks» 17. old.

⁶³ Vasvári rendi levéltár: Lib. Exp. 1736—1755. — ⁶⁴ U. o. — ⁶⁴ U. o.

Hermann József mézeskuti apát úr és győri kanonok Festetich Kristóf felett tartott halotti beszédében.⁶⁵

Füssi atya, akinek annyit kellett küzdenie ezzel a hatalmas családdal,⁶⁶ oly szelídséggel és békülékenységgel igyekezett jóindulatukat megtartani, hogy a templom érdekében bármikor is számíthasson rájuk. Megható leveleket ír Festetich Kristófnéhoz és kéri, hogy ne vonja meg a kolostortól támogatását.⁶⁶ «Isten minden kíváncsi jókkal álgó meg Kigyelmedet nagy jó akaró Asszonyom! Sopronban kigyelmednél levek és onnéd szerzetesházunkhoz visszatérem után igyekeztem fráterünk kedvét visszaadni, hogy megént ellátogasson Kigyelmedhez, noha oly nagy sérelem érte. Ő azt véli, hogy a jó Asszonynak szent Szerzetünket jó lélekkel kellene támogatni. Ezt nem kellenék cselekedni más alkalmakkal, ha egy kolduló Szerzetes amúgyis nagy szü-béli keserőséggel megyén alamizsnáért. Kigyelmed Istvándi és kemendi malmában egy szem hajdina polvánál többet nem kaphatott, de azt is nagy szidalmakkal osztották néki. Azonfölül én is kérem a jó Asszonyt a nagy Istenért ne legyen ennek a szerzetes háznak mostahája, hanem édes Anyja, méltóztassék az tisztartójára egy kommissiót küldeni, hogy tehetsége szerint most Szent György napra adna ennyihány forintokat, amennyi tőle telhetne, hiszen sok kell az Isten háza ékítésére. És egy fur deszkát, mert a nagy szükség és szeginség miatt deszkázni köll hajlékunkat és lakóházunkat, csak az eső nyakunkba ne hullon. Adott ugyan már eddig huszonöt forintokat, de a Kigyelmeddel való kontraktusbéli terh és igája alatt többet is kellene tennie, hiszen az asszonynak köszönheti a Szent Szerzet, hogy eddig is szét nem oszlatott. Kérem azért Szerzetes fiúi szeretettel az Asszonyt, hogy a Szent Szerzettől átokba ne ejtse lölkét, mivel hogy a Szent Szerzet joga Isten Fia öröksége ne késlesse minden móddal az interresbeli summát megadni, vagy tisztei által megadatni. Ihon minden szőleink is munkálotlan maradnak, kenyerünk nincsen, a borrul ritkán gondolkodom, a házunk nyakunkba dül, azért minden sanyarúságunk Kigyelmed mostohaságára refundálnék. A Szent Szerzet Kigyelmedtől várgyo mindenestül megsegítésit, hiszen javinkat ti Kigyelmedek vitte el. De azért maradunk Szent Áldozatban mindig megemlékező káplánnyai ha Ti Kigyelmed is jó léssen irányukba. Kedves Édes Anyám Asszony, bocsánatot várok kémén és paraszt Írásomtól. Isten tугya szívemet s annak járását. Sajnálom igen, nem irtam mint egyes ember, hanem a Szent Szerzet nevével többek tanácsából, melyre nézve mutassa Kigyelmed anyai jóvoltát

⁶⁵ Hermann József: Keszthelyi Feniks. 17.

⁶⁶ Vasvári rendi levéltár: «Birtokperek».

5. ábra. Vasvár régi térképe az 1740. évből. A kolosvár képe pontosan középen. Jobbra fent a Szent Mihály kaptalamb templomrom.

a Szent Szerzethez. Tőlem se vonnya meg gráciáját és kívánt patrociniumgyát, kívánván Kigyelmednek minden lölki és testi jókat az jövendő számára.»

A *Füssi-féle* levélnek meg is volt a kívánt jó hatása, mert a Festetichék, akik ekkor már keszthelyi kastélyukban éltek, szívesen siettek segítségére a szegény kolostornak.⁶⁷ Német építészeket hozattak,⁶⁸ akik megcsinálták a tervrajzokat nemcsak a kolostorról, hanem a templomról is.⁶⁹ Ezek a tervrajzok az újonnan építendő pince tervrajzával együtt még ma is a Festetich-levéltár térképtermeinek polcain vannak.

Ettől az időtől kezdve alaposabb renoválás csak 1868-ban történt,⁷⁰ amikor is közadakozásból teremtették elő a költségeket. A gyűjtést magának I. Ferenc Józsefnek nagyobb összegű adománya nyitotta meg, amint azt *Hidassy Kornél* szombathelyi püspök leiratából tudjuk:⁷¹ «ő császári és királyi Felsege által legmagasabb magánpénztárából legkegyelmesebben kiutalni kegyes volt 150 forintot». Ebben az időben már *Hayde István* volt a vikárius.⁷²

Bár a templom elég jó állapotban volt, nem tudni miért, a torony, amely bizonyára ki volt téve az időjárás viszontagságainak, mert az 1840-es évek vége felé egészen rom-állapotba került úgy, hogy veszélyes volt megközelíteni.⁷³ Vasvár nagy fia és jótévője, *Varga János* győri kanonok végrendeletij eg 1000 forintot hagyományozott, hogy a tornyot azonnal építsék át és javítsák ki.⁷⁴ Ebben az időben *Ernetz Gundisalv* volt tartományfőnök,⁷⁵ az akkori vasvári vikárius,⁷⁶ még a hagyományozás évében, 1848-ban, szerződést kötött egy német építőmesterrel és meg is tatarozták a tornyot.⁷⁷

A legutolsó alapos renoválás 1912-ben történt, amikor is a tetőt fedő fazsindely helyett cserépszindellyel fedték be a templomot⁷⁸ és ekkor került a szentély homlokzata fölé a főtéri oldalon kívülről a hatalmas arányú, művészi Rózsafüzér Királynéja dombormű, Szent Domonkossal és Szent Katalinnal.⁷⁹ Ekkor építették át a templom kapuját is ilyen tágasra,⁸⁰ lépcsőket raktak a bejáratnál, mert eddig az utca szintje oly magas volt, hogy lépcső nélkül vezetett be a templomba.⁸¹ A por-

⁶⁷ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 389.

⁶⁸ Keszthelyi levéltár térképterme: Tervrajzok. ■— ⁶⁹ U. o.

⁷⁰ Vasvári rendi levéltár: «Számadókönyv 1856—1885».

⁷¹ Vasvári rendi levéltár 7. «Acta ab Anno 1800 Ecclesiam ad S. Crucem spectantia».

⁷² Szombathelyi püspöki levéltár: Religiosi-Dominicani.

⁷³ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltára: Protocollum 1840.

⁷⁴ Vasvári rendi levéltár: «Haragos Tamás vikáriusnak számadása 1836—1855».

⁷⁵ Catalogus O. P. 1916. pag. 15.

⁷⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 481.

⁷⁷ Vasvári rendi levéltár: Haragos számadása. ■— ⁷⁸ U. o.

⁷⁹ Vasvári rendi levéltár: «Építési ügyek» kötege. — ⁸⁰ U. o. — ⁸¹ U. o.

tálét kicsinosították, föléje beleépítették Széchenyi érsek címerét,⁸² szárnyas ajtókkal is felszerelték a bejárást és a kolostor folyosójáról ajtót törtek a templomba.⁸³

Ekkor került a torony eresze alá a nagy Jézus Szíve-szobor, amely a magasból áldóan emelte kezét,⁸⁴ de ma már csonka. Elvitték a torony alól azt a hatalmas piros fakeresztet, amely ma a Királyhegyen áll.⁸⁵

Ezt az építkezést részint a vallásalapból,⁸⁶ részint közadakozásból⁸⁷ fedezték. *Mikes János* gróf megyéspüspök 1912 október első vasárnapján szentelte fel.⁸⁸

Vessünk egy pillantást a templom belsejére, berendezésére is. Amint a neve is mondja, a Szent Kereszt tiszteletére volt szentelve már kezdettől fogva és így magától értetődő, hogy a főoltár a Kálvária jelenetét ábrázolta. A török idők előtt freskók ábrázolták a megfeszített Istenembert, a Fájdalmas Anyát és Szent János evangélistát.⁸⁹ Ezt a képet még *Ferrari* látta, 1636 augusztusában. Az új településnél követték az évszázadok óta fennálló templom építkezési módját, legalább is alapjaiban. A főoltár felső részére most is a Kálvária jelenete került, de már nem képek, hanem szobrok alakjában. Egészen új jelenség a még ma is fennálló csodálatos Mária-szobor oltára. Eredetéről egész bizonyossággal semmit sem tudunk, csak azt, hogy valószínűleg a szombathelyi Szent Márton-templom csodálatos Mária-szobrának hasonmása.⁹⁰ Abból, hogy ez a szobor nem szerepel *Esterházy Pál* nádor kegy helyeinek kegyképeinek sorában, amely 1696-ban jelent meg,⁹¹ arra kell következtetnünk, hogy a nagy Mária-tiszteelő nádor azért hagyta ki, mert akkor még nem állott fenn, hiszen az atyák még nem költöztek oda. Az első települők pedig szombathelyiek lévén, bizonyára óhajtották, hogy a szentmártoni templom vonzó képeinek tiszteletéhez hasonlóan Vasvárott is jó lenne valami hasonló szobrot felállítani. Egyébként erről a képről csak 1747-ben találjuk az első írásbeli adatot, amikor az egyik atya Nagylengyeliben jártában egy értékes gyöngyökkel díszített keresztet talált a úton és mivel gazdája nem akadt, a szobor nyakába akasz-

⁸² Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocol. 1684.

⁸³ Vasvári rendi levéltár: «Építési ügyek» köteg. ■— ⁸⁴ U. o.

⁸⁵ Szuper István közlése.

⁸⁶ Vasvári rendi levéltár: «Építési ügyek» kötege. ■— ⁸⁷ U. o.

⁸⁸ Vasvári rendi levéltár: «Templom hirdetési könyv 1894—1913-ig». Megkezdette: P. Glasich Egyed.

⁸⁹ Ferrari: i. m. 518.

⁹⁰ P. Gerdenich Móric: A vasvári dominikánus kolostor vázlatos története. Kézirat.

⁹¹ Eszterházy Pál herceg: «Mennyei korona az az Az egész Világon lévő Csudálatos Boldogságos Szűz képeinek rövideden föl tett Eredeti ...»

tották.⁹² A barokk kor szokása szerint sűrűn váltogatták a szobor ruháját az egyházi év színeinek változása szerint.⁹³

Különben 1748-ban hozattak Rómából egy Szent Domonkos-szobrot⁹⁴ és volt egy bizonyára nagyon szép Mária-szobruk a vasvári domonkosoknak, amelyet Sümegre, Zalaszentlászlóra és Kiscellbe szoktak vinni zárandoklatok alkalmával.⁹⁵

A szerzetesi szellem meglazulása megérződött a templom iránt érzett kegyeletes tisztelet megfogyatkozásánál is, hiszen ebben a korban sok értékes régi dolgot adogattak el. Így *Haragos Tamás* vikárius 1836-ban, tehát a lanyhulásnak mindjárt a kezdetén, több ízben adott el templomi felszereléseket, különösen képeket és fémből készült ereklyetartókat. Így írja a kolostori számadás könyvekben, hogy: «Egy szükségtelen Fájdalmas Máriát eladtam».⁹⁶

A szertartásoknál nagy fénnel és kivilágítással tették ünnepélyesebbé a szertartásokat. Nagyon sok gyertya fogyott el, amelynek költségét rendszerint a «diósi templom» pénzesládájából vették,⁹⁷ hiszen a plébánia jövedelméből is kellett valamit saját templomukra fordítani, ahol a plébániai lelkipásztorkodás rendes színhelye volt.⁹⁷ II. József egyházkormányzati intézkedései és szörszálhasogató előírásai itt is igyekeztek még a tömjén mértékét is megszabni,⁹⁸ hogy mennyit lehet elhasználni, de a kiadások könyvének bejegyzéseiben nem lehet észrevenni, hogy egyáltalán megcsappant volna a liturgikus szertartásokhoz használt kegyeszerek mennyisége.

Az 1886. évi restaurálásoknál a templom belsejében is eszközöltek apróbb változtatásokat. Ekkor készültek el a rendi szentek szobrai hársfából, barokkstilben⁹⁹ és mint a német mester árjegyzékéből és számlájából kitűnik: «Ausdrucksvoll» mindegyik szobor. De a meglévőket is kicsinosították: «Schamtuch dös Kruzifix, echt vergoldet», és «Zwoi Stück Engelkleid gebutzt» — tanúsítják a számadások.¹⁰⁰

Az orgona eredete teljes egészében bizonytalan. Kezdetben több rendtestvér kísérte orgonán az istentiszteleteket,¹⁰¹ de később világi kántorokat is alkalmaztak. «Móritz mesternek orgonaverisért» fizetnek havi 7 forintot.¹⁰² 1777 februárjában a Domonkos-templom orgonáját

⁹² Vasvári rendi levéltár: Lib. Perc. 1708—1732.

⁹³ Özv. Oroszlán Istvánné szül. Kurucz Rozália közlése.

⁹⁴ Vasvári rendi levéltár: Lib. Exp. 1736—1755. — ⁹⁵U. o.

⁹⁶ Vasvári rendi levéltár: «Haragos számadás». — ⁹⁷U. o.

⁹⁸ Vasvári rendi levéltár: «Fori Ecclesiastici notationes». Fasc. I.

⁹⁹ Vasvári rendi levéltár: «Építési ügyek» kötege.

¹⁰⁰ U. o. számlák.

¹⁰¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 389.

¹⁰² vasvári rendi levéltár: Liber Exp. 1708—1720.

átszállították a Boldogasszony-templomba¹⁰³ és helyébe a szombat-helyi templom nagyon jókarban lévő orgonáját hozták,¹⁰⁴ hogy megmentsék a II. József-féle feloszlató rendelet szomorú következményeitől. A mostani orgona «fogadalmi orgona», amelyet a világháborúban elhalt hősök emlékére közadakozásból állítottak fel.¹⁰⁵

De nemcsak az orgona édes, mélabús szava kísérte a liturgikus ténykedéseket, hanem időközönként zenekarok is alakultak éspedig vonós vagy fúvós zenészekből. A kolostor kiadási könyvei ezeket a zenészeket «hangászoknak» nevezik,¹⁰⁶ és bizony nagyon sokat költöttek reájuk. Különösen a hegedűhúrokra kellett az atyáknak évente takaros kis összegeket kiadniok, ami azonnal érhető lesz, ha figyelembe vesszük, hogy ezek a «hangászok» füstös cigányok voltak,¹⁰⁷ akik nem annyira vásították, mint egyszerűen inkább leszerelték a húrokat a templomi hegedűkről és brácsákról. Játékukért abban a kiváltságban részesítette őket a községi tanács, hogy nem kellett éjjeli strázsát állítaniuk.¹⁰⁸ A XVIII. századfordulón a fúvószeneke hangszereit Sopronba vitték hangolni, javítani.¹⁰⁹ Így 1865-ben is vannak kiadásai a kolostor gondnokának, aki bejegyzí, hogy «a templom dobjára új bőr huzattatott, és egy cintányérra» is kellett valamicske pénz.¹¹⁰ De a hívek hálásak voltak a szép énekes és zenés istentiszteletekért.

Messze-híres kántoruk volt *Barabás István*, aki 1891-ben a magyar kántorok képviselőtében Grazba is ellátogat, hogy a nemzetközi Cecília-kántoregyesület gyűlésén résztvegyen.¹¹¹ Ő állította egybe a templom régi idők óta használatban levő énekeit,¹¹² úgy, hogy az egész környéken vonzóvá és híressé tette a vasvári énekkultuszt.

Ma *Virág Endre* és helyettese, *Puskás Sándor* vezeték nagy hozzáértéssel az egyházi ének zavartalan menetét, mint egyházközségi kántorok.

Még kell említenünk a toronyórát is, amely már szintén régi jószág. 1894. Vízkeresztjén húzták fel a toronyba¹¹³ és ekkor írta alá *P. Flöss Konstantin* a várossal kötött egyezményt, amelyben «kötelezi magát és utódait arra, hogy az órát mindig rendben fel fogja húzatni, hálából azért, mert a város csupán polgár társadalmának megterheltségével állította fel az értékes toronyórát».¹¹⁴

¹⁰³ Győri püspöki levéltár: Religiosi-Dominicani. — ¹⁰⁴ U. o.

¹⁰⁶ Vasvári rendi levéltár: Lib. Exp. 1736—1755. — ¹⁰⁶ U. o.

¹⁰⁷ Győri püspöki levéltár: Religiosi-Dominicani.

¹⁰⁸ Vasvári szájhagyomány; özv. Oroszlán Istvánné közlése.

¹⁰⁹ Vasvári rendi levéltár: Lib. Exp. 1756—1795.

¹¹⁰ U. o. Számadási könyvek. 1856-tól.

¹¹¹ «Liber Maximus Vasvariensis».

¹¹² Még ma is ezt az imakönyvet használják Vasvárott és vidékén.

¹¹³ Vasvári rendi levéltár: «Acta ab Anno Dni 1800. Ecclesiam ad S. Crucem spectantia». — ¹¹⁴ U. o.

A kriptá.

A templom alatt 1690-ben építettek egy nagy terméskővel lezárt kriptát, ahova kezdettől fogva temetkeztek az atyák, később a világi hívek is.¹¹⁵ A kriptá még ma is megvan. Lejárátát ma már rendes padozati kövezettel zárták le. Ez a lejárát különben a templomhajónak majdnem közepén rejtőzik, körülbelül ott, ahol a padsorok megszakadnak. Szűk lépcső vezet le a két üregre osztott tulaj donképeni kriptába, amely nyerstéglából rakott, bolthajtással ível körülbelül két méter magasságig. Az első üreg valamivel nagyobb, mint a második. A két kriptáüreget összekötő folyosó egyik végétől a másikkal kilenc méter a távolság, míg az üregek szélessége csak öt méter.

Az első üregben már egészen elenyészett koporsók hevernek, részint teljesen szabadon, részint bedőlt kemencefalazással külön-külön, egymástól elválasztva.¹¹⁶ Korhadat deszkahulladék, csontok, ruhafoszványok borítják a padozatot. A második üreg már jobb állapotban van. Itt még egészen jól olvasható a kemenceszerűen befalazott üregek homlokzatán a tetemek neve és halálzási ideje is.¹¹⁷

1768 március 4-én a betegek szentségével megerősítve jámborul meghalt az Úrban *Jókus Veronika*, vasvári lakos, életének 21. évében. Eltemettetett a Domonkos rend Szent Kereszt-templomában.¹¹⁷

1768 december 24-én a betegek szentségével ellátva csendesen elhunyt az Úrban *Szunyogh Terézia* vasvári lakos 40 éves korában és eltemettetett a Tisztelendő Domonkos Atyák Szent Kereszt-templomában.

április 14-én csendesen elhunyt az Úrban nemes *Szabó István* vasvári lakos, szívszélhűdés érte hirtelen, azonban pár nappal előbb felvette a betegek szentségeit. Élt 75 évet és eltemettetett a Tisztelendő Domonkos Atyák Szent Kereszt-templomában.

január 12-én a betegek szentségével megerősítve jámborul elhalt az Úrban *Krausz András* molnármester 50 éves korában és eltemettetett a Rend Szent Kereszt templomában.

1758 szeptember 14-én meghalt *Szép Mihályné* és eltemettetett a Szent Kereszt-templomában.

¹¹⁵ Vasvári plébániai könyvek: «Holtak könyve. 1791—1858».

¹¹⁶ Ezek az adatok Pantali vasvári postástól származnak, akinek itt mondkunk köszönetet.

¹¹⁷ A kriptában eltemettek névsora évszámok szerint megtalálható a vasvári plébánia könyveiben, éppen azért nem jegyzeteltem őket külön-külön.

1760 július 17-én meghalt *Szép Mihály* felügyelőnek fiacskája és eltemetett a Szent Kereszt árnyékában.

1773 szeptember 10-én jámborul az Úrban elhunyt *Téglás Ferenc* és eltemetett a Szent Kereszt árnyékában.

1775 szeptember 14-én meghalt *Gáspár László* racionalista, a végső szentségekkel megerősített és eltemették a domonkosok kriptájában.

1775 október 6-án meghalt *Szabó Katalin* 64 éves asszony szentségekkel megerősítve és eltemetett a domonkosok kriptájában. (Szabó Katalin édesanyja volt P. Szabó László szombathelyi dominikánus perjelnek, aki édesanyja temetésére tíz forintot fizetett a vasvári kolostornak).

1776 február 16-án meghalt *Gáspár Katalin* két hetes korában és eltemetett a Szent Kereszt árnyékában.

1776 december 25-én meghalt az Úrban jámborul *Bozoli Márton* és eltemetett a Szent Kereszt árnyékában.

1779 január 26-án meghalt nemes *Ha/uáth József* 35 éves kántortanító, szentségekkel megerősítve és elhunyt az Úrban. Eltemetett a Szent Kereszt árnyékában.

1779 májusában meghalt *Steiffer Mihály* racionalista fiacskája és eltemetett a domonkosok kriptájában.

április 16-án meghalt nemes *Szabó Farkas* 35 éves korában szentségekkel megerősített és eltemetett a Szent Kereszt árnyékában.

áprilisában meghalt az Úrban jámborul *Brakszatöre József* és eltemetett a Szent Kereszt árnyékában.

november 27-én meghalt *Szabó Jánosné* és eltemetett a Szent Kereszt árnyékában.

május 5-én meghalt az Úrban csendesén *Szabó János* és eltemetett a domonkosok kriptájában.

1785 áprilisában halt meg *Mánya Béla* az osztkői plébánia kiérdemesült vezetője és pihen az Úrban csendesén.

1795 augusztusában meghalt *Paár Terézia* és nyugszik az Úrban csendesén.

A kolostor.

Széchenyi György kalocsai érsek jóvoltából már 1684-ben az atyák megkezdheték a kolostor újjáépítését.¹¹⁸ *Ferrari* leírása szerint még 1636 augusztusában is eléggé tagolt romokat lehetett látni, amelyek

¹¹⁸ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltára: Protoc. 1684.

felett világosan kitűnt a 24 cellácskára osztott «dormitorium».¹¹⁹ Ezekon a romokon emelték újból fel a kolostor falait, és pedig részben a szerzetház déli oldalán álló kerek kis Szent Erzsébet-templomocska romjaiból,¹²⁰ részben a Szent Mihály hegyen álló káptalani templom maradványaiból.¹²¹

1690-ben aztán már végleg bevonultak az atyák,¹²² de még mindig nagyon sok tatarozni való akadt a templomon és kolostoron.¹²³

Még 1710 áprilisában is panaszkodik *P. Panchos Domankos Filter Erzsébetnek*, gróf *Festetich Kristóf* feleségének, hogy befolyik a háztetőn a víz¹²³ *Füssi Pius* pedig 1740-ben írja ugyancsak neki: «Ihon minden szüleink munkálotlan maradnak, kenyerünk nincsen, a borral ritkán gondolkodom, a *házunk nyakunkba dül*, azért minden sanyarúságunk Kigyelmed mostohaságára refundáltatik».¹²⁴ Majd máshol: «Méltóztassék az kemendi tisztartóra egy komissiót adni, hogy minden tehetsége szerint most Szent György napra adna ennyihány forintokat, amennyi tőle telhetne és egy fur deszkát, mert a nagy szükség és szegénység miatt *deszkázni köll hajlékunkat és lakóházunkat, csak az eső nyakunkba ne hullom*».¹²⁵

A sok könyörgésnek végre eredménye is lett és összegyűlt a pénz a kolostor nagy átépítéséhez. 1752—1753-ban volt ez a nagy építkezés, *P. Füssi Pius* vikáriátusa alatt folyt le.¹²⁶ A vikárius még a vármegyét is felkérte segítségre következő kérvényével: «Tekéntetes Nemes Vármegye! Nagy alázatossággal terjesztjük az Tekéntetes Vármegye eleibe, miképpen régi idóktül fogva nagy pusztaságban lévő Rezidenciánknak épületéhez kéntelenítettünk kezdeni és ahhoz Nemes Zala Vármegyebéli és más erdőkben kegyes Jótevőinktől épületre való kivágott fát már elkészítettük, de annak haza hozatásában nagyon szenvedünk. Ilyen szükségünkben a Tekéntetes Vármegyéhez folyamodván alázatosan instálunk, méltóztasson az Tekéntetes Vármegye ebben segítséget nyújtani s egynéhány szekeret az materiáliák összeve hordatására kegyesen resolválni: emlékezetbe vévén azt a könyörületességet, melly mindenkor a szerzetekhez, kik a nép között Istennek és a lelkeknek szolgálnak, szokott mutattatni. Tekintvén azt is, hogy szegén Rezidenciánk is, noha magunk hátra maradásunkat az Tekéntetes Vármegyének kívánt succurálni, midőn vasvári Stabilis házhoz hetven egynéhány ezer téglát, melyet maga épületéhez készített,

¹¹⁹ Ferrari: i. m 518

¹²⁰ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocol. 1691.

¹²¹ Ugyan ott.

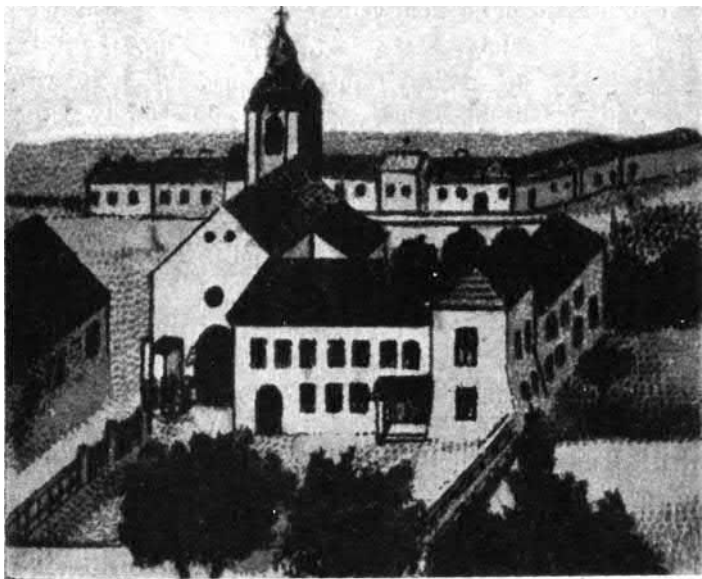
¹²² Vasvári plébániai könyvek: Matricula. «B.» I. fedőlapja.

¹²³ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 389. — ¹²⁴ U. o. — ¹²⁵ ü. o. No. 39i.

¹²⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 481.

igen könnyű áron oda engedett, de csak ugyan e mellett az Tekintetes Vármegyének könyörületességet vesszük emlékezetre és ahhoz ragaszkodván alázatosan könyörgünk, méltóztasson az Tekintetes Vármegye ezen kérésünkre kegyesen hajolni és bennünket az említett vectum segítségnek resolutiojávai vigasztalni, mely Grátiáját és kegyességét az Tekintetes Vármegyének aitasos imádságunkkal meghálálni, el nem mulattyúk». ¹²⁷

Füssi atya és a kolostor kérvénye nem is maradt meghallgattalanul, mert *Saller István főbíró* a következő körlevelet intézte a Vasvár

6. ábra. A vasvári kolostor képe a XVIII. század fordulóján.

környéki községek bíráihoz: «Anno 1757 Pünkösöd havának 22. napján Szombatheli Mező Városban tartott N. Vármegyének generális gyűlése alkalmatosságával, tisztelendő *P. Pius Füssi* Vasvári Vikárius Úr által beadott instanciájára válaszolt a N. Vármegye méltó tekintettel, hogy a vasvári klastrom, midőn az N. Vármegye vasvári Stabilis házát építette, feles számú téglákkal, deszkákkal és egyéb minden tülök kitelhetőkkel succurált, úgy annyira, hogy sokszor az épületet a Nemes Vármegyének félben köllött volna hadni nagy üdökre, ha nevezett Vikárius Úr nem segítette volna. Mostanában a klastrom

¹²⁷ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 31.

is megh szorulván, kívánnya a Nemes Vármegye viszont segíteni és nékem comittálta, hogy mivel Lövői N. Szála Vármegyei erdőkön bizonyos számú fajok a klostrom épületéhez levágva vagyon, annak elhozatását Kigyelmetekre bízám. Tellyes hitellel vagyon a Nemes Vármegye is, hogy amel helységekben Nemes Uraimék laknak, azok sem húzzák ki magokat. Máskép is a szerzetesek Istennek dücsőítésire vannak rendelve, azok imádságokkal fogják megh jutalmazni Kigyelmetek istenes färodtságát, az Úr áldását fogja terjesztzeni Kigyelmetekre. A szekereknek számát ekképpen adhatnák: Vasvár adhat szekeret N. ötöt,»¹²⁸ és így egymásután felsorolja az egész Hegyhát 30 faluját, amelyekből 64 szekeret ajánlottak meg az egyes községek bírái.¹²⁹

Az összefogott erők könnyen meg tudták építeni a kolostor délkeleti szárnyának folytatását és a nagy ebédlőt.¹³⁰ Ezeknek az új épületrészeknek a tervezetét német építömesterek rajzolták.¹³¹ Még *Füssi* vikáriátusa alatt nem volt készen az épület, utódjának kellett azt befejezni.¹³²

Ebben az időben építették, illetőleg ásták a kolostor quadraturájában a kutat,¹³³ amely ma be van fedve.

Az új refektórium gyönyörű helyiség volt, mennyezete emeletnyi magasságban ívelt fel.¹³⁴

Azóta sem volt jó ideig lényegesebb javítanivaló a kolostoron. Csak a XVIII. század végén törtek új bejárót a régi helyett, amely a mai gazdasági udvarból, körülbelül a plébánia helyiségén keresztül vezetett be a kolostorba.¹³⁵

Ma a járásbíróság foglalta le a délkeleti szárny második emeletét, amelyet *P. Nusser Péter* vikáriátusa alatt építettek.¹³⁶ Különben az utcai fronton üzlethelyiség van, a vasvári Hangya Fogyasztási Szövetkezet, és egy borbély üzlet.

III. Fejezet. Szerzetesi élet.

Széchenyi György érsek ismét életre támasztotta a hajdanán olyan életerős vasvári dominikánus kolostort azzal, hogy nagy áldozatok árán visszavásárolta a jogtalanul elvett egykori kolostor-birtokokat, amelyek

¹²⁸ Saller levéltár: Fasc. 79, No. 30. — ¹³⁹ U. o.

¹³⁰ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 483.

¹³¹ U. o. Térképterem: Tervrajzok.

¹³² Vasvári rendi levéltár: Lib. Exp. 1736—1755.

¹³³ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 483.

¹³⁴ Még több szemtanú látta, aki a régebbi években Vasvárrott volt, mint dominikánus. Különben a tervrajza: Keszthelyi leltár, Térképterem.

¹³⁵ Vasvári rendi levéltár: «Számadókönyv 1866-tól».

¹³⁶ «Építési ügyek» kötege.

«az egyházi birtokokra éhes rossz katolikusoknak botrányos gonoszsága folytán bitoroltattak és elidegenítettek.»¹³⁷

A kolostori élet mindjárt a birtokok visszavételekor még nem indulhatott meg, mert még 1684-ben csak a kuszált tulajdonjogi kérdéseket rendezgették¹³⁸ és még hat évig kellett várniok az új kolostor lakóinak, hogy teljes egészében megkezdhessék a szerzetesi életet.

1690 október 13-án tartották az ünnepélyes bevonulást a környék nagy részvétele mellett.¹³⁹ A győri püspök kiküldöttje szintén megjelent ezen a nagy napon.¹⁴⁰ Az ünnepek eltűnő napjait hamarosan a hétköznapi szürkesége váltotta fel és a két első rendtag mindenre elszántan hozzá kezdett a kolostori élet megvalósításához. Ez a két keménykötésű, mindenre elszánt szerzetes *Hoffmann Tamás*¹⁴¹ és *Terbótz* atya voltak.¹⁴²

Az első már a szombathelyi kolostor megalapításánál is tevékeny szerepet játszott, mert erre egész lénye, egyénisége, tudása nagyon alkalmassá tette.¹⁴³ A most Vasvárott is meginduló, újjáéledő szerzetesi életnek igazi istápjá volt. Nagyon tanult ember volt és mint a német rendtartomány tagja Grazban és a spanyolországi Szalamancában végezte el tanulmányait. Már fiatalon az a kitüntetés érté, hogy a rendfőnök őt szemelte ki a római provincia főiskolájára hittudományt tanítani. Mint nagyon buzgó és a rend szellemét nagyra becsülő szerzetest, Ferrarius is ismerte. Valószínűség szerint Ferrarius maga kérte fel, hogy vállalja a szombathelyi alapítással járó sok gondot és legyen társa *Brixeni Eustáchnak*, akit maga a Rendfőnök jelölt ki a nagy feladatra, hogy ő legyen az új kolostor perjele. A reformeszméket annyira becsülő szerzetesek egy kis csapata tehát elkerült Magyarországra és *Ferrariusban*, aki 1636-ban járt Vasvárott a szombathelyi káptalan kanonokjaival,¹⁴⁴ bizonyára megfogalmazott már a gondolat, hogy ezt a régi szép kolostort, amelynek romjait oly megrázó fájdalommal írta le művében, ismét felépítse. Bár *Hoffmann* atya csak rövid ideig volt itt, mert a kolostor felépítése után, — amely szintén rájuk várt —, Kassára helyezték át,¹⁴⁵ hogy ott is megerősítse a szerzetesi szellemet. Ez volt 1699-ben szeptember 6-án. Ennek a jószellemű szerzetesnek volt egy társa is, *Terbótz*

¹³⁷ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocol. 1684. Széchenyi György érsek végrendelete.

¹³⁸ U. o. és vasvári rendi levéltár: «Birtokpercek».

¹³⁹ Győri püspöki levéltár: Religiosi-Dominicani. — ¹⁴¹ U. o.

¹⁴¹ Vasvári plébániakönyvek: Matricula «B.» I. Fedőlapon.

¹⁴⁸ Vasvári rendi levéltár: Lib. Exp. 1699.

¹⁴³ Nemzeti Múzeum kéziratára: Fol. Lat. 2040. «Liber Albus». I—III.

¹⁴⁴ Ferrari: i. m. 517—518.

¹⁴⁵ Vasvári rendi levéltár: Lib. Exp. 1699.

Tamás, aki a zárda prokurátor tisztjét látta el és szintén sokat kellett dolgoznia, míg a nagy munka befejezést nyert.

Ezek az izzig-vérig dominikánusok indították meg tehát újból a szentdomonkosi szellem lüktetését. A «primus residens»-ek¹⁴⁶ szelleme nagyon kiérződik azokból a feljegyzésekből, amelyekkel hivatalukat átvették. A kezdők Istenbízása, a kegyelem erejébe kapaszkodása izzik ebben a pár sorban és egyúttal az a szellem, amely egyes-egyedül méltó a Szent Randalapító eszméihez. «Miles Jesu Christi Crucifixi milito sub Crucifice seu Cruce duplici. Deus in adiutorium meum intende ut Crucem hanc patienter sufferere valeam» — így kezdi a kolostor számadáskönyveit *P. Zwang Domonkos*.¹⁴⁷ A Megfeszített szellemében viselik a sok szenvedést, ami rájuk vár, mert az első években bizony nagyon sokat kellett tűrniök és a rend érdekeiért sokat harcolniök. A jobbágyok egyre-másra megtagadják az engedelmességet,¹⁴⁸ a környék nemesei, a kolostor javaira éhesek¹⁴⁹ és a bevételi könyvekben sűrűn szerepelnek a büntetéspénzek,¹⁵⁰ amelyekkel a környék lakóit sújtották, mert ezek a kolostor erdőit, rétjeit és szántóföldjeit folyton rabolták és károsították. Egy másik atya, *Falussy Vince* így kezdi meg a hivatalát r «Kettős kereszt alatt, melynek még az árnyéka is megrebbeinti összes elleneit és megfutamítja őket, ezt a mondást mondván: Az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében Amen».¹⁵¹

S hogy a kezdők buzgalma ne lohadjon, lelkesedése ne lankadjon, egyre-másra jönnek a tartományfőnökök, akik ebben az időben az idős kevés kivétellel németek.¹⁵² Mérlegre teszik a kolostor életét, hogy megvan-e benne a Domonkos-szellem. így már 1703-ban *Bucellini Tamás* látogatja meg őket és mindenben megelégedését fejezi ki, hogy a szegény és sanyarú viszonyok között is olyan töretlen apostolsággal élnek a maguk kolostori életét, «sőt talán szegénységünkért szeret bennünket az Isten és bőséges kegyelmét nem vonja meg gyermekeitől, hogy a kisedet nyáját halódva növelni ígérő Szent Atyánk, Domonkos, jóságával megnagyobbítani és megsokszorozni kegyes lesz»¹⁵³

A szerzetesek nem is érnek rá ellanyhulni, mert a sok küzdelem, az állandó éberség megkétszerezi bennük az Isten házáért való buzgóságot.¹⁵⁴ Igaz, hogy tiltakozás és pereskedés folyik a földiekért, de ha jobban meggondoljuk a dolgot, nem is annyira a földi javakért harcoltak, hanem a jobbágyok lelkéért, mert hiszen ezek egészen földesuraik

¹⁴⁶ Vasvári plébániai könyvek: Matricula «B.» I. fedőlap.

¹⁴⁷ Vasvári rendi levéltár: Lib. Exp. 1699—1712.

¹⁴⁸ Vasvári rendi levéltár: «B.irtokperek». — ¹⁴⁹ U. o.

¹⁵⁰ Vasvári rendi levéltár: Lib. Perc. 1712. — ¹⁸¹ U. o.

¹⁵² Vasvári rendi levéltár: «Acta vitám religiosam spectantia». — ¹⁵³ U. o.

¹⁵⁴ Ebben az időben nagyon sok betegség is volt a kolostorban.

hatalmában voltak, akik akkor vitték át más vallásra a tehetetlen zsellérembereket, amikor jónak látták.

A küzdelem azonban nemcsak harciassá és éberré tette a szerzeteseket, hanem ki is fárasztotta őket. Egyik-másik atya annyira elveszítette kedvét, a sikertelennek látszó harcban, úgy megfáradt a kereszt-hordozásban, hogy *Fitzing Raymurid* tartományfőnök vizitációja alkalmával szeretett volna megszabadulni a vikáriusi tisztől,¹⁵⁵ de a tartományfőnök kérdéssel utasította rendre a csüggedőt: «An Martinus Sanctus Patrónus tuus recusavitne laborem?» — Vájjon védszented, Szent Márton vonakodott-e a munkától?¹⁵⁶ S *Bartók Márton* atya megszegyenülten, de új erőre kapva viselte tovább a keresztet, ámbátor nyomát sem találjuk feleletének.

Ez a szellem tehát teljesen a szigorú dominikánus reglamák útján haladt. A «Vitae Fratrum» sok apró története elevenedik fel a vasvári kolostor életében természetesen egy kissé más formában, de egy és ugyanazon lelki élet törvényei szerint. Így szinte megrázó a szegénység, de egyúttal az Istenbe vetett bizalom és a gyermeken Istenbekapaskodás, amellyel *Kienzl Albert* atya¹⁵⁷ 1714. újév napján átvette a kolostor pénztárát elődjétől és kapott tőle csak csupán 14 krajcárt, amelyet a rábamolnári Nádasdy grófok egyik fatolvaj jobbágyától pálcázott ki a szolgabíró hajdúja, mert a Barátok erdejéből több fát kivágott.¹⁵⁸ A szegénység mellett teljes egészében megvolt a lelkekért hevülő apostoli szellem, hiszen ezekben a zavaros időkben a Hegyháton ugyancsak el voltak hanyagolva az egyes plébániák¹⁵⁹ és a kevés számú szerzetes mégis be tudta osztani idejét, hogy mozgó pasztoráció mellett még a zsolozsma kötelezettségét is elvégezte.

Nem is találtak a tartományfőnökök sok kifogásolnivalót a kolostor belső életére vonatkozólag. Az első nehézség sem a dominikánus szellem hiánya miatt, hanem a plébánia vezetésében előforduló kellemtlenségek miatt támadt, a tartományfőnök és a kolostor között. A rend szelleme ugyanis csak tűri, de nem szereti a plébániákat a «toleramus sed non amamus» elve alapján, mert a plébánia vezetése egyes szerzeteseket könnyen kizökölt a rend szelleméből és a plébániai kötelezettségek az ősi szerzetesi szabályok bizonyos fokú megnyirbálását jelentették már abban az időben is. Így nem csoda, ha a vasvári dominikánusok elődeik szellemében élve nem tudták azonnal megtalálni az

¹⁵⁵ Catalogus O. P. 1916. 15.

¹⁵⁶ Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitám religiosam spectantia».

¹⁵⁷ Vasvári rendi levéltár: Liber Perc. 1708—1720. — ¹⁵⁸ U. o.

¹⁵⁹ Abai Imre: «A Hegyhát népességi, gazdasági és kulturális viszonyai a XVII—XVIII. század fordulóján». Kézirat.

összhangot rendi és plébániai érdekek között. Így egyre több tartományfőnök hoz újabb és újabb rendeleteket arra vonatkozólag, hogy a szerzetesek belső életét ne akadályozza meg a plébániával járó sok gond és elhatárolt tevékenységi kör. Nem is csoda, hogy ez így volt, hisz a vasvári plébánia volt az első egész Magyarországon az újjáátadott rendtartományban, amelyet a rend elvállalt.¹⁶⁰ Lassan azonban úgyahogy sikerült megtalálni a két érdekkör közti teljes harmóniát és 1717 május 17-én *Twinger Domonkos* tartományfőnök már kevés kifogásolni valót talált,¹⁶¹ annál is inkább, mert ekkor még mindig visszavárták a Szombathelyre menekült káptalan tagjait és abban reménykedtek, hogy csak ideiglenesen kell a plébániát vezetniük.¹⁶²

Az egyházi jog előírásából eredő gondosság, hogy minden kolostort végig kell vizitálnia a tartományfőnöknek, Vasvár szerzeteseinek életét eléggé irányította. A provinciálisok minden évben ugyan nem, de tartományfőnöki kormányzatuk ideje alatt legalább egyszer mindig megtisztelték látogatásukkal a kolostort. Ebben az időben többnyire németek voltak a tartományfőnökök, de ezek is eljöttek vasi földre. A *Canonica Visitationi*knak eredményei sajnos Bécsben vannak és így részben hozzáférhetetlenek.¹⁶³ Ezekből az iratokból lehet legjobban megismerni a kolostor szerzetesi szellemét a maga hullámlásával, sőt később egyre nagyobb mérvű süllyedésével. Már 1760-ban találunk olyan ordinációkat, amelyek arra mutatnak, hogy a kolostor lakói könnyen túltették magukat az apró-cseprő előírásokon,¹⁶⁴ pedig ezek az önmagukban jelentéktelennek látszó apróságok a legjobb értékmérői a kolostor szellemének. *Königsmann Antonin* 1761-ben meglátogatta a vasvári kolostort és ilyen rendelkezést adott ki: «Bár a községben inkább földművesek laknak, akik inkább a természet szépségéből és nagyságából ismerik meg és tisztelik az Istent, nekünk mégis törekednünk kell, hogy lelkiükben példát adva, imáinkkal és életünkkel Istenhez, nemcsak a természet, hanem a természetfeletti élet Urához is vonzani kell őket, azért elrendelem, hogy csuklya nélkül senki meg ne jelenjen a templomban.»¹⁶⁵ Ekkor már a külsőségeket elhanyagoló szerzetesek a szabadgondolkodás szellemében egyre jobban a világi befolyás alá kerültek, amely Bécsből, a szabadkőművesség akkori közepurópai székhelyéről megfertőzte még

¹⁶⁰ A ráckeveit csak később bízták a Rendre alig pár évvel a feloszlatás előtt, II. József idejében.

¹⁶¹ Vasvári rend levéltára: «Acta ad vitám religiosam spectantia».

¹⁶² Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltára: Protocollum 1691. és Szombathelyi püspöki levéltár: Visitationes canonicae. «Kazóniana».

¹⁶³ Hogy egypárhoz mégis hozzáférkőzhettünk, P. Böle Kornélnak köszönhető, akinek ezúton is hálánkat nyilvánítjuk.

¹⁶⁴ Vasvári rendi levéltára: «Acta ad vitám religiosam spectantia». — ¹⁶⁵ U.o.

a kolostori szellemet is.¹⁶⁶ Pedig még ekkor álltak a kapcsolatok Rómával és a rendfőnökkel. Később a jozefinizmus ideje alatt a római központi irányítástól elzárt rendtartományokban annyira megromlott az élet, hogy sokan a megszüntetésére gondoltak. A szerzetesi szellem romlása tehát kétségtelenül az egyre inkább elhatalmasodó egyházellenes irányzatra vezethető vissza.

Még jobban romlott a helyzet a következő évek alatt. *Danderlan Jácint* tartományfőnök, egyházbiztos látogatása után nagyon kemény rendeletekkel igyekszik a régi, meglazult fegyelmet ismét megalapozni.¹⁶⁷ Ekkor már sok kifogásolnivaló van a napi zsolozsmák elvégzésénél, a közös szentolvasó elmondásánál, amelyeket csak mulhatatlanul szükséges teendők esetén lett volna szabad elodáznia, de elmulasztani soha. Már a régi áhítatgerjesztő szentmisék is megfogytak, sőt a gyóntatásban sem voltak régi szokásuk szerint buzgók az atyák, mert a szabadgondolkodás szelleme elégségesnek tartotta bűnbánat szentségét a haláloságyra halogatni. A tartományfőnök, — bár Rómától nem kapott irányítást —, saját elgondolása szerint kemény előírásokkal igyekezett rendet teremteni a beszivárgott visszaélésekkel szemben «már csak azért is, mert a plébánia is terheli az atyák vállát és így a szerzetesi felelősség mellett még a hívek lelki gondozása is az atyák lelkiismeretben kötelessége». A kolostor ebédlőjében ebéd alatt eltiltja a beszélgetést, amelyet a rendi előírások szintén keményen tiltanak és számonkéri az asztali olvasást ebéd idő alatt, kivéve «ha nagyon tisztelt vendég van jelen».¹⁶⁸

Közben a jozefinizmus hatása egyre érlelte káros gyümölcsseit. Hovatovább már Récsben, a rendtartomány székhelyén sem sokat törődnek a kis magyarországi kolostorokkal és így mindegyik, a vasvári is élhette a maga egyéni életét.

Mivel a kolostorban egyre kevesebb hivatás jelentkezik, sőt a királyi rendeletek tilalmassá teszik újabb rendtagok felvételét,¹⁶⁹ a rendi szellem nem érvényesülhetett annyira, mint a korábbi apostolságtól tüzes korszakokban, hiszen válogatás nélkül felvettek mindenkit, aki a szerzetesi életre nem is volt talán alkalmas. Később egyre kevesebb volt a jelentkező, különösen a segítőtestvérek hiányoztak a kolostor életéből. Néha több évtizedig egyetlenegy testvér sem volt a kolostorban, vagy ha volt is, öreges, beteges lévén, inkább teher volt a közösségi életben.¹⁷⁰ így érthető meg, hogy a jozefinista időkben

¹⁶⁶ Vasvári rendi levéltára: «Acta ad vitam religiosam spectantia».

¹⁶⁷ Győri püspöki levéltár: Religiosi-Dominicani.

¹⁶⁸ Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitam religiosam spectantia».

¹⁶⁹ Győri püspöki levéltár: Religiosi-Dominicani.

¹⁷⁰ Szombathelyi püspöki levéltár: De Religiosis. Dominicani.

már női cselédség is tartozik a háztartáshoz, a szakácsné, a cselédleányok szabad bejárást kapnak a kolostorba és ők teljesítik a legközvetlenebb szolgálatokat.¹⁷¹ Péter *Danderlan* tartományfőnök próbálkozott ugyan, hogy szigorú tilalommal kizárja a nőket legalább a felső emeletről és elrendelte, hogy a lépcsőn már nem mehetnek fel,¹⁷² de szükség törvényt bont elve alapján, az atyák minden ilyen tilalmon túltették magukat.

De ettől eltekintve is egyre alantasabb lett a szerzetesi szellem röpte, az anyagiasság lett úrrá a lelkeken. Ebben az időben mindegyik szerzetesben egy-egy bővérű, hétszilvafás kurtanemest láthatunk, anélkül, hogy ez a látás az igazságnak rovására lenne. Az igények a lelkiek és szellemiek terén teljesen elapadnak, de annál nagyobb tért hódít a testtel, de különösen a táplálkozással való törődés. A tartományfőnökök teljesen tehetetlenek ezzel a lassanként elhatalmasodó szabadgondolkodású, evilágias szellemmel szemben, amely ekkor az egész egyház átka volt.¹⁷³ A világi papság szintén a teljes züllés képét mutatta, úgy hogy a szerzeteseknek csak egy kevésbé kellett felettük állniuk, hogy jobbnak tudhassák magukat. Bécsből most már nem is évenként jelenik meg a tartományfőnök s amikor a vasvári kolostor kocsisa év végén elmegy Sopronba «fedeles kotsin»¹⁷⁴ a szerzetesek nagy vendégszeretettel várják a látogatást azzal a hátsó gondolattal, hogy a vizitáció elmúltával minden úgy megy, mint régen. Nincs is semmi látszata a látogatásoknak, csak az asztalra kerül sokkal bőségesebb és Ínyencebb teríték, mint máskor. S bár egyszerűbb napok étlapja is a dűskalkodásra mutat és «ölő malatz», «lúdmáj-pástétom»¹⁷⁵-től kezdve egészen «fi-kokas», vagy «vizerítze petsenyéig»¹⁷⁶ sok minden kerül a sűrűn váltakozó szakácsnék konyhájáról az asztalra, de ha a tartományfőnök megjelenik, akkor magyaros vendégszeretettel «fenyűmadár»,¹⁷⁷ «sáfrános hajdinakásó» is kerül az «életes kamorábul.»¹⁷⁸ S hogy ilyenkor a «Körmendrül fórral hozatott hat darab tokaji pohárr»¹⁷⁹ sem forgott üresen az asztalon, az már abból is kitetszik, hogy «a pálinkaigetőknek tíz rhénesi forintokat»¹⁸⁰ azért fizettek, hogy ne csak a «Sellő ló lába gyógyításárhoz kelő seprópálinkát»¹⁸¹ égersék, hanem az asztalra való karcost is. S ha néha a kolostor kertjében nem termett volna elegendő gyümölcs, akkor a bejegyzések szerint «körtvél is vetetődött»¹⁸², sőt 1821-ben Szent Domonkos napjára ccfrantzia borotzkot vettem»¹⁸³ bejegyzéssel is találkozunk a *Haragos Tamás* atya által vezetett számadáskönyvben.

A tartományfőnökök maguk is kettős okból látogatták szívesen

¹⁷¹ Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitám religiosam spectantia». —¹⁷² U. o.

¹⁷³ Dr. Géfin Gyula: «A szombathelyi egyházmegye története». I. 74.

¹⁷⁴ Vasvári rendi levéltár: «Haragos Tamás Vicáriusnok Számadásom

¹⁷⁵ 176 177 178 179 180 181 182 183 184

Vasvárt: kirándulás és mulatozás céljából, vagy pedig, hogy ide betegeket hozzanak. Hovatovább az a felfogás alakult ki, hogy a vasvári kolostor a száműzetés szigete, ahova a munkába megrokkant, vagy büntetéssel sújtott rendtagokat kell küldeni. Így 1839-ben P. *Ernetz Gundisálv*, aki Vasvár filiusa volt,¹⁸⁴ mint tartományfőnök megvizitálta Vasvárt és «delisántzon» postakocsin magával hozta a grazi származású *Greif Jácintot*¹⁸⁵ Ez az osztrák atya sok zűrzavart csinált a kolostor életében s bár minden hónapban megkapta a maga fizetését, «vestiárium és borpénz»¹⁸⁶ címén, mégis még a köpenyét is elitta a kismákfai Schmüle zsidónál s *Haragos Tamás* atya illetően jegyzi be a kiadások közé a zálogba vetett ruhadarab kiváltását: «Schmülének, Ferenc zsidó fiának P. *Hiacynth* boradosságábo köpönyege kiváltására 20 forint».¹⁸⁷ S még a kolostor talán a gyászmiséket sem mondta el az 1841-es év júliusában írt bejegyzés után: P. *Hyacynth* koporsójáért»¹⁸⁸. s máris hoz a tartományfőnök a meghalt szerzetes helyett egy másik beteges osztrák domonkost, P. *Jagovits Lajost*,¹⁸⁹ aki nem volt ugyan boromissza, de beteges volt és emiatt kedvezésből sok mindent meg kellett neki engedni, többek között azt is, hogy asszonyok ápolják saját szobájában. Legalábbis erre mutat *Haragos* atya bejegyzése 1842-ből. «A Tornyinének a Beteg Barát ápolgatására.»¹⁹⁰ Ezt a bejegyzést is hamarosan nyomon követi a koporsó ára,¹⁹¹ de a betegség nem fogy ki soha, mert most meg magát a bizonyára nagyon is vérmes *Haragos Tamás* atyát szelítés éri¹⁹² és egymás kezébe adják a kilincset, a messze földről hozatott orvosok. Így «Somogyi János Doctornak Szombathelyről hozataláért fórt»¹⁹³ fizetnek 1842 decemberében s mára következő napokban «Sopronyi Doctor elhozataláért» fizetnek négy forintot,¹⁹⁴ de amikor már «Oppenheim kurapénze»¹⁹⁵ sem hozza meg a kívánt javulást, sőt a soproni Weckhoffernak is hiába küldenek «fórost a Doctor alá»¹⁹⁶, akkor elhívják az egerszegi tudósasszonyt,¹⁹⁷ hogy ráolvasson a betegre. Ez azonban a bizonyára busás tiszteletpénz felvétele után azt mondhatta, hogy halál ellen nincs orvosság, mert bizony most már *Haragos Atya* neve mellé is oda írják a koporsó és sírásó költségét.¹⁹⁸

Így lazult a fegyelem és szerzetesi szellem az elindulás éveitől egészen P. *Füssi Pius* idejéig,¹⁹⁹ aki kemény kézzel vezette vissza rendtestvéreit a Szent Domonkos elgondolta ösvényekre, ő például minden

¹⁸⁴ Szombathelyi püspöki levéltár: De Religiosis, Dominicani.

¹⁸⁵ Vasvári rendi levéltár: «Haragos Tamás Vicáriusnok Számadása».

¹⁸⁶ 187 188 U. O

¹⁸⁹ Szombathelyi püspöki levéltár: De Religiosis, Dominicani.

¹⁹⁰ Vasvári rendi levéltár: «Haragos Tamás Vicáriusnok Számadása».

¹⁹¹ 192 193 194 195 196 197 198

¹⁹⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 481.

női alkalmazottat, cselédet eltávolított a kolostorból és férfi inasokkal próbálta a hiányzó testvérek munkáját valamiképp elvégeztetni.²⁰⁰ Az ő halála után azonban ismét leromlott a szellem, sőt egyre mélyebbre csúszott a lejtőn. Így jutunk el az 1840-es évek szerzetesi szelleméig. Ezt a szellemet a nagy szerzeteshiány mellett különösen a sok beteg és gyengélkedő számára tett engedélyek segítették elő.²⁰¹

A sok kivételezéstől meglazult szellemet még tovább rontották aztán az egyre jobban növekvő igények és az egyesek privát élete, egyéni passziói. Egészen érthetetlen az 1840-es évek vasvári dominikánusainak a szelleme, hogy a szerzetesi gondolkodást mennyire meg tudta mételeyezni a jozefinizmus. Ezeket az atyákat Bécsben nevelték a jozefinizmus fellegrárában²⁰² és szinte kiirtották belőlük a jóra való törekvést s csak önmagukat keresték mindenben. Sokan egészen rendkívüli passzióknak hódoltak. *Csiszár Ambrus* atya például szenvedélyes vadász volt²⁰³ és puska gyűjteménye²⁰⁴ nagy értéket képviselt, amelyhez úgy látszik túlonúl ragaszkodott, mert csak halála után tudták eladni.²⁰⁵ De voltak más passziói is; Például egész sereg gyűrűt vett,²⁰⁶ de, hogy miért és kinek, arról nem szól az írás, csak arról, hogy *P. Ambrus* adósságát még négy év múlva is törlesztgetik és mikor a kolostor gondnoka négy év múltán felsóhajt «Oh bár csak ez légyen az utolsó»²⁰⁷, akkor megjelenik és «hites iratokkal megbizonyítja *Ambrus* vikárius adósságait» a kismácfai Schmüle zsidó.²⁰⁸ Az egyéni, privát élet mindenhol egyenlőség, szerzetesi élet rovására volt. A kolostor kasszájából mindenkinek kijárt a havi fizetése²⁰⁹ és ez sokszor adósságba döntötte a kolostort.²¹⁰

A közös kasszában soha sincs pénz, így 1837-ben szinte állandóan veszteséggel zárul a számadáskönyv²¹¹ és egyetlen egy alkalommal fordult csak elő a bejegyzések szerint «nyilván kitetszik, hogy a Kassábo csak kettő forint és nyolc krajcár maradt és ezt nevünk hites írásával megerősítjük.»²¹² Kölcsönöket vesznek fel sokszor egészen szegény emberektől is,²¹³ akiknek azonban mindig hűen visszafizetnek.

Mindegyik páter saját pénztárcájából vásárolt magának amit akart, de néha mégis bejegyzik kiadásait a kolostor számadáskönyveiben, így *Horváth Mihály* atya neve mellett többször szerepel egyéni kiadása a következő szöveggel: «Jakab izraelitának hamari aprólékos boltbéli hordatásért».²¹⁴

²⁰⁰ Saller levéltár Fasc. 79. No. 33.

²⁰¹ Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitám religiosam spectantia».

²⁰² Dr. Géfin: i. m. I. 76.

²⁰³ Vasvári rendi levéltár: «Számadókönyv 1856—1885».

²⁰⁴ 205 206 207 208 209 210 TJ 9

²¹¹ Vasvári rendi levéltár: «Haragos Tamás Vicáriusnok Számadása».

²¹² 213 214 215

Ruházatuk az unobservantia idején teljesen azonos a premon-
treiek mai öltözékével,²¹⁵ csak csupán a kék cingulus helyett viseltek
feketét és ezzel nem kötötték át a szabadon hagyott skapulárét.²¹⁶
Alsóruházatuk háziszöttes vászonból készült.²¹⁷ Az összekoldult ken-
derből²¹⁸ «három főnöleány kilenc hétig»²¹⁹ dolgozott és fonta meg a
kolostor rokkáin²²⁰ a fonalat. «Fonálszapuló és gombolító asszonyok
kötésége»²²¹ még csak tetézte «a rokkák javítására osztott forintokat»²²²
és mire a takácshoz került a fonál már elég szép pénzben lehetett egy vég
vászon megszövése, amelynek kiváltása újabb nyolc forintjába került
a kolostor gondnokának.²²³ Az atyák fekete pilist is viseltek.²²⁴ A frá-
ter, különösen aki koldulni járt, nadrágot,²²⁵ káputot,²²⁶ kalpagot²²⁷
és télvíz idején bekecset,²²⁸ valamint csizmát²²⁹ viselt. Minden hónapban
kijárt neki «egy fejelés tsizma.»²³⁰ Az atyák különben havonta húsz
forint fizetést is kaptak mosásdíj címén.²³¹

Még 1866-ban is teljesen unobszervans kolostor hírében állt a
vasvári rezidencia és a püspökökkel is sok nehézségük volt, különösen
a 48-as szabadságharc utáni időkben.²³² Később még jobban züllött a
szerzetesi szellem, úgyhogy *Jandel* generális kormányzása alatt a Pro-
vincia Imperii cím alatt egybefogott magyar-osztrák és cseh rendtarto-
mányok közös tartományi gyűlésen egész nyíltan is kifejezték rosszalá-
sukat az egybegyűlt atyák a vasvári kolostor belső életét illetően.²³³
Itt Prágában világosan kifejezték, hogy az összes többi magyarországi
kolostorok sokkal jobb szellemben élnek, mint Vasvár, mert, aki szoros-
nak érezte a rendi fegyelem terhét az ide kérezkedett. így tudjuk
Pölöskei Jánosról is, hogy ide kívánczolt. Kérvényét benyújtotta a
tartományi gyűlésnek és ezeket kéri: «Mivel a szombathelyi observan-
tiát kibírni nem tudom és maradni képtelen vagyok kérem, hogy ebből
a conventből a vasvári rezidenciába helyezzenek át és a szombathelyi
kolostor fizessen utánam évente 400 forintot».²³⁴ A konzulium egy-
hangúlag elvetette ezt a kérést, de jellemző a korszellemre, hogy az idő-
sebb szerzetesek nyugdíjas hivatalnokoknak képzelték magukat és
ahelyett, hogy életük végén egyre tökéletesebbek lettek volna, a teljes
kényelmet keresték, míg az igazi szerzetesi szellemtől irtóztak.

Közben a szerzetesek száma kettőre apadt le,²³⁵ akik valóban nem
tudtak eleget tenni szerzetesi és egyúttal plébániai kötelességüknek és
mivel a püspökök az utóbbit sürgették,²³⁶ azért inkább a domonkos élet
rovására igyekeztek nehézségeiket megoldani. Közben a néppel is sok

215 218 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232

²³² Szombathelyi püspöki levéltár: I. állvány, 1850. 105, 740 sk.

²³³ Szombathelyi rendi levéltár. No. 291.

²³⁴ Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitám religiosam spectantia». — ²³⁵ U. o.

²³⁸ Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1869.

nehézségük támadt, éppen a lassan, de biztosan süllyedő szerzetesi szellem miatt.²³⁷ Egész sereg névtelen feljelentés érkezik a püspökhöz, aki sürgeti a szerzetesi szellem megújítását.²³⁸ De tévednénk, ha erkölcsi botlásokra gondolnánk. Inkább az anyagiasság lett úrrá a lelkeken és különösen a kolostor jórandóságainak behajtásánál tapasztalt keményszívűség ingerelte fel a lakosság közvéleményét.²³⁹

Közben a magyar egyházkormányzat is sürgette a szerzetesek reformját és pedig nemcsak a domonkosokét, hanem majdnem mind-egyik magyarországi rendét.²⁴⁰ Így a dominikánusokat is egyre inkább figyelmeztetik, hogy eredeti szabályzataikat vegyék fel és tartsák meg, és sürgették az utolsó magyar unobservans tartományfőnököt *Rasovszky Domonkost*,²⁴¹ aki Kassán székelt és nem sokat törődött a rend ősi szellemének visszaállításával. Mikor azonban hivatali ideje négyeszeri megbízatás után végérvényesen lejárt, a cseh származású *P. Matejka* vette át a tartományfőnöki tisztelet²⁴² és minden erejével azon volt, hogy végre a vasvári kolostor belső életét rendbe szedje. Azonban 12 évi kormányzása alatt nem sok eredményt ért el, amíg utolsó éveiben *P. Anzelmi Tamás* olasz dominikánust meg nem bízta helyettesítésével és egyenes parancsot nem adott neki, hogy a vasváriak ügyét rendezze. *Anzelmi* atya erélyesen hozzá látott a munkához és mint *Matejka* teljhatalmú megbízottja az összes magyar kolostorokat meglátogatta és savonaróli szigorral megkezdte a reformot.

Vasvárott egész sereg keményhangú rendeletet adott ki,²⁴³ amelyek kiközösítéssel fenyegetik az ellenszegülő szerzeteseket, ha nem tesznek eleget záros határidőn belül a vizitátor követeléseinek, így 1866-ban kemény fenytetés emlegetésével megtiltotta, hogy legalább is az emeletre asszonyok nem mehetnek fel, amíg a kolostor férfi inasokról, illetőleg testvérekről nem gondoskodik.²⁴⁴ Nagyban egyszerűsítették a táplálkozást, megszigorították a zsolozsma kötelezettségét²⁴⁵ és a szombathelyi perjel ellenőrzése alá rendelték a kolostor lelki és anyagi életét.²⁴⁶ A szombathelyi házfőnök minden három hónapban köteles volt Vasvárra jönni és semmiféle komolyabb tevékenységet nem kezdhettek a vasvári atyák, sem anyagi, sem már természetű ügyekben az ő kifejezett és írásba foglalt engedélye nélkül.²⁴⁷ Szigorú

²³⁷ Vasvári rendi levéltár: Birtokpercek.

²³⁸ Szombathelyi püspöki levéltár: De Religiosis, Dominicani.

²³⁹ Vasvári rendi levéltár: Birtokpercek.

²⁴⁰ Dr. Géfin: i. m. I. 319.

²⁴¹ Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitám religiosam spectantia».

²⁴² Szombathelyi rendi levéltár: Visitationes. — ²⁴³ U. o.

⁸⁴⁴ Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitám religiosam spectantia».

²⁴⁵ ²⁴⁶

²⁴⁷ Szombathelyi rendi levéltár: Visitationes.

rendeletet adott ki *P. Anzelmi* a kolostor pénztárkezelését illetően is és elrendelte, hogy a pénztár három kulcsa közül egy mindig a szombathelyi perjel kezében legyen.

Szigorúan sújtotta az egyéni életmódot, eltiltotta a zsebpénz, vestiárium és borpénzeket. Ezeket az utasításokat úgy tekintette, mint a szerzetesi élet utolsó biztosítékait és azzal fenyegetődött, hogy ha azokat nem tartják be, akkor feloszlatja a kolostort.

Bár *Anzelmi* megértette a nehézségeket, hogy a vasvári konvent tagjai csak ketten lévén, legfeljebb hárman, nem győzik a sokoldalú tevékenységet. Reájuk hárultak a plébánia gondjai, ami nagy megterhelés volt, hiszen Vasváron kívül Kis- és Nagymáxfát is el kellett látniok.²⁴⁸ Már ez is sokszor emberfeletti teher volt a többnyire beteges atyák vállain, pedig még ez nem minden, hiszen a napi zsolozsma, közös rózsafüzér és közös élet bizony nem kis áldozatot követelt tőlük. S mindezekhez még az a nehézség is járult, hogy egy vagy legfeljebb két segítőtestvér élt mellettük a kolostorban. így pl. 1837-től 1844-ig csak két atya és két testvér volt a kolostorban, de az utóbbiak közül az egyik a névleg nem is ismert «gyerek fráter» volt, akit nem lehet tulajdonképpen szerzetesnek tekinteni.²⁴⁹ A három atya, aki 1846-ban Vasvárott élt, mégis nagyjában el tudta végezni a reá rótt kötelességeket, de csakhamar széjjel szórják őket és most 1859-ig tulajdonképpen csak egy szerzetes vehető komoly munkaerő számba, mert a másik öreg és beteg volt.²⁵⁰ Az áthelyezéseknél a tartományfőnökök használható emberekként könyvelték el ezeket a betegállományban lévő szerzeteseket, pedig a közös gyakorlatok végzésénél egyáltalán nem segítettek, sőt teherként voltak a közös életben.

Sok küzdelem után *Anzelmi* próbálkozásai végre mégis sikerrel jártak, de ő nem elégedett meg a fél eredménnyel, hanem, mikor 1884-ben tartományfőnökké választották, minden erejét a megújított szerzetesi szellem megizmosítására szentelte. Most már könnyebben ment a dolog, mert egyre több jószellemű atya, jó munkaerő került a kolostorba és friss, új lendületű élet vette kezdetét. A dominikánusok rövid idő múlva visszaszerezték régi hírnevüket és a Hegyhát lelki életének számottevő tényezőivé lettek. A környék lakossága egyre nagyobb szeretettel vette őket újból körül.²⁵¹ A papság szívesen jött a szerzetesi élet tűzhelyéhez melegedni, ha lelkipásztori tevékenységében kifáradt.²⁵²

²⁴⁸ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 481. és Szombathelyi püspöki levéltár: *Visitationes canonicae*: «Kazóniana».

²⁴⁹ Vasvári rendi levéltár: «Haragos Tamás. Vicáriusnok Számadásom» — ²⁵⁰U. o.

²⁶¹ Vasvári rendi levéltár: «Fori Civilis notationes». — ²⁵²U. o.

De nemcsak a papság és hívek részéről kapják meg lassan a régi megtisztelést és megbecsülést, hanem a rendtől is, természetesen csak olyan mértékben, hogy a szellem további felemelkedésére való ösztönzés sohasem hiányzik, hiszen itt a megállás egyúttal süllyedést jelenthetne. így már a világháború idején *P. Theissling Lajos*, a későbbi magiszter generális, 1916-ból keltezett levelében meglepedését fejezi ki a kolostor szellemét illetőleg²⁵³ s most már a rend szelleméhez lényegileg hozzátartozó stúdium szeretetét is ajánlhatta, hiszen most már rendszerint legalább hárman, de néha négyen vannak az atyák, akik meg tudják egymás között osztani a munkát és eleget tudnak tenni szerzetesi és lelkipásztori kötelességeiknek.

P. Horváth Sándor tartományfőnök 1918 október 10—11-én lefolytatott vizitációja már elég sok eredményt mutathat fel és a következőket mondja leiratában: «Fratres invenimus ferventes in fovenda vita spiritali fidelium».²⁵⁴ S ha van még valami kívánnivalója, az inkább az anyagiak kezelésének módozataira vonatkozik, valamint arra, hogy a fiatal atyákat már lehetőleg korán bevezessék a plébániai teendők rejtelmeibe, hogy annakidején aztán könnyebben letehessék a szinodálét.²⁵⁵

Közben már eléggé megizmosodott a szerzetesi szellem és a kolostor is egyre népesebb lesz, egyre nagyobb szerepet játszik a nagyközség szellemi és lelki vezetésében. Elismert tényezővé válik az egyházmegye szervezeteinek is. Újból a régi életnek induló szellem ereje érződik és lassan átjutunk a mába, amikor már a rend szellemének megfelelő élet egész szabályosan folyik a medrében, és az 1941-ben a kolostorban élő 5 atya a 700 éves dicső múlthoz egész lélekkel hozzákapcsolódik.

IV. Fejezet. A lelkipásztorkodás.

A Domonkos Rend hivatásánál fogva küzd a lelkek üdvéért. A régi monachus rendekkel ellentétben nem megközelíthetetlen hegy-csúcsokra, sem elrejtett őserdők közepére építette kolostorait, hanem a legforgalmasabb városokat kereste fel előszeretettel és fiait szándékosan küldte a nép közé, hogy szavaikkal megfogják annak a lelkét.

A vasvári dominikánusok szívvel-lélekkel fogtak hozzá a legszükségesebb lelkipásztori tevékenységhez, hiszen rájuk hárult a feladat: vezetni a népet lelkiekben és pedig nemcsak a vasváriakat, hanem a környékbelieket, sőt később az egész Hegyhátot is.

Már a középkorban megkezdték ezt az áldott működésüket és folytatták az újonnan felépített kolostorban is.

²⁵³ Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitam religiosam spectantia».

²⁵⁴ 255 u. o.

A török hódoltság nagyon megritkította Vasvárnak és környékének a lakosságát.²⁵⁶ S bár Vasvár és közvetlen környéke sohasem lett hivatalos békekötések szerint török hódoltsági terület, mert az körülbelül lezárult a Rába vonalánál, de annál többet kellett szenvednie a portyázó, saját szakállukra rabolni járó török vezéréktől, akik ezeken a meg-nem-hódolt területeken igyekeztek zsákmányolni.²⁵⁷

Mikor már a török félhold egyre jobban fogyott és az akkori kanizsai kerület török fennhatóság alatt lévő javainak a felszámolása elérkezett, Vasvárról is nyújtottak be összeírást. Ezt az összeírást *Voivoda* adta be,²⁵⁸ aki a következőket jelenti a vasvári kolostorról: «Kastély nincs, de kolostort építenek a szombathelyi atyák». Ekkor már kezdett magához térni a megviselt Hegyhátság népe.

Egyelőre természetesen csak kezdetleges vallási életről beszélhetünk. Hiszen katolikus pap sokáig nem volt ezen a vidéken, az utolsó egy székely katonalelkész, *Esztereki Nagy Mózes*.²⁵⁹ Ő 1674-ben tért vissza Erdélybe és vasvári tartózkodásáról, lelkipásztori tevékenységéről a következőket írta 1680 november 14-éről keltezett levelében: «Az isteni Gondviselés működése folytán szívesen mentem Kanizsa vidékére és Vasvárra ... Itt tizenkét évig voltam plébános és a keresztény katonák részére épült erősségben lakván, több mint 25 közel lévő plébániát adminisztráltam».²⁶⁰

Tehát ez a buzgó székely pap volt az utolsó katolikus áldozópap a vidéken, akiről tudomásunk van és csaknem tíz évnek kellett elmúlnia, míg a *Széchenyi* érsek által visszavásárolt birtokon az atyák megkezdhatték működésüket.²⁶¹ Ez 1686-ban kezdődött, még mielőtt a kolostor építését négy évvel később, 1690-ben megkezdhatték.²⁶² Ettől kezdve még jó ideig egészen egyedül voltak itt a Domonkos-atyák, akik szinte az egész Hegyhátat vezették a lelkiekben.

Protestáns pásztorok járták ugyan a vidéket, de a *Canonica Visitationo* szerint nem sok eredménnyel,²⁶³ hiszen akiket ide küldtek, azok nem részesültek tudományos kiképzésben. Velük szemben a dominikánusok a lehető legjobban képzett embereiket küldték ide Szombathelyről, hogy felvegyék a harcot és, hogy magasabb igényekre igyekezzenek ránevelni ezt a mindennapi kenyérgondokkal egészen földre nyűgözött

²⁵⁶ Abai Imre: «A Hegyhát népességi, gazdasági és kulturális viszonyai a XVII—XVIII. század fordulóján... Kézirat.

²⁵⁷ Salamon Ferenc: «Az első Zrínyiek... 114.

²⁵⁸ Országos levéltár: Kincstári osztály. Fasc. 29. No. 1.

²⁵⁹ Gegő Elek: «A moldvai magyar telepekről... 83. —²⁶⁰ U. o.

²⁶¹ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum. 1679.

²⁶² Keszthelyi levéltár: Castriferrei 481.

²⁶³ Szombathelyi püspöki levéltár: Visitationes Can. «Kazóniana.»

lakosságot, amely a török idők alatt szinte egészen elpusztult. Nehéz munkájuk volt, mert egyrészt építeniök kellett a romban heverő klostromfalakat, a közelben lévő Szent Erzsébet-templom romjaiból,²⁶⁴ másrészt küzdeniök kellett a nyomorral is, mert birtokaikat amelyeket *Széchenyi* érsek nekik adott,²⁶⁵ ők maguk nem tudták megművelni és jobbágyok teljes hiányában,²⁶⁶ a különben jó termő földek is, csak gazt és kórót teremtek. Ehhez járult még az is, hogy egészen nekik kellett elvégezniük körülbelül 30 község lelkipásztori teendőit.²⁶⁷ Igaz ugyan, hogy ebben a 30 községben nem volt nagy a lélekszám, de ez nem könnyített a nehézségeken, hiszen ez a megfogyatkozott nép szétzüllött, elszórtan, szinte állati nívóra süllyedten menekült az emberek elől és élete folytonos rettegés, bujkálás volt.

Működésük tehát majdnem hithirdetők, misszionáriusok tevékenységére szorítkozott. A püspök reájuk bízta az egész Hegyhát adminisztrációját, ők, amennyire tőlük tellett, ezt el is látták. Munkájuk azonban nem állhatott másból, minthogy kimentek a vidékre, beszélgettek az emberekkel, próbáltak bennük valamiféle vallásos ismeretet elültetni. Ellátták a betegeket, kereszteltek, de többre már ők sem voltak képesek.²⁶⁸

A reformáció hullámverésének az útját élesen el lehet határolni az ő működési területükön a többi vas megyei területektől. Vallási szempontból ugyanis a lakosság 57%-a katolikus, 42.92% protestáns és 0.08 %-a zsidó volt.²⁶⁹ A hegyhátiak később lassan túlnyomó többségben visszatértek az Egyházba, még mielőtt az ellenreformáció igazi hullámai Vas megyében is megérkeztek volna. Ez nyilván mutatja, hogy a kolostor lakói nem működtek minden eredmény nélkül.

A reformáció szülte ellenreformáció csak nagyon későn érezte hatását ezen a vidéken. Igaz ugyan, hogy nem is voltak itt olyan feltűnő eltérések vallási téren, mert a nemesek, akik elsők voltak hitük megtagadásában és kényszerítették jobbágyaikat az új hit felvételére,²⁷⁰ elsőnek menekültek el erről a vidékről, úgy, hogy még 1699-ben egész Hegyhát vidékén csak öt nemes élt és ezek közül is négy maráci kurta nemes, szinte jobbágyi sorban tengette életét.²⁷¹ Így csak az egyszerű néppel volt dolga a domonkosoknak, a hiterjesztés terén és egyelőre nem zaklatták még őket a nemesek erőszakoskodásaikkal, hogy birtokéhségüket a kolostor kárára enyhítsék.

²⁸⁴ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltára: Protovol-
lum. 1691.

²⁶⁵ U. o. Protocollum. 1684.

²⁶⁸ Vasvári rendi levéltár: Birtokpercek.

²⁶⁷ Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitám religiosam spectantia».

²⁶⁸ Abai Imre: i. m.

²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ u. o.

De ezt a könnyű munkát nem szerethették a vasvári dominikánusok, mert hamarosan messze vidékekre elkalandoztak és missziós körutakra járnak, hogy segítsék az ellenreformáció egyre erősödő térhódítását, azokon a vidékeken is, ahol egyelőre még nagy volt a paphiány, így 1761-ből van a vasvári kolostor levéltárában egy megbízás és engedély, *Padányi Biró Márton* veszprémi püspöktől, aki Sümegről keltezett engedélyét megküldte²⁷² *P. Füssi Piusnak*, akit ő térített meg²⁷³ mint kálomista prédikátort és megengedi neki, hogy a vasvári kolostor összes lakói minden néven nevezendő lelkipásztori tevékenységet folytathatnak az ő egyházmegyéje területén, ahova akkor Zala megye jó része is tartozott és ma is tartozik.²⁷⁴ 1698-ból pedig egy magyar nyelvű okirat van a levéltárban, amelynek tartalma szerint Vasvár és környéke ugyancsak megromlott erkölcsében, mert Ganonica Visitationának kellett kemény rendszabályokat felállítani és azok végrehajtását egyrészt a domonkosokra, másrészt a község tisztesebb polgáraitra bízta.²⁷⁵ «... Ha valaki ennek utána efféle gonoszságokban, nevezet szerint, Atta, Teremtette, Hütü, ördög szántson és ordétson benne és más ezekhez hasonló káromkodó szidalmazásokban találta: hasonlókíppen valaki a tisztától Szeméileket házábo befogaggya és azokat tartya . . . tehát mindannyiszor, amennyiszor elköveti, Pálczak alá, ha pedig Leány avagy Asszony ember, Tehén lapiczka alá vetettődvén, annyi légyen büntetése, amennyit méltatlan cselekedetinek gonoszsága szerént fog méltán érdemlenyi.» így tehát az erkölcsök megreformálásában is részt kellett venniük, amit bizonyára meg is tettek, annál is inkább, mert a pálcázást meg lehetett váltani és a váltságdíjat az épülő templom és kolostor javára fordíthatták.²⁷⁶

A kezdődő városi élet lassan ismét kitermelte magából a céheket és ezeket a domonkosok irányították lelkileg. Valamennyi céhnek meg volt a maga védszentje és annak az ünnepén testületileg «offertoriumot» vittek a domonkosok templomába²⁷⁷ és szentbeszéddel buzdították az istenes életre.²⁷⁸

Érdekes megfigyelni a püspöki visitációkat, amelyek a plébánosok működését, mint dominikánusokét is méltatják.²⁷⁹ Alig találunk itt-ott egy-egy atyát, aki ne beszélt volna magyarul, de annál többet, aki a

²⁷² Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitám religiosam spectantia».

²⁷³ p FÜSSÍ Pius O. P.: «Tribunal confessariorum». Viennae, 1746. Ed. II. Előszó és ajánlás.

²⁷⁴ Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitám religiosam spectantia».

²⁷⁵ Vasvári rendi levéltár: «Acta Domui Extrania spectantia». — ²⁷⁶ U. o.

²⁷⁷ Vasvári rendi levéltár: Lib. Perc. 1708—1732. — ²⁷⁸ U. o.

²⁷⁹ Szombathelyi püspöki levéltár: Visitaciones: Kazóniana, Batthianyiana, Szilyana.

magyaron kívül a németet, lengyelt, olaszt, spanyolt is beszélte.²⁸⁰ Sőt *P. Füssiről* külön megemlíti a Visitatio, hogy héberül is tudott.²⁸¹ Így azután egész terjedelmében elfogadhatjuk azt az állítást, hogy a Vasvár és Vidékén csak elvétve akad más nemzetiségű, mint magyar és tévedés horvát és német telepesekről beszélni, mert Vasvár magyarságát soha nem rontotta meg szervezett tömegű, másnyelvű lakos, csak itt-ott szivárgott be idegen elem a városba.

A sok betegség és baj esetén a népek fogadalmakat tettek, hogy zarándoklatokat, búcsúkat végeznek messzebbre fekvő kegyhelyekre- így 1722-ben Sümegre mennek az itteni kegy helyre egy domonkos páter vezetésével a vasváriak.²⁸² 1723-ban Búcsúszentlászlóra látogatnak el,²⁸³ majd ettől az évtől kezdve majdnem minden évben Kiscellbe, a mai Celldömölkre mennek búcsúra²⁸⁴ és mindannyiszor viszik magukkal a Rózsafüzér Királynéja szobrát is.²⁸⁵

De nagyon sok tennivalójuk akad az atyáknak a vasvári kegyhelyen is. Rengeteg nép sereglik egybe különösen Nagyboldogasszony napján, néha 15—30 ezer lélek lepi meg egy-egy évben Vasvárt.²⁸⁶ Ezek többnyire itt akarnak gyónni és szentáldozáshoz járulni. A környék összes papjai egybegyűlnek ilyenkor és éjjel-nappal folyik a gyóntatás és bár néha több mint húsz pap gyóntat, mégsem bírják a nagy tömeget mind meghallgatni.²⁸⁷

A nagy búcsúnapokon kívül még a falvakba is hívják őket gyóntatni segíteni. 1732-ben Oszkón, Rumban, Körmenten segédkeznek,²⁸⁸ 1745-ben a győrvári plébános «fört meneszt Tisztelendő Atyaság-tokért,²⁸⁹ hogy a «paschalis confessiót némely megélemedett és nyavolyáktól nehezült keresztyén nagyobb áitatossággal végeznév. Molnáriban a *Sallér-csedadnál* házilelkészkedik 1765 táján *Weingartner Tóbiás* atya, aki egyúttal ellátja Molnárit és Püspöktamásit is, mert beteges a papjuk.²⁹⁰ Nagyon sok vasvári rendtag teljesít ilyenféle kisegítő szolgálatot, de ezekről máshol szólunk.

Hogy mennyi missziót tartottak az atyák nemcsak a környéken, hanem messzebb vidékeken is, azt itt nem akarjuk felsorolni, de kiterjed ez a működésük Veszprém,²⁹¹ Somogy,²⁹² Sopron,²⁹³ Győr,²⁹⁴ sőt Baranya megyékre²⁹⁵ is.

²⁸⁰ U. o.: Bathianyiana. — ²⁸¹ U. o.

²⁸² Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitám religiosam spectantia». — ²⁸³ U. o.

²⁸⁴ Vasvári rendi levéltár: «Templomi hirdetési könyv. 1894—1913-ig».

²⁸⁵ Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitám religiosam spectantia».

²⁸⁶ Vasvári rendi levéltár: Lib. Perc. 1708—1732. — ²⁸⁷, ²⁸³ U. o.

²⁸⁹ Vasvári rendi levéltár: «Acta Fori Civilis notationes».

²⁹⁰ Saller levéltár: Fasc. 23. No. 20.

²⁹¹ Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitám religiosam spectantia».

²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ u. o.

V. Fejezet. Kapcsolatok a papsággal.

Az Úr szőlőjében működő szerzetesek elég meleg kapcsolatokat tartottak fenn a papsággal is. Feltűnő, hogy az újjáéledt kolostor többször láthatja vendégül a győri egyházmegye püspökeit,²⁹⁶ vagy legalább is barátságos levelezésben áll vele. Bár ez nem mindegyikről mondható el, mert néha — különösen a németérzelmű püspökök a kuruc-labanc időkben²⁹⁷ — mereven elutasítottak minden barátságos közeledést, vagy kérést a kolostor részéről.

Kollegrádi Kollonich Lipót győri püspök nagy örömmel vette tudomásul gróf *Széchenyi György* kalocsai érsek elhatározását, hogy ő a Sárkány-családtól visszavásárolt birtokokat átadja a dominikánusoknak, hogy azok újból letelepedhessenek.²⁹⁸ Örömet azzal fejezte ki, hogy levelet írt a második alapítónak és Isten áldását kéri jutalmul önzetlen áldozatkészségéért.²⁹⁹ Általa izén az új települő szerzeteseknek és mindenben legnagyobb jóindulatáról biztosítja őket.³⁰⁰ Sajnos ez a nagylelkű püspök már 1695-ben átadta hivatalát *Keresztély Ágost* szász hercegnek.³⁰¹ Az új püspök már korántsem volt olyan jóindulatú, mint elődje és a magyar klérussal éreztetett ellenszenvéből jócskán jutott a vasvári kolostor szerzeteseinek is.³⁰¹ Ez az ellenszenv csak növekedett a kuruc-labanc idők megnehezült folyása alatt és arebellisek»-nek titulálta a vasvári dominikánusokat.³⁰² Megvonta tőlük a koldulási engedélyt³⁰³ és ezzel érzékenyen sújtotta a kolostort, hiszen megélhetésének egyik legfontosabb forrását vette el. Az ő idejében volt a nagy pestisjárvány, mikor ennek 1724-es esztendőben vége volt, szerette volna a dominikánusokat a győrvári plébános felügyelete alá helyezni a kolostori plébánia-ügyeket illetőleg.³⁰⁴ Hiábavaló volt a szerzetesek minden igyekezete, hogy az eddig ideiglenesen rájuk bízott plébánosi teendőket véglegesen is rájuk bizzák, hogy a plébániatemplom és birtokok jövedelméből részesülhessenek,³⁰⁵ mert *Keresztély Ágost* mereven elutasított minden próbálkozást. 1726-ban azonban megszabadultak tőle és bár közvetlen utódja gróf *Sinzendorfi Lajos Fülöp*³⁰⁶ érzülete sem változott irányukban lényegesen, mégis engedélyt kapnak legalább is a közvetlen közelben fekvő községek alamizsnáinak összegyűjtésére.³⁰⁷

²⁹⁶ Különösen P. Füssi Pius vikáriátusa alatt fordultak meg többször a győri püspökök a vasvári kolostorban, tehát 1740—1757-ig terjedő években.

²⁹⁷ Győri püspöki levéltár: Religiosi-üominicani.

²⁹⁸ Győri püspöki levéltár: Arm. VI. Capsa Y. — 2ⁿ, 300 U. o.

³⁰¹ Schematismus Dioecesis Jaurinensis, 1928. XLV.

³⁰² Győri püspöki levéltár: Keresztély Ágost levelezése. F. VIII. 243.

³⁰³ Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitám niateriale spectantia».

³⁰⁴ Győri püspöki levéltár: Religiosi-Dominicani. — 305 U. o.

³⁰⁸ Schematismus Dioecesis Jaurinensis 1928. XLVL.

³⁰⁷ Győri püspöki levéltár: Religiosi-Dominicani.

Bizonyára fellélekzett a vasvári kolostor minden tagja, amikor a sok, világi papság kebeléből kikerülő, püspök után végre egy volt szerzetes, a piarista *Groll Adolf* került a győri püspöki trónra 1733-ban.³⁰⁸ Első tevékenységei között az összes, közöttük a vasvári szerzetesi adminisztrátorokat plébánosokká nyilvánította,³⁰⁹ a plébániai birtokok és javadalmak élvezését biztossá tette számukra. Nagy jóakarátát különben egy levele is bizonyítja, amelyben minden kérdés nélkül engedélyt ad a régi alamizsnagyűjtő terület újabb átvételére.³¹⁰

Az utolsó püspök, aki Győrből irányította Vasvár sorsát *Vásonkeői gróf Zichy Ferenc* volt,³¹¹ aki személyesen is járt Vasvárott és tíz akó finom miseborral ajándékozta meg a kolostort. 1748-ban jegyzte fel *Marits* atya, hogy a bőkezű győri püspök mennyire szereti a vasvári dominikánusokat: «tíz akó bor és tizenkét köből búza került őeminentiájá áldott kezeiből hozzánk, amikor meglátogatta szegénységünket».³¹²

1777-től kezdve már a szombathelyi püspökök kormányozzák a győriből leszakított egyházmegyét,³¹³ amelyhez Vasvár is tartozott. Az első püspök *felsőszopori Szily János* volt,³¹⁴ aki kezdetben nagy szeretettel vette körül szerzeteseit és mikor II. József alatt a feloszlítás veszedelme fenyegette őket, igyekezett mindent megtenni érdekükben.³¹⁵ Az ő ideje alatt kerültek 1788-ban a szombathelyi dominikánus rendház atyái II. József rendeletére Vasvárra.³¹⁶ A nagy, féltő szeretet azonban később megfogytakozott Vasvár kolostora iránt, mert az unobszervancia sok kinövése bántotta az érzékeny lelkű püspököket.³¹⁷

A többi szombathelyi püspök és a vasvári kolostor kapcsolatairól egyideig semmi nyom sem maradt fenn a hivatalos bérmálási körutaktól eltekintve.

Az 1848-as események hatása alatt a dominikánus kolostorban sok nehézség támadt a névtelen levelek áradatára.³¹⁸ Ezek a névtelen levelek készítették *Balassa Gábor* püspököt, hogy *P. Orray Piust* és, *Horváth Mihályt* atyailag figyelmeztesse az ellenük felhozott vádakra és hogy a hivatalos hatalom bíróságától megmentse őket, kérdéseket tesz fel nekik, hogy valóban résztvettek-e állam- és uralkodóellenes tevékenységekben.³¹⁹ S mikor a szerzetesek igazolják magukat, az egész

³⁰⁸ Schematismus Dioecesis Jaurinensis 1928. XLVII.

³⁰⁹ Győri püspöki levéltár: Arm. VI. Capsa Z.

³¹⁰ Vasvári rendi levéltár: «Acta ad vitám materialem spectantia».

³¹¹ Vasvári rendi levéltár: Lib. Exp. 1736—1755. és Keszthelyi levéltár: Castriferrei 489.

³¹² Saller levéltár: Fasc. 23. No. 45.

³¹³ Dr. Géfin: i. m. I. k. 20. — ³¹⁴ U. o. 26. — ³¹⁵ U. o. 72—73.

³¹⁶ Schoenvisner Stephanus: «Antiquitatum et históriáé Sabariensis...» Pestini, 1791. 323. old. — ³¹⁷ U. o. 90.

³¹⁸ Szombathelyi püspöki levéltár: I. állvány 1850. 740—70. — ³¹⁹ U. o.

ügyet egyszerűen elejti. E téren nem adhatunk igazat *Egyed Ferenc* ama állításának, hogy a püspök keményen bánt volna a vasvári kolostorral.³²⁰ Egyed ugyanis ezeket írja: «Mikor a 48—49-iki események alatt és miatt a szombathelyi, de különösen a vasvári kolostorban meglazul a fegyelem, szigorúan rájuk ír, sőt eltörléssel is megfenyegeti őket, ha a rend régi, jó szellemét vissza nem állítják maguk között. Ugyanakkor több dominikánus ellen az 1848-iki lázító beszédek miatt eljárást is indít. Azonban elég atyai kegyességéhez folyamodni és ő mindent megbocsájt, sőt el is simít mindent.» Egyed Ferenc tévedése abban rejlik, hogy ő csak a vádakot vette alapul, pedig a szombathelyi püspökvár polcain a névtelen vádak mellett ott van a vasvári atyák önigazolása is,³²¹ amelyet *Balassa* minden fenntartás nélkül elfogadott.³²² Emellett a történelmi tévedés mellett meghúzódik egy egyházzogi tévedés is, az, hogy a püspöknek olyan hatalmat tulajdonít, mintha az egyes kolostorokat feloszlatna.

Azonban nemcsak az egyházmegye püspökei látogatják a vasvári kolostort, nemcsak a győri és 1777 óta a szombathelyi püspökök tartanak fenn a vasvári domonkosokkal kapcsolatokat, hanem az ellenreformáció egyik nagy alakja *Padányi Biró Márton* veszprémi püspök is, aki különben arról volt nevezetes már a maga korában, hogy egyházmegyéjének szinte minden szerzetes rendjével pörököt, elkeseredett vitákat folytatott, a vasvári dominikánusokat annyira kitüntette szeretetével, hogy kétszer is meglátogatta őket.³²³ Ennek a nagy kitüntetésnek egyébként az volt az oka, hogy *Padányi Biró Márton* egyik könyvének olvasásánál tért meg *P. Füssy Pius* kálvinista lelkész és lett később dominikánus.³²⁴ *Padányi Biró Márton* apostoli körútjaira, amikor Zala megyét végigjárta, magával szokta vinni *Pius atyát*, az olyan vidékekre, ahol másvallásúak laktak és őt mutatta be a népnek, mint az isteni kegyelem munkáját.³²⁵ Különben a püspöknek ez szokása volt.

Biró Márton elsőízben 1745 nyarán volt Vasvárott³²⁶ és az ebéd utáni rekreációban jókedvűen írta be a következő szójátékot: a kolostori számadáskönyvek fedőlapjára: «VI.Vant patres DomlnlCanl Castrlferrel, qUiquē VenerantUr ne hls patrIbUs flant ferrel».³²⁷ A püspök úgylászik nagyon jól érezhette magát a vasvári kolostor atyái között, mert *P. Füssy* egyik jegyzete említi, hogy jókedvűen mosolyogva adott felmentést az ebédnél a szentcsend kötelezettsége

³²⁰ Dr. Géfin: i. m. II. k. 26.

³²¹ Szombathelyi püspöki levéltár: De Religiosis, Dominicani. — ³²² U. o.

³²³ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755. Fedőlap.

³²⁴ «Tribunal Confessariorum et Ordinandum». Előszó.

³²⁵ Orsz. Levéltár. Acta Dominicanorum. Fasc. 34. No. 72.

³²⁶ Vasvári rendi levéltár: No. 32. — ³²⁷ U. o.

alól.³²⁸ És azután az ebédlőben tréfálgatva, jóízű beszélgetés közben írta be Bíró püspök a fenti chronografont, amelynek nagybetűiből a látogatási évszámot lehet kiolvasni. *Marics Ágoston*, aki ebben az időben a kolostor vikáriusa volt,³²⁹ a következő megjegyzéssel örököltette meg Bíró Márton vasvári látogatását: «Die 25. Augusti in Residentia nostra Vasvariensi existens Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Dominus Episcopus Wesprensis MARTINUS BÍRÓ patrónus noster Benignissimus sequens chronographicum tempore prandii composuit».³³⁰

Úgy látszik ezzel az alkalommal beszéltek meg, hogy ki fogják adni *Füssy* atya könyvét, *Wigandt Márton* O. P. nagy gyóntató kézikönyvének kivonatát,³³¹ amelyet *P. Füssi* magának Bírónak ajánlott³³² és még ugyanebben az esztendőben meg is jelentetett Bécsben. Valószínűleg Bíró Márton költségén adták ki ezt a könyvet, és a püspök maga küldötte el látogatása után *Füssi* atyát, hogy a veszprémi egyházmegye több ügyes-bajos dolgának elintézése mellett könyvének kiadásáról is gondoskodják. Második látogatása két év múlva történt.³³³ Ekkor már ismét *Füssi* atya volt, másodízben is vikárius³³⁴ és most az iskola bővítéséről tárgyaltak a kolostor atyáival.³³⁵ A püspök szintén hozzájárult az építkezésekhez.³³⁶ Erről a látogatásáról is maradt egy kedves epigramma, amelyben *Füssi* atya örököltette meg Bíró Márton nemes egyéniségének vasvári látogatását:

«VIVat Martlnus EpIsCopUs ECClesIae ne CessarIUs,
PrInCIpIs et Patrlae Utlls et CarUs . . .»³³⁷

Különben Bíró Márton ragaszkodása a rendhez abból is kitűnik, hogy amíg egyházmegyéjének a területén több kolostortól megvonta a koldulási engedélyt, addig a még győri egyházmegye területéhez tartozó vasvári kolostornak saját, veszprémi egyházmegyéjében is megadta azt.³³⁸ Más alkalommal pedig egyszersmindenkorra teljes gyóntatási engedélyt ad minden dominikánusnak, aki belép a veszprémi egyházmegye területére.³³⁹ Ezt az engedélyt magának *Füssi* atyának adta át sümegi várkastélyában,³⁴⁰ ahol a korabeli domonkosok többször megfordultak.

³²⁸ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 34. No. 76.

³²⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 389.

³³⁰ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755. Fedőlap.

³³¹ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 34. No. 72. — ³³² U. o.

³³³ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum. 73. 1736—1755.

³³⁴ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 398.

³³⁵ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 35. No. 15. — ³³⁶ U. o.

³³⁷ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755. Fedőlap.

³³⁸ Vasvári rendi levéltár: «Fori ecclesiastici notationes». Fasc. I—II.

³³⁹ 340 u. o.

De nemcsak a magas klérussal voltak ilyen kedves, közvetlen kapcsolatai a Szent Kereszt kolostor tagjainak, hanem az alsópapsággal, környékbeli plébánosokkal is.

A káptalannál érintkeztek legtöbbit. Mindjárt a visszatelepülés alkalmával keményhangú levelet kapnak a vasvári dominikánusok. Ez az intés, a Szombathelyen székelő vasvári káptalan tagjaitól jött Vasvára 1691-ben *P. Hoffmann Tamás* címére.³⁴¹ Az újonnan épülő kolostorhoz ugyanis felhasználták a régi Szent Mihály káptalani templom romjainak köveit és ezt a káptalan magára nézve természetesen és joggal sérelmesnek találta. Kifogásolja ez a levél, hogy a megszentelt romokat, amelyeket a vasvári lakosság már amúgy is eléggé saját hasznára aknázott ki, még a dominikánusok is tovább rombolják.³⁴² *P. Hoffmann* bocsánatkérő levéllel intézte el a kínos incidenst és igyekezett megmagyarázni lépéseit, amelyek inkább tudatlanságból, mint rosszakaratból történtek.³⁴³ Szeretné remélni, hogy a káptalan és a kolostor között továbbra is fennáll a régi meleg és barátságos kapcsolat, hogy a lelkek a szeretetben egymásra találjanak.

Hoffmann atya kívánsága valóra is vált, mert valóban alig merül fel vitás kérdés a káptalan és a kolostor között. Ezzel szemben sokszor közösen harcolnak a közös ellenséggel szemben, amely alatt a vasvári és környékbeli jobbágyok törvényellenes üzelmeit kell értenünk. A káptalan és kolostor egyezményeket kötnek a környék, de különösen Vasvár, Szentmihályfalva, Zsidóföld, Kis- és Nagymákfa lelki gondozására.³⁴⁴ A káptalannak úgylátszik ebben az időben még szándéka volt, hogy visszatér Vasvára³⁴⁵ és azért csak ideiglenesen bízta rá a plébánia vezetését és dominikánusokra.

Hogy azonban később se adódhassék félreértés, minden *Visitatio Canonica* alkalmával felsorolják úgy a káptalan, mint a kolostor jogait,³⁴⁶ hogy el ne évvljenek és könnyen szétválaszthatok maradjanak.

De nemcsak a káptalan tagjaival, hanem a közeli községek plébánosaival is baráti viszonyban állanak a kolostor szerzetesei. Ezt egész különösen *Füssi* atya házfőnöksége idején lehet észrevenni. Ő az 1740-es években az egész környék papsága számára szinte lelki gyakorlatos központtá alakította a kolostort.³⁴⁷ Alig találunk Hegyhátsági, vagy őrségi papot, aki legalább évente egyszer ne tartott volna három-nyolc napos lelkigyakorlatot a dominikánusok között.

³⁴¹ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Prot. 1691.

³⁴² ³⁴³ U. o.

³⁴⁴ Vasvári rendi levéltár: «Fori ecclesiastici notationes». Fasc. I—II.

³⁴⁵ P. Gerdenich Móric O. P. kézírata.

³⁴⁸ Szombathelyi püspöki levéltár: Visitationes.

³⁴⁷ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum: Fasc. 37. No. 17.

Előfordult, hogy egyszerre nyolc-tíz, néha még több pap gyülekezett össze a közös szentgyakorlatok tartására.³⁴⁸ Ez a lelki központ még *Füssi* atya vikáriátusa után is jó darabig fennállott, úgy, hogy például az 1760. év decemberében 11 plébános, illetőleg káplán vett részt.³⁴⁹ A számadási könyvek bejegyzései felsorolják a gersei, szarvaskendi, szecsódi, győrvári, nyőgéri, rábakovácsii, körmendi, oszkói, rumi, baltavári plébánosokat és a körmendi káplánt, pedig ugyanebben az esztendőben a hidvégi, egervári, kisunyomi, plébánosok is résztvettek pár héttel előbb, külön.³⁵⁰

A környékbeli papság szívesen hívta a dominikánusokat prédikálni, gyóntatni és kisegíteni. Sűrűn kérték őket, különösen búcsúk alkalmával,³⁵¹ vagy néha csak baráti látogatásra a környékbeli plébániákra. «Emmausba» mindig Győrvárra jártak,³⁵² mint az *Kiss Ferenc* győrvári plébános leveléből 1741-ből kitűnik. «Régi ditséretes szokás szerént Emmaus itt vagyon számotokra és én, amint tudástok van róla szívesen töröm meg nektek az utolsó kenyereket is.» Sok nyugdíjas pap bevonul a kolostorba. Ezek havi penzumot fizettek eltartásuk fejében, vagy pedig alapítványt tettek le a kolostor számára, úgy hogy holtuk után a templomi kriptában temették el őket.³⁵³

De megtartották az Úr szőlőjében működő munkások meleg együttérzését, a zalaapáti bencésekkel is.³⁵⁴ Ezek 1736 júniusában jöttek Zalába. Göttweigből indultak el és Bécsben Sopronon át 1736 június 26-án érkeztek Kőszegre. «Az út Kőszegről Szombathelyig sáros, esős időben délután három órától hat óráig tartott. A dömésekhez szálltak, kik nagy vendégszeretettel fogadták. Június 28-án folytonos esőben, sárban folytatva útjukat átkeltek a Rábán Hidvégnél s délen Vasvárra értek. Még az nap Csácsba akartak menni, de a nagy eső miatt éjjelre a vasvári döméseknél maradtak.»³⁵⁵

Ezzel indult el a barátság a Zalaapáti és Szentkereszt-kolostorok között. Az újonnan letelepedett bencések németek voltak és nem tudták a nép lelki vezetését magukra vállalni. A helytartótanács már 1750 előtt Budáról többször inti őket, hogy vegyenek fel magyar rendtagokat is,³⁵⁶ de senki sem jelentkezett náluk. Így aztán a vasvári dominikánusokat szokták meghívni kisegítőbe,³⁵⁷ annál is inkább, hiszen ezek a báró *Drack* családnál nevelők és házi lelkészek voltak.³⁵⁸ *Füssy*

³⁴⁸ u. o.

³⁴⁹ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 173.6—1755. — ³⁵⁰ U. o.

³⁵¹ Vasvári rendi levéltár: «Fori ecclesiasticinationes». Fasc. I—II. — ³⁵² U. o.

³⁵³ Vasvári plébániái levéltár: Matricula «D». Tom. I.

³⁵⁴ Sörös P.: Pannonhalmi bencés rend története. VII. 240. — ^{355,356,357} U. o.

Tamás ezt írja rólok: «Kisegítésre többek között szent Domonkosiakat alkalmaztak Vasvárról».³⁵⁹

Azonban nem kell azt gondolnunk, hogy a vasvári atyák csak a közvetlen környékben álltak készen a világi papság szolgálatára. Egyik-másik bizony nagyon messze elkerült a kolostortól, hogy segítsen a megszorult plébánosok helyzetén. Így például 1754-ben *Zombori Péter*, aki huzamosabb ideig vezette az ivánci plébánia lelki ügyeit,³⁶⁰ lemondott megbízatásáról és mikor a győri püspök *Vásonkeői Zichy Ferenc* gróf levélben kéri tőle lemondásának okát, *Zombori* atya lakonikus rövideggyel ezeket válaszolja: «Cur autem yellim resignare officium?: Mert kerekas a Lepén, eöregh és vaskos a Legén és eczer-smind üres az erszén.».³⁶¹

Póka Jácint atya az 1700-as évek elején a ráckevei plébánia ügyeit vezette nagy hozzáértéssel³⁶² és még a keménynyakú kuruc katonákat is nagy eredménnyel tudta vezetni, *Kiss János* Hidvégen³⁶³ és környékén működött az 1710-es években, *Szöllősi Lajos* Zalaapátiban helyettes elég hosszú ideig,³⁶⁴ mert akkor még a bencések nem tértek vissza. Testvére *Szöllősi György*³⁶⁵ *Póka Jácint* örökségét vette át Ráckevén. Ugyancsak itt működött a buzgó rózsafüzéres apostol *Kutassy Imre*³⁶⁶ és pár évi működés után ő is Zalaapátiba került, *Házi József*³⁶⁷ Peregén és Ráckevén teljesített huzamosabb ideig plébániai szolgálatot. *Arbay Ágoston*³⁶⁸ szintén Ráckevén, *Czimmer Antonin*³⁶⁹ Oszkón és Hódoson,, *Sárdi Imre*³⁷⁰ Németsároslakon. *Jáger Raymund*³⁷¹ Kúpfálván, Letéren, Karácsfán és Felsőrönkőn volt plébános. *Skerlák Zakariás*³⁷² Németsárcsén, *Szenczy Flórián*³⁷³ Milleiben és Felsőoszkon volt a plébánia vezetője és mint ilyen nagyította meg az ottani templomot. *Vilisits Lajos*³⁷⁴* Nyőgerbe ment, hogy barátját az ottani régóta betegeskedő plébánost meglátogassa, és amikor az meghalt évekig helyettesítette őt. Innét Baltavárra került.

³⁵⁸ Vasvári rendi levéltár: Liber Perceptorum 1732—1756.

³⁵⁹ Sörös: VII. 367.

³⁶⁰ Szombathelyi rendi levéltár: Számadási könyvek. I. 299.

³⁶¹ Győri püspöki levéltár: *Vásonkeői Zichy Ferenc* gr. püspök irattára. Számozatlan.

³⁶² Vasvári rendi levéltár: «Fori ecclesiastici notationes». Fasc. I—II.

³⁶³ Győri püspöki levéltár: De Religiosis Dominicani. Számozatlan,

³⁶⁴, 885 U. o.

³⁶⁵ U. o. «Parochialia Castriferrei».

³⁶⁶ Vasvári rendi levéltár: «Fori ecclesiastici notationes». Fasc. I—II.

³⁶⁷, U. o.

³⁶⁸ Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1798. 256—58.

³⁷¹ U. o. 1789. 65.

³⁷² Vasvári rendi levéltár. Fasc. III.

³⁷³ Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1787. 364.

³⁷⁴ U. o. 1801. 16.

*Tóth Imre*³⁷⁵ a dozmati, *Orray Pius*³⁷⁶ a sági plébániát kapta, míg *Pölöskey János*³⁷⁷ egy évig Nagylengyeliben lelkészkedett.

Ez a rengeteg név és még több község, plébánia mind azt mutatja, hogy a dominikánusok Vasvárott is nemcsak igyekeztek, hanem tudtak is «mindenkinek mindene Ienni».

VI. Fejezet. Közérdekű tevékenység.

A domonkosok Szent Pál programja szerint mindig is igyekeztek «mindenkinek mindene lenni». így nemcsak a lelkipásztorkodás terén működtek, hanem sokoldalú tevékenységet fejtettek ki, dolgoztak a közért, olyan ügyekben is, amelyek kimondottan nem tartoznak a lelkigondozás feladataihoz.

Az újjáépített vasvári kolostor még magán viselte a török-idők dúlásának szörnyű nyomait és első közérdekű tevékenységüket a török nyomok eltakarítására fordították az atyák. A környéken körös-körül mindenütt elpusztított falvak, lakatlan községek voltak, és a település csak nagyon lassan haladt előre. Nem is lehetett nagyobb iramú az újjászervezés hatalmas munkája, hiszen Kanizsa még a török kezén volt,³⁷⁸ amikor a dominikánusok letelepedtek Vasvárott. Igaz ugyan, hogy a félhold hatalma egyre fogyott, de a sok portyázó és rabló, fosztogató török bizonytalanná tette a környék lakosságának életét. *Ferrarius-tól* tudjuk, hogy ő 1636-ban még nem mert volna egyedül Vasvárra menni,³⁷⁹ sőt a kíséretét képező nagyprépost mellé is külön csapat állott, a szombathelyi vár udvarán, hogy elkísérje őket terepszemléjükre az elpusztított káptalani templom és domonkos kolostor megtekintésére.

Az új letelepedés után azonban hamarosan sor került Kanizsa ostromára is és a felszabadító seregek minden erejükkel azon voltak, hogy a török félholdnak ezt az utolsó végvárát felszámolják. 1690-ben *Batthyány Ádám* vezetése alatt már október 3-án el is foglalták a várat.³⁸⁰ A török megadta magát és *Batthyány Ádám* jelentése szerint minden: kanizsai lakos szabad elvonulást kapott, magával vihetett dolgait és biztos fedezet alatt elhagyhatta a várost, ha úgy tetszett neki. *Batthyány* emlékiratai szerint a vasvári dominikánusok is ott voltak a törökök elvonulásánál és egyenes kérésükre minden török harcikocsit, tábort szekeret megvizsgáltak, nehogy a török keresztény gyermekeket cipeljen magával. Hogy kik voltak ezek a dominikánusok, arról *Batthyány* nem tesz említést, csak azt mondja, hogy Vasvárról

³⁷⁵ U. o. 1814. 277. — ³⁷⁶ U. o. 1823. 50. — ³⁷⁷ U. o. 1832. 173.

³⁷⁸ Kőrmendi levéltár: Memorabilia 1341. — ³⁷⁹ U. o. — ³⁸⁰ U. o.

valók voltak. Ebben az időben azonban csak két domonkos atya élt a vasvári rezidenciában *Hoffmann* és *Terbótz Tamás* atyák. Mindenesetre egyik a kettő közül, vagy esetleg mind a ketten ott voltak Kanizsa felszabadításánál. Most aztán megindult az újjászervezés nagy munkája, és ebben a dominikánusokra nagy szerep várt. Egész Hegyhátot ők látták el, nemcsak lelkiekben, hanem szellemiekben is, mert igyekeztek tanítani is a népet.

A török üldözése egyre folyt és *Savoyai Eugén* herceg csapatai egyre diadalmasabban vonultak a menekülő törökök után. Az üldöző sereget, mint katonalelkészek, domonkosok is kísérték, *Nádasdy László* csanádi püspök levele legalább is arra enged következtetni, hogy ezek is Vasvárról valók voltak.³⁸¹ *Nádasdy* közvetlen környezetében négy pap látta el a katonák lelki gondozását és ezek közül kettő dominikánus, egy vasvári dominikánus volt. *Nádasdy* panaszkodik levelében a győri püspöknek, *Keresztély Ágostnak*, hogy szörnyű nyomorúságban élnek mindannyian, kenyerük sincsen, bort egyáltalán nem látnak, úgy, hogy még misézni sem tudnak, és nagy nyomorúságukban nem is tudnak hova fordulni. A négy pap, közöttük két prédikátor testvér, akik közül az egyik a vasvári Véghelyről jött a táborral, míg a másik Bécsből kísérte a sereget, hirdetik az Evangéliumot és csak bennük van reménye, hogy kitartanak a nagy nyomorúság közepette is, hiszen ők amúgy is szegénységet fogadtak és megelégszenek azzal a kenyérral is, amelyet a püspök saját szájától von meg és öszt meg velük. Sajnos, nincs megemlítve, hogy ki volt ez a hitszónok testvér.

Azokban nemcsak kolostoruktól távol, hanem magában Vasváriban és környékén is működtek az atyák és itt is kifejtették közérdekű tevékenységüket. Igyekeztek a kihalt, elnéptelenedett várost újjáéleszteni és építkezéseikkel új lakosságot odavonzani, az elmenekültek helyett. Hidakat építettek a Rába medre fölé³⁸² és ettől kezdve vám-szedési joguk is volt.³⁸³

A lassan romló szerzetesi szellem, sajnos, nagyon sok kívánnivalót hagyott maga után, de még ezekben az időkben is fejtettek ki közérdekű tevékenységet. A jozefinizmus ideje alatt egész csomó plébánia vezetését vették át³⁸⁴ és a püspöki rendeletek folytán minden tetterős dominikánusnak el kellett fogadnia valami megbízatást. II. József könyörtelen rendeletei egymásután oszlatták fel a kolostorokat, és így a szerzetesek kénytelenek voltak a világi papság soraiban működési teret keresni, így sokszor a legértékesebb rendtagok hagyták cserben a kolostorokat

³⁸¹ Győri püspöki levéltár: Keresztély Ágost irattára. Fol. II. 25.

³⁸² Vasvári rendi levéltár: Acta fori civil. resp. — ³⁸³ U. o.

³⁸⁴ V. ö. az előbbi fejezettel.

és az elgyengült, kiöregedett erők összesűrűsödtek a vasvári rendházban,³⁸⁵ ahol inkább tehertételként éltek, semhogy a szerzetesi szellemet izmosíthatták volna.

Azonban a borúra hamarosan megjött a derű, egy-két nagyobb egyéniség igazi dominikánus légkört teremtett maga körül és megindult az irányítatlan megújulás szinte magától, észrevétlenül.

Még a jozefinista idők előtt egészen rendkívüli tevékenységbe kezdenek az atyák. Bár a dominikánusok mindig törődtek a nép szellemi nivójának emelésével is, egész kimondottan iskolákat nem tartottak. 1750-es évek elején azonban a környék nemeseinek sürgetésére a vasvári kolostorban latin iskolát is nyitottak az atyák.³⁸⁶ A kezdeményezés *P. Füssi Pilis* dicsősége, aki a hatalmas refektórium mellett két iskolatermet építtetett, hogy ott megkezdjék a tanítást. Az új vállalkozás életrealitását semmi sem bizonyítja jobban, minthogy rövid pár év után már új tantermekről kellett gondoskodnia a kolostor vikáriusának, aki akkor másodízben ismét *P. Füssi* volt. Az iskolabővítéshez a kolostor egymagában nem foghatott hozzá, hiszen nagyon szegény volt, éppen azért *P. Füssi* az országgyűléshez fordult Pozsonyba, hogy hozzájárulását kieszközölje.³⁸⁷ Kérését a következő szavakkal tárta a tekintetes rendek és karok elé: «Kevés évvel ezelőtt sokak kívánására és kérésére az ifjúság nevelésére határoztuk el magunkat a vasvári rezidenciában és iskolát építettünk. S már most az ifjúságnak olyan tömege látogatja ezt, hogy termeink befogadásukra képtelenek. Éppen ezért kénytelenek vagyunk az épületeket bővíteni, hogy a szerzetesek cellái külön legyenek az iskolától. Mivel azonban ezt önmagunk nem tudjuk megépíteni, azért a tekintetes Rendekhez és Karokhoz fordulunk, alázatta] kérve, hogy Isten dicsőségére a nemzeti vármegye közjava érdekében valami kis támogatást iskolánk megépítésére ingyen és jószántából megadni méltóztassanak. Ezen jóságukat az ifjúsággal együtt fogjuk megköszönni és a tekintetes Rendek és Karok összességéért szakadatlanul fogunk Isten előtt imádkozni».³⁸⁸

A kérés meghallgatásra talált és az országgyűlés a vármegye útján elég magas összeget utalt ki a kolostornak, hogy kibővíthesse az iskolát.³⁸⁹

Különben három atya tanított rendszeresen, az egyelőre csak két osztályban. Latin deklinálást, igeragozást és matematikát is tanítottak.³⁹⁰ Sajnos, az iskola belső életéről nem sok nyom maradt meg

³⁸⁷ Vasvári rendi levéltár: «Fori ecclesiastici notationes». Fasc. I—II.

³⁸⁸ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 24. — 3°, ³⁸⁸ U. o.

³⁸⁹ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum: Fasc. 37. No. 56.

³⁹⁰ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 32.

és hogy az a kevés is, amit tudunk róla, egyáltalán nem ment feledésbe, az *Novák Krizosztom* pannonhalmi főapátnak köszönhető. Ő ugyanis 1753-ban ebben az iskolában végezte el az alsóbb osztályokat és ő említi, hogy két dominikánus atya tanított itten, az egyik syntaxist és grammatikát, a második pedig a latin nyelv elemeit tanította.³⁹¹ *Nóvák* szerint az iskola nem nagyon sokáig állott fenn és már 1756-ban megszűnt.³⁹² Az egész vármegyéből jártak ide a nemes családok gyermekei, akik a városban jobb családoknál voltak elhelyezve. Fizetségük Szent György-naptól Szent György-napig szolgált és rendes szerződéssel voltak az iskolához kötve.³⁹³ Ez az iskola nagyban emelte a kolostor kapcsolatait a vármegye nemes családjaival, így a *Sallér-családból*,³⁹⁴ *Szegedy-családból*,³⁹⁵ *Rumi-családból*,³⁹⁶ több fiú végezte itt alapvető tanulmányait.

Sajnos, az iskola nem volt hosszú életű, bár egész pontosan sem megindulását, sem megszűnését nem lehet megállapítani. A megindulási év mindenesetre *P. Füssi Pius* első vikariátusa idejére esik, vagyis az 1740-es évekbe.³⁹⁷ A megszűnését szintén nem tudjuk egész pontosan, mert itt *Nóvák Krizosztom* véleményére kell támaszkodnunk, aki maga sem bizonyos az időpontban.³⁹⁸

A jozefinista idők szelleme, amint már említettük, nagyon megrontotta a kolostori életet és önmagában is sok nehézség támadt, úgy hogy a hívekkel már nem tudtak annyit törődni, mint máskor. Az is nagy nehézség volt, hogy egyre több német dominikánus került a kolostorba,³⁹⁹ akik természetesen nem sokat törődtek a magyar lakosság lelki gondozásával. Talán még jobban romlott a helyzet, amikor 1853-ban a cseh és morva földi rendházakat is az osztrák-magyar rendtartományéhoz csatolták.⁴⁰⁰ Most a magyar nemzeti érzés nem igen törhetett ki nyilvánosan és hogy ha itt-ott volt is közöttük magyar, az is csak magába fojtva kesereghetett, hogy a vezetés teljesen idegen kezekbe került, így *Haragos Tamás* atya, aki szívvel-lélekkel gyűlölte a németeket, a kolostor bevételi és kiadási könyvének lapjain enyhítette szíve keserveit és a következőket írta valamelyik német atya rosszmájú megjegyzésére: «Ezt volt bátor, vagyis merészelte Főtisztelendő *Gundisalvus Ernetz-re* a főnti deák iratot tenni, magyarul nem tudván a fafejű kutya német.»⁴⁰¹ Az állandó torzalkodás természetesen lehetetlenné

³⁹⁴ Pannonhalmi könyvtár kéziratára: BK. 149/6. — ³⁹² U. o.

³⁹⁵ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 33. — ³⁹⁴ U. o.

³⁹⁶ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 38. No. 19. — ³⁹⁶ U. o.

³⁹⁷ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 27.

³⁹⁸ Pannonhalmi könyvtár kéziratára: BK. 149/6.

³⁹⁹ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755.

⁴⁰⁰ Schematismus S. O. P. 1917.

⁴⁰¹ Vasvári rendi levéltár: «Haragos Tamás Számadása». Fedőlap.

tette a békés együttműködést, és méginkább a külső közérdekű tevékenységet. Így érthető, hogy a magyar atyák nem vállaltak semmi feladatot németajkú lakosság körében, bár képzettségük erre alkalmassá tette volna őket. Több esetet is lehetne felsorolni, amikor az önértékben vérig sértett magyar dominikánusok visszautasítják még magának a szombathelyi szentszéknak a kérését is, hogy német községeket pasztoráljanak.⁴⁰² Ez a szellem adta a tollat *Szenczy Flórián* atya kezébe, akit a szombathelyi konzisztórium felkért, hogy vegye át a kámi plébániát.⁴⁰³ Az elnyomatás éveiben az egypár német nyelvű lakos miatt természetesen németül kellett volna hirdetni az Igét, feledve a magyarok többségét és elsőbbségét. *Szenczy Atya* nem vállalta el a feladatot, pedig németül nagyon jól tudott, hiszen Bécsben végezte magasabb iskoláit.⁴⁰⁴ Kemény önértéssel azt írja válaszul, hogy bár tudna német szentbeszédet tartani, de a többség magyar lévén, s ő nem részesíthetné ezt a többséget előnyben, éppen azért nem veszi át a plébánia gondozását. Ha magyarul tarthat prédikációkat, akkor igen, különben nem. A konzisztórium elnapolta a kérdést.

A nagy paphiány miatt egész sereg plébánia gondozását kellett átvenniök az atyáknak. Így működtek Miileiben,⁴⁰⁵ Felsőoszkón,⁴⁰⁶ Hidvégen,⁴⁰⁷ Nyőgérben,⁴⁰⁸ Ságón,⁴⁰⁹ Nagylengyeliben⁴¹⁰ stb. Mint kiegészítő lelkészek szerepelnek, de később egészen átveszik a plébániák vezetését, építkeznek és megújítják a hitéletet. A papsággal ebben az időben nagyon közvetlen és baráti viszonyban voltak.

De nemcsak a plébánosokkal és a környékbeli, Hegyhátsági, őrségi papokkal tartanak fenn barátságos viszonyt, hanem a vidék nemesi portáin és kúriáin is szeretettel látják őket vendégül, sőt több ilyen család alkalmazta őket nevelőként vagy házi lelkészként.

Ilyen barátságos magyar vendégszerető és egyben nagyon vallásos család több is volt ezen a színmagyar vidéken. Így Molnáriban a *Sallér-család*,⁴¹¹ Rumban a *Rumi-család*,⁴¹² Hidvégen és Polányban a *Szege-dyek*,⁴¹³ Zalaapátiban a *Drack*⁴¹⁴-család, Iváncon a *Sigray-család*,⁴¹⁵ hívta a vasvári dominikánusokat hosszabb-rövidebb időre nevelőnek; vagy házi-lelkésznek.

Molnáriban különösen sokat szerepelnek a vasvári kolostor

⁴⁰² Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1789. 153. — ⁴⁰³ U. o.

¹⁰⁴ Nemzeti Múzeum kéziratára: «Liber Albus». Fol. Lat. 2040. I—III.

⁴⁰⁵ Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1794. 195.

⁴⁰⁶ Vasvári rendi levéltár: «Fori ecclesiastici notationes». Fasc. II.

⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ u. o.

⁴⁰⁹ Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1823. 50.

⁴¹⁰ U. o. 1823. 173.

⁴¹¹ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1736—1755. I—II.

⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ u. o.

tagjai, mint házi lelkészek. Így *Weingartner Tóbiás* atya elég hosszú ideig volt a család házi lelkésze,⁴¹⁶ miután II. József feloszlatta a pesti kolostort és neki Vasvárra kellett jönnie. Mikor a *Saller-család* 1771-ben megkapta az engedélyt a győri püspöktől, hogy házi kápolnájában szentmisét mondathasson,⁴¹⁷ *Tóbiás* atya már állandóan ott lakott a családnál. Különben pedig 1753-óta 15 esztendőn keresztül hűségesen kitarzott a család mellett egy Szombathelyről ide rendelt dominikánus, amikor *Weingartner* atya váltotta fel.

Utódja a Sallér-családnál *P. Skerlák Zakariás* volt.⁴¹⁸ Úgy látszik ő *Jager Raymund* fizetését keveselte, mert alkudozni próbált «Madame *Juditha Mathesicski-né de Sállér Saller István* feleségével:⁴¹⁹ «Nagyságos Asszonyom! A Nagyságos Püspök levelét, vagyis kegyes rendelését olvasta előttem a P. Prior, ki is nem ellenkező a dologban, ha fáradságim és érdemim szerint való fizetését tőlem nem tiltya Nagyságod. De azon fizetésért, mellért szolgálta a P. Raymundus Nagyságodat, nem kívánhatya elmessen, hogy én is szolgáljam, mivel tőlem többet is kíván Nagyságod, tudniillik, hogy minden vasárnap prédikáljak is. Amint pedig a *P. Sárkány* beszélte (beszélte) a Priornak, hogy midőn a *P. Raymundusi* a hídvégi Plébánus hitta a káplánnak a boldogult úrnak kommissiójából, holnaponkint kilenc forintokat ígért neki, minden obligációk nélkül, azaz, hogy hetenként két Szentmiséket mongyon intenciójukra Nagyságtoknak, mert ha így a Szent Miséket főly számoljuk, melyeket köteles volnék hetenként kettőt mondani, majdnem harmindez öt forintokra menne és így az én fáradságom tsak hatvanöt forintban maradna. Azért, ha lehetek szolgálattyára Nagyságodnak, szívesen a száz forintokért én is szolgállok, de ezen hetenként való két Mise szolgálatokra obligátus nem leszek. íme most is ezen tíz és fél hétig való otlétemnek nem kevés kárát vallottam, mer a P. Prior a vestiáriumomat lehúzta, gondolván, hogy én is megkapom a szokott káplányi fizetséget, jó lehet ugyan, hogy a konventnek használt az én szolgálatom, én pedig károsodtam. Mellért ha Nagyságodnak e szerint fog tetzeni szolgálatom, amint iram, méltóztassék mennél hamarabb tsak szóval megizenni és én által megyek. Kik után tapasztalt kegyes gráciájában magamat további szolgálattyára ajánlván maradok Nagyságodnak igaz káplánya P. Zakariás Skerlák, Szent Domonkos szerzetbéli pap.»

Zakariás atya alkudozása eredménnyel járt, mert elég sokáig volt még ezután a *Sallér-család* házi lelkésze.⁴²⁰ A többi családoknál,

⁴¹⁷ Győri püspöki levéltár: Parochialia Com. Castriferrei. Számozatlan.

⁴¹⁸ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 46. — ⁴¹⁹ U. o.

⁴²⁰ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum II.

amelyeket már felsoroltunk, nem voltak ilyen huzamos ideig az atyák, csak legfeljebb addig, amíg gyermekeiket a latin nyelv alapjaira megtanították, így például a *Drack*-családnál három fiút neveltek fel, illetőleg tanítottak a vasvári atyák.⁴²⁰ A *Sigra*y-családnál egyet.⁴²¹

Az atyák politikai tevékenységéről külön fejezetben szóltunk, itt csak annyit említünk meg, hogy a 48-as szabadságharc eszméinek elhíntői egész Kemenesalján és a Hegy hátságon a papság részéről ők voltak. A nép nagy lelkesedéssel követte őket s mikor a világosi fegyverletétel után az államhatalom megtorlásra készült, meg is védte szeretett «fehér barátait.»⁴²²

A vasvári kolostor történetében korszakalkotó egyéniség volt *P. Glasich Egyed*,⁴²³ aki a XIX. század 2-ik felében közel két emberöltőig volt a plébánia vezetője, vagy a kolostor vikáriusa. Egyéniségét, közérdekű tevékenysége teszi még ma is sokak előtt felejthetetlené. Sokoldalú fáradozása szinte emberfelettivé teszi alakját. Bár nem volt magyar ember,⁴²⁴ mégis szívén viselte a népnek minden ügyesbajos dolgát és pedig nemcsak Vasvárott, hanem a környéken is. Az ő idejében indult meg az a szinte kultúrharccá fejlődött egyházellenes törvényhozás, amely akkor forgott szőnyegen az országházban. Ezért *gróf Zichy Nándor* kiadta a jelszót: néppártot!⁴²⁵

Egyed atya szívvel-lélekllel magáévá tette az ország nagy fiának gondolatát és meghirdette az első Vasvár-környéki néppárti gyűlést, hogy felrázza az aluszékony katolikus közvéleményt: «Holnap Vasvárott papi gyűlés fog megtartatni. Eljönnek a szomszédos plébánosok tanácskozni, mi legyen a teendő a mostani zavaros viszonyok között. Én pedig még külön e hónap első felében népgyűlést fogok összehívni. Még e napot nem határoztam meg. Minden valószínűség szerint azonban a népgyűlés mához két hétre fog megtartatni és pedig oly órában, amikor minden férfiú jöhet, t. i. öregmire előtt kilenc órakor. A gyűlés helye a zárdaudvar lesz, ha alkalmas lesz az idő, eső esetén pedig a zárda folyosói. Egyébként minden keresztényérelmű választópolgár még külön meghívót fog kapni, de azért nincsenek kizárva oly buzgó keresztények sem, kiknek választójoguk nincsen.»⁴²⁶

A kis mag hatalmasan megizmosodott, *Egyed* atya folytonos tevékenysége, rengeteg szervező munkája, fáradhatatlan agitáció ja meg is hozta az eredményt és nagy harcok után sikerült a néppárt

⁴²¹ Országos levéltár: Acta Dominicanorum: Fase. 39. No. 14.

⁴²² Szombathelyi püspöki levéltár: De Religiosis, Dominicani. Számozatlan.

⁴²³ Vasvári rendi levéltár: Glaschich-iratok. — ⁴²⁴ U. o.

⁴²⁶ Bónitz Ferenc: Gróf Zichy Nándor. Budapest, 1912. 304. old.

⁴²⁸ Vasvári rendi levéltár: Templomi hirdetési könyv 1894—1913.

képviselőjét, *Buzdth Ferencet* megválasztatni.⁴²⁷ Addig azonban nagyon sokat kellett szenvednie a jó «*Egyed barátinak*». Néppárti hívei, akik zöld tollat viseltek kalpagjuk mellett, szeretettel, sőt rajongással vették körül alakját és mikor az ellenfél táborában a kortesnóták egész raja röppent fel, hogy befeketítse a népszerű dominikánus alakját,⁴²⁸

7. ábra. P. Glasich Egyed O. P. a Ferenc József Rend lovagja.

ők is szerkesztettek ilyen nótákat, amelyeket Vasvár öregjei még ma is szívesen énekelnek.

A hivatalos eljáróság sok kellemetlenséget támasztott az ellenzéki program buzgó hirdetőjének,⁴²⁹ de hívei mindenért kárpótolták. A legmagasabb körökben is ismerték nevét és 1897-ben maga *Zichy Nándor* köszönte meg neki sajátkezűleg dedikált fényképével a segítséget,⁴³⁰ hogy még a csendőrség erőszakos beavatkozása ellenére is meg merte tartani a meghirdetett népgyűlést, mert egyszerűen lezáratta a kolostor kapuit és magánlaksértésért járó büntetéssel fenyegette meg

⁴²⁷ Vasvári rendi levéltár: Glahich-iratok.

⁴²⁸ Kálmán János vasvári gazda szavai.

⁴²⁹ Vasvári rendi levéltár: Glahich-iratok. — ⁴³⁰ U. o.

a hivatalos hatalom erőszakoskodó közegeit.⁴³¹ A szabadelvű kormányparti jelölt *Békássy*⁴³² bizony kibukott és *Buzáth Ferenc* öt ízben volt a vasváriak «követe». A vasvári példa nem maradt egyedül, az egész környék szinte választatlan vezérének tekintette - *Egyed* atyát, akit most már a hatalom birtokosai szerettek volna eltávolítani még a környékről is és ezért egyetlen sebezhető pontján támadták meg, kifogásolták, hogy nem magyar állampolgár. A környék azonban összefogott, a kismákfiaiak, akik rajongva szerették plébánosukat, megválasztották kismákfai díszpolgárrá⁴³³ és ezzel törvényes jogot adtak neki, hogy továbbra is körükben maradjon.

Hívei, akik a legegyszerűbb paraszt bácsikáktól egészen a király személye körüli miniszterig mindenféle igaz magyar emberből verbuválódtak, úgy tekintettek rája, mint atyjukra. Önzetlenül pártfogolta a szegényeket, és éppen ezért minden rendű és rangú társadalmi réteg nagy szeretettel övezte alakját.

Buzgósága népéért ismeretes lett magasabb körökben is és felterjesztették kitüntetésre. A vármegye tisztikara, amelyet a szabadgondolkodó szellem irányított, szembeszállt minden ilyenirányú törekvésekkel és a főispán olyan felterjesztést tett a királynak, hogy az szinte rágalomszámba ment és mint *Buzáth Ferenc* levelében írta a vasváriaknak: «Aponyi kénytelen volt az ügyet elejteni, mert a főispán olyan felterjesztést tett, hogy lehetetlenné tette.»⁴³⁴ A néppárti képviselők azonban ezt személyes sérelemnek tekintették és azon voltak, hogy most már csak azért is, sokkal nagyobb kitüntetésre fogják *Egyed Atyát* felterjeszteni, aki nagyon szabadkozott a kitüntetés erőltetése ellen, mert úgymond: «úgyis elég keresztem van, minnek azt szaporítani».⁴³⁵ Barátai azonban nem hallgattak a szerzetesi szerénység szavára, hanem elmentek Molnár apáthoz, aki akkor már fogalom volt. Ügy mozgatta a kormányférfiakat, hogy senki sem mert ellentmondani neki. Feltárták előtte a helyzetet. Ekkor írta a vasvári néppárt vezetőjének *Buzáth* képviselő: «gróf Zichytől a mellékelt levelet kaptam, de a képviselőházban szóval is értesített, hogy Ő Felsége e hó 15-én írta alá kitüntetésedet».⁴³⁸ S a mellékelt levél így szól: «Ő Felsége személye körüli magyar királyi miniszter — Kedves Barátom! Örömmel értesítelek, hogy ő Felsége P. Glasich Egyednek a Ferenc József Rend lovagkeresztjét adományozni méltóztatott, amit a legközelebbi Hivatalos Lap is fog hozni. Szívből üdvözl: Zichy.»⁴³⁷

⁴³¹ Kálmán János vasvári gazda szavai.

⁴³² Vasvári rendi levéltár: Glahich-iratok. — 433, 434 U. o.

⁴³⁵ P. Glahich levele Buzáth Ferenchez.

⁴³⁶ Vasvári rendi levéltár: Glahich-iratok. — 437 U. o.

A kitüntetés nagy örömet váltott ki és szinte özönlött a rengeteg jókívánság a szerénykedő szerzeteshez. Maga Zichy Nándor,⁴³⁸ fia, Aladár,⁴³⁹ Rakovszky,⁴⁴⁰ Apponyi⁴⁴¹, Molnár János,⁴⁴² több püspök⁴⁴³ és még több egyszerű ember kívánt áldást az ekkor már ugyancsak deresedő *Egyed* atyának.

A kormánypárt és a szabadgondolkodó hivatalos rendszer azonban még ekkor sem hajolt meg az ősz szerzetes előtt. A főispán leküldte a kitüntetést a szolgabíróhoz, ez pedig hajdújával küldte át a kolostorba a királyi rendet.⁴⁴⁴ Ez a megalázás már a néppárt tekintélyének csorbulását vonhatta volna maga után, ha elfogadta volna a kitüntetett. De ő nem akarta feláldozni a szépen induló mozgalmat egyesek személyes bosszúvágyának és alacsonylelkűségének, ezért egyszerűen visszautasította.⁴⁴⁵ Erre a néppárti képviselők között megindult a mozgalom és *Egyed* atya sérelmét pártjuk sérelmévé avatták. Az ország-házban is tudomást szereztek a történekről és *Buzáth Ferenc* büszkén számolt be az elégtételről, amelyet ősz barátjuknak a Zichy mellé felsorakozott képviselők szereztek: «A főispán volt Pesten, Andrásynál jelentkezett, aki őt Zichyhez küldte. Zichy megmondta neki a magáét. A főispán azt mondta, hogy azért nem adta át ünnepélyesen, mert félt a tüntetésektől, amire Zichy azt mondta neki, hogy mire való a csendőrség. Bizonyos megbánást mutatott . . .»⁴⁴⁶

Az igazi elégtétel azonban nem ez volt, hanem az, hogy maga Zichy Aladár, a király körüli miniszter, Szmezsányi, Darányi, Ernszt, Csitáry és Kenéz is lekísérték Vasvárra Buzáth képviselőt⁴⁴⁷ és óriási néptömeg előtt, mindenenk szemeláttára adták át neki a kitüntetést.

De a buzgólelkű pásztor nem pihent el babérain. Még sok teendő talált Vasvárott és az egész környéken. A nép és képviselői érezték, hogy milyen nagy jóakarattal fűti a nem is magyar származású, szerény szerzetes szívét az ő javukért. S hálások voltak érte. 1913-ban a vasvári önkéntes tűzoltóság öreg tagjai választották meg papjukká és megküldték neki a magyar király által alapított 25 éves tűzoltói díszérmét.⁴⁴⁸

Ugyanezen év novemberében a szombathelyi püspök, gróf zabolai *Mikes János* gratulált neki 25 éves vasvári plébánosságára ünnepségen, amelyen hívei is köszöntötték az agg lelkipásztort.⁴⁴⁹ «Bár nem voltam közvetlen szemlélője annak az önzetlen és odaadó lelkipásztori működésnek, amelyet Nagytisztelendőséged ezen idő alatt Vasvárott

⁴³⁸ Vasvári rendi levéltár: Glahich-iratok. — 439, 440, 441, 442, 443 U. o.

⁴⁴⁴ Kálmán János vasvári gazda szavaiból.

⁴⁴⁵ Ugyancsak Kálmán János tanúsága.

⁴⁴⁸ Vasvári rendi levéltár: Glahich-iratok. — 447, 448, 449 U. o.

kifejtett, de látom e buzgó tevékenységnek és a hívek gondozásának eredményeit a vasvári plébánia jelenlegi lelkiéletében, vallásos és társadalmi egyesületeiben, a római katolikus fiúiskola impozáns épületében, a katolikus leányiskolák virágzásában az új fénybe öltöztetett s részben plébániatemplomul szolgáló szent Domonkos rendi templomban ...» — írta a püspök.

1914-ben a «Szombathelyi Egyházmegyei Takarékpénztár R.-T.» választotta igazgatósági taggá,⁴⁵⁰ a következő esztendőben megalakítja «hadbavonultak Családtagjainak Segélyezésére Alakult Bizottságát», amelynek elnöke is⁴⁵¹ és ugyancsak ekkor felkéri a Festetich hercegi főtitkárság, hogy a régi hercegi birtokok nyugbéreseinek díjkiosztását ő végezze el.⁴⁵² 1916 március 22-én a belügyminiszter, *Balogh*, leiratban a fiatalkorúak győri felügyelő hatóságának tagjává nevezi ki,⁴⁵³ majd Vasvármegye Árvaszéke kéri fel a vasvári hadiözvegyek és árvák gyámjává.⁴⁵⁴

A háborús évek nyomorúságában is igyekezett segíteni, ahol tudott. Ennek beszédes bizonyítéka, hogy a Magyar Szent Korona Országos Vöröskereszt Egyletének Vasvár Járási Fiókegylete alelnökévé választja 1917 március 24-én.⁴⁵⁵

S hogy a dicsőség lajstroma egészen tele lehessen, ügyészségi döntést kap Szombathelyről a kommunista Nemzeti Tanács által irányított vésztörvényszéktől.⁴⁵⁶ Érdemes ezt az ügyészségi iratot teljes egészében elolvasni, mint kortörténeti jelenséget: «*Glasič Egved* vasvári lakos ellen teljesített nyomozást a Bp. 101. § 1. p. alapján megszüntetem, mert nevezettnek az a ténye, hogy Vasváron 1919 április 25-én az előfogat kirendeléséért törvényes hatáskörrel nem bíró Udvaros István azon rendelkezésének, hogy a vörös őrség futárja részére előfogatot adjon, eleget nem tett és hogy az akkori forradalmi irányzatot elítélte, — büntetendő cselekményt nem képez». Tehát a vörös vihar forगतagiban is keményen állta a helyét, pedig olyan emberek hagyták cserben, akikre mindig nagyon számított. A vésztörvényszék Szombathelyre citálta. Hívei már meg is siratták szeretett atyjukat és még aznap küldöttségileg mentek utána és sikerült kiszabadítaniuk a fogságból. Vasvár öregei még élénken emlékeznek, hogy a kiszabadulást követő vasárnapon szentbeszédet tartott és a megbocsátás melegével szólt azokhoz, akik ellenségei voltak, úgy, hogy sokan sírva hallgatták szavait.^{456a}

Az őszirózsás forradalom elcsitulása után már nagyon meg volt

⁴⁵⁰ vasvári rendi levéltár: Glahich-iratok. — 451, 452, 453, 454, 456 U. o.

^{456a} Kálmán János szavaiból.

törve, de még ezután is szeretett volna tevékenykedni, *P. Horváth Sándor* tartományfőnök azonban felmentette plébánosi teendőinek terhei alól⁴⁵⁷ s nyugalombavonulásával a szombathelyi püspök, Mikes János gróf azzal jutalmazta Vasvár népszerű plébánosát, hogy püspöki szentszékeinek tiszteletbeli tanácsosává nevezte ki.⁴⁵⁸

Nem lehet felsorolni azt a sok apró elnökséget, díszelnökséget, igazgatóságot stb., amivel élete alkonyán elhalmozták ezt a ritka egyéniséget, aki annyit segített, annyi jót tett és életosztó jóságában magát sem kímélte. Vasvár népe sem volt vele szemben hálátlan. Közkívánatra meg akarták köszönni a maguk módján azt a negyven esztendőt, amelyet *Egyed Atya* közöttük és értük élve, Vasvárott eltöltött. Díszpolgárukká választották. Az ékes, nagypecsétes oklevél ma is ott függ a vasvári kolostor társalgójának falán: «Vasvár Nagyközség Képviselő Testülete az 1923. év január 26-án megtartott gyűlésén Nagyságos *Glasič Páter Egyedet*, A Ferenc József Rend lovagját, szentszéki tanácsost, a Szent Domonkos Rend házfőnökét, nyugalmazott plébános-helyettest a község érdekében kifejtett hosszú és áldásos működése elismeréséül a község *díszpolgárává* választotta. Vasvár, 1923 január 26. Kiss Gyula jegyző s. k., Németh János bíró s. k.»

A vasvári atyák ma is kiveszik részüket a közérdekű tevékenységből. Amellett, hogy Vasvár összes iskoláiban ők látják el a hitoktatás nehéz feladatát, még egész sor rendkívüli tisztet is töltenek be. így pl. *P. Jeney Raphael*, a jelenlegi plébános, plébániai teendői mellett a következő tisztségeket tölti be: egyházközségi elnök, A. C.-elnök, iskolaigazgató a leányiskolában, levanteegyesületi elnök, temetőbizottsági elnök. Iparostanonciskolai felügyelő, szentkúti bizottsági elnök, óvodabizottsági tag, Katolikus Népszövetség elnöke, a Credo egyházi elnöke, Casino választmányi tag, a Karitás Egyesület elnöke, Oltár-egyesület igazgatója, Tüdőgondozó választmányi tag, Szívgyárda-igazgató, Vadászegylet lelkésze, törvényhatósági bizottsági tag, vasvári villany r.-t. elnöke stb.⁴⁵⁹

S a mostani háborús hangulat szülte nyugtalanságban is igyekeznek az atyák a nép javát szolgálni. A levante-intézmény vezetésében is tevékeny részt vesznek és *P. Gopcsa Atanáz* Vasvár nagyközség légvédelmi parancsnoki tisztségét is viseli.⁴⁶⁰

⁴⁵⁸ Vasvári rendi levéltár: Glahich-iratok. — ⁴⁵⁸ U. o.

⁴⁵⁹ Vasvári plébániai levéltár: «Historia Domus Parochiae Vasvariensis». Kezdette *P. Jeney Raphael*.

⁴⁶⁰ Jelenleg légóttalmi parancsnok.

VII. Fejezet. Szegénygondozás.

A dominikánusok a szegénysegítés és irgalom szolgálatában is nagy szerepet játszottak, s bár az újjáépítés esztendeiben még nem volt rendszeresen megszervezett, a mai értelemben vett szegénygondozás, mégis a maguk módján igyekeztek a nyomort enyhíteni, a szenvedést oszlatni.

Egészen ismeretlen és szokatlan formáját gyakorolták az irgalomnak, amikor körülbelül a mai polgári iskola helyén felépítették az ú. n. «hamuházat».⁴⁶¹ Azért hívták ezt hamuháznak, mert ide szállásolták be azokat, akiket a természeti csapások hajléktalanná tettek. Hogy mit jelentett ez Vasvár életében, azt könnyen elképzelhetjük, ha szem előtt tartjuk, hogy még ezelőtt 50 esztendővel Vasvár házainak javarésze náddal és zsúppal volt fedve. Több esetben tudunk olyan nagy tűzvészekről, amelyek egész községrészeket pusztítottak el.⁴⁶² Ilyenkor a betegeteket és a tehetetlen öregeteket szedték össze és vitték a hamuházba, hogy legalább nekik ne kelljen Isten szabad ege alatt élniök.

De nemcsak a vöröskakas látogatta gyakorta Vasvárt, hanem nagyon sokszor szerepelt a szerencsétlenségek listáján az árvíz.⁴⁶³ A talajvíz is könnyen felszivárgott és a felázott vályogfalak bedőléssel veszélyeztették az emberek épségét, ismét új lakók jöttek hosszabb-rövidebb időre a hamuházba.

Ezt a hamuházat *P. Hoffmann Tamás* építtette⁴⁶⁴ és kezdetben a kolostor jobbágyai laktak itten,⁴⁶⁵ majd később pár évre az 1690-es évek végén az «ihász» lakott benne.⁴⁶⁶ A tulajdonképeni célját, menedéket nyújtani a hajléktalanknak, csak az 1700-as évek elején kezdte meg.⁴⁶⁷ 1707-ben azonban maga ez a menedékház is leégett; mert a rációk felgyújtották.⁴⁶⁸ Elvonulásukkor azonban *Vaszary Péter*, akit nagyon megkínóztak, ismét felépíttette.⁴⁶⁹ Labancok és kurucok dühe tört rá többször, mert a kolostor vikáriusai nem a hovatarozandóságot nézték, hanem minden sebesültet és elcsigázott katonát, akiket a kolostorban már nem tudtak elhelyezni, idetelepíttettek. A kolostor jobbágyai viselték gondjukat,⁴⁷⁰ amíg annyira meg nem erősödtek, hogy saját lábukon el tudtak menni. 1708-ban a kolostor a koldulás jövedelmének

⁴⁶¹ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltár: 45.

⁴⁶² Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699—1712. — ⁴⁶³ U. o.

⁴⁶⁴ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltára: Protoc. 1696.

⁴⁶⁵ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 320.

⁴⁶⁶ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699—1712.

⁴⁶⁷ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 619.

⁴⁶⁸ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699—1712.

⁴⁶⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 683.

⁴⁷⁰ Győri püspöki levéltár: Keresztély Ágost irattára: Fasc. IV. 172.

egy részét a hamuházban elhelyezett nyomorultakra fordította.⁴⁷¹ S mivel ebben az esztendőben a mételykór megtizedelte a juhnyájakat, az elhullott birkák bőrét itt szárogatták a hamuház padlásán⁴⁷² és ebből csináltak a szegényeknek «beketset».⁴⁷³ *Vaszary* atya még akkor is nagy szeretettel gondoztatta szegényeit és betegeit, amikor a kolostor maga is nélkülözte a legszükségesebbeket. Sokszor volt emiatt halálos veszélyben, hiszen ha labanc jött a városba, akkor kuruc sebesülteket talált benne és felelősségre vonták érte a kolostor vikáriusát, ha meg a kurucok értek oda, rendszerint találtak lábadozó labancokat, akiknek sebtiben menekülniök kellett ezért ismét a vikáriust tették felelőssé. Ezért írja: «Mennyit kellett szenvednem, Isten tudja legjobban».⁴⁷⁴

1703 április 18-án *Pálffy János*, a császári seregek vezére táborozott Vasvár alatt és innét akart Komárom felé indulni, hogy megütközzék a kurucokkal,⁴⁷⁵ de a karlovici rácok, akik kegyetlenségükről oly hírhedtek voltak, megtagadták az engedelmességet és megszöktek a sereg zömétől. *Pálffy* katonái fegyvert használtak és több halott, de még több sebesült maradt a vasvári mezőkön. Ezeket a sebesülteket a hamuházba vitték,⁴⁷⁶ mert mind nem fért el a vasvári kórházban. így aztán mikor a kurucok is megérkeztek, pár hónap múlva, a labanc ész nélkül futott előle és a betegek ajtón, ablakon ugráltak ki a talpasok elől.⁴⁷⁷

Pedig ezek még nem voltak rendes szervezett seregek. Inkább olyan portyázó bandába verődött szegénylegények, harácsoló, útonállóak voltak, akik a vásározó kereskedőket lefogták, megsarcolták, vagy váltságdíjat szedtek tőlük, különösen akkor, ha idegenhangzású nevük volt, vagy ha olyan városba valók voltak, ahol a labancot édesgették. Ezek a portyázó kurucok egy ízben dominikánus harmadrendieket fogtak el és mint túszoikat magukkal hurcolták.⁴⁷⁸ Ekkor *Bezerédj Imre* volt a vezérük, akinél többször jártak a dominikánusok és vidéki plébánosok, hogy az elhurcolt túszoikat kiszabadítsák. *Vaszary Péter* is járt egy ízben nála, hogy a kismartoni harmadrendi *Csizmadia András*t kiszabadítsa. Egyetlen szavára el is engedték.⁴⁷⁹ Ugyanakkor megpróbálta, hogy *Khul Bertalan* és *Dettrich Szepl* kerékgyártómestereket, akik a barátok erdejéből kerékagynak való meddőfáért jöttek,⁴⁸⁰ bocsássa szabadon. Ezek a kerékgyártók *Guttmann Ágoston* sopróni

⁴⁷¹ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699—1712,

⁴⁷² Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1756—1795.

⁴⁷³ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699—1712. — ⁴⁷⁴ U. o.

⁴⁷⁵ Győri püspöki levéltár: Keresztély Ágost irattára: Fasc. IV. 175.

⁴⁷⁶ Saller levéltár: Fasc. 19. No. 120. — ⁴⁷⁷ U. o.

⁴⁷⁸ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum: Fasc. 39. No. 17. — ⁴⁷⁹, ⁴⁸⁰ U. o.

domonkos atya hívei voltak,⁴⁸¹ aki viszont *Sennyey Sándor* káplánja volt Ruszton.⁴⁸² Vaszary próbálkozása most eredménytelen maradt. A kurucok nem bocsátották el őket nagy váltságdíj nélkül s mikor *Khul Bertalan* felesége meghozta a kívánt összeget, először félholtra verték őket, csak azután adták ki útjokat, csak azért, mert német származásúak voltak.⁴⁸³ Most ismét Vaszary atya jött sorra és közel két hétig kellett ápolatnia a két svábot, amíg úgy-ahogy magukhoz tértek és útrakelhettek.⁴⁸⁴

A Rákóczi-féle szabadságharc elcsitultával ismét rádermedt a nemzetre a csendes és hangtalan szenvedés ideje. De csakhamar ismét fordultak az évek, ismét fegyverben állott a nemzet és most nem annyira saját védelméért vértett, hanem az osztrák hatalom eszközeként. A nemesi insurrekció ideje volt ez,⁴⁸⁵ amikor Napóleon többször megkísérelte, hogy éket verjen a nemzet és dinasztia közé, de a magyarság mindig hű tudott maradni uralkodójához, különösen akkor, ha az veszedelemben forgott.

A franciákkal vívott szívós harcban a magyarság ismét az uralkodó oldalára állott, aki tehetetlen volt a francia invázióval szemben.⁴⁸⁶ Így kerültek már 1805-ben Vasvárra francia hadak.⁴⁸⁷ A túlszűfolt lakásokban a franciák számára oly egészségtelen vidéken, a sokszor megfertőzött víztől kiütött a kolera.⁴⁸⁸ A dominikánus templomot kórházzá alakították át.⁴⁸⁹ A járvány természetesen nem korlátozódott a katonaságra, hanem a lakosságra is kiterjedt. Ezekben a veszedelmes időkben tették a fogadalmat a celli zarándoklásokra.⁴⁹⁰ A kórházzá lett domonkos templomban maguk az atyák is ápoltak betegeket, akiktől mindenki irtózott. A franciák azonban csak nagyon rövid ideig tartózkodtak Vasvárott, mert Kemenesalja felől nagyobb támadást kellett végrehajtaniuk. Ezért betegeiket kevés őrséggel hátrahagyták. A hagyomány szerint ők is résztvettek a Szentkúthoz vezetett körmeneteken, hogy az Úr Isten eltávolítsa a szörnyű betegséget a városról. S azon a napon, amelyen senki sem halt meg, ünnepélyes fogadalmat tettek, hogy minden esztendőben szentmisét szolgáltatnak.⁴⁹¹

De nemcsak az ilyen zűrzavaros időkben igyekeztek az irtalom és megbocsátás szellemével minden embert egyformán segíteni, hanem

⁴⁸¹ Győri püspöki levéltár: Keresztély Ágost irattára: Fasc. IV. 175.

⁴⁸² Nemzeti Múzeum kéziratára: Foi. Lat. 2040. I—III. «Liber Albus.»

⁴⁸³ Győri püspöki levéltár: Keresztély Ágost irattára: Fasc. V. 12.

⁴⁸⁴ Ugyan ott.

⁴⁸⁶ Balogh: Az 1809, évi insurrectio és francia megszállás Vas megyében. 1885.

⁴⁸⁶ Nóvák: i. m. 22. — ⁴⁸⁷, ⁴⁸⁸ U. o.

⁴⁹⁰ Vasvári plébániai levéltár: Templomi hirdetések könyve 1894—1913.

⁴⁹¹ Nóvák: i. m. 22.

később a rendszeresen megszervezett szegénysegítés és intézményes vállalkozás idején is azon voltak, hogy embertársaik szenvedését enyhíthessék.

Egészen új lendületet vett az elhagyatottak és gyámoltalanok istápolása, amikor egy nemesszívű emberbarát haldokolva utolsó akaratával nagyobb összeget rendelt a város szegényeinek és elesettjeinek. *Varga János* győri székesegyházi kanonok-volt ez a jótévő,⁴⁹² aki még ma is emlékezetében él a vasvári szegényeknek és akiről az egyik legszebb utca van elnevezve.⁴⁹³ Végrendeletében bőkezűen gondoskodott, közel egy évszázadra, szülőföldje szegényeiről, gyámoltalan öregeiről. Utolsó akaratából egypár érdekesebb utasítást sorolunk fel, mert ezekből nemcsak az irgalmas szamaritánus lelkisége sugárzik, hanem az akkori vasvári állapotokról is kerek képet tudunk magunknak alkotni, ha figyelemmel kísérjük őket. «Azon kenyeret, melyet az Isten nékem adott, a szegényekkel megosztani akarván, örök üdökre álló vég Rendelemem következtében bizonyos összeget rendelék el és hagyok Vas Megyében, Vasvár Várossában lakozó szegényeknek, hogy azoij hagyatíknak fele a Szentmihályfalvai és Zsidóföldi szegény lakóspké legyen, azon felül az oskolás gyermekek, oskolai szükségeseikkel és ruhávali ellátására.»⁴⁹⁴

Gondossága tehát már jóval a törvényhatósági egyqsítés előtt egybefogta a mai Vasvár három régi alkotórészét, Vasvárt, Szentmihályfalvát és Zsidóföldet.⁴⁹⁵ Nemes szíve nem engedte, hogy valami kis különbséget is tegyen a három községrész szegényei között.

Az iskoláztatás akkoriban még nem volt kötelező és sokakat bizonyára a szegénység tartott vissza attól, hogy gyermekeiket a «mester kezei alá küldjék».⁴⁹⁶ Hogy tandíjat fizettek a tanulók, az kiviláglik a következő rendelkezési pontból:

«Húsz forintot rendelék az Oskola Mesternek, azért aztán a szegény gyermekeket fizetség nélkül tanétta.»⁴⁹⁷ A gyermekek között már akkor is akadt notórius iskolakerülő, mert *Varga* kanonok kizárja: «ezen jótíteményből a testi hiba nélkül való gyermekeket, ha azok oskolába járáso bár az évnek akármelyik részében is félben szakítottik.»⁴⁹⁸ A szegényházban, a mai «Ispitában» szintén csinált kikötéseket, hogy különösen a tüzkárosultak, árvíztoi sújtottak lakhassanak benne, de ezektől is elvárja, hogy «erényesek, vallásosak legyenek, mert ezen jótíteményből a tolvajok, paráznák, békezavarók, része-

⁴⁹² Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes.

⁴⁸³ A temető felé vezet fel és a «hősök fája» szegélyezik.

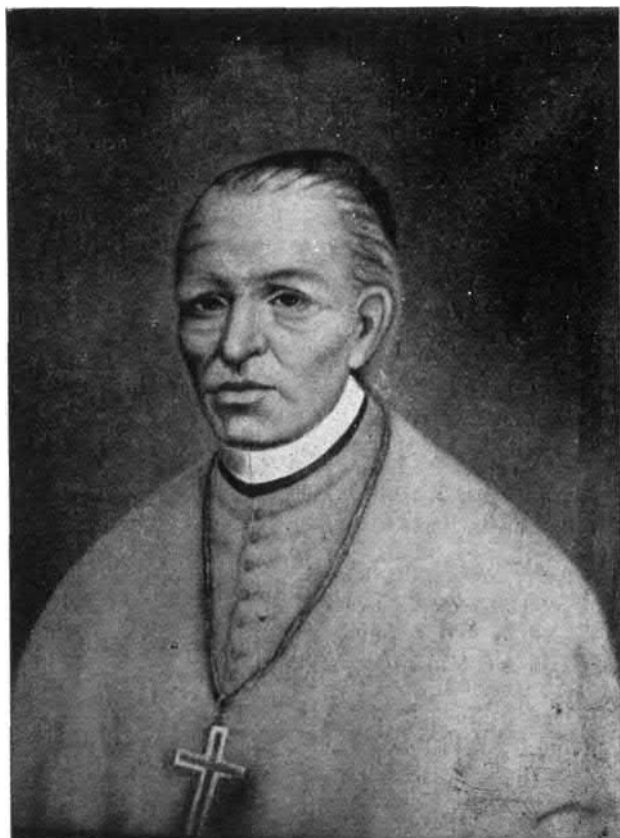
⁴⁹⁴ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes.

⁴⁹⁵ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B».

⁴⁹⁶ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes. — ⁴⁹⁷, ⁴⁹⁸ U. o.

gesek, pazarlók, henyélők, egészen kizárassanak és addig kizárattak maradjanak, míg a vigrendelet lelke szerint magokat meg nem jobbitják.»⁴⁹⁹

Hogy a dominikánusok irgalmas feladatához is hozzátartozott a nagylelkű alapítványnak is legalább a kezelése, az magának *Varga*

8. ábra. Varga János kanonok képe az «ispitában».

kanonoknak egyenes akarata volt, mert a kezelést a káptalanra,⁵⁰⁰ illetőleg az azt helyettesítő domonkosrendi adminisztrátorra bízta. Magának az alapítvány letételének részben megvan a maga dominikánus eredete, mert Varga kanonok *Benkes Márton* atya tanácsára végrendelkezett Vasvár szegényeinek javára.⁵⁰¹

⁴⁹⁹ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes.

⁵⁰⁰ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltára: Fasc. XX. No. 6.

⁵⁰¹ Vasvári rendi levéltára: Fori civ. notationes.

Az egészen elhagyatott szegényeknek alapította a még ma is fennálló menedékházat, vagy régi nevén «Ispitát», amelynek felállításáról a következő módon gondoskodott. «Második része (t. i. vagyonának) Vasváran építendő ügyefogyottaknak házára fordíttasson. Vásároltasson telek és a község felügyelete mellett építtessen azon két szoba a férfinemnek és az asszonyi nemnek kettő, a többi pénz, amely fennmarad, adassék, mint tőke gyümölcsözésre, amely a bennlakó szegények szükségére fordíttassék.»⁵⁰²

Alapítványát biztos kezekben akarta tudni és azért egy záradékkal így rendelkezett: «Az alapítvány kezelése bízva vagyon a szombathelyi káptalanra, felosztása pedig itt helyben a fárakormányzó káptalani tiszteje, két atyafi és a helyiség bírja lelkiismeretére.»⁵⁰³ így aztán a mindenkori domonkos adminisztrátor, mint a «fárakormányzó, káptalani tiszteje» kezelte végeredményben az alapítványt és osztotta szét a reászoruló szegények között.

Az originális alapítvány a T. Szombathelyi Káptalannál vagyon letéve — hitelesített másolat pedig itt a vasvári templom ládájában őriztetik,» — írja *Benkes Márton* az akkori adminisztrátor, *Varga János* meghitt barátja, 1843-ban.⁵⁰⁴

1855 óta a Varga-alapítvány kamatairól kimutatást eszközző könyv egy újabb nagylelkű adományozóról emlékezik meg: *Bozoli Márton* plébánosról,⁵⁰⁵ aki a szegényekre hagyta mindenét és megtakarított pénzből egy új gyámoldát építtetett. Ebből a két alapítványból a város szegényeit és szegényebb iskolás gyermekeit el tudták látni a legszükségesebbekkel. S a szegények száma évről-évre nőtt. 1842-ben például még csak 39 szegényt ápoltak és támogattak,⁵⁰⁵ de már 1848-ban 91 volt a segélyezettek száma.⁵⁰⁶

Érdeemes megfigyelni, hogy még az 1840-es esztendőkből Vasvárott az ú. n. nemzeti iskolákban is tanították a német nyelvet.⁵⁰⁷ Többször szerepel az iskolásgyermek könyvsegélyében a német nyelvű A-B-C.⁵⁰⁸ A dominikánus plébánoshelyettesek, mind nagy-nagy szeretettel és gondos aprólékossággal vezették az alapítványi könyveket *Benkes Márton* atyától, *Varga János* barátjától kezdve át *Horváth Mihályig* és a 48-as idők vasvári plébánosáig,⁵⁰⁹ akinek az idejében eltűnnek a német nyelvű könyvek és végig egészen a pénz elértéktelenedés idejéig a világháború utolsó éveiben, amikor *P. Glasich*

⁵⁰² Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltára: Fasc. XX. No. 6.

⁵⁰¹ Ugyan ott.

⁵⁰² vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes. I—II. — ⁵⁰⁵, ⁵⁰⁶ U. o.

⁵⁰³ Plébániai levéltár: Vasvár: Fundationes. — ⁵⁰⁸ U. o.

⁵⁰⁴ V. ő. a következő egész fejezettel.

Egyed plébánoshelyettes már arról számol be, hogy «a pénz elértéktelenedése folytán cipő csak néhány gyermeknek szereztetett be annál is inkább, mert a tanulmányi egylet és Szent Antal-persely jövedelméből nem telt többre, csak 40 és egy néhány fatalpú cipőre.»⁵¹⁰

Ekkor tehát már nem volt nagy értéke a Varga-féle alapítványnak s ez egyedül már nagyon kevesek életszükségletét lett volna képes kielégíteni. De még erről a maradék tőkéről is olyan lemondólag ír *P. Gáspár Gellért* a kommunizmus idejéből: «Az Úrnak 1919. esztendejében a Varga és Bozoli alapítványokból nem kaptunk semmit. Ezen esztendőben volt a kommunizmus, a tőkét lefoglalták, a kamatot pedig nem fizették ki»,⁵¹¹ Tehát még a szegények kenyerét is elvették azok, akik mindenkinek egyforma boldogságot akartak juttatni a földön. Ma már az alapítvány kamatai annyira csekély értékűek, hogy legfeljebb az iskolás gyermekek írószerszükségletének kielégítésére elégségesek.⁵¹²

Az irgalmasság és szeretet azonban nem alkalmazkodhatik semmi-féle devalvációhoz. A dominikánus plébánia vezetése alatt a karitatív egyesületek vették át a régi alapítványok szerepét és rendszeresen megszervezett gyűjtéssel igyekeztek a nyomor szomorú-szürke arcára legalább is múló megelégedés örömét varázsolni. Már 1912-ben átvette a Tanulmányi Egylettől, vagyis az Ürinők Egyesületétől a szegényeknek szánt Szent Antal Kenyere-pénzt a kolostor sekrestyeigazgatója⁵¹³ és a takarékpénztárba kamatra helyezte el a szegények számára szánt összegeket. Ugyanebben az évben *P. Gerdenich Móric* vette kezelésbe a bevételi és kiadási könyveket, valamint a szegények lajstromát.⁵¹⁴ Ez egészen 1925-ig pontosan van vezetve a szegények neveivel, akik ebben az évben körülbelül 4 millió koronát kaptak segítség gyanánt.⁵¹⁵

A Hegyháti kerület papjai *P. Glasich Egyed* jubileuma alkalmával, amikor már 25 esztendeje vezette a vasvári plébániát, egy nemes szív sugallta alapítvánnyal akarták a népszerű «Egyed Barát» emlékét megörökíteni és mindnyájan 250 koronát tettek le alapul, hogy abból, illetőleg kamataiból a legméltóbb és legszegényebb vasvári lakosok segélyt kaphassanak.⁵¹⁶ Az alapítvány szövegezése így hangzik: «A tisztelet és őszinte szeretet, amellyel mi Vasvár-környéki papok nagyon-tisztelendő *P. Glasich Egyed* úr iránt viseltetünk, arra indított bennünket, hogy az Ő 25 éves vasvári plébánoskodása emlékére fejenként

⁵¹⁰ Vasvári plébániai levéltár; Fundationes. — ⁵¹¹ U. o.

⁵¹² *P. Gerdenich Móric* kézírata.

⁵¹³ Vasvári plébániai levéltár: Szent Antal Kenyere könyv.

⁵¹⁴ Vasvári rendi levéltár: Liber Maximus. — ⁵¹⁵ U. o.

⁵¹⁵ Plébániai levéltár: Liber Piarum Fundationum 1857. Vasvarini.

250 koronát letegyünk örök időkre alapítványul, hogy abból a nagyközség legméltóbb szegényei segílyt kaphassanak.

A mai idők követelményei szerint elindított karitás gondolattal *P. Marton Bernát* ismertette meg a vasváriakat.⁵¹⁷ Azóta *P. Jeney Raphael* plébános teljesen megszervezte és tíz nagyobb kerületre osztotta fel a város lakosságát,⁵¹⁸ ahova a karitás munkatársai eljárnak természetbeni és pénzbeni alamizsnáért. Ezek a lelkes szenterzsébetes asszonyok igyekeznek mindent megtenni szegényeikért. Egy évben átlagosan körülbelül 500—800 pengő értékű készpénzt, illetőleg természetbeni segílyt osztanak szét az arra rászorulóknak között.⁵¹⁹

VIII. Fejezet. A kolostor szerzetesei.

Hoffmann Tamás az újonnan felépített vasvári kolostor «primus residens»-se volt.⁵²⁰ Ő kezdte meg a kolostor építését⁵²¹ és 1683-tól kezdve működött szinte az egész Hegyháton.⁵²² Magyar anyanyelvű,⁵²³ főiskoláit spanyol és olasz földön végezte.⁵²⁴ Utóda, *Vaszary Péter* ezeket jegyezte fel róla a kiadások könyvében: «Pater Hoffmann számára útravaló egészen Kassáig 60 forint.»⁵²⁵ A bejegyzés 1699 szeptember 9-iki dátummal van ellátva és így következtethetünk, hogy *Hoffmann* atya Kassára került. Nagyon sokat harcolt a káptalannal, mert a romjaiból újjá épülő kolostor falait a régi Szent Mihály-templom köveiből emeltette fel, ami ellen a káptalan többször hevesen tiltakozott.⁵²⁶ Ő volt a vasvári plébánia első adminisztrátora,⁵²⁷ a második letelepedés után, amint ezt a kereszteltek anyakönyvében sajátkezűleg feljegyezte.

Terbótz (Jerbóts?) *Tamás* *Hoffmann* atyával együtt telepedett le az újjá épülő kolostorban.⁵²⁸ Járt a vidéket és a feljegyzések szerint Szentgotthárdtól Jánosházáig végzett sikeres lelkipásztorációt.⁵²⁹ 1703-ban a kolostor vikáriusa lett⁵³⁰ és sok nyomorúság közepette egyre jobban fejlesztette a nagy lendülettel induló szerzetesi életet. 1705-ben Szombathelyre került alperjelnek.⁵³¹

⁵¹⁷ Vasvári plébániai levéltár: *História Domus Parochiae Vasvariensis*. *P. Jeney Raphael*. O. P. — ⁵¹⁸, ⁵¹⁹ U. o.

⁵²⁰ Vasvári plébániai levéltár: *Matricula «B»*. Fedőlap.

⁵²¹ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: *Protocollum* 1696.

⁵²² Körmenyi levéltár: *Memorabilia* 1341.

⁵²³ Nemzeti Múzeum kéziratára: *Fol. Lat.* 2040. «*Liber Albus*». — ⁵²⁴ U. o.

⁵²⁵ Vasvári rendi levéltár: *Liber expositorum* 1699—1712.

⁵²⁶ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: *Protocollum* 1696.

⁵²⁷ Vasvári plébániai levéltár: *Matricula «B»*. Fedőlap.

⁵²⁸ Vasvári rendi levéltár: *Liber expositorum* 1699—1712. — ⁵²⁹ U. o.

⁵³⁰ Keszthelyi levéltár: *Castriferrei* 69.

⁵³¹ Vasvári rendi levéltár: *Liber expositorum* 1699—1712.

Vaszary Péter Hoffmann atyának utóda volt a vikáriusi és adminisztrátori tisztnben.⁵³² Már 1692-ben mint a magyar rendtartomány generális kommisszáriusa szerepelt,⁵³³ amikor is Eszterházy nádortól egy másolatot kért Körmendi Gáspár 1557-ik esztendei tiltakozásáról.⁵³⁴ Vaszary sokat szenvedett, amint ezekről beszámol a kolostor kiadási könyveiben. Az ő vikáriussága alatt dúltak Vasvár környékén a kuruc-labanc csatározások és többször feldúlták a kolostor békéjét, kirabol-ták, felgyújtották, sőt a szerzetesek életét is fenyegették.⁵³⁵ Vaszary atya 1716-ban halt meg Pécsen, 59 éves korában, mint vikárius.⁵³⁶

Somogyi Antonin nevével szintén 1699-ben találkozunk Vasvárott,⁵³⁷ de működéséről az anyakönyvi bejegyzéseken kívül semmi nyom nem maradt fenn.⁵³⁸ 1709-ben már Szombathelyen volt házfőnök és az itt dúló pestis-járvány áldozata lett.⁵³⁹

Göschl György a XVII. század utolsó éveiben élt Vasvárott és rendtársaival együtt mozgó lelkipászor volt Hegyhát elhanyagolt községeiben.⁵⁴⁰

Panchos Domonkos 1708-ban rövid időre a kolostor vikáriusa lett,⁵⁴¹ majd rövidebb megszakítások után 1710 január 11-én ismét az ő gondjaira bízta a rezidenciát.⁵⁴² Úgy látszik, nehezen vette át a terhes hivatalt, mert ilyen bejegyzést találunk tőle: «Onus suscepi. Deus in adiutorium meum intende!»⁵⁴³ Már nagyon öreg volt ekkor és nem is sokáig bírta «a terhet», mert már júliusban nagyon megbetegedett és sok szenvedés után Szombathelyre kellett szállítani, ahol hamarosan meg is halt.⁵⁴⁴

Bartók Márton már mint kispap beteges volt⁵⁴⁵ és ide küldték, hogy felüdüljön. Egészségi állapota azonban olyan súlyosra fordult, hogy 1712-ben fuvarosok vitték Szombathelyre, mert úgy látszott, hogy itt jobb ápolási lehetőségek nyílnak.⁵⁴⁶ Erdélyi születésű volt⁵⁴⁷ és megpróbálta, hogy az erdélyi részeken is kolostorokat szervezzen.

⁵³² Keszthelyi levéltár: Castriferrei 69.

⁵³³ Nemzeti Múzeum kéziratára: Fol. Lat. 2040. «Liber Albus». I—III.

⁵³⁴ Vasvár-szombathelyi káptalan hiteshelyi levéltár: Protocollum 1696.

⁵³⁵ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699—1712. 154—155.

⁵³⁶ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum: Fasc. 32. és Brüstle: Recensio Universi Cleri Dioecesis Quinqueecclesiensis. 1874. I. 295.

⁵³⁷ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699—1712.

⁵³⁸ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B».

⁵³⁹ Szombathelyi rendi levéltár. N. 180.

⁵⁴⁰ Győri püspöki levéltár: Parochialia in Com. Castriferrensi in Districtu Hegyhátiensi».

⁵⁴¹ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699—1712. — ⁵⁴², ⁵⁴³ U. o.

⁵⁴⁴ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699—1712.

⁵⁴⁵ Nemzeti Múzeum kéziratára: Fol. Lat. 2040. «Liber Albus.» I—III.

⁵⁴⁶ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1712—20.

⁵⁴⁷ Nemzeti Múzeum kéziratára: «Liber Albus». I—III.

Engedélyt is kért szándéka megvalósítására Rómából.⁵⁴⁸ 1716-ban a bécsi főiskolán tanulta a bölcsészetet és alapos kiképzés után, már

9. ábra. A vasvári kolostor keresztfolyosója,

három év! múlva pappá is szentelték s utána visszatért szülőföldjére, Erdélybe. Kőröspatakon már annyira szorgoskodott, hogy kolostort akart építeni és a régi konvent jogait igyekezett felkutatni és felújí-

⁵⁴⁸ Nemzeti Múzeum kéziratára: «Liber Albus». I—III.

tani.⁵⁴⁹ Erdélyi utazásairól nagyértékű jelentéseket küldött Rómába az erdélyi vallási viszonyokról a XVI. és XVII. századfordulón.⁵⁵⁰ Brabant Tamás atya, az akkori generális sajátkezű levelével kioktatja, hogy a régi kolostorok visszaállítására nem kell külön engedélyeket kérni Rómából, mint az újakra.⁵⁵¹ Ez a levél 1718-ban érkezett Szombathelyre, de Bartók atya, akkor már Vasvárott van és itt is marad egészen 1724-ig. Közben kétízben is viselte a vikárius nehéz tisztséget.⁵⁵² 1724-ben Szombathelyen perjellé választották. Itt is halt meg 1735-ben és a kriptában tefnették el.⁵⁵³

Póka Jácint atya 1705-ben a kuruc-mozgalmak idején volt Vasvárott jés neki köszönhető, hogy a kolostor nem szenvedett sokkal nagyobb károkat, mint amilyenben része volt.⁵⁵⁴ 1708-ban Ráckeve adminisztrátora⁵⁵⁵ és a nagyon kurucérzelmű Póka atya már akkor megnyerte a Rákócziak kegyeit, amit aztán később, amikor Vasvárott időzött, gyümölcsöztetett is. 1714-ben a kolostor vikáriusa és nagyon keményen kezelte a Vasvárott tartózkodó német dominikánusokat.⁵⁵⁵

Turn Félix német származású dominikánus, aki a Rákóczi-féle szabadságharc leverése után viselte a vikáriusi tisztelet.⁵⁵⁷ Nagyon sok adósságot csinált, amelyet még évtizedek múlva is törlesztgetnek a későbbi; kolostor-gondnokok.⁵⁵⁸ Német érzelmét magyar rendtársaival szemben túlon-túl kihangsúlyozta.⁵⁵⁹

Körmendi János csak rövid ideig volt Vasvárra beosztva. Működésének nyomait a vasvári anyakönyvben sűrűn találhatjuk.⁵⁶⁰ 1718. áprilisában az első kereszteltje egy fiú és 1719 áprilisában egy leány az utolsó. Egyébként nagyon jó szónok volt, sokat prédikált a rózsafüzérről.⁵⁶¹

Zwang Domonkos atya 1718 februárjától volt Vasvárott, ahova felettesei gyenge egészségének helyreállítására küldték.⁵⁶² ő is sűrűn szerepel a kereszteltek anyakönyvében.⁵⁶³

Falusy Vince 1713-ban nevezték ki a refidencia vikáriusává.⁵⁶⁴

⁵⁴⁹ Nemzeti Múzeum kéziratára: «Liber Albus». I—III.

⁵⁵⁰ Dr. Iványi Béla egyetemi r. tanár úr szíves közlése.

⁵⁵¹ Szombathelyi rendi levéltár. No. 36.

⁵⁵² Keszthelyi levéltár: .Castriferrei 340.... ..

⁵⁵³ Szombathelyi rendi levéltár: Percepta 1709—51.

⁵⁵⁴ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699—1712.

⁵⁵⁵ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes. I—II.

⁵⁵⁶ Győri püspöki levéltár: Keresztély Ágost irattára: Fasc. VI. 74.

⁵⁵⁷ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 383% — ⁵⁵⁸ U. o.

⁵⁵⁹ Győri püspöki levéltár: Keresztély Ágost irattára: Fasc. VI. 74.

⁵⁶⁰ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B».

⁵⁶¹ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1708—1732.

⁵⁶² Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755,

⁵⁶³ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B».

⁵⁶⁴ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 386.

Terhes feladata mellett a plébánia adminisztrációját is ő intézte.⁵⁶⁵ Tevékenysége azonban ebben még nem merült ki, mert messze-híres és keresett prédikátor volt. Nevét mindig a díszes «Concionator SS. Rosarib) jelzővel írta alá.⁵⁶⁶ Csak 1719-ig tartózkodott Vasvárott,⁵⁶⁷ mert utána teljesen nyoma vész.

Hudez Tamás atya nevét csak a kiadási könyvek őrizték meg az utókor számára, Vasvár kolostorában.⁵⁶⁸

Bechel Raymund 1718-tól 1720-ig volt a kolostor vikáriusa⁵⁶⁹ és mint német származású dominikánus, nagyon gazdaggá tette a kolostor könyvtárát.⁵⁷⁰

Waldner Ferdinánd szintén vikárius és a plébánia adminisztrátora volt az 1720-as években.⁵⁷¹

Lendvai Lajos atyát 1721-ben helyezték Vasvárra a szentmártoni kolostorból,⁵⁷² ahol ujoncmester és alperjel volt.⁵⁷³ Új állomáshelyén sokáig vezette a plébániát,⁵⁷⁴ majd 1727-ben a kolostor vikáriusává nevezték ki.⁵⁷⁵ Nagyon sokat küzdött a kolostor birtokainak megtartásáért,⁵⁷⁶ pörökot viselt Foky János, későbbi szombathelyi alispánnal is.⁵⁷⁷ 1732-ben telt le vikáriusi tisztsége.⁵⁷⁸

Willich Kornél nevét szintén csak a konvent könyveiből ismerjük 1728-as dátummal.⁵⁷⁹

Kiss János atya a kereszteltek anyakönyvében 1723-ban írta alá első ízben a nevét⁵⁸⁰ és később a környékbeli plébániákon, mint kisegítő működött.⁵⁸¹ Különben csak a szombathelyi kriptá lakóinak névsorában találjuk a nevét.⁵⁸²

Kádár Pál sokáig volt a kolostor tagja. Viselte a vikáriusi tiszteletet is 1725-től 1727-ig.⁵⁸³ Kemény jellemre mutató aláírásával sűrűn találkozunk különféle okmányokon.⁵⁸⁴ Élete végefelé sokat betegeskedett és reumája miatt többször is igénybe vette Hévíz melegfürdőit.⁵⁸⁵

⁵⁶⁵Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B».

⁵⁶⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 386, 389, 390.

⁵⁶⁷ Vasvári rendi levéltár: Matricula «B».

⁵⁶⁸ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1708—1720.

⁵⁶⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 397.

⁵⁷⁰ Könyvtári bejegyzések. Vasvár.

⁵⁷¹ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B».

⁵⁷² Keszthelyi levéltár: Castriferrei 403.

⁵⁷³ Szombathelyi rendi levéltár: Percepta 1709—1751.

⁵⁷⁴ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B», «C», «D». 1699.

⁵⁷⁵ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 403.

⁵⁷⁶ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes. I—II. — ⁵⁷⁷, ⁵⁷⁸ U. o.

⁵⁷⁹ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755.

⁵⁸⁰ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B», «C», «D». 1699.

⁵⁸¹ Győri püspöki levéltár: Parochialia in Com. Castriferrei in Districtu Hegyhátiensi.

⁵⁸² Catalogus Defunctorum 68.

⁵⁸⁸ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 425. — ⁶⁸⁴, ⁵⁸⁵ U. o.

Fejérvári Domonkos az anyakönyvi aláírásokból ítélve, körülbelül két évig és pedig 1724-től 1726-ig volt a kolostor tagja és egyúttal a plébánia adminisztrátora.⁵⁸⁶

Orczy Lipót 1727-től 1731-ig teljesen egyedül vezette a plébánia adminisztrációját,⁵⁸⁷ de innét hamarosan Szombathelyre került.⁵⁸⁸ Élete végén azonban ismét visszakivándozott Vasvárra és itt is halt meg. A templom alatti kriptában van eltemetve. Nagyon ünnepélyes temetése lehetett, amelyre kivonultak a város céhei, hatalmas zászlóik alatt.⁵⁸⁹

Patonai Tamás a szentmártoni kolostorból került Vasvárra.⁵⁹⁰ 1731-től kezdve ő vezeti a plébániát.⁵⁹¹ Nagyon tehetséges szerzetes volt, aki tanulmányaival nemcsak az iskolában foglalkozott, hanem állandóan elmélyedt a hittudományok kutatásában és nagyon szeretette Aquinói Szent Tamást, mert nagy jegyzetelést végzett Summájából.⁵⁹² A vasvári kolostor könyvtárában van egy könyve, amelynek táblájára ezeket írta a szent Doktorról: «Szellemed egy sugarát árazd elmémre, hogy isteni tudományokban erősödve boldog lehessen legszentebb és legbölcsőbb Doktorom és Pátronusom». Valószínűség szerint neki kell tulajdonítanunk azt a kis ájtatossági könyvet, amelyet szerénységében csak nevének kezdőbetűjével jelölt és amelynek⁵⁹³ «Kinyílt ékes rósátska» címet adta 1729-ben. Még ma is eszerint a kis imakönyv szerint végzik az összes dominikánus kolostorokban a szentolvasó-imádság kezdő- és befejező-könyörgéseit.⁵⁹⁴ Patonay atya 1739-től 1740-ig a kolostor vikáriusa is volt.⁵⁹⁵ Későbbi éveiben sokat betegeskedett és Vácott halt meg 1741 november 6-án.⁵⁹⁶

Venner Tamás atya szintén nagyon sokáig volt a vasvári kolostor tagja 1730-tól 1754-ig,⁵⁹⁷ amikor is a váci perjelséget fogadta el.⁵⁹⁸

Farich Flórián atyáról szintén nagyon szűkszavú a krónika, csak az anyakönyvi aláírásokból tudjuk megállapítani, hogy 1732-ben tartózkodott Vasvárott.⁵⁹⁹ 1735-ben halt meg és a templom alatti kriptában van eltemetve.⁶⁰⁰

⁵⁸⁶ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B», «C», '«D». 1699. — ⁶⁸⁷ U. o.

⁵⁸⁸ Szombathelyi rendi levéltár: Percepta 1709—1751.

⁶⁸⁹ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755.

⁵⁹⁰ Szombathelyi rendi levéltár: Percepta 1709—1751.

⁶⁹¹ Vasvári rendi levéltár: Matricula «B», «C», «D». 1699.

⁵⁹² Vasvári rendi könyvtár. — ⁵⁹³ U. o.

⁵⁹⁴ P. Molnár Márton O. P. «Rendi ájtatosságok.» 1923.

⁵⁹⁵ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 453.

⁵⁹⁶ Nemzeti Múzeum kéziratára: Fol. Lat. 2040. «Liber Albus.» I—III.

⁵⁹⁷ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 465.

⁵⁹⁸ Szarka Gy.: Váci domonkos konvent története. 104. old.

⁵⁹⁹ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B», «C», «D».

⁶⁰⁰ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 622.

Raymund József nagy tekintélynek örvendő dominikánus volt, aki két ízben is viselte a vikáriusi tisztséget 1732-től kezdődőleg.⁶⁰¹

Szóllósi Lajos szintén 1732-ben került Vasvárra⁶⁰² és hosszú éveken át vezette a plébánia ügyeit. Nagyon szerette a szentolvasót, mert a kiadási rovatokban sűrűn szerepel a neve, amikor is olvasófüzéshez drótot vetet és saját maga készítette hívei számára a rózsafüzéreket.⁶⁰³ Idősebb korában sokszor eret kellett rajta vágni,⁶⁰⁴ amit a vasvári kolostor Felcser testvére, fráter Prugger Jácint végzett el rajta. Vasvárról Zalaapátiba küldték felettesei a bencés kolostorba kisegítőnek.⁶⁰⁵ Messze-keresett misszionárius volt, egész Fejér megyét végigprédikálta⁶⁰⁶ nevét mindig úgy írta alá, mint «Contionator SS. mi Rosarib.⁶⁰⁷ A veszprémmegyei Rendeken volt éppen misszióban, amikor súlyosan megbetegedett és 45 éves korában tüdőgyulladásban halt meg, 1747 március 7-én.⁶⁰⁸ Vasvárott van eltemetve a templom alatt.

Szóllósi György Szóllósi Lajos atya testvére volt. Régi írások szerint azért léptek volna mindketten a dominikánus rendbe, hogy egymás keresztnévét felcserélve, tovább viseljék azokat, mint szerzetesek.⁶⁰⁹ György atya legfeljebb csak két esztendeig tartózkodott Vasvárott, ahova Ráckevéről küldték ide felettesei.⁶¹⁰

Suphárt Béla atya nagyon tehetséges és művelt szerzetes volt. Tanulmányait részben Vácott,⁶¹¹ részben a bécsi főiskolán végezte⁶¹² és nagy jártasságra tett szert a szenttamási hittudományban, mert többször találhatjuk nevét régi könyvekben, ahol szerzetessel citálja Szent Tamást és artikulusait mindig pontosan feljegyzi.⁶¹³ Különben szombathelyi születésű volt, Suphárt Mátyás mészáros fia⁶¹⁴ 1740 felé került Vasvárra⁶¹⁵ és közel egy évtizedig maradt itten. Irodalmi tevékenységet is folytatott, több lelki könyvet és hitbuzgalmi füzetkét adott ki.⁶¹⁶

Marits Ágoston vikáriusi tiszttel és a plébániai adminisztráció gondjait három esztendeig viselte.⁶¹⁷ Innét Kassára került,⁶¹⁸ ahol

⁶⁰¹ U. o.

⁶⁰² Vasvári rendi levéltár: Matricula «B».

⁶⁰³ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755.

⁶⁰⁴ Keszthelyi levéltár: Gastriferrei 635. — ⁶⁰⁸ U. o. 672.

⁶⁰⁶ Győri püspöki levéltár: Parochialia in Com. Castriferrei.

⁶⁰⁷ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755.

⁶⁰⁸ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «D».

⁶⁰⁹ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum: Fasc. 32. No. 19.

⁶¹⁰ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes. I—II.

⁶¹¹ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. — ⁶¹² U. o.

⁶¹³ Vasvári és szombathelyi könyvtár.

⁶¹¹ Szombathelyi rendi levéltár: Causae C.

⁶¹⁵ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B», «C», «D». 1699.

⁶¹⁶ Lásd «A kolostor írói» című fejezetet.

⁶¹⁷ Vasvári plébániai levéltár «B», «C», «D» és keszthelyi levéltár: Castriferrei

vikárius volt és nagyon tevékeny működést fejtett ki a kolostor életében.

Gruber Jordán «Concionator Germanicus»⁶¹⁹ szintén csak rövid ideig tartózkodott Vasvárott 1749-ben, amikor is egy aláírás maradt tőle az anyakönyvben, de már a következő esztendőben Apátiba helyezi a tartományfőnök, a báró Drack-családhoz házi lelkésznek és egyúttal nevelőnek a bárófiúk mellé.⁶²⁰ Igen beteges lehetett, mert a «patika-recipék», «medicina-porok» rövid ittléte alatt is sűrűn szerepelnek a kiadási rovatban.⁶²¹ Drack báró családjánál nagyon jó sora volt és csak nagynehezen tudott megválni tőlük, amikor felettesei Leobenbe helyezték át.⁶²²

Kutassy Imre Vasvárott, mint magyar szónok szerepelt és különösen a rózsafüzér-tiszteletnek volt nagy terjesztője.⁶²³ 1748 előtt Ráckevén volt,⁶²⁴ mert akkor helyezték át Zalaapátiba, a Drack-családhoz.⁶²⁵ Egy alkalommal találkozunk nevével az anyakönyvekben is.⁶²⁶

Schwartz Domonkos «italus» névvel jegyezték be rendtestvérei kiadásainál,⁶²⁷ amiből arra következtethetünk, hogy német neve ellenére olasz származású volt. Vasvárra 1748-ban helyezték,⁶²⁸ de csak annyit tudunk róla, hogy súlyos gyomorbeteg volt⁶²⁹ és nem bírta a magyar kosztot.

Fischer Mihály atya szónokként működött a kolostorban, ámbar pár ízben az anyakönyvekben is megörökítette nevét, mint káplán.⁶³⁰ Irodalmi tevékenységét már ismerjük.⁶³¹ Mint nevelő is működött és pedig Páter Gruber Jordán utódjaként a Drack-családnál, ahova már öregkorában és megrokknva került.⁶³² 1754-ben már meg is halt, Vasvárott van eltemetve.⁶³³

Ollay Lukács fiatalon, mindjárt tanulmányai végeztével, 1749-ben került Vasvárra⁶³⁴ és négy évig tartózkodott a kolostorban. Közben máshova helyezték, de 1761-ben ismét visszatért és akkor egy ideig a plébánia ügyeit is ő intézte.⁶³⁵

⁶¹⁹ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B», «C», «D». 1699.

⁶²⁰ Győri püspöki levéltár: Parochialia in Com. Castriferrei.

⁶²¹ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755.

⁶²² Saller levéltár: Fasc. 79. No. 82.

⁶²³ Nemzeti Múzeum kéziratára: «Liber Albus*. Fol. Lat. 2040. I—III.

⁶²⁴ Vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici notationes.

⁶²⁵ Győri püspöki levéltár: Parochialia in Com. Castriferrei.

⁶²⁶ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B». 1699—1770.

⁶²⁷ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755. — ^{62s}, ⁶²⁹ U. o.

⁶³⁰ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 761.

⁶³¹ V. ö. «A kolostor írói» című fejezettel.

⁶³² Győri püspöki levéltár: Parochialia in Com. Castriferrei.

⁶³³ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «D». 1699—1770.

⁶³⁴ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 768.

⁶³⁵ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «D». 1699—1770.

Kirchweger Vince atya nevével először 1750-ben találkozunk, az anyakönyvi aláírások között.⁶³⁶ De hogy honnét került Vasvárra és mi volt előbbi, vagy azutáni sorsa, nem ismerjük.

Minderer Vince atyáról már többet tudunk. A ráckevei plébánián működött nagyon sokáig.⁶³⁷ Innét helyezték Vasvárra. Számos missziót tartott a vidéken, sőt más egyházmegyéekben is.⁶³⁸ Szentéletű, jámbor szerzetes lehetett, a nép nagyon rajongott érte, mert csak akkor adott a kolostornak mise-szándékokra alamizsnát, ha ő mondta el a szent-miséket.⁶³⁹ Sokszor fizettek kisebb-nagyobb összegeket, hogy «Páter Vincze ájtatskodjék» betegeikért.⁶⁴⁰ 1725-ben felettesei Vácra helyezték át.⁶⁴¹ Valószínűleg ott is halt meg és ott is van eltemetve.

Grets Gergely atya nevével is az anyakönyv ismert meg bennünket 1752-ben,⁶⁴² de különben is van életéről több adatunk. Tudjuk, hogy 1753-ban Sopronban működött,⁶⁴³ 1759-ben pedig a Festetich-családnál házikáplán.⁶⁴⁴ Festetich Kristóf nagyon kedvelhette őt, mert senki mást nem akart elfogadni a dominikánus tartományfőnöktől gyermekei mellé nevelőnek.⁶⁴⁵ Gergely atya a szentmártoni kolostor kriptájában van eltemetve.

Füssi Pius az újjáépített kolostor legnagyobb egyénisége volt. Már 1740-ben a kolostor vikáriusa⁶⁴⁶ s mikor tisztsége lejárt, újból őt nevezte ki felettesei bizalma. Különben Komáromban született,⁶⁴⁷ akik tehetséges gyermeküket kálvinista prédikátorra képeztették ki. Hollandiában a leghíresebb pásztoroktól tanult és itt sajátította el a héber nyelvet is.⁶⁴⁸ Padányi Biró Márton, a híres ellenreformációs veszprémi püspök egy szentbeszédje annyira megfogta lelkét, hogy megtért, belépett Szent Domonkos rendjébe.⁶⁴⁹ Nagyon tehetséges tanítványnak bizonyult, a bécsi rendi főiskolán, ahol korának Bécsben élő legnagyobb teológusaival, már mint teológus ünnepélyes disputákat tartott és pedig nagy sikerrel.⁶⁵⁰ Könyveinek egész sorát ismerjük,⁶⁵¹ amelyekből egyik-másik négy, öt, sőt hét kiadást is megért. Nagy szónok is volt, beszédeit jóakarói ki is adták, legalább is részben.⁶⁵² Nagyon erélyes és keményakarátú ember lehetett, mert rendtársai sokat üldöz-

⁶³⁶ U. o. 1750.

⁶³⁷ Vasvári rendi levéltár: *Fori ecclesiastici notationes*. I—III.

⁶³⁸ Győri püspöki levéltár: *Parochialia in Com. Castriferrei*.

⁶³⁹ Saller levéltár: *Castriferrei* 79. No. 91. — ⁶⁴⁰ U. o.

⁶⁴¹ Szarka: i. m. 104.

⁶⁴² Vasvári plébániai levéltár: *Matricula «B.»* 1699—1770.

⁶⁴³ Győri püspöki levéltár: *Dominicani*: Számozatlan.

⁶⁴⁴ Keszthelyi levéltár: *Castriferrei* 783. — ⁶⁴⁵ U. o.

⁶⁴⁶ Saller levéltár: *Castriferrei*. Fasc. 79. No. 30.

⁶⁴⁷ Orsz. levéltár: *Acta Dominicanorum*: Fasc. 32. No. 76. — ⁶⁴⁸, ⁶⁴⁹ U. o.

⁶⁵⁰ Nemzeti Múzeum irattára: Fol. Lat. 2040. I—III. «*Liber Albus*».

⁶⁵¹ V. ö. «*Kolostor írói*» című fejezettel. — ⁶⁵² U. o.

ték és szemére vetették hajdani kálvinista voltát.⁶⁵³ Ő azonban nem szűnt meg alkotni és dolgozni. Az ő idejében a szerzetesi élet egészen megújult Szent Domonkos atyánk szellemében. A kolostor környékének lelkigyakorlatosházává változott⁶⁵⁴ és a környék papjai minden évben legalább kétszer testületileg, néha 18-an vettek részt egy hétig tartó lelkigyakorlaton, amelyet Péter Füssi vezetett. Ő építtette fel a kolostori gimnáziumot,⁶⁵⁵ az új, nagy refektóriumot,⁶⁵⁶ téglaégetőt,⁶⁵⁷ sörgyárat⁶⁵⁸ is. Az ő nevéhez fűződik, hogy a vasvári plébánia gondját véglegesen a dominikánusokra bízta, most már mint plébánosokra.⁶⁵⁹ Ő mint vikárius és utána is 12 esztendeig szakadatlanul plébánosa volt Vasvárnak, Szentmihályfalvának, Kis- és Nagymáxfának.⁶⁶⁰ Füssi atya Vácott halt meg⁶⁶¹ és a templom alatti kriptában van eltemetve. Saját maga szerkesztette sírfelirata szerint apró, fekete, beteges ember volt, de tele tüsszel és lelkesedéssel Szent Domonkos rendje iránt.⁶⁶²

Fridi Frigyes atyát a tartományfőnök rendelkezése azért küldte Vasvárra, mert súlyos beteg volt és régi iratok tanúsága szerint Füssi atya nagyon meleg gondját viselte beteg rendtestvéreinek.⁶⁶³ Frigyes atya, aki steier származású volt, 1750-ben, Füssi vikáriátusa alatt halt meg Vasvárott.⁶⁶⁴

Schreihoffer Raymond szintén beteges, német származású atya volt,⁶⁶⁵ akit szintén azért helyeztek ide, hogy Füssi atya gondossága alatt egészségét helyreállítsa. Ő 1751 decemberében meggyógyultan tért vissza valamelyik steierországi kolostorba.⁶⁶⁶

Harnischer atyának rendi nevét nem ismertük, csak azt tudjuk róla, hogy őt is betegállományba küldték Vasvárra. Körülbelül egy esztendeig, 1725-ben élt Vasvár kolostorában.⁶⁶⁷

Koltay László érsekújvári születésű volt⁶⁶⁸ és aránylag rövid ideig tartózkodott Vasvárott, ámbár vikáriusa volt a kolostornak.⁶⁶⁹

⁶⁵³ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum: Fasc. 32. No. 17.

⁶⁵⁴ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 17C8—1732.

⁶⁵⁵ V. ö. «Tevékenység a közéletben» című fejezettel.

⁶⁵⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 783.

⁶⁵⁷ U. o. No. 823.

⁶⁵⁸ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum: Fasc. 32. No. 56.

⁶⁵⁹ Vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici notationes és P. Gerdenich

Móric O. P. kézírata — ⁸⁶⁰ U. o.

⁶⁶¹ Catalogus Defunctorum. 12.

⁶⁶² V. ö.: «Kolostori írók» című fejezettel.

⁶⁶³ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum: Fasc. 32. No. 14.

⁶⁶⁴ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «D». 1699—1770.

⁶⁶⁵ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755. — ⁸⁶⁶ U. o.

⁶⁶⁷ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1736—1755.

⁶⁶⁸ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁶⁶⁹ Keszthelyi levéltár: Castrumferrei 879.

1775-ben Pécssett,⁶⁷⁰ 1779-ben Kassán lett⁶⁷¹ perjel. Különben nem tudunk róla semmit.

Némethy Gundisalv 1766-tól vikáriusi tisztelet is viselt⁶⁷² és emellett, mint plébános működött.⁶⁷³ Szombathelyi születésű volt,⁶⁷⁴ főiskoláit Bécsben végezte⁶⁷⁵ és első állomáshelye Vasvár lett. Tizenkét esztendeig volt kisebb-nagyobb megszakításokkal a vasvári kolostor házfőnöke,⁶⁷⁶ és mikor 1778-ban elbúcsúzott Vasvárról,⁶⁷⁷ nem is sejtette, hogy hamarosan vissza kell térnie, de most már nem egyedül, hanem összes szombathelyi rendtestvéreivel együtt, mert II. József rendelete feloszlatta a szentmártoni kolostort.⁶⁷⁸ Egy év múltán 1790-ben azonban ismét visszatért Szombathelyre, ahova Szombathely város tanácsa támogatására sikerült ünnepélyesen bevonulniok.⁶⁷⁹

Bóhm Jácint atyáról csak az anyakönyvekből tudjuk, hogy Vasvárott tartózkodott 1755-ben.⁶⁸⁰

Házi József Ráckevéről került Vasvárra.⁶⁸¹ Páter Galli Dalmác pesti perjel így ír róla: «. . . qui cum modo nominato Patre (Póka Jácint) non tantum Insulam cum omnibus pagis verum et transdanubianus ut Perek etiam spiritualiter prodivit. Fiút in Pest expositus.»⁶⁸¹ 1729-ben még Pécssett vikárius,⁶⁸² innét került Ráckevére,⁶⁸³ innét Vasvárra,⁶⁸⁴ ahol körülbelül egy évtizedig tartózkodott. Későbbi életrajzáról csak annyit tudunk, hogy Pesten halt meg 1762-ben.⁶⁸⁴

Zombori Péter az ivánci Sigray bárónál működött, mint házi-lelkész és nevelő, innét került az 1750-es évek végén Vasvárra,⁶⁸⁵ ahol 20 esztendeig tartózkodott. Vasvárról Pécsre helyezték.⁶⁸⁶ Itt nagyon sok küzdelmet folytatott a pécsi püspökkel a rend érdekeiért⁶⁸⁷ és mint «senior provinciae» 1788-ban Pécssett is halt meg.⁶⁸⁸

Báli Alán rövid ideig volt Vasvárott, mint ünnepi szónok.⁶⁸⁹ Hörneki születésű volt és később katonalelkész lett.⁶⁹⁰ Epeömlései

⁶⁷⁰ Brüstle i. m. 295. I.

⁶⁷¹ Wick B.: i. m. 37.

⁶⁷² Keszthelyi levéltár: Castriferrei. Fasc. 38. No. 79.

⁶⁷³ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B», «C», «D». 1699—1770.

⁶⁷⁴ Győri püspöki levéltár: Parochialia in Com. Castriferrei. — ⁶⁷⁵ U. o.

⁶⁷⁶ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1756—1795.

⁶⁷⁷ Győri püspöki levéltár: Parochialia in Com. Castriferrei.

⁶⁷⁸ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 32. No. 17.

⁶⁷⁹ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1756—1795.

⁶⁸⁰ Vasvári plébániai levéltár: «B», «C», «D». 1699—1770.

⁶⁸¹ Vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici notationes. I—II.

⁶⁸² Brüstle: i. m. 295.

⁶⁸³ Győri püspöki levéltár: Parochialia in Com. Castriferrei.

⁶⁸⁴ Brüstle: i. m. 295.

⁶⁸⁵ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 38. No. 82.

⁶⁸⁶ Brüstle: i. m. 295. — ⁶⁸⁷, ⁶⁸⁸ U. o.

⁶⁸⁷ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755.

⁶⁹⁰ Keszthelyi levéltár: Castriferrei. Fasc. 39. No. 42.

voltak és emiatt sokat szenvedett. Rokonsága elszegényedett és mikor még Vasvárott tartózkodott, felettesei engedélyével egy árván maradt kis húga gondnokságát is elvállalta és annak javára végrendekezett.⁶⁹¹

Unger Szerafin sokáig volt a kolostor házfőnöke és pedig 1759-től 1763-ig.⁶⁹² Váci születésű magyar ember, aki magyarságát nagyon hangsúlyozta,⁶⁹³ szorgalmasan keresztelt, vezette a plébániát, mint az az anyakönyvi aláírásokból látszik. Vasvárról Vácra került perjeli minőségben.⁶⁹⁴

Laczkóczy Pál nevével az 1760-as évek elején találkozunk.⁶⁹⁵ Nagyon keresett szónok volt és különösen a rózsafüzér társulatok szervezése fektet a szívére. Nagyon sok ilyen társulatot alakított az egész környéken és ilyenkor gyűjtést is szokott rendezni «Rozsáriomos havi iratokra».⁶⁹⁶ Egy régi imakönyvben vannak a tervei pár szóval feljegyezve, hogy hogyan kell a rózsafüzér egyesületet megszervezni és egy folyóirat megindításával elevenné tenni. Vasvárról, ahol rózsafüzéres szónok volt, szülővárosába, Vácra helyezik, hasonló minőségben.⁶⁹⁷ Később Pécs lett házfőnök.⁶⁹⁸ A vasvári anyakönyvben neve mellett mindig a kitüntető «festivalis» jelzőt olvashatjuk. II. József zaklatásai idején már beteges és szolgálatra képtelen, mint azt róla Förder Ágoston váci perjel írja.⁶⁹⁹

Zeyringer Ambrus a vasvári kolostor «filiusa» volt, steier származása ellenére is,⁷⁰⁰ és talán többet volt magyar kolostorokban, mint németekben. 1750-ben Pécs lett vikárius,⁷⁰¹ majd Vasvárra kerül,⁷⁰² ahol azonban csak három esztendeig tartózkodott. Rendtársai szeretete annyira körülövezte, hogy kérésükre a rendfőnök őt nevezte ki a magyar tartományrész vikárius generálisává.⁷⁰³ 1771-ben halt meg az egyik steierországi kolostorban.⁷⁰⁴

Arbai (Árbay) Ágoston nagyon sokáig volt a ráckevei plébánia káplánja,⁷⁰⁵ Vasvárra 1761-ben helyezték felettesi.⁷⁰⁶

⁶⁹¹ U. o.

⁶⁹² U. o. Fasc. 38. No. 85.

⁶⁹³ Győri püspöki levéltár: Keresztély Ágost irattára. Fasc. VIII. 16.

⁶⁹⁴ Szarka: i. m. 104.

⁶⁹⁵ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B», «C», «D». 1699.

⁶⁹⁶ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 32. No. 17.

⁶⁹⁷ Szarka: i. m. 105.

⁶⁹⁸ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 37. No. 8.

⁶⁹⁹ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁷⁰⁰ Brüssztle: L m. 295. — ⁷⁰¹ U. o.

⁷⁰² Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1732—1755. SZENTDOMONKOS-RENDI KOLOS

⁷⁰³ Nemzeti Múzeum kéziratára: Fol. Lat. 2040. «Liber Albus». I—III.

⁷⁰⁴ Brüssztle: i. m. 295.

⁷⁰⁵ Vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici notationes. I—II.

⁷⁰⁶ Győri püspöki levéltár: Parochialia in Com. Castriferrei.

Weingartner Tóbiás budapesti származású dominikánus volt,⁷⁰⁷ aki királyi megbízásból Újfalu adminisztrációját is ellátta.⁷⁰⁸ Ugyancsak rábízta a csépi és szentmártoni filiálisokat is.⁷⁰⁹ Egy kissé megrokknva a pesti kolostorba helyezték, ahol utolérte II. József feloszlató rendelete és kénytelen volt Vasvárra jönni.⁷¹⁰ A vasvári házfőnök Rábamolnáriba küldte a Saller-családhoz házikáplánnak.⁷¹¹ Vasvárott 1764-ben találkozunk vele a keresztelők között.⁷¹²

Nagy Ulrich atya nevét csak a kolostori számadáskönyvek őrizték meg és megjegyzik róla, «adósságából 22 forintot törlesztett a kolostor javára».⁷¹³

Czimmer Antonin «concionator ordinarius» jelzővel szokta aláírni a nevét a kereszteltek anyakönyvében.⁷¹⁴ Magyarságát sűrűn hangoztatja, német származású rendtestvéreivel szemben, akiket «otromba, gombótzfaló nimetségük» miatt sokszor kigúnyolt.⁷¹⁵ Vasvárról Oszkóra,⁷¹⁶ majd Hódosra⁷¹⁷ került, ahol kiségitő lelkészként működött.

Ébner Benedek Pécsről került Vasvárra 1764-ben.⁷¹⁸ Tiroli származású volt.⁷¹⁹ Nagyon sok tudományos könyvet hozott magával a münzbachi dominkánus kolostorból, amelynek filiusa volt.⁷²⁰

Holl Béla atyáról csak annyit tudunk, hogy pár évig vezette Vasvár plébániáját.⁷²¹

Sárkány Sándor két ízben is volt a rezidencia vikáriusa.⁷²² Abból az ákosházi Sárkány-családból származott, amellyel a vasvári dominikánusok oly sok harcot vívtak eltulajdonított birtokaikért.⁷²³ A most már leszegényedett család a zalamegyei Lengyeliben élt és szegénységében is sűrűn segítette a kolostort.⁷²⁴ Sándor atyának, mintha családja vétkei kellett volna jóvátennie, nagyon sokat küzdött éppen a kolostor birtokaiért.⁷²⁵ Sokat utazott peres ügyekben Kőszegtől egészen Győrig⁷²⁶ és bizony néha minden eredmény nélkül. Különben nagyon jó szónok volt és a Szentkútnál, valamint a kiscelli búcsújáróhelyen is szokott szentbeszédeket tartani a zarándokoknak.⁷²⁷ Neve mellett

⁷⁰⁷ Galli perjel levele: Fori ecclesiastici etc. Vasvár rendi levéltár. — 708 U. o.

⁷⁰⁹ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan. — ⁷¹⁰ U. o.

⁷¹¹ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 17.

⁷¹² Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B». 1764.

⁷¹³ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1732—1755.

⁷¹⁴ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B», «C», «D». 1699.

⁷¹⁵ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 33. No. 7.

⁷¹⁶ Győri püspöki levéltár: Parochialia in Com. Castriferrei. — ⁷¹⁷ U. o.

⁷¹⁸ Győri püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan. — ⁷¹⁹ U. o.

⁷²⁰ Keszthelyi levéltár.: Castriferrei. Fol. 73. No. 85.

⁷²¹ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B», «C», «D». 1699. — ⁷²² U. o.

^{72a} Keszthelyi levéltár: Castriferrei. Fasc. 79. — ⁷²⁴ U. o.

⁷²⁵ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes. I—III.

⁷²⁶ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1732—1755.

⁷²⁷ Orsz. levéltár: Fasc. 32. 14.

mindig ott díszleg «concionator festivalis» kitüntető díszjelző.⁷²⁸ 50 éves korán túl nagyon sokat betegeskedett.⁷²⁹

Pauer Tamás atya még 1733-ban Kassa legkedveltebb szónoka⁷³⁰ és a környék híres rózsafüzéres szervezője, de csakhamar Vasvárra helyezik.⁷³¹ Itt 1767-ben vette át a plébánia vezetését⁷³² és amellet, mint rendes szónok, «concionator ordinarius» működött, de egyébként semmit sem hagytak ránk alakjáról a régi írások.

Szabó László atya mákfai születésű volt⁷³³ és a bécsi rendházban végezte tanulmányait.⁷³⁴ Pár évig a sopronmegyei Horpácson lakó Széchenyi grófnál⁷³⁵ mint házilelkész és nevelő működött, amikor a vasvári rezidenciában letelt a vikáriátusa, amelyet 1790-től 1792-ig viselt.⁷³⁶ Szinte egész családja a templom alatti kriptában van eltemetve.⁷³⁷ Édesanyjának síremléke még ma is megvan.⁷³⁸

Marquet Józsefről szinte semmit sem tudunk. Neve is csak egyszer olvasható az anyakönyvi aláírások között.⁷³⁹ 1768-ban aszentmártoni kolostor halottainak névsorában is olvashatjuk a Marquet nevet, ahol azonban nem József, hanem Ernő a rendi neve.⁷⁴⁰ Tekintve a név egyáltalán nem magyaros hangzását és ritka voltát, bátran állíthatjuk, hogy a két név egy személyt jelöl.

Szenczi Vencel két évig volt a rezidencia vikáriusa 1792-től 1794-ig.⁷⁴¹ Különb szombathelyi származású volt és két másik testvérével Flóriánnal és Lajossal együtt gyarapították a rend tagjainak számát.⁷⁴² Nagyon jó szónokok voltak mindhárman, de talán éppen Vencel volt a legnagyobb, mert az ő neve mellett mindenütt «a concionator festi» díszleg.⁷⁴³

*Sima Móric*¹ is volt Vasvárott,⁷⁴⁵ ahova Kassáról küldték 1788-ban, mint perjelt.⁷⁴⁶ Perjeli tisztségét két évig viselte, mert betegsége miatt le kellett mondania. A II. József-féle összeírásokon «untauglich»-nak minősítették.⁷⁴⁷ Különb igen szűkszavú tudósítás maradt róla reánk.

⁷²⁸ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 757.

⁷²⁹ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1732—1755.

⁷³⁰ Wick: i. m. 33.

⁷³¹ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B». ⁷³² U. o.

⁷³³ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan. — ⁷³⁴ U. o.

⁷³⁶ Saller-levéltár: Fasc. 79. No. 17.

⁷³⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 379.

⁷³⁷ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B». — ⁷³⁸ U. o.

⁷³⁹ Fényképről látható.

⁷⁴⁰ Catalogus Defunctorum. 84.

⁷⁴¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 379.

⁷⁴² Saller levéltár: Fasc. 79. No. 18.

⁷⁴³ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B».

⁷⁴⁴ Neve bizonytalan. Több kéziratban «Simon», másutt «Sima» és ez az utóbbi gyakoribb.

⁷⁴⁵ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 379. — ⁷⁴⁶ U. o.

⁷⁴⁷ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

Seppern Vince atya nevével az anyakönyvi aláírások között találkozunk,⁷⁴⁸ különben teljesen ismeretlen.

Fabcsics István egy ízben vikáriusa is volt a kolostornak és mint ilyen nagy levelezést folytatott a keszthelyi Festetichékkel.⁷⁴⁹

Stagl Vince atya Vácott élt közel két emberöltőig⁷⁵⁰ és csak pár évre került ide Vasvárra.⁷⁵¹ Hamarosan újból régi helyére küldték vissza, ahol teljesen egyedül őrizte az elhagyatott kolostort. Ott is halt meg és ő volt a váci dominikánus konvent második halottja.⁷⁵¹ Hagyatékából a vasváriak még évek múltán is részesedtek.⁷⁵²

Stanbek Gundisalv vikárius is volt 1795-től 1800-ig,⁷⁵³ de emellett a nehéz hivatal mellett még a plébánia gondját is viselte.⁷⁵⁴ Különbön vasvári születésű volt és a környék igen szerette népszerű szónoklatait, úgy hogy még Sümegre is elhívták magukkal zárandoklatra,⁷⁵⁵ ahol a búcsúoknak beszédeket tartott. Rokonsága igen kiterjedt volt, de szegény és alacsony sorsú. Sokat küzdött a kolostor jobbágyi érdekében az erőszakoskodó Festetichék ellen.⁷⁵⁶

Sárdi Imre atya nagyon szerethette Vasvárt, mert minduntalan ide kéredezkedett,⁷⁵⁷ és bár nem teljesítették mindig kérését, mégis sokat időzött a vasvári kolostorban. Első ízben 1783-ban találkozunk nevével a kereszteltek anyakönyvében.⁷⁵⁸ Később a soproni gimnázium rendes tanára lett,⁷⁵⁹ de elkíváncozott innét és szerette volna megszerezni a borostyánkői plébániát, amelyet azonban gróf Battyhány Tódor nem adott neki.⁷⁶⁰ Később mégis plébános lett Németsároslakon.⁷⁶¹ Tehetséges szónok és nagy hazafi volt, amit a katonáskodásra buzdító és nyomtatásban is megjelent beszéde bizonyít.⁷⁶² 1802-ben máshova óhaját költözködni,⁷⁶³ de csak három év múltán teljesítették kívánságát, és Vasvárra jöhetett, ahol hamarosan meg is halt.⁷⁶⁴

Glaser Ignác kőszegi sváb szülők gyermeke volt⁷⁶⁵ és mint német

⁷⁴⁸ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B».

⁷⁴⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 379. — ⁷⁵⁰ U. o.

⁷⁵¹ Nemzeti Múzeum kéziratára: Fol. Lat. 2040. «Liber Albus».

⁷⁵² Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1732—1755.

⁷⁵³ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 379.

⁷⁵⁴ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B», «C», «D». 1699.

⁷⁵⁵ Győri püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁷⁵⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 379.

⁷⁵⁷ Saller levéltár: Fasc. 79.

⁷⁵⁸ Vasvári plébániai levéltár: Matricula 1783.

⁷⁵⁹ Soproni rendi levéltár: Cronica domus.

⁷⁶⁰ Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1789.

⁷⁶¹ U. o. 1796—1797.

⁷⁶² Egyetemi könyvtár.

⁷⁶³ Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1802.

⁷⁶⁴ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B».

⁷⁶⁵ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

szónok írta alá mindannyiszor nevét,⁷⁶⁶ bár nagyon kérdéses, hogy valaha is tartott Vasvár környékén német szentbeszédeket, hiszen az egész Hegyhát lakossága színmagyar volt ebben az időben.

Jáger Raymund magyarávári születésű szerzetes volt⁷⁶⁷ és II. József feloszlató rendelete a váci kolostorban találta.⁷⁶⁸ Innét került P. Weingartner Tóbiás helyére a Saller-családhoz nevelőnek és házi-lelkésznek.⁷⁶⁹ 1787-ben már Vasvárott találjuk⁷⁷⁰ és a szombathelyi szentszék neki adja a kupfalvi plébániát,⁷⁷¹ majd később Letér községet is gondjaira bízta.⁷⁷² Később Karácsfára került,⁷⁷³ majd Felső-rönökön teljesített lelkipásztori szolgálatot.⁷⁷⁴ 1806-ban arra kéri feletteseit, hogy helyezték vissza Vasvárra, mert szeretné 24 éves fáradozását kipihenni.⁷⁷⁵ Ez nem sikerült neki, mert még 1820-ban is Kupfalván működött. Kupfalván is halt meg.⁷⁷⁶

Dr. Kovács Bertalan a menekülő szombathelyi kolostor közösségével együtt érkezett Vasvárra⁷⁷⁷ és csak rövid ideig tartózkodott itten, bár vasvári rendtársai többször felkínálták neki a szombathelyi kolostor feloszlatását megelőzőleg is a vikárius tisztségét,⁷⁷⁸ de ő nem fogadta el betegségére való hivatkozással. Szily püspök igen jó barátja volt⁷⁷⁹ és együtt igyekeztek a lassan ellanyguló szerzetesi életbe friss erőt önteni. Vasvárott különben nem sokat működhetett, rövid ott tartózkodása alatt sem, nagyon gyenge egészsége miatt, mint azt a II. József-féle összeírásokból olvashatjuk.⁷⁸⁰

Skerldk Zakariás atya a zalamegyei Lentiben született,⁷⁸¹ főiskoláit a bécsi⁷⁸² és váci⁷⁸³ rendi stúdióban végezte. Vácott kezdett működni és a feloszlató rendelet Vasvárra üzte.⁷⁸⁴ 1794-ben megbízták a németgenesi plébánia gondjainak viselésével is.⁷⁸⁵

Kiss Ambrus, vagy amint magát könyvein írta: Ambró atya, 1788-tól 1800-ig volt Vasvárott,⁷⁸⁶ de innét hamarosan áthelyezték szülővárosába, Szombathelyre, ahol prédikátori tiszteletet töltött be.⁷⁸⁷

⁷⁶⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 765.

⁷⁶⁷ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁷⁶⁸ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 17. — ⁷⁶⁹ U. o.

⁷⁷⁰ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B», «C», «D». 1770.

⁷⁷¹ Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1791. 65. — ⁷⁷² U. o. 1810. 20.

⁷⁷³ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 796. — ⁷⁷⁴ U. o. — ⁷⁷⁵ U. o.

⁷⁷⁶ Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1823. 29.

⁷⁷⁷ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁷⁷⁸ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 797.

⁷⁷⁹ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 37. No. 14.

⁷⁸⁰ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan. — ⁷⁸¹ U. o.

⁷⁸² Nemzeti Múzeum kéziratára: Fol. Lat. 2040. «Liber Albus» I—III.

⁷⁸³ Ugyan ott.

⁷⁸⁴ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁷⁸⁵ U. o. Consistoriales 1794—95. 137.

⁷⁸⁶ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B».

⁷⁸⁷ Szombathelyi rendi levéltár: No. 216.

Több ájtatossági könyvecskét adott ki a rózsafüzér társulatok felelővénítésére.⁷⁸⁸

Lents Konrád csak rövid ideig volt Vasvárott és talán örökre nyoma veszett volna még nevének is, ha a Josophinista szellemű rendeletek folytán több összeírásban nem őrizték volna meg. 1789-ben volt Vasvárott.⁷⁸⁹

Banutay Barna atya alsólendvai születésű volt⁷⁹⁰ és a szentmártoni kolostor vette fel filiusának.⁷⁹¹ Tanulmányait Bécsben végezte.⁷⁹² Sokat járt külföldi kolostorokban is, ahol a rendi növendékeket tanította. Hat éven át Bolognában is volt a philosophia tanára.⁷⁹³ Vasvárott 1788-ban találkozunk vele.⁷⁹⁴

Peresztegi István atya Szombathelyen született,⁷⁹⁵ fogadalmát 1778-ban tette le⁷⁹⁶ és felszentelése után Vasvárott kezdett működni,⁷⁹⁷ de rövid pár hónap után felettesei Vácra küldték.⁷⁹⁸ Itt érte a felozlató rendelet és mivel jó egészségnek örvendett, királyi parancsra eltiltották a kolostori élettől és át kellett vennie Macsán⁷⁹⁹ a váci egyházmegyében a plébánia gondozását.

Szenczi Flórián, Vencelnek testvére⁸⁰⁰ vikáriusi tisztet is viselt a kolostorban,⁸⁰¹ de emellett még a plébánia sok gondját is viselte. Vikárius 1806-tól—1814-ig volt. Mint testvérei, ő is nagy szónok, de még nagyobb magyar. Nem fogadta el a kámi plébániát,⁸⁰² mert németül kellett volna prédikálnia. Bár folyékonyan beszélt a német nyelvet, magyaros önérettel utasította vissza a szombathelyi szentszék felszólítását, hogy német lelkipásztorációt folytasson, mert úgymond: «Magyar földön, magyar kenyérből élő ember csak magyar nyelven szólhat».⁸⁰³ Egy ideig, amikor vasvári eljárósága már letelt, a josophinizmus okozta nagy paphiányban először Milleiben,⁸⁰⁴ később Felsőoszkóban⁸⁰⁵ volt káplán és a felsőoszkói plébániatemplomot alaposan meg is renováltatta.⁸⁰⁶

⁷⁸⁸ Szombathelyi rendi könyvtár.

⁷⁸⁹ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁷⁹⁰ 791 792 JJ o

⁷⁹³ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 37. No. 17.

⁷⁹⁴ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Vasvári plébániai levéltár:

Matricula «B».

⁷⁹⁵ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁷⁹⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 789.

⁷⁹⁷ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁷⁹⁸ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 37. No. 17.

⁷⁹⁹ váci egyházmegye papi névtára.

⁸⁰⁰ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 38. No. 19.

⁸⁰¹ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1708—1720.

⁸⁰² Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1791. 149.

⁸⁰³ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 38. No. 19.

⁸⁰⁴ Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1787. 364—65.

⁸⁰⁵ U. o. 1806. 29.

⁸⁰⁶ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 39. No. 3.

Horváth Gotthárd atya Szombathelyen született,⁸⁰⁷ Bécsben tanult,⁸⁰⁸ Vasvárott kezdte meg működését 1790-ben.⁸⁰⁹ Igen jó zenész volt.⁸¹⁰ Ő szervezte a vasvári vonós és fúvós zenekart és a kiadási rovatokban sűrűn szerepel vasvári tartózkodása idején «hegedő húrokra»,⁸¹¹ «gyántákra szóló kötség.»⁸¹² Mikor elhelyezték Vasvárról szintén észrevehetően tűnnek el a zeneszerszámokra költött kiadások, de vele együtt a széph muzsika, a szentmisékről, a celli búcsúról.

XIX. század.

Újvári László Tatán született⁸¹³ és évek hosszú során át vezette a vasvári plébániát.⁸¹⁴ A környéken nagyon keresett szónok és még Baranya megyébe is elvitték népmissziók tartására.⁸¹⁵ Rendtársai nagyon szerették, mert szinte állandóan előjárói tisztséget viselt. Alig hogy lejárt Vasvár-i perjelsége, 1830-ban tartományfőnökké választották.⁸¹⁶ Ő volt az első magyar provinciális, akit a török idők dúlása után egyesített német és magyar kolostorok közösen választottak.

Vilisits Lajos öt éven keresztül volt a rezidencia feje⁸¹⁷ és mint ilyennek, nagyon sokat kellett küzdenie a rend érdekeinek megvédésére. Több tiltakozása maradt reánk és neki köszönhető, hogy nagyon régi és veszendőbement okmányokat lemásoltatva hitelesített és így felfedte az utókor számára a kolostor birtokainak eredetét, legalább is vázlatosan. Szombathelyen született⁸¹⁸ és igen jó szónok kellett hogy legyen, mert igen sok felé vitték ünnepi beszédeket tartani.⁸¹⁹ Mikor vikáriátusa letelt, Nyőgérbe,⁸²⁰ majd később Baltavárra⁸²¹ került helyettes plébánosi minőségben.

Kortsmár István atya nevét az anyakönyvek egypár beírása őrizte meg,⁸²² de ezenkívül semmi nyom nem maradt sem életéről, sem működéséről. 1807-ben volt Vasvárott.

Horváth Miksa neve szintén csak egy alkalommal szerepel az anyakönyvben és ebből nem egészen bizonyítható, hogy valóban Vasvár

⁸⁰⁷ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan. — ⁸⁰⁸ U. o. —

⁸⁰⁹ ugyan ott.

⁸¹⁰ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1708—1720. — ⁸¹¹ U. o. —

⁸¹² Ugyan ott.

⁸¹³ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁸¹⁴ Vasvári plébániai levéltár: Matriculák.

⁸¹⁵ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 798.

⁸¹⁶ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 38. No. 18.

⁸¹⁷ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 798.

⁸¹⁸ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁸¹⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 789.

⁸²⁰ Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1801. 16. old.

⁸²¹ U. o. 1810. 46. old.

⁸²² Vasvári plébániai levéltár: Matriculák.

kolostorának tagja volt-e, vagy sem. Ő ugyancsak 1807-ben írta alá nevét az anyakönyvben.⁸²³

Bellovits Raymund bölcsője Herényben ringott.⁸²⁴ Főiskoláit

10. ábra. P. Tóth Imre O. P. arcképe. A szombathelyi múzeumban, az 1843. évből.
«Pinxit Kugler János rajzoló professor, Kőszeg 1843.»

⁸²³ U. o.

⁸²⁴ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

Bécsben végezte⁸²⁵ és Vasvárott kezdte meg a lelkek gondozását.⁸²⁶ Később vikárius is lett 1839-től—1845-ig.⁸²⁷ Az ő ideje alatt izmosodott meg az unobszervancia. Leveleit mindig így írta alá: «Bellovits Raymond Szent Dömjén szerzetes rendjéből».⁸²⁸

Csiszár Ambrus szinte egész életét Vasvárott élte le. Itt is halt meg, miután három évig 1830-tól 1834-ig házfőnök is volt.⁸²⁹ A plébániát 1814-től kezdve vezette,⁸³⁰ az ő idejében a szerzetesi szellem egészen lezűllött, ami a jozefinizmus káros hatásának tudható be.

Haragos Tamás a nagy magyar érzelmű szerzetes, szintén sokat szerepel a kolostor életében. Egy másik testvére, András atya szintén dominikánus volt,⁸³¹ Haragos Tamás az egész környék legkedveltebb szónoka volt. Nevét mindig «plébániai kormányzó» címmel írta alá.⁸³²

Tóth Imre Köveskúton született⁸³³ és a szombathelyi kolostor filiusa volt.⁸³⁴ Működését Vasvárott kezdte,⁸³⁵ de csakhamar Szombathelyen találjuk, ahol a nemzeti iskolában tanított.⁸³⁶ Innét került Dozmatra adminisztrátornak,⁸³⁷ majd 1819-ben ismét Vasvárott találjuk,⁸³⁸ mint a rezidencia vikáriusát és plébánosát. Nagyon sokat küzdött a kolostor birtokainak megvédéséért és nem engedte az erdők felelőtlen irtását és a rétek jogosulatlan használatát.⁸³⁹ Sok ellensége volt és egy ízben majdnem meggyilkolták.⁸⁴⁰

Orray Pilis a bécsi konventből, ahol a rendtartomány gondnoka, syndikusa volt, került Vasvárra,⁸⁴¹ mint segédlelkész. 1850-ben azonban Szombathelyre hívták és perjellé választották meg.⁸⁴² Később ismét visszakerült Vasvárra, majd a nagy paphiány miatt 1823-ban a sági plébániát bízta rá a szombathelyi püspök.⁸⁴³ A 48-as szabadságharc lelkes szónoka volt és a világosi fegyverletétel után hivatalosan is felelősségre vonták korábbi viselkedéséért,⁸⁴⁴ de ő ügyesen kivágta magát a püspöki bizottság előtt és felmentették.

⁸²⁵ Ugyanott. — ⁸²⁶ Ugyanott.

⁸²⁷ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755.

⁸²⁸ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 803.

⁸²⁹ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755.

⁸³⁰ Vasvári plébániai levéltár: Matricula.

⁸³¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 189. — ⁸³² U. o.

⁸³³ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan. ⁸³⁴ U. o.

⁸³⁵ Ugyan ott. *

⁸³⁶ Szombathelyi püspöki levéltár. Festett arcképét a szombathelyi múzeum őrizi.

⁸³⁷ Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1816. 42.

⁸³⁸ Vasvári plébániai levéltár: Matricula.

⁸³⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 876. — ⁸⁴⁰ U. o.

⁸⁴¹ Orsz. levéltár: Dominicani. Fasc. 39. No. 17.

⁸⁴² Szombathelyi püspöki levéltár: Protocollum Cancell. Ep. Sab. 1844—1847. 51.

⁸⁴³ Szombathelyi püspöki levéltár: Consistoriales 1823. 18.

⁸⁴⁴ U. i. 1850. 105. 740—47. kurr.

Pölöskey János az egész rendtartományban a legunobszervánsabb szerzetes volt, amit a tartományi gyűlések előtt ő maga is elismert és nyíltan elítélte és gyalázta a szentmártoni barátok szigorúságát.⁸⁴⁵ Átkérte magát a vasvári kolostorba, ahol úgy vélte, sokkal kényelmesebben élheti hátralévő éveit.⁸⁴⁶ Különbösen Rábahidvégen született⁸⁴⁷ és már fiatalon Vasvárott működött, de innét 1837 szeptemberében Kassára helyezték.⁸⁴⁸ A Felvidéken azonban sehogy sem tudott megnyugodni és hosszas könyörgés után hamarosan vissza is helyezték. Vasvárott halt meg 71 éves korában.⁸⁴⁹ Egy ízben vikárius is volt.⁸⁵⁰ Még ma is élnek Vasvárott öreg emberek, akik ugyan nem ismerték Pölöskey atyát, de szüleiktől nagyon sok anekdotát és történetet hallottak róla. Ezek szerint nagyon jókedélyű és kurta nemesi egyéniség volt és az egész környék szinte rajongva szerette őt.

Bukovits Vince atyával nagyon sok kellemetlensége volt úgy a tartományfőnököknek,⁸⁵¹ mint a szombathelyi püspöknek,⁸⁵² mert a jozefinista szellemű közös szemináriumokban nevelt és a rendi szellemtől egészen idegen gondolkodású szerzetes nem tudott beleilleszkedni a hagyományos vasvári környezetbe. 1850-es években volt Vasvárott,⁸⁵³ ahonnan egyenesen a püspök kérésére helyezték el.⁸⁵⁴

Horváth Mihály nagy Kossuth-pap volt.⁸⁵⁵ Pösén született⁸⁵⁶ és az egész vidéket járta a szabadságharc nagy lendületére biztatva a lakosságot.⁸⁵⁷ A szabadságharc leveretése után menekülnie kellett és egy időre rokonainál húzta meg magát,⁸⁵⁸ de később Szombathelyre ment párhónapig. Itt azonban nem túrték meg többi rendtársai, mert félték a menekült szerzetes rejtegetésének kellemetlen következményeitől, így visszament Vasvárra és ott a lakosság rejtegette egy ideig, amíg általános amnesztiát nem hirdettek. Az igen öreg vasvári és környékbeli emberek ma is emlegetik «a Mihály barát»-ot 48-as magyarságáért.⁸⁵⁹

Kluiber Benedekről a nevén kívül semmit sem őriztek meg vasvári működéséről régi írások. Csak azt tudjuk, hogy az 1850-es esztendőben tartózkodott Vasvárott.⁸⁶⁰

⁸⁴⁵ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. No. 38.

⁸⁴⁶ Szombathelyi rendi levéltár: Capitulum prov. 1866. Prága.

⁸⁴⁷ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁸⁴⁸ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 38. No. 16.

⁸⁴⁹ Catalogus def.

⁸⁵⁰ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum. IV.

⁸⁵¹ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan. — ⁸⁵² U. o.

⁸⁵² Vasvári plébániai levéltár: Matricula D.

⁸⁵⁴ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁸⁵⁵ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 789.

⁸⁵⁶ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁸⁵⁷ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 789. — ⁸⁵⁸ U. o.

⁸⁶⁹ Több vasvári öregember szójhagyománya után.

⁸⁷⁰ Vasvári plébániai levéltár: Matricula D.

Csendes Péter a győrmezei Nyúl községben született⁸⁶¹ és Szombathelyen volt egy ízben perjel.⁸⁶² Innét került Vasvárra, mint segédlelkész, de csak nagyon rövid ideig működött új állomáshelyén, mert felettesei a szombathelyiek meghívására a nemzeti iskola tanárává jelölték ki.⁸⁶³ 1856-ban volt Vasvárott.⁸⁶⁴

Benkes Márton atya, már huzamosabb ideig tartózkodott a vasvári rendházban. Mint vikárius és plébános nagyon sokat tett a templom restaurálása érdekében.⁸⁶⁵ Iklódi származású volt⁸⁶⁶ és a szerzetesi fegyelem meglazulása idején sokszor találhatjuk nevét a kiadások rovatóiban, mert nagyon sok adósságot csinált.⁸⁶⁷ Vasvárott 1836-tól kezdve találkozunk vele.⁸⁶⁸

Sztanyk (Sztányik) *Lajos* nevével is csak a kiadások és bevételek könyveinek rovatai, valamint az anyakönyvek aláírásai ismertetnek meg bennünket.⁸⁶⁹

Greif Jácint atyát a tartományfőnök, Páter Ernetz Gundisalv hozta magával Grazból Vasvárra.⁸⁷⁰ Ez a német atya beteges és iszákos volt, mert még köpenyét is kölcsönbe, illetve zálogba adta, a kismácfai zsidó kocsmárosnak italért.⁸⁷¹ Páter Jácint különben a grazi kolostor tagja maradt vasvári tartózkodása alatt is⁸⁷² és minden hónapban megkapta kolostorától a kosztpénzt.⁸⁷³

Jugovits atyának nem ismerjük rendi nevét, de ő is mint beteg került ide a vasvári kolostorba az 1850-es években.⁸⁷⁴

Ernetz Gundisalv Vasvárott született⁸⁷⁵ és legtöbb idejét itt is töltötte a rendben. Elég hosszú ideig volt vasvári házfőnök,⁸⁷⁶ majd tartományfőnökké is megválasztották.⁸⁷⁷ Mint ex-provinciális Vasvárra kérte magát.⁸⁷⁸ Valószínű, hogy az a sok-sok régi szép német könyv az ő könyvtárát gazdagította, amelyet most Vasvárott találhatunk.⁸⁷⁹

Czapkay Tamás atyáról csak annyit tudunk vasvári szerepléséről, hogy három évig volt adminisztrátor.⁸⁸⁰ Különben ő volt Kassán az

⁸⁶¹ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan. — ⁸⁶² U. o.

⁸⁶³ ugyan ott.

⁸⁶⁴ Vasvári plébániai levéltár: Matricula.

⁸⁶⁵ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 790.

⁸⁶⁶ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁸⁶⁷ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum IV.

⁸⁶⁸ Vasvári plébániai levéltár: Matricula. — ⁸⁶⁹ U. o.

⁸⁷⁰ Vasvári rendi levéltár: Haragos Tamás Vikáriusnok Számodásó.

1836—1855.

⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ u. o.

⁸⁷⁵ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁸⁷⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 790. — ⁸⁷⁷ U. o. — ⁸⁷⁸ U. o.

⁸⁷⁹ Neve sok könyvben olvasható.

⁸⁸⁰ Vasvári plébániai levéltár: Matricula.

utolsó unobszerváns perjel.⁸⁸¹ Vasvárott halt meg és a templom alatti kriptában van eltemetve.⁸⁸²

Haragos András, Tamás atyának volt édes testvére.⁸⁸³ Keresett és ünnepelt szónok volt és egy ízben a kolostor vezetése is rá hárult.⁸⁸⁴ 1851-ben⁸⁸⁵ került el Vasvárról, de hogy hova, arról nincs tudomásunk.

Kollek Károly atyával 1852-ben találkozunk,⁸⁸⁶ aki a környéket többször bejárta, mint misszionárius és később katonalelkész lett.⁸⁸⁷ Hogy hova került, nincs róla tudomásunk.

Németh Ágoston neve 1854-ben található az anyakönyvek hasábjain, de különben hallgat róla a krónika.⁸⁸⁸

Schacher Bódog német dominikánus volt, akit mint nagy beteget Küldtek 1860-ban felettesei a grazi kolostorból Vasvárra⁸⁸⁹ és a rendtartomány német része negyedévenként fizetett a kolostornak ellátásáért.⁸⁹⁰ Sohasem gyógyult meg annyira, hogy máshova lehetett volna helyezni. Itt is halt meg, a diósi temetőben van eltemetve.⁸⁹¹

Mazalai József atya az 1860-as években tartózkodott Vasvárott, és az anyakönyvekben mindig mint káplán írta alá a nevét.⁸⁹²

Édl Albert nagyon buzgó rózsafüzér társulat szervező volt. A környéken is rengeteget működött, de inkább a vend vidékeket gondozta, mert ő maga is vend származású volt.⁸⁹³ Vasvárra Szombathelyről került.⁸⁹⁴ Rendtársai nem nagyon szerették, mert kissé szláv érzelmű volt, amint azt írásaiból könnyen kiolvashatjuk.⁸⁹⁵ Egy ízben a kolostor vikáriusává is kinevezték éspedig 1868 szeptemberében.⁸⁹⁶

Schalch Raymund szintén Szombathelyről került Vasvárra.⁸⁹⁷ Mint rózsafüzéres szónok messze keresték, ő szintén 1870-ben volt a kolostor tagja.

Kohler Alvarus atyáról csak annyit tudunk, hogy morva származású volt és csupán az atyák számát növelte, de mivel magyarul nem tudott, a lelkipásztorációban, predikálásoknál, nem működött közre.⁸⁹⁸

⁸⁸¹ Wick: i. m. 40.

⁸⁸² Vasvári plébániai levéltár: Matricula.

⁸⁸³ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 791. — ⁸⁸⁴ U. o. — ⁸⁸⁵ U. o. 915.

⁸⁸⁴ Vasvári plébániai levéltár: Matricula.

⁸⁸⁷ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁸⁸⁸ Vasvári plébániai levéltár: Matricula 1859.

⁸⁸⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 791.

⁸⁹⁰ Vasvári rendi levéltár: Haragos Tamás Vikáriusok Számadása, 1836—1855.

⁸⁹¹ Vasvári plébániai levéltár: Matr'cula. — ⁸⁹² U. o.

⁸⁹³ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁸⁹⁴ Szombathelyi rendi levéltár: No, 65.

⁸⁹⁵ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 792. ⁸⁹⁶ U. o.

⁸⁹⁷ Vasvári plébániai levéltár: Matricula.

⁸⁹⁸ Kálmán János gazda szíves közlése.

Berghold János neve 1874 óta olvasható a plébániai anyakönyvekben,⁸⁹⁹ Egyízben a szentmártoni kolostor perjele is volt és innét került Vasvárra.⁹⁰⁰ A környék papságával nagyon meleg kapcsolatokat tartott fenn és az ő idejében sokan jártak be a világi papság tagjai közül a kolostori lelkigyakorlatokra.⁹⁰¹ Különben híres rózsafüzéres szónok volt, akit még Csongrád megyébe is meghívtak új olvasótársulatok alapítására.⁹⁰²

Glasich Egyed atya a legújabb idők legnagyobb és legismertebb alakja a vasvári rezidencia tagjai között. Közel két emberöltőig volt a plébánia vezetője és többször huzamosabb ideig a kolostor vikáriusa is.⁹⁰³ Bár nem volt magyar származású, — a krainai Krainburgban született⁹⁰⁴ — a lakosság szinte a rajongásig szerette és becsülte őt. Sokoldalú egyénisége szinte egész Vas vármegye minden társadalmi rétegének igaz tiszteletét vívta ki magának; Tevékeny és áldásos működésének megbecsüléseként megkapta a Ferenc József Rend lovagi címét a kis arany kereszttel.⁹⁰⁵ Ő szervezte meg a Vas megyében egyre diadalmasabban hódító néppártot is.⁹⁰⁶ Kemény jellemű szerzetes volt. Sokat küzdött a szegény föld népe érdekében és ezért a helyi potentátokkal gyakran akadt nehézsége.⁹⁰⁷ A századforduló virtuosos magyarjainak egyike volt és úgy ragaszkodott a vasi röghöz, mintha bölcsője a Rába és a Csörnöc partjain ringott volna. Kismákfa⁹⁰⁸ és később Vasvár díszpolgárává⁹⁰⁹ választotta és ezzel teljesen megszerezte a magyar állampolgárságot, amelyet ellenfelei, hogy politikai téren lehetetlenül tegyék, meg akartak vonatni tőle.⁹¹⁰ Nagy szerepével különben már részletesebben foglalkoztunk a vasvári dominikánusok társadalmi tevékenységének tárgyalásánál.⁹¹¹ Vasvárott halt meg 1927-ben, a kötelességteljesítés kemény perceiben, amikor prédikációra várták, eszméletlenül találták meg szobájában.⁹¹² A diósi temető kálvária kriptájában nyugszik és sírját még ma is szerető kegyelet övezi. Képeit a legegyszerűbb családok tiszta szobáiban is megláthatjuk a falakon.⁹¹³

Flöss Konstantin tiroli származású szerzetes volt,⁹¹⁴ de rendtársai annyira szerették közvetlen egyéniségét, hogy még így is őt jelölték a vikáriusi tisztség viselésére.⁹¹⁵

⁸⁹⁹ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B», «C», «D».

⁹⁰⁰ Szombathelyi rendi levéltár: No. 10.

⁹⁰¹ Vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici notationes. — ⁹⁰² U. o.

⁹⁰⁸ Glasich-iratok: Vasvári rendi levéltár.

⁹⁰⁴ 905 906 907 908 909 910 TJ Q

⁹¹¹ V. ö. a «Közérdekű tevékenység» és a «Szegénygondozás» című fejezetekkel.

⁹¹² Szájhagyomány.

⁹¹³ A Szerző sokhelyütt találta.

⁹¹⁴ Vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici notationes. I—III. — ⁹¹⁵ U. o.

Hajde István alakja még ma is él sokak lelkében. Rátkai születésű volt⁹¹⁶ és több ízben is reábízták a rezidencia vikáriátusi gondjait. Sokáig vezette a plébánia ügyeit is.

Mayer Jordán 1887-ben került Vasvárra. Debreceni születésű volt⁹¹⁷ és később elhagyta a rendet.

Reseterics Elek Csepregben született⁹¹⁸ és több ízben volt hosszabb-rövidebb ideig a vasvári rezidencia tagja. A pozsonyi idegkórházban halt meg, ott is van eltemetve.⁹¹⁹

Gárzsik Henrik Lipótújváron született⁹²⁰ és csak rövid ideig volt a kolostor tagja.

Bakács Lőrinc 1894-ben került Vasvárra.⁹²¹

Dunarich Károly egy ízben volt vikárius is 1895-ben.⁹²² Különben a sopronmegyei Darázsfalván született.

Musatits Gergely Tömördön született és 1897-ben helyezték Vasvárra.⁹²³

Sigmund Marián cseh származású atya 1898-ban volt a kolostor tagja.⁹²⁴

XX. század.

A most folyó XX. század vasvári dominikánusait csak névleg soroljuk fel, a történelmi távlat hiányában minden magyarázat és értékelés nélkül.⁹²⁵

† *Mayer Albert*

† *Mitnyek Vince*

† *Schreiner Pilis*

† *Gáspár Gellért*

Gerdenich Móric

† *Vörös Fülöp*

Marton Bernát

† *Szóka Imre*

Juhász László

Böle Kornél

Maurer Szilveszter

Molnár Márton

Szalay Efrém

Nusser Péter

Gopcsa Athanáz

Dániel Ernő

Vukovich Ferenc

Szalay János

Mohos Gábor

Jeney Raphael

Huszka Bertrand

Holló István

Kovács Gyula

Márk Ágoston

⁹¹⁶ Schematismus 1877.

⁹¹⁷ Schematismus 1887.

⁹¹⁸ Schematismus 1879.

⁹¹⁹ P. Bakács Lőrinc szíves közlése.

⁹²⁰ Vasvári plébániai levéltár: Matricula.

⁹²¹ Schematismus 1894.

⁹²² Schematismus 1895.

⁹²³ Schematismus 1897.

⁹²⁴ Schematismus 1898.

⁹²⁵ Schematizmusok 1899-től 1941.

1941 nyarán a következő atyák tartózkodnak a vasvári kolostorban:

Molnár Márton vikárius
Jeney Raphael plébános
Holló István

Gopcsa Athanász és
Márk Ágoston káplánok.

IX. Fejezet. A segítő testvérek.

Szent Domonkos elgondolásai szerint csupán testi munkával foglalkozó szerzetesek is törekedhetnek az általa alapított rend keretein belül a tökéletességre. A vasvári kolostorban is voltak ilyen segítő-testvérek, laikustestvérek, konverzusok. Ők is részesei voltak a kolostor minden örömének, szenvedésének. Közösén élték a kolostor életét, helyesebben közösén alakították a szerzetesi életet. Szerényen, névtelenül dolgoztak, hogy az atyákat két kezük munkájával segítsék az apostoli tevékenységben. Sajnos, csak nagyon kevésnek a neve maradt reánk és különösen a törökdulás előtti időkből hallgat róluk minden forrás. Csak a legutolsó három századból maradt reánk pár apróbb-nagyobb töredék, szétszórt adat. Ezekből igyekezünk a lehető lelegelevenebb képet visszaadni.

XVII. század.

Sallay Vince testvér tehetséges és messzekerestett festő volt. Már az első települőkkel *Hoffmann* atyával és *Terbóts Tamással* együtt került Vasvárra, ahol azonban nemsokára meghalt.⁹²⁶ Különbén a pettaui osztrák kolostorban kezdte szerzetesi életét. Később Szombathelyre került, ahol az alapítónőnek, gróf Erdődy Györgyné, Batthyány Erzsébetnek ő viselte gondját, amikor itt tartózkodott. A grófnő nagyon szerethette, mert végrendeletében névszerint és külön is megemlékezik róla 200 forintokkal.⁹²⁷ Fráter *Vince* festette egyébként a szentmártoni kolostor folyosóján lévő nagy képeket, 1678-ban, többek között egy nagy Árpádházi Boldog Margit, Szent Katalin, Szent Domonkos, veronai Szent Péter vértanú és Szent Raymund képeit.⁹²⁸

József testvér, akinek még vezetéknevét sem ismerjük, szintén az első települőkkel került a kolostorba. Pinkafői származású volt⁹²⁹ és elég sűrűn megfordult szülőfalujában annál is inkább, mert családi örökségét az építkezésekre fordították és előljárói nagy előszeretettel küldték gazdag ismerőseihez és rokonságához, hogy az építkezést

⁹²⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 799.

⁹²⁷ Szombathelyi rendi levéltár No. 7.

⁹²⁸ Signatiója: Fr. S. V. 1678.

⁹²⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 799.

ők is támogassák.⁹³⁰ Még 1700-ban sűrűn találkozunk nevével, akkor már beteges volt és sok «recipe kótség» szaporította a kolostor kiadásait, de ezután teljesen nyoma vész.⁹³¹

XVIII. század.

Márton testvér a kuruc időkben volt nagyon népszerű kolduló fráter, mert még akkor is járta a vidéket, amikor a menedéklevelek sem értek sokat és nem nyújtottak semmi biztonságot az utazóknak. Őt mind a kuruc, mind a labanc részről megbecsülték, sőt a kuruc kapitányok küldöncnek is felhasználták, amíg egy alkalommal, amikor Kőszegre indult, Béri Balogh Ádám levelével el nem fogták a labancok. Talán agyon is verték volna, ha a kuruc talpasok ki nem mentik karmaik közül.⁹³² A rezidencia vikáriusa 10 meszely borral jutalmazta meg a kurucokat.⁹³³ Kolduló útjáról mindig nagyértékű gyűjtéssel tért haza, nagy szekér gabonákat és hordó borokat szállított a kolostornak. A gondnok, aki egyúttal vikárius is volt, sűrűn jutalmazza fáradtságát, de arról sem feledkezett meg, hogy a kiadások könyvében megörökítse, hogy «*Márton testvér* 16 meszely bort ivott.»⁹³⁴ 1714 februárjában halt meg Vasvárott és a templom alatti kriptában helyezték nyugalomra.⁹³⁵

Barthl Szerafin testvér valóságos vagyont jelentett a kolostor számára, mert volt idő, amikor semmi más bevétel nem volt a rezidenciában, mint amit ő haza hozott festményeiért. Messze földön keresett festő volt. Festői tudását hazájában, Tirolban sajátította el és egész Vas megyében, de különösen Vasvár környékén sokszor gyümölcsöztette. Bár német testvér volt és magyarul csak nagyon keveset beszélt, mégis szinte egész életét Vasvárott töltötte. A környékbeli plébániák majd mindegyikén festett egy-egy templomi-, vagy oltárképet. A kámi templomban szent sírt,⁹³⁶ Baltavárott színes ablakot,⁹³⁷ Nagylengyeliben Rózsafüzér Királynéja képet,⁹³⁸ Búcsúszentlászlón egy csodálatosan szép feszületet,⁹³⁹ Olaszkán a kálváriai jelenetet festette meg.⁹⁴⁰ De nemcsak templomokban, hanem magánosoknál, gazdag családoknál is festegedett. így a rábahidvégi plébános szobái falán freskókat,⁹⁴¹ Hőgyészen vadászjeleneteket festett.⁹⁴² A vasvári postamesternél,⁹⁴³

⁹³⁰ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 799.

⁹³¹ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699.

⁹³² Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 799.

⁹³³ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699.

⁹³⁴ U. o.

⁹³⁵ Vasvári plébániai levéltár: Matricula D.

⁹³⁶ Vasvári rendi levéltár: Liber pereceptorum 1782. — ⁹³⁷ U. o.

⁹³⁸ U. o. 1791. — ⁹³⁹ U. o. 1789. — ⁹⁴⁰ U. o. 1792. — ⁹⁴¹ U. o. 1780.

⁹⁴² U. o. 1779. — ⁹⁴³ U. o. 1781.

Szombathelyen a káptalan nagyprépostjánál,⁹⁴⁴ Zalaapátiban a báró Drack-családnál,⁹⁴⁵ a kanizsai gyógyszerésznél,⁹⁴⁶ egervári «eolonello»-nál⁹⁴⁷ stb., mind ott hagyta keze ügyességét és vitte érte haza az alamizsnát. Vasvárott halt meg úgy látszik hirtelen, mert májusban még beadta keresetét a kolostor közös pénztárába,⁹⁴⁸ de június elején már halott.⁹⁴⁹

Pucher Domonkos szintén német származású testvér volt, aki «suo tempore oconomus», vagyis gazdasági gondnok szerepet is viselt.⁹⁵⁰ Rövid ideig volt Vasvárott, mert már 1717 decemberében áthelyezték az osztrák kolostorok egyikébe. Echos szekéren vitették haza és az egyik atya is elkísérte.⁹⁵¹

Stachel Raymund testvért köszvény gyötörte, sokat szenvedett lábaival, pedig eleget vitték fürdőkre, orvosokhoz, Kőszegre, Sopronba, sőt Bécsbe is, de hiába. Egy napon aztán megjelent érte Kámán Ferenc atya, az akkori szombathelyi alperjel és őt is echos szekéren szállították el Vasvárról,⁹⁵² de hogy hova került, arról nincs tudomásunk. Utoljára 1719-ben találkozunk vele Vasvárott.⁹⁵³

Walner Henrik szintén beteges volt, valószínűleg tüdőbajos, mert Vasvárról orvosi rendeletre magaslati kolostorba, Tirolba helyezték át.⁹⁵⁴ Sokat jártak az orvoshoz, ő és Falusy Vince atya, együtt szoktak szekerezni és hogy útjuk kényelmesebb legyen «Küszegig a fürbe párnák tétettek az beteg Barátoknak».⁹⁵⁵ Vasvárt 1720-ban hagyta el végleg és ettől kezdve nyomavész.⁹⁵⁶

Gartner Flórián testvér 1767-ben került a vasvári kolostorba, de különben nem tudunk róla semmit.⁹⁵⁷

Raab András ritka jó kereskedő szellem volt. Ősznek évadján összevásárolta a környékbeli birtokosoktól a gyümölcsstermet, hogy aztán áprilisban szekérszám szállítsa el a környező városok vásárait, ahol háromszoros árt kapott érte.⁹⁵⁸ A gabonát is ő szokta más gazda kezére juttatni, ha nem volt mit eladnia, akkor koldulni járt és különösen az adventi, valamint a farsangi koledálásai igen bőségesen hozták a konyhára. Különben kirurgus volt és nemcsak a kolostor bővérű atyáin vágott eret, hanem a környék nemesei is szívesen hívták őt köpölyözni.⁹⁵⁹ Ilyenkor sohasem maradt el az alamizsna. *András* testvér

⁹⁴⁴ U. [o. 1782. — ⁹⁴⁵ U. o. 1783. — ⁹⁴⁶ U. o. 1786. — ⁹⁴⁷ U. o. 1787. — ⁹⁴⁸ U. o. 1793.

⁹⁴⁹ Vasvári plébániai ievéltár: Matricula D.

⁹⁵⁰ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 798. — ⁹⁵¹ U. o. — ⁹⁵² U. o.

⁹⁵³ Vasvári plébániai levéltár: Castriferrei No. 803.

⁹⁵⁴ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 805. — ⁹⁵⁵ U. o. 674.

⁹⁵⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 679. — ⁹⁵⁷ U. o. — ⁹⁵⁸ U. o.

⁹⁵⁹ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 17.

különben a pozsonymegyei Királyfalván született és 1771-ben lépett a Tendbe. Vasvárott halt meg és a kriptában van eltemetve.⁹⁶⁰

Bachmann Antal 1771-ben szerepelt Vasvárott. Ekkor látogatták meg szülei, akik örökségét pénzzé téve a kolostornak adták.⁹⁶¹ Nagyon tehetséges ember volt, öt nyelven beszélt, magyar, német, szláv, latin és illír nyelven, mint félbenmaradt orvos.⁹⁶² Vasvárott nem sokáig volt, mikor hamarosan érte jött a soproni delizsánc, amelyen a soproni perjel elvitte magával és a rezidencia vikáriusának nagy megkönnyebbülésére még az utazási költségeket is megtérítette,⁹⁶³ jóllehet ez mindig annak a kolostornak volt a kötelessége, ahonnan a testvért elhelyezték.

Láng Vince testvér Konstanzbán született 1754-ben.⁹⁸⁴ Ezermester volt, bár alapjában véve asztalosmesterséget tanult, de emellett kítűnő fegyverkovács és lakatos is volt. Ez utóbbit a katonaságnál sajtátította el. Ezermesteri ügyeskedésével és mindenhez értésével olyan sok hasznot hajtott a rezidenciának, hogy a vikárius mindig érdemesnek tartotta *Vince* testvér szerzeményét a bevételi könyvekben külön is megemlíteni. Kovácsoltvasból olyan jó és erős pénzkasszát kalapált össze, hogy a kolostor gondnoka többet kapott érte, mint három ökörért.⁹⁶⁵ «Naipár asszonyomnak rozszant almáriumát» pedig oly ügyesen összeeszkábálta, hogy az nem sajnálta három forinttal jutalmazni fáradságát.⁹⁶⁶ Mindezek 1781-ben történtek. Utoljára a 80-as évek végén találjuk nevét a kolostori számadáskönyvekben, de hogy mi lett későbbi sorsa, itt halt-e meg, vagy máshova került, bizonytalan.⁹⁶⁷

Scheder Lajos testvér Szombathelyről került 1781-ben Vasvárra.⁹⁶⁸ Egy alkalommal gyalogosan Máriazellbe zarándokolt. Felettesei megbízták azzal is, hogy útközben térjen be Bécsbe és intézze el a rezidencia ügyeit.⁹⁶⁹ Vasvári tartózkodása legfeljebb egy esztendő lehetett.

Kirchner Félix a feloszlatott pesti kolostorból Vácra, majd a váci kolostor feloszlatása után Vasvárra került, mint nyugdíjas. Péter Weingartner Tóbiással és Raáb András testvérral együtt jött ide és a királyi rendelet szerint évi 200 forintot kellett volna kapnia, de nem

⁹⁶⁰ Vasvári plébániai levéltár: Matricula D.

⁹⁶¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 674.

⁹⁶² Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁹⁶³ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736.

⁹⁶⁴ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁹⁶⁵ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1759—1795. — ⁹⁶⁶ U. o. 1787.

⁹⁶⁷ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

⁹⁶⁸ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 674.

⁹⁶⁹ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

igen kapott 120-nál többet. Bánáti születésű, három nyelven beszélő testvér volt, aki a sekrestyési teendőket látta el.⁹⁷⁰ Az 1790-es évek végén halt meg.

Weigl András testvér 1769-től volt a kolostor szabója, sekrestyése és portása egy személyben.⁹⁷¹

Kiss Albert testvér közel két emberöltőig volt a kolostor messze-földön ismert kolduló frátere, aki Szentgotthárdtól Pinkafőig, Balta-vártól Vépig minden nemesi kúriát, minden plébániát egyformán ismert és látogatott.⁹⁷² De nemcsak koldulni, hanem vásározni is járt. Vasvárrott halt meg ő is, de már nem a kriptában, hanem a diósi temetőben nyugszik.⁹⁷³

XIX. század.

Márton testvér, az unobszervancia idejében volt a kolostor mindenese, sekrestyés, gondnok, kertész, szabó, minden egy személyben. Nagyon sokat költekezik és neki is külön kijár «a vestiárium és borpénz».⁹⁷⁴ Sokat harcolt az obszervancia bevezetése ellen a maga módján, amíg felettesei keményen meg nem fenyítik.⁹⁷⁵ Az 1820-as években halt meg.

Dziák Szervác testvér szakácsi és kertészi tisztet töltött be a kolostorban, az 1897-ik évtől az 1900-ig első ízben, majd 1906-tól 1910-ig másodízben. Különben Lapupatakon született és Sopronban halt meg.⁹⁷⁶

Supper Elek testvér Steierországból került vasi földre az 1800-as évek elején és 1894-ben még mindig Vasvárrott találjuk.⁹⁷⁷ Hogy innét hova került, nem tudjuk.

Sieirer Márton Pözsönben született és kisebb-nagyobb megszakításokkal 25 esztendeig volt a kolostor tagja. 1904-ben vitték osztrák földre.⁹⁷⁸

Pruszák Kristóf gölnitci születésű testvér volt és 1895-ben került Vasvárra,⁹⁷⁹ de már két év múlva másfelé szólította szerzetesi engedelmesség szava. Szombathelyen halt meg 1932 március 6-án.⁹⁸⁰

Steger Jordán tiroli származású segítőtestvér volt, akit felettesei betegsége miatt küldtek ide Vasvárra az 1895—96-os esztendőben.⁹⁸¹

⁹⁷⁰ Ugyanott. — ⁹⁷¹ Ugyanott.

⁹⁷² Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 673.

⁹⁷³ Vasvári plébániai levéltár: Matricula D.

⁹⁷⁴ Vasvári rendi levéltár: Haragos Tamás Vicáriusnok Számadósa.

⁹⁷⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 673.

⁹⁷⁶ Schematismus 1897—1906.

⁹⁷⁷ Schematismus 1894.

⁹⁷⁸ Keszthelyi levéltár és Schematismus 1904.

⁹⁷⁹ Schematismus 1795.

⁹⁸⁰ Schematismus 1932.

⁹⁸¹ Schematismus 1895.

f *Hrubos Jácint*^{9*2}
 t *Módos Rosarius*
 t *Jerkovits Máté*
Kuczko János
Pados Benedek
 •f- *Kiss Sebestyén*
Ocsenás Ferenc
Kralik Anselm

Németh Markolin
Mayer Lajos
Penzár Imre
Gyöngyösi Rosarius
Vindhoffer Péter
Varga Lukács
Makó Tibor és
Szabó Bálint testvérek.

A kolostor vikáriusai és a plébánia adminisztrátorai.

Az itt közölt sorrend, de egész különösen a megbízási időtartam, még nem végleges, mert adataink annyira hiányosak, hogy csak nagyon nehezen lehet őket pontosan megállapítani.

Vikáriusok:

Hoffman Tamás	1689-1699.
Vaszary Péter	1699-1703.
Terbótz Tamás	1703.
Vaszary Péter	1703-1708.
Panchos Domonkos.....	1708.
Póka Jácint	1712-1714.
Falussy Vince	1714-1716.
Turn Félix.....	1716-1718.
Rechel Raymund	1718-1720.
Bartók Márton	1720-1724.
Waldner Ferdinánd	1725.
Kádár Pál	1725-1727.
Lendvai Lajos:	1727-1732.
Rajmund József	1732-1739.
Patonay Tamás.....	1740.
Füßy Pius:.....	1740-1743.
Marits Ágoston	1743-1746.
Füßy Pius	1746-1752.
Koltay László.....	1752-1754.
Minderer Vince.....	1754-1759.
Unger Szerafin.....	1759-1763.
Báli Alán.....	1763.
Sárkány Sándor.....	1763-1766.
Némethy Gundisalv	1766-1769.
Sárkány Sándor	1769-1772.
Fabcsics István.....	1772-1780.
Némethy Gundisalv	1780-1788.

Sima Móric	1788-1790.
Szabó László perjel	1790-1791.
Szenczi Vencel.....	1792-1794.
Stanbek Gundisalv	1795-1800.
Szenczi Flórián	1806-1814.
Vilisits Lajos	1814-1819.
Tóth Imre	1819-1826.
Újvári László	1826-1830.
Csiszár Ambrus.....	1830-1836.
Haragos Tamás.....	1836-1839.
Bellovits Raymund	1839-1845.
Ernetz Gundisalv.....	1845-1850.
Haragos András	1850.
Ernetz Gundisalv.....	1852-1854.
Pölöskey János	1854-1856.
Ernetz Gundisalv.....	1856-1860.
Benkes Márton	1860-1868.
Édl Albert	1868-1872.
Schalk Raymund	1872-1875.
Flóss Konstantin	1875.
Kiss Ambró	1876.
Hajde István.....	1877-1888.
Kohler Alvarus	1889-1895.
Dunarich Károly.....	1895-1906.
Hajde István	1906-1910.
Glasich Egyed	1911-1917.
Gerdenich Móric	1917-1918.
Vörös Fülöp.....	1918-1920.

¹²Megfelelő évi schematismusok.

Glasich Egyed	1920-1923.	Zombori Péter	1764.
Molnár Márton	1923-1930.	Némethy Gundisalv ..	1764-1767.
Nusser Péter	1930-1933.	Pauer Tamás	1767-1770.
Molnár Márton	1933-nap- jainkig.	Holl Béla	1771. (?)
		Fabcsics István	1772-1776.
<i>Adminisztrátorok:</i>			Sima Móric .....
			.....
		1778.	
		Stanbek Gundisalv ..	1780-1800.
Hoffman Tamás	1690-1699.	Szenczi Flórián	1800-1814.
Vaszary Péter	1699-1709.	Csiszár Ambrus	1814-1826.
Panchos Domonkos	1709-1714.	Haragos Tamás	1826-1836.
Falussy Vince	1714-1720.	Benkes Márton	1836-1853.
Rechel Raymund	1720-1724.	Czapkay Tamás	1853-1858.
Fejérváry Domonkos.	1724-1726.	Ernetz Gundisalv	1858-1868.
Orezy Lipót	1726-1731.	Pülöskey János	1868-1884.
Patonai Tamás	1731-1733.	Hajdú István	1884-1889.
Szöllősi Lajos	1733-1737.	Schalk Raymund	1889-1890.
Marits Ágoston	1737-1740.	Glasich Egyed	1890-1920.
Füssi, Pius	1740-1752.	Böle Kornél	1920.
Koltay László	1752-1754.	Gáspár Gellért	1920-1932.
Mínderer Vince	1754-1757.	Marton Bernát	1932-1935.
Házi József	1757-1761.	Jeney Rafael	1935-nap- jainkig.
Ollay Lukács	1761-1763.		

X. Fejezet. A kolostor írói.

A vasvári dominikánusok a rend szelleme szerint nemcsak az élőszo erejével, hanem írással is apostolkodtak. Sajnos, az évszázadok mostohasága csak szűkmarkúan mentette át ezeket a ritka értékeket, de még így is meglepő gazdagságnak tűnik fel a kolostor íróinak irodalmi tevékenysége. A kolostor könyvtára még ma is több értékes XVIII. századbeli kéziratot rejteget. A török idők előtt ez a kolostor szellemi központja volt a vidéknek, másodszeri újjáalapítása után pedig a rend külföldi tagjai tették különösen értékessé az ébredező új szellemet és gazdaggá a kolostor irodalmi működését. Több rendtag jött át a megreformált bécsi kolostorból, Spanyolországból és olasz földről is. Ezek a rendtagok ösztökölték a vasvári kolostor szerzeteseit irodalmi tevékenységükben.

Egészen különös hatása volt a vasvári dominikánusokra a bécsi hittudományi főiskolának, ahol már ekkoriban a protestantizmus elleni harcra alapos kiképzést szereztek az itt tanuló rendtagok és ennek a szellemi mozgalomnak megizmosodása csak kieriése volt az egész egyházban új erővel feltámadó tudományos életnek. A nagy lelkesedéssel induló ifjúság, amelynek soraiban szórványosan magyarok is találhatók és amely a bécsi dominikánus főiskolán szívta magába a tudomá-

nyosság szellemét, most hazai földön, irodalmi tereken is, apostoli utakra indult.

A mélytudományú bécsi főiskola tanítványa volt *Fischer Mihály* atya, aki egy nagyobb szabású hittudományi munka másolásánál segédkezett. Helyesebben tanárának a diktálását örökítette meg, egy bajor rendtársával Szent Theobaldról nevezett *Ferdinánddal* együtt, aki elkezdte írni a magyarázatok első kötetét, de felénél nem jutott tovább és a mi vasvári *Fischer Mihályunknak* kellett tovább folytatnia. Három évig tartó erkölcsani előadások leírása ez, finom gyöngybetűkkel, amelyeket *P. Serephinus Canus* tartott a landishuti rendi főiskolán Szent Tamás Summájához. A II. kötet az akkori idők hittudományi vitáit idézi az olvasó elé. Alapos tudást, mélyen szántó gondolkodást árulnak el ezek a disputák, amelyekről *Fischer Mihály* aprószemű írása beszámol. A könyv a vasvári kolostor könyvtára tulajdona, szép pergament kötésben, tábláján az írók nevének rövidítésével és az 1643-as év számmal. A körülbelül 370 oldalas kézzel írott könyv minden során megérződik a nagy tudományszeretet, amely még a halott betűbe is tud életet varázsolni.

De nemcsak a hittudomány, bölcsészet és erkölcsan mélységtáró könyvei, hanem a hamisítatlan Evangélium szelleméből fakadt tiszta dominikánus aszketika is helyet kapott a vasvári atyák irodalmi tevékenységének során.

A kéziratos munkák között találjuk *Körmendy János* atyának kis elmélkedését, latin nyelven. Az egyházi év nagyobb ünnepeinek evangéliumait magyarázza. Az első elmélkedés Krisztus körülmetéltetése misztériumáról szól és végig kíséri az Úr szenvedését és a megdicsőüléssel fejezi be. Emelkedett szellemű elmélyedései az emberi élet és a kegyelemtől megfosztottság nyomorúságát boncolja és biztos kézzel mutat a lelkiélet magaslataira. A könyv utolsó negyedrésze a papi élet fenségéről és a papi erényekről elmélkedik. A 600 oldalas kis könyv hosszú évek megülepedett terméke lehet, mert a kezdetben frissfutású toll, a végén ugyancsak remegővé vált írója kezében. Ez a kézirat is a vasvári kolostor könyvtárában van nyolcadívrét pergament kötésben, a hátsó könyvtáblán a Magyarok Nagyasszonyának mélynyomású képével.

A vasvári kolostor legtermékenyebb írója minden kétségen kívül *P. Füssi Pius* volt. Talán azért volt olyan fáradthatatlan munkálója az elhanyagolt magyar és latin irodalomnak, mert ő is könyvnek, és pedig *Padányi Bíró Márton* veszprémi püspök könyvének köszönhette a hitét.⁹⁸³ Ő ugyanis kálvinista szülőktől született, akik nagyon

⁹⁸³ Előszóban.

tehetséges fiúkat kálvinista prédikatori pályára nevelték. Gazdag mecénásai Hollandiába küldték ki, hogy itt a kálvinista hittudományok fellelőváraiban nyerjen alapos kiképzést. Itt tanult meg folyékonyan héberül beszélni. Hollandiából visszatérve véletlenségből *Bíró Márton* egyik hitvitázó könyve került a kezébe és ez úgy megfogta a fiatal jelket, hogy katolikussá lett és pár hónapi töprengés után még merészebb lépésre szánta el magát, belépett Szent Domonkos rendjébe. Rendkívüli nagy egyéniség volt, akinek az irodalmi tevékenysége roppant gazdaggá teszi Vasvár irodalmi múltját.

Szavakézségét, vitatkozó lendületét kétségkívül Hollandiában szerezte, hiszen a hitújítás eszméinek legjobb terjesztői a vége-hosszát nem érő hitviták voltak, amelyekben a református hittudósok nagyon alapos kiképzést nyertek. Ezt a vitatkozó készségét egész irodalmában nagyon sokszor kamatoztatta.

Első könyve a Szentírás minden egyes verséből kiragadott típus szóból összerakott versgyűjtemény, amely azt a célt szolgálja, hogy az írás minden fejezetét könnyen fejben lehessen tartani, vagyis memotechnikus munka. *Füssi* a következő címet adta munkájának: «Fasciculus Biblicus seu selecta sacrae scripturae effata, metrice pronuntiata». Ezt a könyvét első kiadásában a Mennyország Királynéjának, a földkerekség Úrnőjének, a Megváltó Szülőjének, a kereszténység Patronájának, a Boldogságos Szűz Máriának ajánlja. Költői tehetségét ebben a roppant szorgalommal megírt könyvében alaposan bebizonyította. Ez a könyve hét kiadást ért meg, az első Budán jelent meg, az utolsó Pozsonyban, már halála után 1770-ben. A második kiadást gróf *Batthyány József* püspöknek Németújvár örökös grófjának ajánlotta, és mint az előszóban a barokk kor cikornyás stílusából kiviláglik, már mint református prédikátor megkezdte ezt a munkát, mint dominikánus újból átalakította a katolikus egyház szellemében és 1740-ben meg is jelentette Budán.

A II. kiadás ajánlása után Előszót írt az olvasókhöz és ebben az előszóban hat rövid epigrammában vázolja fel sírfeliratát. Ezek szerint a férgek, amelyek abban reménykedtek, hogy majd egy kövér, hatalmas testet nyernek táplálékul, ha őt sírba teszik, nagyot fognak csalódni, mert kicsike termetű, csupa csont holttest jut osztályrészükül. Ha valaki hazáját keresné, Pannoniában keresse azt, és pedig a Szűz városában Komáromban született. S ha valaki hitét is kutatná, tudja meg, hogy Calvin dogmáinak igáját viselte, de Róma tette őt később foglyává. S mivel nagyon tisztelte az Egyház igazságait, azokhoz a testvérekhez csatlakozott, akiknek az atya és vezére csillagot hord

homlokán. S a sírja előtt átmenőktől csak pár szót kér: «Pii molliter ossa cubent». — Pius csontjai békén nyugodjanak.

De nemcsak ez a könyve aratott nagy sikert, hanem a többiek is. «Turris Robusta atque alta, fastigio suo usque ab coelum pertingens». «Erős és magas égigérő torony. Azaz: a Szentséges Rosáriumnak és annak legfőbb társaságának egy erős és égigérő magas toronyhoz való hasonlítása. Melyet azon szentséges Rosárium ünnepének alkalmazásával októbernek 4. napján élő nyelvvél megmagyarázott Vátzon.»⁹⁸⁴ Ez a könyve a Szent Domonkosi örökség propagálását mozdította elő a Rózsafüzéres Társulatoknak lelkes szervező apostola mutatkozik be soraiban. 1739-ben nyomták ki először Győrött.

Ugyanez a szellem vezette egy másik könyvének a megírásában is, amelynek a címe": «Lapis caeruelus, azaz Kékkő várának a Szentséges Rosárium Társasága felállításából segítség kövére való magyarázása. Ez a könyve 1744-ben jelent meg Budán.»⁹⁸⁵

De leghatásosabb munkája erkölcsstani kézikönyve volt, amelyet a gyóntatok számára állított össze. Ez a könyve tizenkét kiadást ért meg. *P. Wigandt Márton* hatalmas kompéndiumát sűrítette össze egy kötetbe, hogy mindenkinek hozzáférhető és könnyen kezelhető legyen. Ennek a könyvnek teljes címe: «Tribunal Confessariorum et Ordinandorum Eximii P. Martini Wigandt Ord. Praed. in Breve Compéndium. Accedunt propositiones ab Alexandro VII. et VIII. ac Innocentio XI. et XII. Damnatae». Ez a könyve Bécsben jelent meg először 1745-ben. Nagy püspöki barátjának *Padányi Biró Mártonnak* ajánlja és könyve előszavában a barokk kor szinte ömlengően bőbeszédű stílusával hódol az ellenreformáció nagy vezéralakja előtt. Megköszöni neki, hogy olyan sokakat visszarendelt az igaz Evangélium Hirdetésével Krisztus aklába, az egyedül üdvözítő Egyházba. Saját magát is ezek közé sorolja és nem győzi háláját eléggé hangsúlyozni.

Kétségtől ez a könyve örvendett a legnagyobb eltérjedettségnek és papi könyvtárakban sűrűn találkozni vele még ma is, mert nagyon gyakorlatias és hasznos kézikönyv volt, amelyből a gyóntatószék legnehezebb kázusait is könnyen meg lehetett oldani.

Költői tevékenysége egész sereg könyv kiadására ösztökélte. Azonban nem szabad egy pillanatra sem azt gondolnunk, hogy a saját vagy a rend költségén adatta ki ezeket a könyveket, mert mindig találkoztak bőkezű és nagylelkű mecénásai, akik irodalmi tevékenységét anyagilag támogatták. A királyi családdal is meleg kapcsolatokat

⁹⁸⁴ Győri szemináriumi könyvtár.

⁹⁸⁵ Egyetemi könyvtár.

tartott fenn és a barokk kor királyhűsége sugárzik az egyik könyvéből, amely tulajdonképpen egy csupa rajongással, sodró erővel telített eposz, hősköltemény, az uralkodóház nagy egyéniségeinek nagy tetteiről. «Applausus Austriae sereniss. Mariae Theresiae Reginae Hungariae Nuptae Duci Lotharingiae et Barri, dum ejusdem regiae Majestatis un Hungariae Reginam Coronatio Possonii die 25. Junii peracta per Austriam per crebuisset, ociorque inde adventus desideraretur.»⁹⁸⁶ Mária és Lotharingiai Ferenc diadalmas menyegzőjének örömmámorát festi ebben a könyvében és ez a magyarság nagy vágya, hogy a királykoronázás magyar földön, a szent Koronával szintén megtörténjék. Ez a könyve látott napvilágot 1741-ben.

De még ugyanezen évben egy másik is megjelent, s most már az előbbi könyvben megénekelt frigy gyümölcsét a kis II. József születését ünnepli meg és tele van ujjongással, hogy a királyi család nem marad utód nélkül. Ennek a könyvének a címe: «Carmen Bucolicum in Nativitatem ser. Archiducis Josephi».⁹⁸⁷ De nemcsak az újszülöttet üdvözli, hanem a boldog királynői anyát is, akit a magyarok uralkodásának első éveiben oly nagy ragaszkodással és szeretettel öveztek. Mária Teréziának anyaságát a következő könyvében énekeli meg: «Carmen pastoritium ser. M. Theresiae nuncupatum».⁹⁸⁸ Ez is Bécsben jelent meg egyidőben az előbbivel.

P. Füssi nagy összekötései és bőkezű mecénásaival érzett hálája arra ösztökélte a tehetséges költőt, hogy a magyar kormányzat nagyobb egyéniségeinek nevezetesebb tetteit hősi eposzokban megörökítse. Ennek a könyvének a következő címet adta: «Carmen pastoritium oblatum magistratui Pestiensis post pestem».⁹⁸⁹ Ez a könyve a nagy pestisjárvány után jelent meg, hálaadásul az önfeláldozó munkáért, amellyel a magyarság legjobbjai minden erejüket latbavetették, hogy a szörnyű ragály útját megfékezzék. Budán adta ki 1744-ben.

S hogy költői tehetségét megkoronázza egy poétikát is írt, amelyben latin nyelven a költészet örökérvényű arany szabályait fejtegeti. Ez a könyve Bécsben látott napvilágot, 1744-ben, a következő címen: «Poetica sive sylloge carminum elegantium».¹⁰⁰

A magyar törvényhozó országgyűlés nagyjainak ezzel róttá le háláját, hogy a vasvári iskola építéséhez nemcsak engedélyt adtak neki, hanem anyagilag is támogatták, sőt az iskolatermeket felépítették, hogy Magyarország nemes nemzetes és vitézlő rendjeinek dicsőítésére Budapesten 1740-ben egy könyvet adott ki.

⁹⁸⁶ Nemzeti Múzeum könyvtára. — ⁹⁸⁷ U. o. — ⁹⁸⁸ U. o.

⁹⁸⁹ Pannonhalmi könyvtár.

⁹⁹⁰ Váci püspöki könyvtár.

De nemcsak latin nyelvű irodalmi munkálkodása számottevő, hanem a magyar is. Ezek inkább fordítások részint a klasszikus latin szövegből, részint a német hagiográfiából. «A jó erkölcsre oktató Katónak bölcs versei», azt a célt szolgálták, hogy a latin szellemóriásnak életbölcsségét a magyarság közkincsévé tegye és ezért 1756-ban kiadta Egerben.⁹⁹¹ Ez a könyve olyan közkedvelté lett, hogy már a következő évben 1757-ben ismét meg kellett jelentetni Sopronban, majd 1762-ben Kassán és 1768-ban Budán.⁹⁹²

Hogy Szent Domonkos rendjét mennyire szerette, mi sem bizonyítja jobban, minthogy Ferrerei Szent Vincének az életét lefordította német szöveg után. A barokk kornak ez a kedvelt szentje sokakat vonzott, de a magyar irodalomban mostohaként kezelt szentek élete sorozat nem tudott Szent Vincéről életrajzot nyújtani és ő pótolni akarta ezt a hiányt. «Szent Domonkos szerzetbeli Ferrarius Szent Vintze élete és tsudatételi az ájtatos magyar nemzetnek kívánságáért magyarra fordíttatott.» Ez a hézagpótló munkája 1749-ben került sajtó alá Sopronban.⁹⁹³

Ugyancsak a Szent Vince kultusz izmosítását célozta egy rövidlelékzetű kis munkája is; «Rövid oktatás, melyben előadatik Ferrarius Szent Vintzéhez való hét pénteki ájtatosság».⁹⁹⁴ Ugyancsak Sopronban jelent meg abban az évben, mint az életrajz.

A magasabb klérussal való kapcsolatát mutatja, hogy *Barkóczy Ferenc* esztergomi érsek beiktatásánál ő tartott ünnepi beszédet, és szónoklata úgy megnyerte az előkelő hallgatóság tetszését, hogy bőkezű mecénásai kiadatták a következő címen: «Barkóczy Ferenc úrnak esztergomi érseknek érseki székébe lett beiktatása». Ez Kassán jelent meg 1761-ben.⁹⁹⁵

Nagy szónok volt, mert tisztelői folyton ösztökölték, hogy szentbeszédeit rendezze sajtó alá és ő sok unszólásra engedve hozzá is látott a munkához, de a halál megakadályozta terve kivitelében. Ugyanekkor készült kiadni a Tridenti zsinat katekizmusának magyar fordítását is, amely már teljesen kész volt a nyomdára, de a halálakor támadt zűrzavarban a kéziratnak — sajnos, — nyoma veszett.⁹⁹⁶

P. Füssi irodalmi tevékenységét, tevékeny szellemét dicsőségként könyvelheti el a vasvári kolostor. Sajnos, a rend nagy gyűjteményeiben mint Quetif—Echard-féle «Scriptores Ordinis Praedica-

⁹⁹¹ Egyetemi könyvtár. — ⁹² U. o.

⁹⁹³ Ezt a könyvet nem sikerült megtalálni.

⁹⁹⁴ Ezt sem, találtam meg.

⁹⁹⁵ Egyetemi könyvtár.

⁹⁹⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 678.

torum» meg sem emlékeznek róla, pedig irodalmi munkássága a felsoroltak után kétségtelenül nagyon értékes. A magyar irodalomtörténeti lajstromok, mint Horányi,⁹⁹⁷ Katona,⁹⁹⁸ Danielik,⁹⁹⁹ Toldi¹⁰⁰⁰ Szinnyei,¹⁰⁰¹ Petrik,¹⁰⁰² elég részletesen említik a magyar írók sorában és méltatják munkásságát.

Füssi atya irodalmi működése az ellenreformáció lezajlásának már csak nagyon késői visszhangja volt. *Paddnyi Bíró Márton* püspök alakja volt ebben az időben irányadó, aki körül az önzetlenül do gozó, néha túlságosan is harciaskedvű, barokk cikornyáktól túlzásfolt írók egész sora csoportosul, hogy Pázmány nagy örökségét, a szellemi harcot kemény öntudattal megvívják a lassan öntudatosuló, aluszékony katolicizmus felrázásával. Füssi atya szerepe talán nem volt világrengető szerep, de azt a részt, amelyet reá dominikánus hivatása bízott, fényesen betöltötte.

A barokk kor hitéletének fellendülésében kétségkívül nagy szerepe volt a magyar Mária-kultusznak. A nemzeti öntudat ekkor kezdte kidomborítani a Regnum Marianum gondolatát és mi sem természetesebb, hogy a dominikánusok igyekeztek a Mária-Kultusz legszebb és legelterjedtebb módját kapcsolatban hozni ezzel a Regnum Marianumos gondolattal, és magyaros önérzettel. Egyre több dominikánus szava hangzik fel magyarul, egyre több könyv, vagy füzet lát napvilágot a nép nyelvén, hogy megkedveltessék vele a szentdomonkos örökséget, a rózsafüzért.

A vasvári atyák elég tekintélyes szerepet játszottak ezen a téren is. *P. Füssi Pius* ilyen irányú munkálkodásán kívül ismerjük meg *Paár István* atya tevékenységét, aki sokáig volt a szombathelyi szentszék ülnöke s mikor később Vasvárra került, akkor adta ki egy nagyobb-lélekzetű szentbeszédét a rózsaffüzérről. «Corona Triplex, Hármos Korona az az: a Szentszéges Rósáriomrul Predikátzió. mellyben Azt Hármos Koronának nevezte és élő nyelvével Prédikállotta Posony Vármegyében Nagyszegen, Szent Domonkos szerzetén lévő Vátzi Koncionator *P. Paar István*, Mikor ott a'Szentszéges Rosáriomnak leg-Főbb Társasága Szent Jakab havának második napján fel-állítattott.»¹⁰⁰³ Ez a munka tele van a magyar történelem hőseinek Mária-tiszteletével és különösen kiemeli Hunyady János nagy rózsafüzér-tiszteletét. Különben

⁹⁹⁷ Scriptorum I. 739.

⁹⁹⁸ História Critica XXXIX. 953.

⁹⁹⁹ Magyar írók II. 86. 1.

¹⁰⁰⁰ Magyar Költészet Története. 311.

¹⁰⁰¹ Magyar írók Tára 879.

¹⁰⁰² Bibliográfia: Füssi.

¹⁰⁰³ A szerző saját tulajdonában van egy példány.

Budán «Nyomtatott Veronika Nottensteinné, özvegnél, 1749. Esztendőben.»

Inkább a rózsafüzér társulatok és egyéb a Szent Domonkos rendjében szokásos ájtatosságok terjesztésére irogatott *P. Kiss Ambrus*. Egész sereg apróbb-hosszabb írása jelent meg különféle folyóiratokban, de önálló könyvecskéket is adott ki.

Az újabkori magyaryelvű aszkétikus irodalomból, mely a vasvári atyák mély lelkiéletére vall, szintén kivették a dominikánusok a maguk részét. *Szentpéteri Albert* atya írt a lelkiélet fejlődéséről irányításul egy kis könyvet: «Mennyei bölcsességnek ösvénye» címen, amely Budán jelent meg 1761-ben.¹⁰⁰⁴

A maga idején nagyon sokat használt kézikönyvecske volt *P. Suphárt Béla* «Praxis adjuvandi agonisantes ut pie moriantur»¹⁰⁰⁵ címen. Latin címmel, de inkább magyar szöveggel igyekszik a haldoklóknak segítséget nyújtani, hogy őket előkészítse a nagy útra. A XVII. és XVIII. századforduló nyelvén beszélt és sok élettapasztalatra mutató lelkiismeretvizsgálat után, amit a haldoklóval együtt végez, a «Vitézkedő Anyaszentegyház esedezésinek hathatós ereit» mutatja meg, hogy aztán felbátorodva »el-hagyjuk egyszer a tekéltlenségnek útját atyámfia, melyen mindedig jártunk, térjünk pedig a tekéltlenségnek esvényére, mely minket a ditsőségre viszen ...» A 110 oldalas kis könyv szerzője buzgó dominikánusként nem mulasztja el abban az esetben, hogyha a haldokló esetleg rózsafüzéres társulati tag, hogy akkor egész különleges imádságot írjon a lélek vizsgálatására. *Suphárt* atya könyve 1742-ben jelent meg Budán.

A kolostori irodalom legjellegzetesebb megnyilvánulási formája minden időben a krónika volt. A szerzetesi élet regulákba ágyazottsága, a szabályok kicövekelt életirányítása, sok olyan eseményt világít meg, amelyet a krónikás érdemesnek vélt megmenteni a feledés homályából és szorgalmasan, legtöbbször magafelejtő alázattal, névtelenül terjesztett. Ezekből a krónikákból mentődött át sok-sok történelmi érték, régmúlt esemény, de leginkább a korszellem plasztikus képe. A vasvári kolostorban is voltak krónikások. Többször találunk reájuk utalást, de sajnos mindig névtelenül és ma már nyomuk sincs sehol.

Csak a legújabb kor, a XIX. századforduló óta hagyományként átmentődött eseményeket megörökítő krónika van még meg, *P. Glasich Egyed* tollából, aki 1873-ban került Vasvárra és esperantó nyelven majdnem 40 évi itteni tartózkodása alatt minden érdekesebb eseményt feljegyzett a maga szellemes meglátásaival. Ez az eszperantó nyelvű

¹⁰⁰⁴ Nem sikerült megszerezniem.

¹⁰⁰⁵ Szerző saját tulajdona.

krónika roppant értékű kortörténeti anyagforrás, akár mint egy egyéni lélek, egyre gazdagodó élettapasztalatának megnyilatkozása, akár mint a rendben sokszor névtelenül feloldódó dominikánus múltat tisztelő rajongása. *P. Glasich Egyed* munkálkodása irodalmi téren sem tudományos, sem népies formában nem került a nagy nyilvánosság elé, pedig csodálatosan sokoldalú, tevékeny élete mellett ma is ámulatba ejt az a gazdagság, amely kéziratban fekvő szentbeszédeiből állott. A vasvári könyvtárban egy külön ládában vannak felhalmozva erős egyéniségét sugárzó írásai. Egyedül szentbeszédei 16 vaskos kötetet alkotnak, amelyekben példás rendben, körülbelül 1800 prédikáció sorakozik. Kézírataiból a lelkipásztori buzgalom szokásos mértékén felül kiolvasható a magyar nép féltése, korának szabadgondolkodó befolyásától. Egy minden küzdelemre kész jó pásztor aggódó és biztató tekintete néz felénk ezekből a kötetekből. Szellemtörténeti adatok bőség szaruja lehetne ez az iratláda.

A ma Vasvárott élő atyák szintén követik a rend szabályainak biztatását, hogy necsak szóval, hanem sokféle írással is apostolkodjunk. *P. Molnár Márton* hosszabb ideig szerkesztette a «Rózsafüzér Királynéja» című folyóiratot. Ő adta ki a mindmáig használatban lévő «Szent Domonkos Rendi Ájtatosságok» című imagyűjteményt.

A sajtóapostolkodás egyik módját, nagyobb ünnepek, hitéleti események gondolatkörének megrögzítését, gyakorolta és gyakoroljad. *Jeney Raphael*, a mostani vasvári plébános. Egyrészt a «Verba volent, scripta manent» — A szó repül, az írás marad — elv alapján tartósabb a hatás, amelyet ezzel hűveire gyakorol, másrészt olyanokhoz is eljut írásai által az Egyház szava, akik nem élnek vele éltető közelben. A «Vasvári Ujság» évfolyamai sokat mesélhetnek a modern lelkipásztorkodás e hatásos eszközéről.

P. Márk Ágoston szintén volt a «Rózsafüzér Királynéja» című folyóirat szerkesztője. Az ő idejében szervezték át a folyóirat kartotékjait és az egész ország rózsafüzér társulatairól elkészíttette az országos statisztikát.

P. Holló István szintén a rózsafüzéres gondolat jegyében fejtett ki irodalmi tevékenységet és megindította a «Kis piros könyv» című lapot, a gyermekek számára. Ez a lap azóta megszűnt.

XI. Fejezet. A történelem sodrában.

Kurucidők.

Vasvár mindig a történelem országútja mentén feküdt, most a kuruc-labanc háborúk idején sem kerülte el a történelem szekere.

Ez a vidék, a Rába vonala, fontos stratégiai pont volt és mind a két fél arra törekedett, hogy a steier határoknak ezt a szinte természetes elővonalát megkaparíthassa és hatalmában tarthassa. A német aulikus

törekvések nem egyedül osztrák erőkre és a bécsi udvarhoz szító főurakra, valamint a németsegre támaszkodtak, hogy azok összefogásával II. Rákóczi Ferenc szabadságharcát vérbe fojtsa, hanem nagy szerephez juttatta a Magyarországon lakó rácokat és horvátokat is, akiket sok kiváltság ígéretével, a szabad prédálás csálétkével vonzotta a kurucok elleni harcba. Ezeken felül a rác és horvát nemzetiség sokszor bosszúszomjtól is hevült, amikor nagy sereggel özönlött a labancság táborába és annak mintegy a magvát, zömét alkotta. Fegyelmezetlen tömegével kegyetlenkedések és rablások egész sorozata tette rettegetté nevüket az országban, ahol megfordultak.

Vasvárot a Rákóczi-féle szabadságharc első jele a német katona-ság átvonulása volt. Győr felé menetelő nehéz német lovasság érkezett 1700 májusában a kolostor elé és elég sok kárt okozott az amúgy szegény rendháznak. A kolostor bevételi és kiadási könyveiben több esetben meg van említve, hogy a Rábahíd megépítéséhez a kolostor erdejéből hatalmas tölgyfákat vágta ki. De mivel május volt, májusfákat is állítottak, wachmeistereik tiszteletére, mint azt a bejegyzések megemlítik.¹⁰⁰⁶ Néha fizettek is, máskor azonban erőszakkal tulajdonították el a megkívánt dolgokat. A kolostor gondnoka egy alkalommal bejegyzi, hogy egy tehenet vettek a német tábor konyhájára,¹⁰⁰⁷ máskor pedig a tisztek a kolostor pincéjében borral enyhítették szomjúságukat.¹⁰⁰⁸ Akinek pénze volt, az fizetett, akinek nem volt, az lopott. A lopás annyira napirenden volt, a labanc katonák részéről, hogy a gondnoknak egy kapitányt kellett megvesztegetnie, a kolostor borainak őrzésére. Amint a bejegyzés mondja: «Egy kapitánynak adtam 6 meszely bort honoráriumképen, hogy ne engedje katonáit fizetetlenül bort lopni.»¹⁰⁰⁹

Rövid ottartózkodásuk alatt a lakosságnak sem hagytak békét és a tehetetlen emberek a kolostor vikáriusánál kerestek menedéket, mert egyedül a kolostorban értették a labancok tisztjeinek nyelvét.

A magukkal cipelt foglyokkal úglátszik nem törődtek eléggé, mert ezek sűrűn jöttek a kolostorba alamizsnát kodolni. A ház gondnoka mindig szeretettel igyekezett a szerencsétlenek szenvedéseit enyhíteni, amennyire azt a kolostornak amúgy is szegény helyzete engedte. Töb-beknek ételt, másoknak pénzt adtak, hogy legalább vasvári tartózkodásuk alatt elviselhetőbbé tegyék fogságukat.¹⁰¹⁰

Heister generális csapatai közben egyre több fontosabb helyet foglaltak el és *Pálffy János* gróf keményen őrizte csapataival a Rába vonalát, hogy a kurucok át ne törjék. De Rákóczi merész vezére *Beze-*

¹⁰⁰⁶ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699—1712.

¹⁰⁰⁷ 1008 1009 1010 U. o.

rédi Imre egy tüzes áttöréssel mégis átjutott a folyón, úgyhogy csakhamar az egész kurucság zöme követhette, «mert kevéssel ezután Vas megyében, Hídvég körül, az szintén elé haladott alsó hadosztály is átjőve a Rába vizén».¹⁰¹¹ A csapatokat *Béry Balogh Ádám, Sándor László* és *Kiss Gergely* vezették.¹⁰¹² Vasvár lakossága a dominikánusokkal együtt a rettegés óráiban is a kuruc fegyverek győzelméért imádkozott a templomban.

Mindez 1704 januárjában történt, mert a kolostor számadáskönyvei így emlékeznek meg róluk: «Pro Salva Guardia a Kurusonibus . . . NB. ista die et mense prima vice venerunt kurusones ad istas partes»¹⁰¹³: Vagyis ekkor jöttek első ízben erre a vidékre kurucok, ők sem vetették meg a kolostor borait, mert sűrűn szerepelnek a meszelyek és itcék, csak csupán azzal a különbséggel, hogy ők mindig megfizetik a sokkal nagyobb adag italokat. Ez arra enged következtetni, hogy barátságos érzületüket mindig megnyilvánították a vasvári szerzetesekkel szemben és hogy ők sokkal jobban bírták az italt, mint a labancok.

Különben a kolostorban voltak elszállásolva a kuruc kapitányok, mert innét küldözték leveleiket a kőszegi nagytáborba a kolostor kocsisával, hogy tudósítsák a főtábort hadi mozdulataikról. Kőszeg alatt már nagy szükségben volt a kuruc hadtest, mert Vasvárról és vidékéről is ide hívták vissza a portyázó csapatokat, bár a Rába hídját akkor már felégették a labancok és most «hajóval» kellett átkelnie a gyalogságnak.¹⁰¹⁴

A kurucok távozásával nagy veszedelem zúdult a kolostorra és Vasvár lakosságára, mert a labancok bosszút álltak a kurucérmű községen. Magára hagyták Vasvárt és szabad rablást engedtek a kegyetlenségükről hírhedt rácoknak. Ezek megrohanták a várost, gyűjtogattak és raboltak, amit csak magukkal vihetek. De beszéljen róluk a kolostori számadáskönyv bejegyzése: «Szerencsétlen nap! Szeptember 27. Ezen a napon ütöttek tábort rétünkön, a rezidencia közelében a rácok, akiktől és akik által mérhetetlen sok szenvedés sújtotta ezt a szerencsétlen kolostort. Borban, gyümölcsben, pénzben (150 forint kurrent vittek el), állatokban, szőlőkben és sok más dologban nagy kárt tettek, amelyet talán soha megszámlálni sem lehet».¹⁰¹⁵

A kolostor pincéjét feltörték és 10 hordó bort megittak, vagy szétfolyattak a fosztogató rácok, akik törtek-zúztak mindent, ami csak kezük ügyébe került és nem bírták magukkal cipelni. A kolostort fel-

¹⁰¹¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 754.

¹⁰¹² Palkovits S.: Adatok Egervár történetéhez. Szombathelyi szeminárium könyvtár kéziratára: «G». LVII.

¹⁰¹³ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699—1717.

¹⁰¹⁴ Thaly Kálmán: Vak Bottyán élete.

¹⁰¹⁵ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699—1712.

gyűjtötták, amely legalábbis részben leégett, úgyhogy még évek múltán is javítaniok kellett a dominikánusoknak a rabló hordák garázdálkodásának szomorú nyomait.

Magát a kolostor gondnokát *Vaszary Péter* atyát is majdnem megölték, amint maga írja: «Kevésen múlt, hogy le nem mészároltak». Az állatállományt elhajtották, egyetlen ökröt, vagy tehenet sem hagytak a kolostor istállóiban. A csordát, a sertéseket a kolostor kanásza szétkergette az erdőn, hogy legalább így mentse meg a rablók garázdálkodásától. *Vaszary* atya később három ökröt visszavásárolt tőlük súlyos arannyal, amelyet különben is elvettek volna tőle.¹⁰¹⁶

De nemcsak a kolostorban tettek nagy és felbecsülhetetlen kárt, hanem a lakosság vagyonában is, sőt még azokat sem kímélték, akiknek menlevelük volt. Legalábbis erre enged következtetni *Vaszary Péter* bejegyzése a menedéklevelek költségéről. Tizenkét ilyen menlevelet váltott ki, nyolcat a kolostorban élőknek és hatot a gazdasági cselédeknek, akik a majorban laktak. De nem sokat értek ezek a drága pénzen vásárolt levelek, mert azok is, akik a gazdasági udvarban laktak «prédául estek».¹⁰¹⁷

Vasvár lakói és a kolostor szerzetesei bizonyára hálás lélekkel tekintettek az ég felé, amikor a rációk felszedték sátorfájukat és 54 napi rablás után, amely alatt a megnyomorgatott lakosságot még a legszükségesebbektől is megfosztották, tovább álltak. Elvonulásuk azonban még mindig nem hozta meg a sóvárgott békét, mert hamarosan labancok vonultak át a városon. Ezek annyira bővíben voltak a rablott jószágoknak, hogy *Vaszary Atya* október elején potomáron egész gulyát vásárolhatott tőlük.¹⁰¹⁸

A kuruc-labanc huzavonának Kőszeg körül a bécsi udvar szeretett volna véget vetni és ezért *Heister Hannibál* generálist küldte ki, hogy egyesüljön az egyszer már széjjel vert *Pálffy János-iéle* sereggel, amely Győr felől érkezett Kőszeg vidékére. *Pálffy* először Sárvárt akarta kivívni, de megijed *Bottyán* brigadéros közeledtére és Szombathelyre húzódott seregével, mert szerette volna megvárni *Heister* érkezését. *Vak Bottyán* három főstrázsamestere azonban kicsalogatta, majd megkergette Vasvár felé.¹⁰¹⁹

Ekkor Vasvár ismét sokat szenvedett, gyűjtogattak a menekülő labancok egész Vas megyében, mert a nép és papjai egy szívvel és egy lélekkel a kurucokhoz húztak. Vasvárra 1705 március 7-én, Szent Tamás napján értek, amikor is a kolostor vikáriusa ismét kénytelen menedékleveleket váltani tőlük és kiadásait ekként jegyezte be a kiadások köny-

vébe: «Átvonulóban van gróf *Pálffy János* Horvátország bánja német katonasággal a szegény kurucok ellen. Menekülelet váltottam tőlük, először is a két kísérő tábornoktól, majd egy kapitánytól és két közönséges katonától 31 forintért.¹⁰²⁰

A sietve menetelő csapat azonban mégis megkésétt, mert nem ért Szentgotthárd alá, ahol Vak Bottyán csúfosan szétverte Heister hadait, a maradék csőcselékszerűen menekült át Steierországba.

Az igazi diadal azonban nem ez volt, mert az csak 1706 októberében játszódott le, amelyben bizonyos rész a vasvári lakosságot és a dominikánusokat illeti. Ezt a csatát a kuruc történészek «egervári csata» néven emlegetik, pedig tulajdonképpen a győrvári tó és a vasvári erdő között zajlott le.¹⁰²¹

Andrási István kuruc generális jelentéséből tudjuk, hogy Heister 1706-ban ismét betört Regedénél és felégette Zalaegerszeget. Az volt a megbízatása a bécsi udvartól, hogy: «Egerszeget, Grótot és Keszthelyt porrá tegye s aztán a Rábán átkelve egyesüljön a Kőszeg felől eléje jövő Stáhremberg tábornok seregével. .. Melyre nézve közönségesen ítéltük helyesnek lenni Kőszeg elleni négy vigyázó zászlókat hadni, magunk pedig Heister ellen menni».¹⁰²² Meg is találták Heister seregét az egervári várban s mikor a kurucok megtámadták a több, mint kétszer nagyobb német csapatot, azok a győrvári malomnál, a mai Palkó-féle malom környékén, ahol egy tó állott, nagy zűr-zavar támadt a nehéz német lovasság soraiban. Rengetegen a tóba fúltak, még többet agyongázoltak a posványos földön nehezen haladó lovak. Az ingoványos talajon a generális csézája is süllyedezett a sárba. A kurucok könnyed lovasai és a talpas szegénylegények, elszánt hajdúk szinte kiirtották soraikat. A győzelmet a környék lakossága is segítette, amint azt a kuruc-generális Rákóczinak jelentette a komáromi főtábornok: «Futott az szegénység is, mindenfelől érkezvén az erdők süreijéből, azok is mindenfelé ölték, vágták, még az asszony embere is,» úgy, hogy bizony a jelentés szerint «nem sok hia lészen a háromezernek holtakban.»¹⁰²³

A vasvári lakosság ujjongott a győzelem felett, a kolostortemplom tornyaiban zúgtak a harangok és mikor az a hír is beérkezett a dominikánusok kis körébe, hogy magát Heister tábornokot is elfogták, a diadaltól ittasult lelkek ujjongása Te Deum-ban köszönte meg Istennek a győzelmet. A tábornokot hamarosan erős kísérettel a vasvári kolostorba vitték és a kuruc vezérek úgy döntöttek, hogy ki fogják cserélni a fogóságban élő Zrínyi Ilonáért, Munkács hős asszonyáért.¹⁰²⁴

¹⁰²⁰ U. o.

¹⁰²¹ Palkovits: i. m. — ¹⁰²² U. o.

¹⁰²³ Thaly: i. m. 72. — ¹⁰²⁴ U. o. 75.

De nemcsak a labancnak volt vesztesége emberben és hadianyagban, hanem nagy volt a kurucok vérvesztése is. így Béri *Balogh Ádám*

11. ábra. A templom homlokzata.

súlyos fejsébet kapott, amelyben könnyen elpusztulhatott volna. Andrási István jelentése II. Rákóczi Ferenchez a következőket mondja: «Balogh Ádám uram három sebbe esett a fején». A sebesültet nagyobb biztonság kedvéért a kolostorba vitték, ahol bizony csak nagyon lassan

gyógyult fel, mert szinte két esztendeig volt az atyák szeretve dédelgetett vendége. Minden kívánságát ellesték és bár saját szolgálja is volt valami Pollák nevű hajdú személyében, ők maguk is ápolták és keresték a kedvét. Még ruháit is ők csináltatták, mint azt a kolostori kiadási könyvek feljegyezték. A vitéz öbesternek sok előkelő vendége volt a kolostorban, mint Vak Bottyán, a rettegett híru kuruc generális és Bezerédj Imre. Több ízben is meglátogatták és így az atyák nagy tiszteletnek örvendtek a kuruc katonaság előtt. Béri Balogh Ádám otléte alatt a legnagyobb biztonságban volt Vasvár és a kolostor, mert az ő neve, amelyet széltében-hosszában énekeltek a kuruc katonák, rettegett név volt a labanc fülek előtt. Még 1708 áprilisában is a kolostorban volt, az akkoriban már bizonyára lábbadozó generális, akinek utoljára és búcsúzásul, három vég vászonból készítették a kolostor gondnoka fehér alsóruhákat.¹⁰²⁵

Lassan azonban letörött a zászló Majtény síkján és II. Rákóczi Ferenc lemondásával és menekülésével a reménytelenség szomorú évei köszöntöttek a vidékre, mert túlon túl kimutatta kuruc érzelmét. Valami keserű dac ülte meg a lelkeket és némasággal, hallgatagsággal álltak ellen a bosszút állók törekvéseivel szemben. Az atyák között azok is, akik nem voltak magyar származásúak, együtt éreztek a nemzetest fájdalommal és még nevüket is megmagyarosították, mint Gyurkovics Jácint, aki következetesen Györgye Jácintnak írta magát.¹⁰²⁶

Fokozta az elkeseredést *Keresztély Ágost* szász hercege győri püspök megtorló eljárása és bosszúálló szándéka, amellyel a korábban kuruczérmű papokat keményen üldözte,¹⁰²⁷ úgyhogy inkább eltúrte, hogy a nép pap nélkül maradjon, semhogy a Rákóczihoz szító papság, vagy szerzetesség legyen a vezére. *Keresztély Ágostot* egyre -tüzelte *Kucklander* wachmeister Komáromból, aki Vak Bottyánnak személyes gyűlölködő ellensége volt és levelet írt a győri püspöknek, amelyben kemény hangon megfenyegeti a vasvári szerzeteseket, akik annak idején «a rebbelis». csócseléket támogatták. Megvádolja őket, hogy elrejtegetik a menekülő kurucokat, sőt tudomása van arról is, hogy a dominikánusok pincéjét valaki rázárta a mulatozó labanc tisztekre és a pincenyíláshoz venyigét hordatva, azt meggyújtatta, úgy, hogy több labanc tiszt megfulladt a füsttől. Bár a vádat nem sikerült a dominikánusokra bizonyítani, értelmi szerzői azonban kétségtelenül ők voltak. Ugyancsak *Kucklander* levele is említi, hogy a dominikánusok a győzelem feletti

¹⁰²⁵ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1699—1712.

¹⁰²⁶ Orsz. levéltár.

¹⁰²⁷ Schematismus Jauriensis 1928. XLVI.

örömükben Te Deum-ot tartottak. A keserű százjízű labanc wachmeister erélyes hangon követeli a bűnösök kemény megfenyítését.¹⁰²⁸

Keresztély Ágost valóban kitartó szívóssággal üldözte a vasvári dominikánusokat és ugyancsak örült volna, ha feloszlathatta volna a kolostort.

A nép azonban ragaszkodott «a fehér barátok»-hoz és a püspök nem mert ujjat húzni a közvéleménnyel. Egész Hegyháton nagy volt a paphiány és a vándor misszióra járó atyák valóban nélkülözhetetlenek voltak. De lelküket valami nyomasztó érzés fogja le és bizonyára megváltásként érkezett a nagy várakozás csendjébe a vasvári kolostor levéltárában mind máig hűen megőrzött amnesztia-rendelet III. Károly és Eszterházy Miklós gróf nádor sajátkezű, nagypecsétű aláírásával, amely a dunántúli részek lakosainak, akik előbb a Rákócziak hűségére tértek át, személyükben és jószágaikban általános kegyelmet hirdet.¹⁰²⁹

Ez volt a vasvári dominikánus kolostor egyik legszebb, bár legúlyosabb korszaka a történelem sodrában.

A jozefinista idők.

Már Mária Terézia idejében megkezdte romboló hatását a francia földről egyre keletebbre szivárgó szabadgondolkodás szelleme. II. József, aki anyjának mélységes katolikus hagyománytiszteletével szemben mindent lerombolt, amit a múlt épített és jónak ismert. Az «egyház sekrestyése», ahogy gúnyosan II. Józsefet nevezték, a vasvári kolostor életében is nagy zavarokat okozott meggondolatlan újító szándékával.

Egyre-másra érkeznek a fiatal uralkodó rendeletei a püspök közvetítésével és ezek a nagypecsétes levelek sötét egyházüldözés árnyékát vetették előre. *Szily János*, Szombathely első püspöke már előre felvette a harcot az egyházmegyéjében lévő szerzetes-kolostorok védelmére,¹⁰³⁰ de nem tudta megakadályozni, hogy az egyre sűrűbben érkező királyi pátensek bele ne szóljanak a kolostorok legbensőbb ügyeibe is.

A vasvári dominikánusok akkor kezdték érezni a közelgő veszélyt, amikor egész sereg névtelen levél tett ellenük feljelentést és mindenféle koholt vádakkal rágalmazta őket. Az első ilyen névtelen levél «denuntiatio Anonymi» 1786 nyarán tört be a kolostor békéjébe és felingerelte a királyi helytartó tanácsot Budán és Szily püspök már december 7-én királyi megbízatást kap, hogy adjon felvilágosítást a vasvári kolostor előljáróságának viselt dolgairól.¹⁰³¹

¹⁰²⁸ Győri püspöki levéltár: Keresztély Ágost III. és Keszthelyi levéltár: Catdifféri. No. 754.

¹⁰²⁹ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes. I—III.

¹⁰³⁰ Géfin Gy.: Szombathelyi egyházmegye története I. 72—73.

¹⁰³¹ Vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici notationes. I—II.

Természetesen nem a szerzetesi élet szabályainak áthágásáról volt szó, hiszen ebben az időben, a jozefinizmus fertőzése előtt még igazi szentdomonkosi szellem élt és a vasvári dominikánusok igazán mindenben a tökéletességet keresték, példaképei lehettek volna minden századoknak, hanem inkább a helytartótanács rendeleteit késedelmesen, vagy egyáltalán be nem tartó előljárók hibáit szellőztették.

Ez elsősorban ugyan a szombathelyi kolostorra vonatkozott, de a vasvárit is mindig melléje csatolták. Az egyik legtöbbet szereplő névtelen feljelentés szemrehányást tesz a királyi rendeleteket késedelmesen betartó dominikánusoknak és különösen kifogásolja azt, hogy a kolostor előljárói nem adnak pontos számadást a kolostor vagyonának kezeléséről és hogy a kiadásokat és bevételeket arra fordítják, amire ők akarnak és nem teljesítik öfelsége nyilvános parancsolatait.¹⁰³² Így megy a vádaskodás egyre többször és a helytartótanács mindannyiszor örömmel kap az alkalmon, hogy a szerzeteseket minél többet zaklathassa. Szily püspök kénytelen-kelletlen felküldi az ügyet Bécsbe *P. Thronner Domonkos* tartományfőnökhöz, akihez különben barátsági szálak fűzték. A püspök kívánságára a tartományfőnök többször is kihirdette az összes magyar kolostorokban, hogy minden félelem nélkül, bátran jelentkezzék a névtelen feljelentő, hogy vádjait igazolja és így a kolostorok előljáróit ellenőrizhessék. Azonban meddő maradt minden próbálkozás, mert soha sem jelentkezett senki.¹⁰³³ Szily püspök felterjesztette a vizsgálat eredményét Budára a helytartótanácsához, de hiába, a békeség csak nem állt helyre, mert egyre nagyobb áradattal indult meg a felelőtlen ítélkezés és névtelen árulkodás szelleme, hiszen ekkor már az egyházellenes gondolkodás, a titkos szervezetek földalatti munkája egyre jobban érlelte keserű gyümölcsét. A papságot egyre jobban megvetették. Ennek a megvetésnek okai a féktelen sajtószabadság, a büntetlenül terjesztett vallás- és erkölcsellenes könyvek és az ifjúság nevelésében a fegyelem és tisztesség követelményeinek elhanyagolása.

A vikáriusnak hamarosan egész sereg megbízást adnak, hogy készítse el a kolostor minden ingó és ingatlan értékének nyilvántartását. Első ízben csak az ingatlanokról kértek számontartást, azután a jámbor alapítványok, templomi felszerelések és értéktárgyak összeírását is elrendelték, majd minden három hónapban arról kellett beszámolnia, hogy hányan élnek a kolostorban, kik azok, milyen képességeik vannak, hogy esetleg valahol igénybevehessék őket.¹⁰³⁴

Sárkány Sándor vikárius leveléből azt is megtudjuk, hogy addig

¹⁰³² Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan. — ¹⁰³³ U. o. —

¹⁰³⁴ U. o.

nem hagytak nyugtot senkinek, amíg ezek a sokszor lepedő nagyságúvá dagadt összeírások fel nem mentek Budára a püspök kezén keresztül. Azt is kiolvashatjuk Sárkány leveléből, hogy a kolostorban élő sok öreg és beteg szerzetes, akiket a királyi rendeletek folyton a felosztatás rémével fenyegettek, nem tudtak nyugodt szerzetesi életben együtt élni.¹⁰³⁵

Hogy II. József mennyire kicsinyesen izgatta országa sorsát és hogy mennyire beleavatkozott a szerzetesi élet legjelentéktelenebb megnyilvánulásaiba is, azt 1785 márciusában Szily püspök kezein keresztül eljutott legújabb rendeletéből állapíthatjuk meg. Ez a rendelet a dominikánus rendben szokásos minden néven nevezendő tisztséget és címet, amilyen a Magister Theologiae, Praedicator Generalis, Lector, egyszersmindenkorra az örökös tartományokban lévő kolostorokban azonnal eltöröl.¹⁰³⁶

Egy másik királyi rendelet lehetetlenné tette a szerzetes-újoncok felvételét¹⁰³⁷ és ezzel a vasvári kolostor is csendes haldoklásra volt ítélve, bár közvetlen felosztatás, mint a többi magyar kolostorokat, ezt nem fenyegette.

II. József szörszálhasogató szelleme még a breviáriumból is kitöröltetett egypár sort Brúnó zsolozsmájából,¹⁰³⁸ amint az a Vasvárótt még ma is őrzött királyi rendeletből kitűnik. Máskor az összes áldási formulákat eltörli és egyetlen egy benedikciót engedélyez csupán,¹⁰³⁹ végül a rendi szabályokból törölteti azokat a rendeleteket, amelyek nem felelnek meg az ő királyi ízlésének.¹⁰⁴⁰

Az ilyen kicsinyeskedő rendeletekkel zaklatták a kolostort és közben úrrá lett a lelkeken a rettegés, hogy esetleg felosztatják a rendet és szétszórják őket a nagy bizonytalanságba. Az állandó rettegést és bizonytalanságot az egyre sűrűbben érkező rendeleteken kívül a sötét hírek is növelték. 1784-ben egy királyi rendelet a pesti kolostorból Vácra parancsolta át az atyákat, akiknek az eltörlésről már az előző esztendőben tudomásuk volt.¹⁰⁴¹ Ekkor jöttek apró holmijukkal, amit magukkal hozhattak, Vácra a pesti dominikánusok. Azonban Vácott sem fogadta őket jobb hír, mint másutt, mert itt maga II. József személyesen is megjelent inkognitóban és egészen váratlanul széjjel-nézett, hogy milyen kolostort lehetne megszüntetni. A dominikánusok rettegtek tőle és rettegésük nem is volt alaptalan, mert hamarosan

¹⁰³⁵ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 764.

¹⁰³⁶ Vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici.

¹⁰³⁷ Orsz. levéltár: Acta Dominicanorum. Fasc. 38. No. 17. — ¹⁰³⁸ U. o. —

¹⁰³⁹ U. o. ¹⁰⁴⁰ U. O.

¹⁰⁴¹ Szarka Gy.: Váci domonkos konvent története. 96. old.

távozása után egy rendelettel feloszlatta ezt a kolostort is, bármennyire rimánkodott a Bécsben tartózkodó tartományfőnök, *Migazzi* bíborosnak, hogy mentse meg nagy tekintélyével rendjének ezt a régi kolostorát.¹⁰⁴² Ekkor jöttek apró holmijukkal, amit magukkal hozhattak a nyugati szélekre *P. Weingartner Tóbiás*¹⁰⁴³ és két testvér *Raab András*¹⁰⁴⁴ az orvos és *Kirchner Félix*.¹⁰⁴⁵ Később még két fiatalabb atya is a száműzöttek szomorú számát szaporította és ők is Vasvárra jöttek: *P. Skerlák Zakariás*¹⁰⁴⁶ és *Jager Raymund*.¹⁰⁴⁷ A királyi végzés szerint havonta kétszáz forint ellátást kellett volna kapniok életük végéig, de ez az összeg egyre fogyott, végül teljesen semmivé foszlott.

A kiüldözött szerzetesek szörnyű élményei bizonyára csak növelték a bizonytalanságot és talán már a napokat számlálták, hogy náluk is megjelennek a hírhedt királyi biztosok és felsőbb rendeletre kiürítik a kolostort, ahova a dominikánus életét annyira hozzáköti. S közben egyre újabb rendeletek érkeznek összeírásokról, listák egybeállításáról. S mikor *Thronner Domonkos* Bécsből megbízást küld a vikáriusnak, hogy írja össze alattvalói neveit és egy hivatalosan kirendelt orvossal vizsgálta meg őket, hogy mennyire képesek a munkára, különösen a fiatalabb generáció, akkor már biztosra vették, hogy őket is szerte űzik a nagy világba.¹⁰⁴⁸ Szily, a püspök, mindent elkövetett, hogy a kolostort megvédje, maga írta a feloszlástól szintén rettegő celldömölki bencés apátnak: «Megyém eddig még egyetlen szerzetházat sem veszített. Bár ezután sem veszítene! Bár tudnám őket, mindannyit megtartani, ha már nem tudtam számukat növelni! . . .»¹⁰⁴⁹

Még a megszokott rettegésben is villámcsapásként hatott a hír, hogy a pesti, pécsi és váci kolostorok feloszlása után most a szombat-helyit is feloszlatták és a szentmártoni kolostor tagjainak fel kellett készülniök, hogy csekély holmijukkal Vasvárra költözzenek át.¹⁰⁵⁰ A vasváriak szerető megértése igyekezett a szörnyű napokat elviselhetőbbé tenni a szentmártoni zárda tagjai számára. De még vasvári számkivetésükbe is követte őket a királyi rendeletek egész sora, amelyekkel vagyonukat tartották számon a vallásalap számára. A vasváriak rettegése tehát lassan a tetőfokra hágott és hogy békességük sohase le gyen, őket is folyton zaklatják a helytartótanács rendeletei. A szombat-

¹⁰⁴² U. o.

¹⁰⁴³ Saller levéltár: Faso. 79. No. 7(5).

¹⁰⁴⁴ 1045 1046 1047 u. o.

¹⁰⁴⁸ Szarka: i. m. 97.

¹⁰⁴⁹ Géfin: i. m. 1. 72.

¹⁰⁵⁰ Schoeivwisener: Antiquitatum et historiae Sabariensis . . . 323.

helyi atyák sorsát részvétellel kísérték, de ők is készen voltak arra, hogy talán napok múltán az ő sorsuk is hasonló lesz.

12. ábra. A vasvári templom tornya.

A szentmártoni zárda tagjaival egyszeriben priorátussá lett a kis vasvári rezidencia, ahol már emberemlékezet óta mindig nagy paphiány volt. A török előtti idők dicsőségére emlékeztetett a 22 atya •és négy laikus testvér vasvári tartózkodása. Az egész Hegyhátat

vígan elláthatták, bár az ott élő és oda menekülő szerzetesek javarészt vagy öreges, vagy beteges dominikánusok voltak.¹⁰⁵¹

Perjel, a szombathelyi menekültek házfőnöke *Szabó László* lett, még a vasváriak házfőnöke a suppriori tisztséget kapta meg: *Sima Móric* atya.¹⁰⁵²

Sorrendben a következő atyák és testvérek tartózkodtak a menekülés éveiben a rezidenciában:

P. Szabó perjel, P. Sima alperjel, P. Lenes Konrád, P. Némethy Gundisalv, P. Holl Béla, P. Weingartner Tóbiás, P. Dr. Kovács Bertalan, P. Báli Alán, P. Sárkány Sándor, P. Banutay Barna, P. Huemann Pál, P. Jelensics János, P. Szenczy Vencel és Flórián, P. Horváth Gotthárd, P. Malsecz Márton, P. Skerlák Zakariás, P. Peresztegi István, P. Gaszner Jácint, P. Kiss Ambrus, P. Stambeck Gundisalv, P. Jáger Raymund, akik közül azonban hamarosan többen valahol falusi plébániákon, vagy mint káplánok, vagy mint adminisztrátorok helyezkedtek el. Testvér négy volt a kolostorban: Kirchner Félix, Parti Szerafin, Láng Vince és Raab András.¹⁰⁵³

A következő évben 1791-ben aztán egészen fellélekzett a kolostori közösség, amikor királyi rendelet ismét visszatelepítette a szombathelyi dominikánusokat elhagyott otthonukba.¹⁰⁵⁴ *P. Thronner* tartományfőnök ujjongó hangú levelet írt a püspöknek, amelyben kéri, hogy fogadja ünnepélyesen a gyászosan száműzött és most ismét visszatérő atyákat. Az ünnepélyes visszatérésen a vasvári atyák testületileg résztvettek, hogy azokkal, akikkel oly testvériesen megosztották a keserűség és rettegés napjait, most az öröm és megnyugvásból is kivegyék részüket.

A francia megszállás.

Napóleon diadalmas fegyvereinek semmi sem állta útját, hogy a XIX. század fordulóján az ország határait fenyegetse és minden igyekezetével arra törekedjék, hogy az uralkodó család és a nemzetségek, de különösen a magyarok közé éket verjen. A fenyegető napóleoni háborúra való tekintettel 1808 augusztus 28-ától november 5-éig tartó országgyűlés fegyverbe szólította a nemesi felkelőket és sürgette a vármegyei bandériumok megszervezését. Már december 19-én lázas sietséggel kezdtek meg a nemesek összeírását s a következő év, 1809 május 12-én nyolcezer főnyi nemes indult el a győri táborból, hogy

¹⁰⁵¹ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

¹⁰⁵² Keszthelyi levéltár: Castriferrei. No. 756.

¹⁰⁵³ Szombathelyi püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

¹⁰⁵⁴ Szombathelyi rendi levéltár: Erogatio Proventuum S. Martini S. O. P. 1752—1771.

Napóleon hadserege elé menjen, amely május 13-án diadallal vonult be a császárvárosba. A június 14-én lezajlott szabadhegyi csata a magyar felkelők vereségével végződött és az alig egy hónap múlva Znaimban megkötött fegyverszünet értelmében Vas megyének a Rábáig terjedő része francia uralom alá került.¹⁰⁵⁵

A megszállás útvonala éppen a Hegyhát és a Kemenesalja között vonult és így a vasváriak hamarosan francia vendégeket kaptak. Már előzőleg az egész Hegyhátság egy szívvel-lélelkel csatlakozott az insurgensekhez és kitartott a Győr—Szabadhegyi csatáig. Még a dominikánusok közül is elkísérte őket *P. Haragos Tamás*, mint tábori lelkész.¹⁰⁵⁶

Mikor aztán a franciák 1809 július 5-én benyomultak a zalai dombok mögött bujkálva és *Chasteller* császári tábornok vezetésével ötezer gyalogos és nyolcszáz huszár megszállta a községet, akkor érezték az idegen elnyomatás keserűségét.¹⁰⁵⁷

A katonaság sáskák étlenségével pusztította el a szegény lakosság télirealóját, már nyár közepén. A tábornok a domonkos kolostorban szállt meg a főbb tisztjeivel. Volt dolga a szakácsoknak. Az apró baromfiban valóságos vérengzést vittek véghez és a községnek aprajánagyja köteleles volt a katonaság ellátásáról gondoskodni. Egypár hét alatt a kolostori kiadáskönyvekben ilyen tételek szerepelnek:¹⁰⁵⁸ «Nyolcz kokas és négy Tyúk az Generáliséknak». Máskor «tizennyeg hájas liba és egy lúdkokas vetetődött». «Tizenhét és negyedfont halat vettem», «Bábos Contója 75 forint». «Tizennyolc tsibét vettem frantziáknak». «Haj dinakásáro 4 forintot adtam». «Sáfrán és miegymás fűszer-számok Contója 7 forint». És így tovább.

Ujváry László atya úgylátszik nagyon szíven viselte a megnyomorgatott nép sorsát, mert több ízben igyekezett közbenjárni *Chasteller* tábornoknál,¹⁰⁵⁹ hogy a közkatonaság ne legyen olyan irgalmatlan Vasvár lakóival szemben.

Pedig az igazi hadisarc még csak azután következett. A községre kivetettek 310 mázsa búzát, másfélszáz köből zabot, és negyven szekér szénát hadisarcul. Mindezek mellé 67 «réf kaputnak való posztó, 52 réf kékposztó, 10 réf skarlát, 5 réf fehérposztó, 7 réf bellésvászony és 5 réf fehérítetlen vászony, valami marha, bival és borgyú bőr»¹⁰⁶⁰ járandóságot is követeltek a szerencsétlen lakosságtól.

¹⁰⁵⁵ Balogh: Az 1809. évi insurrectio és a francia megszállás Vas megyében. 1895. 19. old.

¹⁰⁵⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 674.

¹⁰⁵⁷ Nővák: Vasvár története. 19.

¹⁰⁵⁸ Vasvári rend levéltár: Haragos Tamás Vikáriusnok számodása. 1836—1855.

¹⁰⁵⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 767. — ¹⁰⁶⁰ U. o.

Közben azonban pestisjárvány ütött ki a franciák között, mire azok sietve tovább álltak, könnyű őrseget hagyva hátra a betegen fekvő bajtársaik mellett.¹⁰⁶¹

Így szabadult meg a vasvári dominikánus kolostor a megszálló franciáktól, pár hónapos kényszerű vendégség után.

A 48-as szabadságharc ideje.

Az egész Európát végig száguldó eszmék szava a szabadság szárnyain még a kolostorba is megtalálta az útját. Az új eszmékkel szemben az egész magyar papság határozatlan álláspontot foglalt el. Maga a szombathelyi püspök, *Balassa Gábor* is határozatlan volt és nem mert teljes egészében állást foglalni a gyorsan pergő események között.¹⁰⁶²

A nemzeti mozgalom hova-tovább egyre izmosodott és az alsó papság, valamint a szerzetesek is benne remélték a fejlődés helyes irányát, de mikor érezték rajta a forrongást, akkor ők is bizonytalannokká váltak. Mikor azonban a bécsi udvar nyomására a püspök kénytelen volt hűségnyilatkozatra felszólítani alattvalóit, akkor már lázadó hangok hallatszottak és úgylátszott, hogy a szerzetesség és az alsópapság szembefordul a főpásztorral. A papság mint egy ember állt a nép mellé és ahelyett, hogy a püspök kívánságára letompította volna a szenvedélyek életét, szívesen vállalkozott arra is, hogy a szabadság zászlója alá vezesse a népet.

A vasvári dominikánusok már régebben elítélik «a tcudar némettyét» és minden törekvésük oda irányult, hogy a nemzet és a dinasztia nagy összeütközésében szívük szerint is a nemzet mellett foglaljanak állást.

Március 15-ike és nagy nemzeti megmozdulás, a szabadságharc sodra őket is nagyon fellelkesíti, hiszen akkor még nem tudták, hogy milyen nagy szenvedések előtt állanak. *Horváth Mihály* atya, akinek a nevét az öreg vasváriak ma is emlegetik, Kossuth nótával verbuválta a felkelők katonáit,¹⁰⁶³ *Orray Pius* és *Pölöskey János* atyák pedig a nemzetgyűlési követválasztáskor mozgatták meg a szabadság eszméitől túlfűtött lakosságot.¹⁰⁶⁴

1849-tavasán nagy választási harcok indultak az egész országban. Vasvár, a rumi kerülethez, mint Hegyhát és Kemenesalja választási székhelyéhez vol beosztva. Ezen a választáson a dominikánusok

¹⁰⁶¹ Balogh: i. m. 29.

¹⁰⁶² Géfin: i. m. II. 18.

¹⁰⁶³ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 768.

¹⁰⁶⁴ Szombathelyi püspöki levéltár: 1850. 740 kv.

olyan nagy szerepet játszottak, hogy *Balassa* püspök ugyanazon év októberének a végén, a világosi fegyverletétel után számonkéri tőlük korteskedésüket.¹⁰⁶⁵ A rumi plébánostól kért felvilágosítást az ott történtek lefolyásáról, mert akkor már a győzelmes osztrák hadsereg az oroszoktól támogatva nyiltan követelte a magyarságukat mindig bátran hangoztató elemek elfogását. *Boni Ferenc* rumi plébános leírása szerint az egész Hegyhát egybesereglett Rumban, de nem a községben tartották meg a választási gyűlést, hanem a Rába parti nagy fák alatt, a Berekben. Míg a többi papok mind otthagyták ebédidőre a választási harcot és a plébániára mentek ebédelni, addig *P. Orray* és *Pölöskey* harcra tüzelték a vasvári és Vasvár környéki választókat. Ezek hatalmas menetben háromszínű zászlók alatt és nagy zenekarral érkeztek Rumba. A dominikánusok nagy kortesbeszédjein maga a rumi plébános sem volt ott, legalábbis ezt írta *Balassa* püspök érdeklődésére és csak másoknak a véleményét adta vissza, amikor *P. Orray* beszédjéről beszámolt. Azt írta, hogy a dominikánusok *Balogh László* nemzetgyűlési követ mellé állottak fel és a hallgatóság hatalmas tetzésnyilvánítással kísérte majdnem minden buzdító szavukat. A népszintén tűzbe ment volna a szónokokért és bizonyosra vették a dominikánusok jelöltjének győzelmét. Hatalmas tapsvihar jutalmazta *P. Pius* szónoklatát és egyhangú felkiáltással követelték, hogy *Balogh* legyen a Hegyhát és Kemenesalja követe. A rumi plébános azonban kifogást is emelt, mert szerinte *P. Orray* több olyan kitévelt használt beszédjében, hogy az nem való volt egy pap szájába és a klérus is kifogásolta fellépését. Mivel azonban mindezeket nem saját tapasztalatából állította, hanem mások szavaiból tudta meg, csodálkozunk kell, hogy kifogásolni valót talált *P. Orray*nak, mint papnak a viselkedésében, hiszen a papság közül senki sem tartózkodott ott. Tanuságtételének fogyatékoságát *Boni* plébános is érezte és éppen ezért «nagy alázattal és bizalommal tárja a megyéspüspök elé» és reméli, hogy az ügynek nem lesz komolyabb folytatása.¹⁰⁶⁶

Ebben azonban tévedett, mert *Balassa* püspök is szeretne volna ugyan az ügyet eltussolni, nem saját jószántából rendelte el a vizsgálatot, hanem az egyre erősödő osztrák hatalom nyomásának engedelmessékedett. *Nugent* tábornok Körmendről irányította a világosi fegyverletétel után csakhamar megszállt Vasmegeye sorsát és magát Szombat helyt is elfoglalták *Althan* gróf császári és királyi alezredes seregei, ők ketten intézték Vasvár sorsát is és ők követelték Balassától, hogy világosítsa fel a népet a bécsi udvar jóakarataról és legyen kemény

¹⁰⁴⁵ u. o. — ¹⁰⁶⁶ u. o.

azokkal a papokkal szemben, akik odaadták magukat a nemzeti mozgalomnak.¹⁰⁶⁷

A püspököt nagyon bántotta a felülről reá nehezedő hatalom keze és igyekezett teljes jóindulattal kezelni a vasvári Kossuth-párti atyák ügyét, mint az a közben már szombathelyi perjellé választott Orrayhoz intézet leveléből nyilvánvaló. «Nagyon tisztelendő Perjel Atya! Felsőbb meghagyás folytán tisztemmé válván intézkedni mindazon egyházi személyek iránt — ha szerzetesek volnának is, — akik a legújabbán megszületett mozgalmakban akár szóval, akár tettel tevékeny résztvettek, nehogy kötelességemet elmulasztani látszassam, szükségesnek véltem az Atyaságod ellen felmerült és kérdőpontokba foglalt vádakát ugyan Atyaságoddal a végre közleni: miszerént ugyanazon ívben mielőbb foglalandó lelkiismeretes feleletének beküldése által ez ügynek a világi hatóság kezeibe juttatását megelőzni iparkodjék.»¹⁰⁶⁸

Mindez a zaklatás a világesi fegyverletétel után megindult rágalom-hadjárat és névtelen feljelentések áradata, valamint az egyéni sértődékenységből fakadó bosszúérzésből eredt. A vasvári kolostor lakóit tehát szintén meghurcolták. A vésztörvényszékek működése minden lelket megdermesztett, akik azelőtt nyíltan és lelkesen álltak a szabadság zászlai alá. A legjobb hazafiakat Kufstein és Graz várbörtöneibe hurcolták és a katonai hatóságok folyton újabb áldozatokat kerestek, így nem csoda, ha a kolostorba is beköltözött a rettegés, a püspök újabb levelére.

A szentszéki jegyzőkönyvből még reánk maradt egy kivonat azokról a beszédekről, amelyeket mint felségsértést tartottak számon, hogy aztán felelősségre vonhassák értük a vasvári dominikánusokat. Különösen P. Orray Pius és Horváth Mihály ellen volt sok tisztázandó vád. Érdemes elolvasni ezeket a vádpontokat: «Tartott beszédet: Vasváron a népgyűlésben, hol az austriai házat hitszegőnek-vérszopónak-szabadságrablónak billegezvén a népfelkelést is sürgetve Gál otti (ottani) biztos — vagy minek neveztetett — felszólítására. Baltaváron kétszer is a katonaaállítás alkalmakor, hol a szegény szülőket, kik fiokat siratták, szidta, motskolta, gyávának nevezte. Jánosházán mindenhol az osztrák kormányt alacsonyítva úgy mondja: «itt nyilvánította az ő hitvallását rejleni, az Atyában, Fiúban és Kossuthban. Czellben és Rumban itt kétszer is a követválasztás alkalmakor beszélt, ajánlva erősen Balogh Lászlót, mint olyat, ki a magyar nemzetiség

¹⁰⁶⁷ Géfin: i. m. II. 22.

¹⁰⁶⁸ Szombathelyi püspöki levéltár: 1850. 740—47.

egy hősét Batthyányt a tzudar osztrák katonák körmeiből kiszabadítani akarta, itt gyalázta még egyébként a megyei tisztviselőket el annyira, hogy őt csaknem befogadták (elfogták). Rumban a kortsmában nyilván számos protestánsok körében poharat emelt mondván: «szívemből kívánom, hogy 24 óra alatt az egész austriai Ház Szent Leopold színe, mint Austria védszentje elébe állíttassék — ilyen formán szólal fel az oroszok irányában is. Czellben valami *Balársy* kapitány v. hadnaggyal *Tebardt lett*, ki őt püspöknek szánta és ígérte neki, hogy Szombathelyre téteti, mivel — úgy monda — a szombathelyi püspök úgyis elment. Pius ennek igen örült és gúnyolódva monda, egy püspök sem érdemes helyére, mert kötelességeiket, mint Magyarország püspökei nem teljesítik, holott őtőlök függne igen sok. őt már méltóságos úrnak is nevezgették, imitt-omott, tréfából, szóval az állíttatik felőle, hogy leggyalázatosabban beszélt mindenhol Habsburgi Házunkról, restellik áltolyán tettit, magaviseletit a papok, annyival inkább, mert a vidékre nem tatózott. A lytániából is kihagyatni akarta e czimet — *Magyarország Királynéja*, ha a magyar veszt, úgy monda...»¹⁰⁶⁹

Balassa püspök, aki kezdetben maga is határozatlan vol, nem volt nagyon szigorú eljárásban és elfogadta P. Orray Pius választát: «Ha a volt forradalmakban, baráti körökben, a szörnyű tettek hallására hevesebben nyilatkozott néha-néha az ember — mint sokszor a gyermek is nyilatkozik atyja ellen, azért még atyjának és hazájának nem ellensége. Szeretnék ismerni embert, ki hazáját és fejedelmét jobban szeretné, mint én. Röviden: átadom méltóságodnak magamat, végezzén bármit is irányomban fiúi hálával fogadandom azt. Minden jót várhatok, ha tekintetbe veszik, hogy *M. Rohonczy* úr és társaim előtt az austriai Ház méltóságához illően kötelességem szerint szólottam. Végre rendem és magam becsületit, atyámfiái nyugalmát által adván Méltóságod atyai szívének, szentül emlékezve Méltóságodról ájtatoságimban . . . vagyok szeretettel hódoló káplánnya *Orray Pius* mp. perjel, 1849 november 27».¹⁰⁷⁰

Balassa püspök örömmel vette elintézettnek az ügyet, hiszen benne is élt a részvét a magyarság sorsát szívükön viselő hazafiak iránt, akiket most sokszor halálra kerestek.

P. Orray beszédéből egyébként csak úgy sugárik a hazaszereget. Töredékeiben ismerjük a beszéd szövegét és a 48-as szabadság szellemnek szép bizonyítékaként idézek szavaiból párat: «Édes Honom! Lelkem teljességéből szeretett Közanya! Egy kicsin gyermeked, ki szeretni Tégedet: dicsőségenek, szolgálni Neked mindenkor kötelességé-

¹⁰⁶⁹ U. o. — ¹⁰⁷⁰ U. o.

nek tartotta és őristened előtt inkább a te gyarapodásodért, mint önnönéletedért könyörgött, díszedet irányzó áldozatjával járul oltárod elébe . . .»¹⁰⁷¹

A 48-as szabadságharc elmúltával a kolostor lakóit is elszomorította a magyarság lelkes nagyjait üldöző bosszúhadjárat és ebben a szomorúságban is eggyé váltak a szenvedő nemzettesttel.

A kommunizmus.

A frontfelbomlás szomorú zűrzavarában 1919 március 21-én kitört proletárdiktatúra fájdalmas sebeket okozott az egész országnak. Bizonytalanság és rossz hírek dermedtették meg a lelkeket s a nyers erőszak nem állt meg a különben mindig csendes kolostorok kapuinál sem, hanem megdöngötte azokat.

A vasvári dominikánus kolostor lélekgazdagító csendjét is felverte a Lenin-fiúk, vagy köpenyforgató konjunktúra hősök harsány hangja, akik minden igyekezetükkel azon voltak, hogy az Isten dicsőségéért élő lelkek nyugalalmát megzavarják.

Egymásután jönnek különféle bizottságok, leltárakat készítenek, vallomásokat vesznek jegyzőkönyvbe, és szörnyen fontoskodó távozásuk után valami nyomasztó bizonytalanság lett úrrá a lelkeken. Az atyák minden rosszra el voltak készülve és bizonyára lassan megszokták a forradalmi kormányzótanács tömegesen érkező rendeleteit. Bizonyára nem vették komolynak a fenyegetéseket, minden régi értéket eltörülő törekvéseket, s így például 1919 június 14-éről, Kőrmentről keletkezett okiratban megmosolyogták az erdőgondnokság leiratát, amely az ország címeréből tintafolttal igyekezett eltüntetni a szent koronát és a «M. Kir. Jár. Erdőgondnokság», címből a «Kir.» szócskát kitörölni.¹⁰⁷² Az ilyen apróságok már arra is előkészítették őket, hogy lefoglalják a kolostor birtokait.

Június 23-án dr. *Görgey Sándor*, a közoktatási népbizottság vallásügyi likvidáló meghatalmazottja megbízásából egy küldöttség érkezett, hogy leltározza a kolostor minden ingó és ingatlan értékét. Ez a bizottság megállapította, hogy a szerzet minden tagja, a plébánia minden alkalmazottja elutasította és nyíltan megtagadta az egyházi pálya elhagyására vonatkozó nyilatkozat aláírását.¹⁰⁷³ A munkás-tanács, amely Vasvárott a földműves és katonatanács kiküldötteivel is bővült, úgyilátszik nagy megrökönyödéssel vette tudomásul, hogy a kolostorban nincsenek «carcerek» — börtönök, nem fenytékkal

¹⁰⁷¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 789.

¹⁰⁷² Vasvári rendi levéltár: Kommunizmusi leltár. — ¹⁰⁷³ U. o.

tartják vissza a szerzeteseket, hanem előttük valami ismeretlen erő utasíttatja el velük a szerzet elhagyásának még csak a gondolatát is.

P. Vörös Fülöp volt ekkor a házfőnök. Nyugodt kedélyével bátran szállt szembe minden erőszakossággal, hiszen katonalelkész volt a nagyháború folyamán. S mikor a vasvári munkás — földműves — katonatanács tagjai közös határozattal köztulajdonba vették át a vasvári Szent Domonkos rend és plébánia összes ingatlanait, ingóságait, házi és gazdasági felszereléseit, nemkülönben értékpapírjait, *P. Vörös Fülöp*, kijelentette, hogy sok mindennek a köztulajdonba átvételét helyteleníti, mert azok kizárólag isteni tisztelet céljait szolgálják és egyes proletár hívek filléreiből gyűjtött pénzek nem tekinthetők közvagyonnak. Ezért aztán a népbiztosság kiküldötte dr. *Görgey Sándor* megnyugtatta a bizottság többi tagjait, hogy a Tanács Köztársaságnak, illetve a vallásügyi meghatalmazott népbiztos elvtársnak az ilyen pénzek köztulajdonába való átvétele nem szándéka. így nem vették fel az istentisztelethez okvetlenül szükséges hat hektóliter óbort, amelyet a vasvári dominikánusok misebornak szántak. *P. Vörös Fülöp* közbenjárására mellőzték a leltározás közben mindenegyes szerzetes által valóban használt és hozományként kapott egyszerű szobaberendezést is. S a sok zaklatásnak azzal vetettek véget, hogy *P. Vörös Fülöp* házfőnök és *Glasich Egyed* aláírásával biztosítékot kívántak, hogy a leltárba felvett vagyontárgyon kívül a kolostor tulajdonában semmiféle érték nincsen.¹⁰⁷⁴

P. Glasich Egyed azonban egyszerűen megtagadta az ilyen okmány aláírását, hiszen bizonyára volt tudomása arról, hogy a templomi felszerelések közül az arany kegyszereket magánosoknál rejtették el.

Személyileg a kolostor atyái közül egyedül *P. Glasich Egyed* kemény egyénisége volt szálla sokak szemében. Régi haragosai kerestek ürügyet, hogy a tisztas, öreg plébánost meghurcolhassák. így *Udvaros István* jelentette fel és *P. Egyed* a véisztörvényszék intézkedésére kénytelen volt Szombathelyre utazni. Ügye azonban felmentéssel végződött, sokak megkönnyebülésére és hívei örömére. Felmentést a bíróság következőképen tette közé: «*Glasich Egyed* vasvári lakos ellen teljesített nyomozást a Bp. 101. §. 1. p. alapján megszüntetem, mert nevezetnek az a ténye, hogy Vasváron 1919 április 25-én az előfogot kirendelésére törvényes hatáskörrel nem bíró *Udvaros István* azon rendelkezésének, hogy a vörös őrség futárja részére előfogatot adjon, eleget nem tett és hogy az akkori forradalmi irányzatot elítélte, — büntetendő cselekményt nem képez».¹⁰⁷⁵

¹⁰⁷⁴ U. o. — ¹⁰⁷⁵ U. o.

Így tehát P. Egyed tisztázta magát ellensége rágalmai alól és a régi vasvári emberek még emlékeznek, hogy a meghurcoltatás utáni vasárnap szentbeszédet tartott, amelyben a megbocsátás melegevel szólt azokhoz, akik romlására törtek.¹⁰⁷⁶

1919 augusztus 3-án a diktatúra megbukott, felszabadultak a lelkek, mintha valami nyomasztó álomból ébredtek volna, a kolostorba is visszatért a nyugalom.

XII. Fejezet. Jobbágyság és cselédség.

A kolostor jobbágyai.

A magyar jobbágy élet kerek képét hiánytalanul megtalálhatjuk az újonnan felépített vasvári dominikánus kolostorban. A török idők előtti viszonyokról csak szétszórt adatok maradtak fenn, de bizonyára sok hasonlóságot mutatott ez a jobbágy élet is a többi, középkorból ismert leírásokkal. Már a középkorban adóztak a kolostornak természetben, amint láttuk, olajjal, mézzel és gabonával is. Egy 1690-ből származó összeírás a kanizsai beglerbégség hódoltsági területéhez tartozott javakról Vasvárról és birtokairól a következőket írja: «A szombathelyi kanonokok és domonkos atyák a földesurak, de még senki sem adózott nekik sem természetben, sem robotban».¹⁰⁷⁷

A török hódoltság szinte kiirtotta a lakosságot és a jobbágyság mellőzve minden helyhez kötöttséget, szabad költözködési engedély nélkül, szintén mentette életét, elmenekült. Akik ittmaradtak, azokra nagy nyomorúság várt. Különösen az Olajközben és Mizdón maradtak meg, mert ezeket a török eléggé megbecsülte mézben és olajban beszolgáltatott adói után.

Az új letelepedés után a vasvári szerzetesek igyekeztek mindent a régi idők jogszokásainak szellemében visszaállítani. A kolostor gondnoka, vagy vikáriusa a kiadási könyvek feltűnő helyén figyelmezteti tehát az eljövendő vikariusokat és gondnokokat a kolostor régi jogaira, hogy azokat elévülni ne engedjék. «Figyeljen a Tisztelendő Residentia minden Tisztelendő vikáriusa, hogy a Residentiának valósággal több, mint két örökös jobbágya vagyon és pedig Hodászon. Az egyik *Gál Mihál*, már öreges, akinek két feleséges fia vagyon: *Miklós* és *András*. Miklósnak ismét vagyon egy fia *Ferenc*, foglalkozására nézve szabó és ez kiváltotta magát 460 forintért. És van neki két leánya, az egyik a már férjes *Anna*, a másik a még hajadon *Katalin*. Andrásnak pedig

¹⁰⁷⁶ Kálmán János szíves közlése.

¹⁰⁷⁷ Orsz. levéltár: Conscriptiók 1690. Kanizsai defterség.

egy fia vagyon *Mihály* és egy leánya: *Dorottya*. A másik örökös jobbágy *Pap István*, akinek négy fia vagyon: *István* feleséges, *András* vőlegény, *János* 12 éves és a negyedik fiú *Ferenc*. Vagyon neki egy leánya is. Van egy harmadik örökös jobbágya is a kolostornak: *Pap Mihály*, aki Mizdó faluban lakik és négy évvel ezelőtt letétbe helyezett egy összeg pénz, amellyel magát a robot kötelezettség alól 10 évre felszabadította, de e tíz év elteltével ismét éppúgy köteles a robotra, mint a másik kettő . . . Amiért is vigyázni kell a jobbágyok utolsó nemzedékére, hogy azok a mi elhagyott területeinkre bevezetessenek és következőképpen a Residentia alattvalói a legszükségesebb munkák végzésére gyarapodjanak.»¹⁰⁷⁸

A kolostor jobbágysaládja tehát, ha tehették, megváltották a robot munkát, s ötnéhány egészen felszabadították magukat földesuraikkal, ha azok pénz dolgában rászorultak jobbágyikra. Így volt ez a templom és kolostor építésnél is, amikor valóban igen szorult helyzetben éltek az atyák.

1691-ben két jobbágysaládot szabadított fel a kolostor vikáriusa robotolási kötelességeik alól, hogy a váltságdíjat a templom építésére fordíthassák. A felszabadítólevél így hangzik: «*En Páter Fráter Hoffmán Thamás, Szent Domonkos Szerzetén lévő vasvári Szent Kereszt Residentiájának vicariusus, magamra vévén több ezen Szerzetén levő Pátereknek s Frátereknek és Successorimnak terheket, adom tudtára mindenknek az kiknek illik és levelemben rendelem, hogy megtehették sok emberséges Embereknek interpositióját, kiváltképen ezen vasvári Residentiának (aki most igen pusztá állapottal vagyon) fölépíttetésére nézve kényszerítetett Nemes Vas Vármegyében Hodászbán lakozó s ezen Residentiához tartozandó Gál Mihált, feleségét Somodi Eörsikét, fiait Ferenczet, Miklóst, Mihált és Andrást és ennek utánna leendő utriusque sexus maradékot helyekkel együtt föl szabadítani és fel szabadétom mindennemű paraszti robotozástul, adózásbul, egy szóval mindennemű jobbágyi kötelességbül, úgy hogyha szintén mógya volna is ezen szerzetnek a kiváltásra, négyh esztendeigh ne lehessen ki váltam, mely neki concedált szabadságáért adott ezen Residentiának edificatiójára száz foréntot id est 100 fi. minden foréntot húsz garasban avagy hatvan kraicárban számlálván, melly summátio és elkendő pénzül plenarie föl vévén tartozom mind én s mind ezen Szerzetben lévő Páterek és Fráterek emiétett Gál Mihált, Feleségit, Fiait és ezeknek maradékot minden legitimus Impetitorok ellen megholtalmazni ezen s szabadságokban, kiket hogyha nem oltalmaznának,*

¹⁰⁷⁸ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1699.

avagy oltalmazhatnának avagy oltalmazni nem akarnának, tehát *abscissis cunctis Juridicis Remediis* csak ezen levelek erejével ezen Religiának másfél anni érő akármilyen névvel nevezendő ingó és ingatlan Jóságát elfoglalhassák. Az négy Esztendő el letvén azután a kiváltások napja mindenkor Szent György napja létszen, akkor is cum previa admonitióne letévén akkor följebb emiétett Summát plenarie simul et semel, tartozzanak föl venni és az előbbeni szolgálatra reddeálni. Melynek nagyobb bizonyosságára adtam ezen levelemet kezem írásával és az Residentiának szokott pöcsétyével megh erősítvén». ¹⁰⁷⁹

Ugyanilyen levéllel és ugyanakkor szabadította fel *Hoffman* atya *Gál Jánost*, «feleségét *Ragos Ilonát, Eöcsét*, fiait *Istóckot* és *Jankót* is.

Voltak jobbágy családok, akik még tudták, hogy a kolostornak kötelesek robottal és tizeddel adózni, de titokban más földesurak telkeire költöztek, hogy megszabaduljanak a rájuk rótt köteleiségektől. Ezért aztán a kolostor gondnokai perbe fogták őket és többször megtörtént, hogy az új földesúr kénytelen volt vagy váltságdíjat fizetni a maga telkeire csalogatott jobbágyokért, vagy egyszerűen kényszerítették ezeket, hogy térjenek vissza. 1718-ban megszökött *Bene Pál* és családja jobbágyi kötelezettségei elől. A bíróság elé került az ügy és a tárgyaláson több tanút sorakoztattak fel, akiknek a következő kérdéseket adták: «Tudgia-e az Tanú ki ligyen az eörökös ura a Györváry telekre ment *Bene Pál* jobbágy?» S a tanuk egyikétől a következőket kérdezte *Boros Mihály* esküdt: «Feleskütt *Joannes Szalay* sörtvéles pásztora a Dominikánus Páter Uraiméknak, tugia-e nyilván, hogy A dominikánus Páter Uraiméktul szökött-é el *Bene Pál* és tugia-e, hogy *Bene Pál* jobbágynek idvezült atya robotoló pararszti sorban volt-e Györváron lelekben?» ¹⁰⁸⁰ A választ nem ismerjük, csak az bizonyos, hogy Szalay János vallomása alapján *Bene Pál* ismét kénytelen volt visszatelepcedni az elhagyott jobbágytelekre, mint ahogyan még ebben az 1718-as esztendőben vissza kellett térnie *Gyertián Jánosnak* Oszkóról és *Tótt Istócknak* Gösfáról. ¹⁰⁸¹

A birtokok elzalogosításával vagy eladásával természetesen a jobbágyait is elveszítette a kolostor. A *Festetich-éle* birtokcserék, vételek és erőszakos foglalások idején nagyon megcsappant a jobbágyok száma. 1740-ben, április 28-án idézést kapott gróf *Festetich Kristóf* a bíróságtól, hogy a néhai *Vaszari Péter* vikáriátusa alatt jogtalanul átengedett jobbágytelkek és jóságok miatt jelenlen meg a bíróság színe előtt. Rár *Vaszari* atyától még *Festetich Pál, Kristófnak* atyja

¹⁰⁷⁸ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 798,

¹⁰⁸⁰ ¹⁰⁸¹ U. o.

vette el jogtalanul a birtokokat, most mégis évek múltán *P. Füssi Pius* idején pereskedni kezdtek egymással a kolostor és a grófi család.

Az 1740-es periratok szerint a következő jobbágy telkeket vették el jogtalansággal a Festetichék: Mihályfán Kobics Mátvás, Molnár Mihály, Kecskés Márton, Kecskés Dömötör, Kecskés István és Kecskés Tamás jobbágyok telkeit. Gersén Török Gergely, Mizda János, Németh Gergely, Bikali János, Török Márton és Török Bence telkeit, amelyek pedig a kolostor jogos tulajdonai voltak.¹⁰⁸²

Ha meggondoljuk, hogy ezek a felsorolt nevek egész családokat jelentettek, amelyekhez néha több generáció is tartozott, némi fogalmat alkothatunk a birtokok nagyságáról és a beszolgáltatott terményadók és robotszolgálatok értékéről.

Hogy a per eredménye mi lett, azt ismerjük: a kolostor elvesztette és *Festetich Pál* levele fiához, *Kristófhhoz* azt mutatja, hogy ezt a vasvári birtokot már régóta igyekezett megszerezni a család jobbágyaival együtt. A sági kastélyból keltezett levelében ezeket írja Pál Kristófnak: «Édes fiam Kristóf nagion vigiaz ezen Contractusra és jövő prima Januárhoz negi vagy hatra vasvari Páter Dominicanusokkal való kiváltásra vagyis vissza cserelésre és jobbiágyikat szerezzed meg keményen, ezt el ne mulasd, nagi gondod légien rea . . .»¹⁰⁸³ A levél szerint tehát cseréről volt szó, amely négy vagy hat év múltán megszűnik, de jogtalansággal ezt a szerződést nem tartották meg a Festetichék és egy hosszú pereskedés kezdődött a kolostor birtokaiért.

Az évi számadásoknál egyébként még 1780-ban is szerepelnek a jobbágyrobotok és adózások. Robotkötelezettségeiknek rendszerint egy-két gyalognapszámmal tettek eleget, a többit pedig egyszerűen megváltották. Egy évi váltságdíj értéke aszerint változott, hogy természetben, ígás és gyalognapszámban mennyit szolgáltak le a kolostor közvetlen megművelése alatt álló telkeken. Jobb esztendőkből a kolostor gondnokai mindig elfogadják a váltságdíjat, csak építkezések alkalmával ragaszkodnak a fuvarozáshoz és ígásnapszámmal.¹⁰⁸⁴

Mizdóról és Hodászról évtizedekig zavartalanul megérkeztek a váltságpénzek a *Gál* jobbágytörzstől. Ezek a jobbágytelkek lassan bérletté alakultak át és hovatovább már csak «árendát» fizetnek értük a távolabb fekvő birtokok jobbágyai.

A megterhelésektől természetesen hűzódottak a jobbágyok és sűrűn megtagadták a robot és egyéb jobbágyi kötelezettségek teljesítését, így aztán a kolostor, ha nem akarta elveszíteni birtokait, kénytelen volt királyi megerősítéseket kérni. Már 1699 szeptemberében meg-

¹⁰⁸² ¹⁰⁸³ u. o.

¹⁰⁸⁴ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1699—1712 és 1755—1795.

jelent I. Lipót király leirata a vasváriakhoz. Ez a királyi oklevél Ebersdorf várából kelt és teljes egészükben jóváhagyta *Széchenyi* érsek adományozását a Rend számára és kötelezi a vasvári jobbágyokat kötelességük teljesítésére. E szerint a meghagyás szerint a káptalan jobbágysai mellett voltak a Petheőknek is jobbágysai Vasvárot és ezek királyi adomány révén a Sárkányok birtokába jutottak, mint házassági hozomány. A Sárkányoktól vétel útján *Széchenyi* érsekre szállt, ő pedig a domonkosoknak adta vissza. Most aztán a városiak holmi előjogokra hivatkozva felterjesztést tettek a királyhoz, hogy mentse fel őket jobbágyi kötelezettségeik alól. Mivel azonban ezek a vélt jogok sem a káptalan levéltárában, sem maguknál a fejfolyamodóknál nincsenek okiratokban megörökítve, a király nem engedi őket szabadon a jobbágyi terhek viselése alól. Sőt, ha lettek volna is valaha ilyen jogaik a régi vasváriaknak, a jelenlegi lakosság javarészből jövevény és így nem is számíthat a régi kiváltságokra.¹⁰⁸⁵ Így nem maradt más hátra, mint a jobbágyoknak az 1622-iki és 1649-iki törvények alapján tovább is viselni a jobbágyi terheket.

A kolostor cselédsége.

A jobbágyokon kívül még cselédsége is volt a kolostornak, amely természetszerűleg sokkal közelebb állott a rendházhoz. Mindenekelőtt a gazdaságban dolgoztak, de később az unobszerváns időkben magában a kolostorban is.

A gazdasági cselédek a kolostor közvetlen kezelése alá vett birtokait művelték. Volt közöttük családós, «kommenciós» és legényember, akik az ételmezést a kolostor konyhájáról kapták. A birtokállomány változása magától értetődőleg nagyban befolyásolta a cselédek számának változását is.

Ha a kolostor részéről valamelyik hozzá értő testvér nem kezelhette a gazdaságot, akkor «ispány», vagy mint később nevezi a kolostor gondnoka «Öreg gazda» ügyelt a gazdasági rendre. Sokszor maguk között a testvérek között is akadt hozzáértő oeconomus, aki maga irányította a gazdálkodást. Ilyen volt az 1700-as évek derekán *Márton testvér*, aki az állatállományt saját maga adta el a vásárokon és idehaza könnyű csészáján járt a gazdasági cselédek nyomába, hogy ellenőrizze őket munkájuknál.¹⁰⁸⁶

A gazda mindig családós ember, akinek a felesége a többi gazdasági cselédre is takarított, gondjukat viselte. Ételmet azonban, legalább is még 1700-as évek elején a kolostor konyhájáról kaptak a nőtlen gazdasági cselédek.¹⁰⁸⁷

¹⁰⁸⁵ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. not. és P. Gerdenich kézirata.

¹⁰⁸⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 697. — ¹⁰³⁷ U. o.

Az öreg gazda számadással tartozott a rezidencia vikáriusának, vagy a mindenkori gondokoknak. Jó fizetése volt. Évenként megújította szerződését és a rendes kommención felül természetbeni járandósággként ruhaneműt is kapott. Egy 1750-es gazdaszerződés szerint például: «*Kósi Gyuri* öregbéres, vagyis gazda fizetése lészen a commentió járandóságán felül kilenc forintok váltóban, gatyákbul kettő, másfél szélben, egy dolmán, végre egy öreg szűr, mellért tartozik hiven szolgálni».¹⁰⁸⁸

A gazda után a legnagyobb szerepet és bizonyos értelemben függetlenséget a kocsis élvezett, mert ő ki volt véve a gazda fennhatósága alól és különösen, ha a mai tiszt, vagy parádéskocsis érteimében vesszük feladati körét, akkor igen bizalmas és bensőséges embere volt a kolostor gondnokainak. Rendszerint ő vitte az atyákat missziós útjaikra és ilyenkor a vendéglátó gazdák barátságát ő érezte leginkább. Így magyarázható, hogy neki aránylag elég kevés fizetése volt. Különben ő szállította a kolduló fráterektől összegyűjtött alamizsnát, az előre megbeszélte gyűjtőhelyekről.¹⁰⁸⁹

A béresek száma nagyon változó. Rendszerint ostoros gyermekként kezdik szegődésüket, Szent György naptól Szent György napig és mint kisbéresek, majd rendes béresek folytatják tovább. Járandóságuk szolgálati éveikkel együtt nőtt, mégis nagy ritkaságszámba megy, ha öt éven túl szolgálatban maradnak.¹⁰⁹⁰

Egy béresnek a keresete készpénzben rendszerint nagyon kevés, mindössze 5 forint váltóban, azonban mint legényember sokkal jobban járt, ha fizetését ruhában és természetben kapta meg, hiszen fiatalos meg gondolatlansággal a készpénzfizetést hamarosan elverte volna, míg a ruha, amelyet kapott, évekig eltartott neki. 1719-ben ezeket írja a cselédkönyvbe a kolostor gondnoka: «*Karolics Gyuri* béresnek a fizetése lészen szűr, nadrág, belülbéllyéssel, laibl, 2-tő pár fejr váltóruha, egy pár fejelés tsizma, egy marhatartás, egy köböl gabna, egy kucsma és végezetre Nagy Asszony napjára öt forintok váltóban».¹⁰⁹¹ S ha mindezekhez hozzászámítjuk a kolostori táplálkozást, a gazda feleségétől a mosást, akkor bizony busásan meg voltak fizetve a kolostor béresei.

A gulyásoknak is elég sok dolguk volt, hiszen a marhaállomány majdnem mindig felette van a tíz fejőstehennek. Néha ugyan kaptak

¹⁰⁸⁸ Vasvári rendi levéltár: Gazdasági és cselédkönyv. 1717—1874. 1750.

¹⁰⁸⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 976. és V. ö. «Koldulás» című fejezettel.

¹⁰⁹⁰ Vasvári rendi levéltár: Gazdasági és cselédkönyv. 1717—1874.

¹⁰⁹¹ U. o. 1719. — ¹⁰⁹² U. o.

maguk mellé őrzögyereket is, de ennek fele fizetését nekik maguknak kellett állítaniuk, sőt ha a gulyás kommenciós volt, akkor az őrzögyerek még az ő asztaláról is élt.¹⁰⁹²

Majdnem állandó cselédje és alkalmazottja a gazdaságnak az ihász. Csak a XIX. század fordulóján tűnik el a gazdaságból a juhnyáj és vele együtt ő is. Rendezesen öregebb embereket fogadott fel a kolostor erre a tisztre, aki a hamuházban lakott és a hamuház padlásán ő vigyázott a birkabőrre, ahova kiszáradni rakták fel. Kötelessége volt a juhaklokat állandóan javítani. Az ő fizetsége 30 forint volt váltóban, tíz birkatartás, egy pár fejelés tsizma, «mindezekért köteles fát is vágni, minden előadódó dologhoz hozzányúlania . . .»¹⁰⁹³ — mondja egy 1719-ből származó szegődés.

Külön csordása is volt a kolostornak gazdagabb időkben. Ez fiataloskor «tsordapénzt» kapott, különben majdnem ugyanaz a fizetsége volt, mint az ihásznak. Ha azonban süldő-malacokat kellett a kondába terelnie, akkor megnehezedő szolgálataért kárpótlást kapott, mint *Haragos Tamás* atya bejegyzí róla 1844-ben aujonc malatzok csordába szoktatásáért az kanásznak egy forint ötven karajczár.»¹⁰⁹⁴

Egy időben volt a kolostornak erdőkerülője is, akinek az volt a feladata, hogy a fatolvajokat elriassza, később azonban nem találjuk már nevét a cselédkönyvben. Halászhai is voltak a kolostornak, akik egyúttal a kolostor kertjét is gondozták, sőt a szőlőben a vincellérnek is segédkeztek.¹⁰⁹⁵

A vincellér már a XVII. század elején kint lakott a szőlőben és kötelessége volt a szőlőkarók hasogatása. Szüret idején ő válogathatta össze a szüretelő munkásokat és ezért külön díjat is kapott a kolostor gondnokától. Télen kötelessége volt a széteső hordókat megabrincsolni, korhadó dongákat kicserélni, úgy, hogy szinte kádármesterséget is kellett folytatnia vincellérsége mellett, ő különben kommenciós volt, és családtagjai után külön járandóságot kapott. A család tagjai ugyanis együtt dolgoztak a családfővel, mint *Kúszó János* 1709-ben, 14 gyermekével.¹⁰⁹⁶

A kolostor vállalatai külön irányító munkásokat igényeltek, mint a sörgyárban a serfőző,¹⁰⁹⁷ vagy a tégláégetőnél a vályogvető.¹⁰⁹⁸ Ez utóbbit különösen az 1700-as években sűrűn cigányokra bízták.¹⁰⁹⁹

Ezek mellett a gazdasági, illetőleg vállalati alkalmazottak mellett még egy másik csoportja is volt a cselédségnek, amelyet inkább csak a

¹⁰⁹² U. o. — ¹⁰⁹³ U. o.

¹⁰⁹⁴ Vasvári rendi levéltár: Haragos Tamás vikáriusnok Számadáso. 1844-

¹⁰⁹⁵ Vasvári rendi levéltár: Gazdasági és cselédkönyv. 1717—1874.

¹⁰⁹⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 765.

¹⁰⁹⁷ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755. — ¹⁰⁹⁸ U. o.

¹⁰⁹⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 769.

szükségszerűség, valamint a meglazult rendi szellem termelt ki: a belső cselédség.

A rend szelleme szerint az lett volna eszményi, ha a dolgozó testvérek el tudták volna látni a kolostor belső életéhez okvetlen szükséges napi teendőket, hogy ezzel az atyák lélekmentő munkálkodásának útját egyengessék és így részesei legyenek a rendalapító apostoli szándékainak. A rendtestvérek csekély száma azonban ezt sokszor egyenesen lehetetlenné tette. Volt idő, amikor csak egyetlen egy testvér dolgozott a kolostorban, mint 1710-ben.¹¹⁰⁰ De különben sem emelkedett felül a segítő testvérek száma háromra. Így került be aztán a segítő testvérek munkájának pótlására a kolostor falai közé a cselédség, amely kezdetben csak férfiakból állott, később azonban a szerzetesi fegyelem meglazulása idején nőkből is verbuválódott.

Először csak inasok szerepelnek, de már 1736-ban, az első fegyelmi lazulás alkalmával női cselédek is találunk.¹¹⁰¹ Rendszerint egy szakácsnő és két szolgálóleány éltek a földszinten lévő konyhában és a kezdet-kezdetén még nem mehettek fel az atyák szobáiba, később azonban, különösen betegség idején, ők ápolják a rászorulókat.¹¹⁰²

A szakácsnőknek elég nagy szolgálati körük volt. «*Antal Mari* nemes leányzó elszegődött a rezidenciához gazdaasszonynak, vagyis gondviselőnek és fizetsége létszen esztendőre kilencven forintok váltóban, amiért is köteles hűségesen mosni, főzni, veteményes kertezni és mindennemű majorságot nevelgetni.»¹¹⁰³ Bár általában sűrűn váltakoznak ezek a gazdaasszonyok, néha-néha egy-egy hosszabb időre is megmarad a kolostorban, mint *Wlasics Babi*, a «süket szakácsné», aki körülbelül hat esztendeig főzött a kolostornak.¹¹⁰⁴ A szakácsnők maguk jártak el a vásárokra, hogy ott beszerezzék a konyhára szükséges holmikat.¹¹⁰⁵

A legtöbb baj azonban kétségkívül a szolgálókkal volt. Vagy loptak, vagy szájaskodtak, vagy engedetlenkedtek és így sűrűn váltokoztak. Volt év — 1738 —, amikor majdnem minden holnapban más volt.¹¹⁰⁶ Pedig néha ugyancsak kimóringozhatták magukat egy évi szegődéses fizetésből. Valóságos ruhatárat kaptak készen. Egy 1738-as szerződés szerint *Nagy Mari* szolgálónak «egy innepi piros selem leibl, kettő hosszú ümeg a magafontábul, három fehér kanavász szoknya, egy zöld nyakravaló, egy jankedli, a czei butsura, egy forint és végezetül öt forintok Nagy Asszony napjára.»¹¹⁰⁷

¹¹⁰⁰ U. o. No. 813.

¹¹⁰¹ U. o. No. 652.

¹¹⁰² Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755.

¹¹⁰³ Vasvári rendi levéltár: Gazdasági és cselédkönyv. 1717—1874. — ¹¹⁰⁴ U. o.

¹¹⁰⁵ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755.

¹¹⁰⁶ Vasvári rendi levéltár: Gazdasági és cselédkönyv. 1738. — ¹¹⁰⁷ U. o.

1736-ban kerültek be a kolostorba, de már három év múlva *P. Füssi Pius* erélye ismét férfi cselédeket szerződtet. Első vikáriátusa alatt még csak ki tudta küszöbölni a cselédlányokat és férfi szakácsot, kertészt fogadott,¹¹⁰⁸ de utódjai, pár évig még próbálkoznak férfi cselédekkel is, azonban hamarosan ismét visszatérnek a női munkaerők és maradnak addig, amíg a szigorú rendszabályok ezt egyenesen el nem tiltják.

Egységes képet alkotva nyugodtan mondhatjuk, hogy a kolostor hírért és a szerzetesi eszményt ugyan nem a legjobban szolgálták a világi cselédek, egész különösen a női cselédek alkalmazása, azonban az erkölcsi életre nagyon vigyáztak az atyák. Így nagyon sok elbocsátás okául van megjelölve valamilyen erkölcsi fogyatékoság. 1763-ban például egy káromkodó cselédet azonnal kiutasítottak a kolostorból.¹¹⁰⁹ Ugyanígy járt egy hazudozó cselédleány a következő esztendőben. Ha valami erkölcsi botlás előfordult, a kolostor vikáriusai azonnal felbontották a szerződést, és a cseléd megkapta az útilaput. «Éjjeli kujtorgás, gorombaság, istenkáromlás, erkölcsi romlottság» többször is szerepelnek az elbocsátott cselédek nevei után, mint elküldési okok. Néha találunk a kolostor cselédkönyvében ilyen jegyzeteket is: «elküldetett goromba bánásért az marhával»,¹¹¹⁰ vagy a kocsisról: «nem tudott hajtani és feldőlt a delizsáno».¹¹¹¹

A komenciós cselédeket azért is elküldték, ha az asszonyuk volt rendetlen. Így küldték el tizenötéves szolgálat után az egyik különben elég hűséges öreg bérest «veszekedő és csipegető, latortermészetű asszonya miatt».¹¹¹²

De sokszor maguktól mennek el a cselédek. Van, aki bejelenti, hogy menni akar «függetlenség utáni vágyból»,¹¹¹³ de vannak, akik egyszerűen megszöknek, mint *Nagy Trézsi* szolgáló és *Gerentsér Jankó* béres szöktek meg és a kolostor vikáriusa azt írja róluk: «hogy a kapufától vettek butsut».¹¹¹⁴ Néha azonban nem hagyták a megszökött cselédet szaladni, mert valamit talán ellopott, mint egy 1837-es bejegyzés tanúsítja: «Pandurnak az el szökött kotsisnak Dömölkre való kísértetesiért és vissza egy forint 40 krajczár».¹¹¹⁵

¹¹⁰⁸ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum. 1736—1755.

¹¹⁰⁹ Vasvári rendi levéltár: Gazdasági és cselédkönyv. 1763.

¹¹¹⁰ ¹¹¹¹ ¹¹¹² u. o.

¹¹¹³ Kálmán Jánosról írja a cselédkönyv.

¹¹¹⁴ vasvári rendi levéltár: Gazdasági és cselédkönyv. 1832. — ¹¹¹⁵ U. o. 1837.

XIII. Fejezet. A kolostor birtokai.

A birtokok eredete

A török idők zivataros eseményei között és a reformáció egyre nyugatabbra hatolása miatt a dominikánusoknak 1557-ben el kellett hagyniuk a zárdát és birtokaikat a káptalanra kellett bízniuk, mert ez volt egyedüli erkölcsi erő, amely legalábbis egy ideig még bírta a harcot a megnehezült körülmények között.¹¹¹⁶ Azonban már 1557 végén súlyos nehézségek merültek fel a birtok megvédése körül, mért a Petheő-család az elhagyott birtokot erőszakkal elfoglalta és hiába volt kezdetben a káptalan, majd később a rend tiltakozása, ez a tiltakozás legfeljebb csak az elévülés megakadályozására volt jó, de különben eredménytelen maradt. Később már a tiltakozó szó is elhallgatott és a Petheő-család, valamint jogörökösei hova-tovább egészen magukénak vallották a kolostort, sőt a káptalan birtokait is.

1684-ig Vasvárott nem volt dominikánus, nem volt, aki a rend birtoklásának jogfolytonosságát fenntartotta volna és így a birtok zárdástól, templomostól mások nevében szerepelt, A következő esztendőben 1685-ben azonban már megkezdődtek a régi kapcsolatok felelevenítései a birtokokat illetőleg. Az idegen kezekben lévő kolostori javadalmak sorsára egy 1658-ban kötött szerződés derít fényt, amelyben gróf *Batthyány Ádám*, a Sárkány-családdal, a Petheők jogutódjával kezdett tárgyalásokat a hajdani dominikánus birtokokról. Ez a szerződés a körmendi várban kelt. *Batthyány Ádám* úgy egyezett meg a szerződő felekkel, hogy Győrvár községet és Szentivánfalvát összes járulékaival egyetemben nemes és vitézlő *Ákosházy Sárkány Jánosnak* és nejének, nemzetes *Teöreők Katának* 4000 magyar forintért elzálogosítja. Egyúttal abba is beleegyeznek, hogy a Győrvárhoz tartozó Boldogasszonyfát ugyanazon *Sárkány János* visszaválthassa nemzetes és vitézlő *Ányos Péter*től, ugyanazon árért, amelyért *Ányos* azt megkapta. Ha a *Batthyány-család* a birtokokat nem váltaná vissza, vagy ha a Sárkány-család nem akarja megtartani, a birtokot idegeneknek is el lehet zálogosítani a fent említett összegért. Az összes törvényes esetleges eljárásokat, bizonyításokat, pereket stb. magára vállalja gróf *Batthyány Ádám* családja és a Sárkányokat teljesen kártalanítja bárhol levő birtokaiból.¹¹¹⁷

A szerződésben kikötött engedély, hogy ha a *Batthyány-család* nem akarja visszaváltani a birtokokat, vagy ha a Sárkány-család nem akarja megtartani, idegeneknek is lehessen a birtokokat zálogba adni,

¹¹¹⁶ V. ö. I. Rész «Az elhagyott kolostor» című fejezetével.

¹¹¹⁷ P. Gerdenich Móric O. P. kézírata.

valóban be is következett, amikor gróf *Széchenyi György* érsek 1678-ban a fentemlített Sárkány-családtól zálogképen megveszi a Vasvár székhellyel az egész környéket, a miszlókai, gersei és mihályfalvi birtokokkal, *Falussy Miklóstól* pedig kiváltotta Győrvárt, Boldogasszonyfát és Szentivánt, amelyeken a Sárkány-család hamarosan túladott.¹¹¹⁸

Széchenyi György gróf kalocsai érsek 1678-ban, tehát 4000 magyar forint lefizetése mellett zálogképen megszerezte a régi dominikánus birtokokat a bozsoki kastélyában székelő *Sárkány Jánostól* és nejétől *Lutherspommerin Éva Rozina* asszonytól. A szerződésben meg volt említve a vasvári kastéllá alakított régi kolostor is.

A feltételek, amelyeket a *Sárkány-család Széchenyi* érsek elé tárt, a következők voltak:

1. a fentnevezett birtokokat csakis maga a Sárkány-család késői leszármazottjai és megbízottjai válthatják vissza félévi törvényes felmondás után,

2. ha a birtokoknak a területén új épületet emelnek, a visszaváltásnál kellő becslés után megtérítik a beruházási költségeket,

3. *Sárkány János* az érsekre ruházza át minden jogát, amely őt, mint a *Petheő, Bakács* és *Sí&ri/c*-családok rokonát megilleti, hogy az említett családokhoz tartozott birtokokat, amelyek bármi módon idegen kézbe kerültek, visszaválthatja,

4. a határoknak jelenlegi helyzetét az érsek és megbízottjai kötelesek megőrizni és kijelölni, hogy később határperek ne támadjanak,

5. az érsek és megbízottjai behajthatnak a birtokon még egyelőre függőben lévő minden tartozást,

6. a *Sárkány-család* magára vállal minden esetleges perköltséget és köteles kártalanítani az érseket, ha esetleg valami birtokrész elpusztulna, ha másként nem, egy teljesen hasonló értékű birtok átengedésével.¹¹¹⁹

Ilyen egyelőre még zavaros birtokrendezés folyt a hajdani dominikánus területeken, amikor a szombathelyi kolostor felfigyelt *Széchenyi* érsek birtokvételeire. Midőn tudomásukra jutott, hogy az érsek zálogképen megvette a fent jelzett birtokokat, nehogy ezen vétel elnözésével azt a látszatot keltse, hogy jogait már feladta és nehogy hallgatásával, a még érvényben lévő tiltakozása elévüljön, kötelességének tartotta ezt

¹¹¹⁸ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 874.

¹¹¹⁹ P. Gerdenich M. i. m.

az ünnepélyes tiltakozást megismételni és magát az érseket is eltiltani attól, hogy a bitorolt egyházi birtokok megvételével mintegy helyeselje az erőszakos birtokfoglalásokat.

A tiltakozás szövege a következő: «Mi vasvári káptalan mindenkinek, akinek illik, jelentjük, hogy *Á. R. P. Fr. Sailler György*, a szombathelyi Szent Domonkos rend Szent Márton-zárdájának perjele előttünk személyesen megjelent a saját és *P. Pinsger Raymund* Magister, Provinciális és így az egész rend, valamint a fentnevezett szombathelyi Szent Márton kolostor nevében ünnepélyes tiltakozást jelentett ki a következőképen: «A nem rég múlt években *Sárkány János* a Dunántúli magyar részeknek és a Kanizsát környező vidékeknek akkori vicegenerális kapitánya, nem tudni milyen joggal, a vas megyei Vasvár községben fekvő hitszónokrendi kolostort és templomot, amely mind eddig elhagyatott volt, most pedig kastéllá alakították át, összes tartozandóságaival egyetemben, amelyek jog szerint ős idők óta a kolostorhoz és templomhoz tartoztak, erőszakkal elfoglalta és mai napig is megtartotta a jogfolytonosságot.

Miként azonban a tiltakozó értesült a minapában *Sárkány János* úr a kolostort összes tartozandóságával együtt *Széchenyi György* gróf kalocsai érseknek, győri adminisztrátor püspöknek, ugyanazon helyek és vármegyék legfőbb és örökös grófjának, császári és királyi belső titkos tanácsosnak, nagyon kegyes egyházfőnöknek zálogképen bizonyos összegért eladta és elidegenítette a feljebb említett Szent Márton kolostor nyilvánvalóan nagy kárára. Ezért is a tiltakozó a saját rendje nevében ünnepélyesen protestált, nehogy hallgatása miatt olyan színben tüntetessék fel, mintha az említett bitorlásba és birtokeladásba bármiképen is beleegyeznék. Éppen azért ellene mond a szerződés összes pontjainak, záradékainak, és azonkívül *Sárkány Jánost*, a birtokok megtartásától, eladásától és elidegenítésétől, a kalocsai érsek urat pedig azoknak megvételétől és elfogadásától ünnepélyesen eltiltotta.»¹¹²⁰

A sok tiltakozásra *Széchenyi* érsek felfigyelt és bár sok áldozatba került a zálogba vetett birtokok kiváltása, a nemesszívű egyházfejedelemnek már megvolt rejtett szándéka, hogy visszatelepíti Vasvárra a domonkosokat.¹¹²¹ Belátta a kolostor régi követeléseinek jogosultságát és nagylelkű adományozásával nemcsak kielégítette ezeket az igényeket, hanem valóban nemes szívre valló alapítványt is tett, úgyhogy ő a kolostor második megalapítója.

¹¹²⁰ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltár: Protocolum 1683.

¹¹²¹ U. o. Magánlevéltár: Lad. II. Fasc. XXXI. No. 17.

Széchenyi György gróf érsek alapítólevele 1684 Szent Domonkos napján a szombathelyi püspöki várból kelt és a következőképen hangzik: «Mi Széchenyi György Isten kegyelméből a kánonjogilag egyesített kalocsai és bácsi egyházmegyék érseke, a győri püspökség adminisztrátora stb., tudtára adjuk mindenkinek a jelenlevőkkel, akiket illet, hogy mi gyakran elgondolkodtunk a magyarok ősi jámborságán és igen sok templomnak, valamint kolostornak bőséges javadalmaikat és terjedelmes alapítványait csak nagy szívfájdalommal lehet látnunk, hogy a jelenben annyi és oly sok szent alapítvány elpusztult a háborúk zavaiban, az eretnekek pokoli dühétől, az egyházi birtokokra éhes rossz katolikusoknak botrányos gonoszsága folytán. Éppen azért legfőbb gondunk lett, hogy hasonló javak visszakerüljenek az Isten Anyaszentegyházának kebelébe, miért is az isteni bőkezűségtől nekünk engedett saját pénzünkön visszaváltottuk és építeni kezdtük a kolostort, amely valamikor Vasvár városában alapított és épült, de később alapjaiig rommá lett. S mivel megtudtuk, hogy valamikor a Szent Domonkos rendé volt, ugyanazon Szent Rendnek, amely hajdanán Magyarországon annyira virágzott és Rend főtisztelendő Generálisának az összes itt következő különféle kötvényekben részletesebben megjelölt javakkal és tartozandóságokkal örök kolostoralapítás végett minden fenntartás nélkül adjuk és Isten dicsőségére és Szent Domonkos tiszteletére önkéntesen felajánljuk.

Ezen javak: 1. Magnificus néhai Sárkány Jánostól szerzett vasvári javak Vas megyében: a templom és kolostor fundusa, bizonyos javadalmakkal, szomszédos falvakkal és sessiókkal szántóföldekkel, rétekekkel és terjedelmes erdőségekkel teljes felerészben és pedig azzal a teljes számmal, amellyel eddig békességben bírtunk és az ugyanott fekvő nagy szőlővel együtt. Mindjárt Vasvár mellett fekszik pedig Mákfalu nevű pusztá, szántóföldekkel, rétekekkel, vizekkel, erdőkkel mindezekkel és bármiféle tartozandóságaival együtt. Hasonlóképpen igen terjedelmes halastó és a Rába folyóban szabad halászás, azonfelül Miszlóka, Gerse, Mihályfalva és több más faluban és pusztában levő, meghatározott alattvalók és elhagyott sessiók, melyeket néhai Sárkány János és mások kötegeiben vannak felsorolva, amely javadalmak valamikor a Petheők kezén voltak, de ők illetéktelenül birtokolták, hiszen tulajdonképpen egyházi birtokok voltak s mint ilyeneket nem szabad átengedni.

2. Azon javakat, amelyek Győrvár, Boldogasszonyfalva és Ivánfalva határaihoz tartoznak és amelyeket *Falussy Miklós* úrtól 6000 forint készpénzben kiváltottunk s jobb időben 36.000 forintnál is többet érnek, amely javak nem a Bathiányi családé voltak, hanem

egyháziak, tehát a családtól ismeretlen okból birtokoltattak. Ezen igen terjedelmes javadalmakat összes tartozékaival együtt bárminéven neveztesse is és amelyekben békével éltünk, a már annyszor nevezett dominikánus Pátereknek és a fenn említett kolostor tagjainak örök alapítványként minden fenntartás nélkül önként és szabadon Isten dicsőségére, az Egyház díszére és lelkünk üdvére adjuk. Egyszer s mind felajánljuk a Szentgotthárd mellett fekvő Ivánci-i javadalmat, melyeket megboldogult *Sigray Ferenctől* 1000 talléron vettem és amelyeket bírunk több elhagyatott sessióval, nagy szántókkal, rétekkel hasonlóképpen hozzácsatoljuk. Úgy azonban, hogy a nevezett előjárók és dominikánus atyák kötelezve legyenek úgy a templom, mint a kolostor nagyobb portaióján címerünket, mint alapítótét szépen vésett felírásával elhelyezni. Amíg Isten kegyelméből élünk, bűneink bocsánatának, halálunk után lelkünk enyhítésére minden neten, amikor nevezett előjáróknak és Pátereknek tetszik, ünnepélyes szentmisét énekelni nevünk emlékével és a többi imádságaikban rólunk örök időkre megemlékezzenek.

Kelt Szombathelyi püspöki várunkból magának Szent Domonkosnak ünnepén 1684.»¹¹²²

Ez a végrendelet tehát egyszer s mindenkorra igyekezett az atyák megélhetését azzal biztosítani, hogy visszaadta nekik a hajdanában elidegenített jószágokat, birtoktesteket, sőt újabbakat, mint Iváncz, adott hozzá.

Az eddig felsorolt birtokok egytől-egyik Vas megye területén voltak. Ezeken kívül azonban Sáros megyében is volt a vasvári kolostornak egy eléggé tekintélyes birtoka a *Hoffman* családtól öröklött Szedikert. Hogy a bért hogyan szedték be ez után a nagy messzeségben fekvő birtok után, nem tudjuk. Ezt a fekvőséget *Ozeppig József* tartományfőnök 1749-ben eladta és az árát valószínűség szerint megosztva a kassai kolostorral a vasvári építkezésekre fordították.¹¹²³

Gyarapodott a birtokállomány *vétellel* is. 1743-ban vették a beiczi erdő melletti szántókat 100 forintért,¹¹²⁴ Gősfán vásároltak egy szőlőt 1753-ban 110 forintért¹¹²⁵ és megvásárolták a Bana-kertert *Könye Mihálytól* 1755-ben.¹¹²⁶

A birtokállomány nagyon sokat hullámozott.¹¹²⁷ Legnagyobb vesz-

¹¹²² Győri püspöki levéltár: Szelepcsényi-kéziratok. Arm. VI. Y. cs.

¹¹²³ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 673.

¹¹²⁴ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755. — ¹¹²⁵ U. o.

¹¹²⁶ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 657.

¹¹²⁷ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes II.

tességek a Festetich-féle birtokcsere és manipulációk idején érte a kolostort. Erről azonban a birtokpereknél bővebben szó esik.

A kolostor törzsvagyona évtizedek folyamán így változott.¹¹²⁸

1740. Kolostor, templom fundusa. Szántók: Két utas dűlő 19 hold, Gersei úton 10 hold, Bana-kerb fél hold, Festetich Julianna 12 hold, Egervölgye 3 hold.

Rétek:

Kóborszeg.....	10 hold
Rábamente.....	10 »
Banarét.....	32 »

1784. Kolostor, templom fundusa. Téglaszín.

Szántók: kb. 10 hold

Rétek: kb. 4 hold.

1845. Szántók:

Hosszúak.....	19 hold
Csapás.....	8 »
Egervölgye.....	5 »
Belső vágott erdő.....	4 »
Külső vágott erdő.....	9 »
Kövecses.....	5 »
Banagödre.....	10 »
Banakert.....	5 »
Mízsai út.....	4 »
Antalszeg.....	2 »

Rétek:

Rábamente.....	20 hold
Banakert.....	20 »
Szántóháza.....	9 »
Csicsószeg.....	4 »
Hamuház.....	1 »

1870. Szántók:

Gátföld.....	19 és fél hold
Berkenye.....	9 hold
Banakert.....	16 és fél hold.

¹¹²⁹ Országos levéltár: Conscriptioes 1829. Vasvár adófizetői.

A birtokok fekvése.

Vasvár. A Széchenyi-féle hagyatékból került a kolostor birtokába. Váltakozó területe volt, javarészt szántók, de különösen a Rába mentén hatalmas rétjeik és erdők is voltak. A réteken néha harminc szekér széna is megtermett. Erdeik közül különösen a Rába Berek, másként Barátok erdeje hozott sokat. Itt volt a Király hegy nevű szőlő is, amelyről 1829-ben a vasvári adófizetőkéről tett jelentésben a többi vasvári szőlőkkel együtt a következőket írják: «Egy possonyi mérős szőlő megterem 2 akó bort, mellyet 4 kapással elosztván ad egy Kapás után fél akó bort per 1. fi. vévén akóját tészen 30 krajcárt pengőkben».¹¹²⁸

Szedikert. A Hoffman-család hagyatéka az első vasvári új telepes örökségeként a Sáros-megyei kisközségben. Nem volt sokáig a kolostor birtokában, mert *Ozeppig József* tartományfőnök 1749-ben eladta és az árát felosztotta Kassa és Vasvár között.¹¹²⁹

Gerse. Széchenyi-féle hagyaték 3 sessióval. P. Füssi idején cserélték ei a Festetich-családdal. Egyébként ez volt a középkori kolostor fekyőségeinek legnagyobb birtok része.¹¹³⁰

Mihály fa. Közel feküdt Vasvárhoz és ezért ezt nem bízták jobbágyokra, hanem saját kezelésben tartotta a kolostor. Szintén a második alapító jóvoltából került vissza a kolostor tulajdonába, pedig már a Nagy Lajos-féle birtokbavezetésén is szerepelt. Kb. 3 sessió volt ez is.¹¹³¹

Győrvár. Ezt a birtokrészt Széchenyi érsek csak zálogba vette át a körmendi Batthyány-családtól és úgy hagyta a kolostorra. Hamarosan ki is váltották igazi tulajdonosai.¹¹³²

Boldogasszony fa. Szintén zálog birtok' volt a Batthyányaktól és pedig a már említett Győrvárra és

Szentiván községgel együtt, amelyeket aztán aztán a Battyhányak 6000 forintért váltottak vissza a kolostortól, hamarosan az újjáalapítás után.¹¹³³

Mákfa. Elég terjedelmes birtokok voltak itt. A Széchenyi-féle alapítólevél külön is kiemeli, hogy nagy kiterjedésű. Felsorolja szántóit, erdeit és vizeit is. Az erdei birtoktesthez még újakat is vettek 1702-ben. Két új jobbágytelek került akkor a régi birtokrészhez két sokgyermekes jobbágytörzszel.¹¹³⁴

¹⁰²⁹ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes II.

¹¹³⁰ U. o. Rész «A kolostor birtokai» című fejezettel. — ¹¹³¹ U. o.

¹¹³² Körmendi levéltár: Majorátus 723. — ¹¹³³ U. o.

¹¹³⁴ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 672.

Hodász. Birtokairól csak annyiból tudunk, hogy két jobbágy-családjá élt itt a kolostornak, a két *Gál* testvér. Később ez a birtok bérletté alakult át, amikor a templom és kolostorépítéshez hozzájárultak a jobbágyok is.¹¹³⁵

Mizdó. Községben szintén volt egy jobbágytelke a kolostornak, amelyen *Pap Mihály* és családja teljesített robotszolgálatot. Ez a birtok is középkori eredetű volt.¹¹³⁶

Olaszka. Egy ekényi terület volt ebben a községben a klastrom birtoka. Különben az alapítás első éveiben olajjal fizették a járandóságokat a birtokon lakó jobbágyok. Középkori eredetű, Széchenyi birtok megváltása után került vissza a klastromhoz.¹¹³⁷

Katafa. Ez a birtok már Nagy Lajos 1364-es birtokmegegerősítő okiratában meg van nevezve. Az újjáalapítás után egy ekényi terület volt a *Residentiae*.¹¹³⁸

Henye. Szőlőbirtok volt a henyei hegyoldalban. Már a középkorban is sok nehézség volt vele, mert a Petheők lefoglalták.¹¹³⁹ Az újjáalapításkor nem került vissza, hanem úgy vásárolták meg a kolostor gondnoka 1794-ben.¹¹⁴⁰

Gősfá. Szőlőbirtok volt és 1753 májusában vásárolták 110 forintért. Bora úgylátszik jó lehetett, mert eladásra is sűrűn került belőle és jó pénzeket hozott a kolostorba.¹¹⁴¹

Birtokperek.

A kolostori birtokok megvédése, a jogfolytonosság megtartása néha súlyos harcokat, birtokpereket váltott ki. Ezek a perek évtizedekig is elhúzódtak és minden eredmény nélkül nyugtalanították a vasvári szerzeteseket, akik nem annyira a maguk hasznát nézték, hanem a jobbágság helyzetén igyekeztek birtokvédelmükkel javítani.

P. Hoffman Tamás idejében még eléggé élénk emlékezetben élt *Széchenyi* érsek rendelkezése a birtokokról és így néhány apróbb birtokvitától eltekintve, nyugodtan bírhatták a kolostor javait. Bizonytalanságok azonban már a második alapítást követő esztendőekben is előfordultak. *Hoffman* atya maga is hagyott hátra egy írásos nyilatkozatot a kolostor egyik kétes eredetű birtokáról: «Én Hoffmany Tamás Szent Domonkos Szerzetese Vasvár^ vicarius adom tudtára mindenneknek, akiket illet, hogy lévén itt a Vasváry Berekben a mi fundusunkon

¹¹³⁵ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1699—1712. — ¹¹³⁶ U. o.

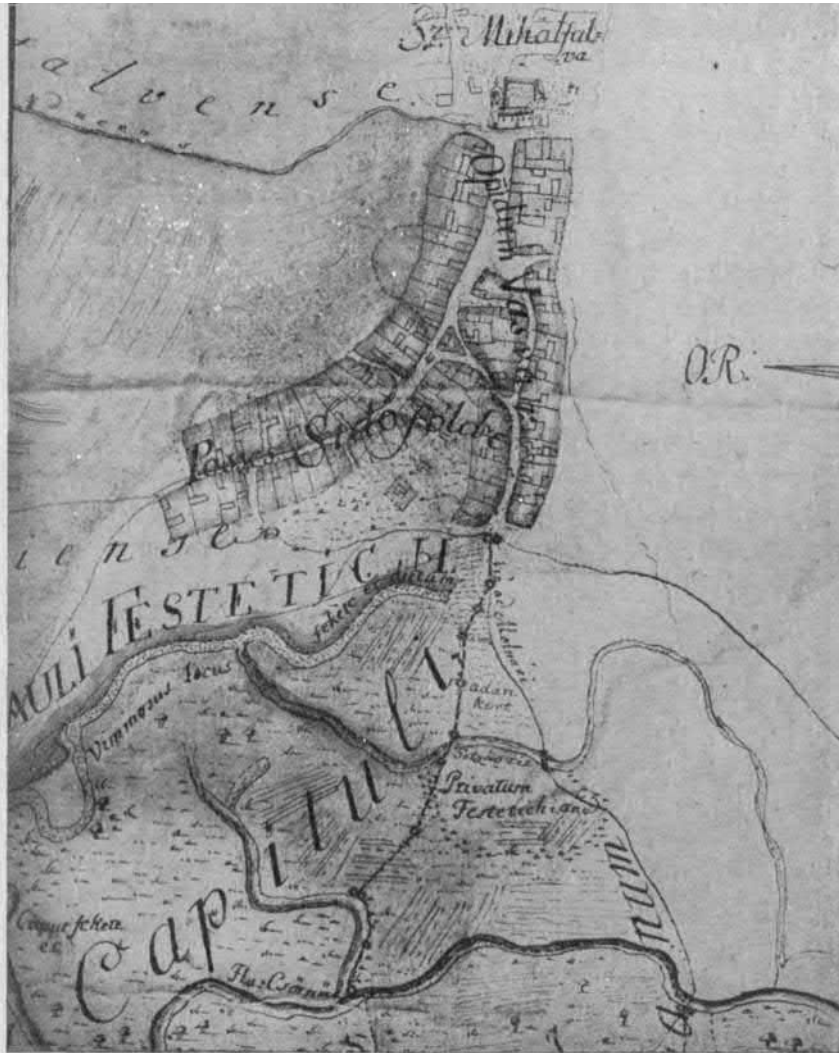
¹¹³⁷ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltára: Lad. II. Fasc. XX. No. 17.

¹¹³⁸ u. o. Rész «A kolostor birtokai» című fejezettel. — ¹¹³⁹ U. o.

¹¹⁴⁰ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1759—1795.

¹¹⁴¹ U. o.: Liber perceptorum 1759.

egy rét, kit *Bognár János* örökének tartottak lenni és azután kézrül-kézre juta *Hidveghy Molnár Mihálhoz* kitül bizonyos vétkéért adósságba

13. ábra. Kézrel rajzolt térkép Vasvárról a keszthelyi levéltárban.

elfoglalt *Lengyelne Sigmond* Asszonyom, mint földes Asszonya. Azon rétek pedig mi tartván most magunkat örökös uroknak enggettük ahhoz való igazságunkat Molnáriban lakozó *Makkos Mihál* uramnak . . .»¹¹⁴²

¹¹⁴² Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 763.

De nem mindig voltak ilyen engedékenyek a vasvári dominikánusok. Már 1700 október 13-án magával a káptalannal állanak heves perben, amellyel" szinte egész Vasvár környékét megmozgatták igazuk védelmére. A vitás birtokrészek a Horgas-tó, Malomszeg, Nagyavas erdőrészek, valamint egy rétdarab voltak.¹¹⁴³

A tanuk mindnyájan a kolostor javára vallottak és bizonygatták, hogy a Nagy avas a Csörmözt partjaitól egészen a váraljáig terjed és a dominikánusoké. Ugyancsak így vallottak a többi birtokrészekről is. A káptalan azonban nem nyugodott meg, hanem egyre újabb követelésekkel lépett fel a kolostorral szemben. 1705-ben *Szalandy Márton* bíró irata szerint a káptalan nem egyezett meg a kolostorral, mert a határmegállapításoknál meg sem jelentek a megbízottjai. Már 1723-ban újabb perek keletkeztek s most a Keglevics- és Horvát-rétek miatt, amelyeket a káptalan állítása szerint *Széchenyi* érsek erőszakkal vett volna el egyes asszonyoktól, hogy aztán a dominikánusoknak adja át.¹¹⁴⁴ Ennek a pernek a kimenetelét nem ismerjük, csupán annyi bizonyos, hogy még 1739-ben sem tudtak dűlőre jutni.

Még be sem fejeződött a káptalannal folytatott birtokper, amikor 1726 májusában *Fóky Jánossal*, Vas vármegye alispánjával kezdődik egy újabb, évtizedekig húzódó pere a vasvári kolostornak. *Fóky János* ugyanis 1726 május 6-án egy memorandumot nyújtott be a vármegyéhez, amelyben bizonyítani igyekezett, hogy ő a néhai Horváth-család leszármazottja és mint ilyen, egyedüli örököse a Horváth birtokrészeknek, amelyek most a kolostor kezelésében vannak.¹¹⁴⁵

Fóky nagyon ravaszul kezdett mesterkedéséhez, hogy megszerezze a vasvári birtokokat. Már 1725 januárjában engedélyt kér a szombathelyi perjeltől, és a vasvári rezidencia vikáriusától, hogy 16 szálfát vágasson a Rába-menti Berekben, hogy megcsináltathassa a rábahídvégi hidat. A szombathelyi perjel úgy látszik megsejtett valamit a készülődő fortélyosságból, mert egy külön levélben figyelmeztette a vasvári vikáriust, hogy az engedélykérő levelet őrizze meg a levéltárban, esetleges visszaélések megakadályozására.¹¹⁴⁶

Ez az óvatosság nem is volt hiábavaló, mert *Fóky* 1726 június 30-án már Hídvégen volt *Rosty László* főszolgabíróval és megindították a tárgyalást «régí szokásjog alapján» a Berek lefoglalására. *Fóky* minduntalan arra hivatkozott, hogy ő és családja már emberemlékezet óta szokott fát vágatni ebből az erdőből a híd karbantartására. A kolostor

¹¹⁴³ u. o. 765.

¹¹⁴⁴ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltára: Lad. 17. Fasc. 35. No. 52.

¹¹⁴⁵ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes II. — ¹¹⁴⁶ U. o.

nem hagyta jogait és egész sereg tanút hajtott fel, akik egytől-egyig a kolostor javára vallottak. A tanuk legöregebbike, *Vargha György* rábáhidvégi molnár még arra is emlékezett, hogy néhai Széchenyi érsek a birtokvásárlások idején az egész környéken dobszóval hozta mindenek tudomására, hogy ő a kolostor birtokait meg akarja vásárolni és azért mindenki, akinek valami követelnivalója van a régi szerzetházzal szemben, jelentkezzen, mert ő megváltja a követeléseket.

Az igazi bizonyíték, a levél aztán meghozta a bíróság döntését: elnapolták az ügyet, ami érthető is, hiszen *Fóky* és *Rosty* rokonságban lévén, — a kéz kezét mos elv alapján —, nem látták alkalmasnak az időt a végleges döntésre.

A Fóky-család tovább folytatta az ügyet a családfő halála után is. Özvegye és gyermekei *Zsigmond* és *László* már egyenesen úgy bántak a Berekkal, mintha teljesen az övéké lett volna: legeltettek benne, sertés-kondákat makkoltattak, irtottak és vadásztak is. A kolostor az új főbíró *Gayger Sándor* útján tiltakozott, de a felelet, amelyet a megyei esküdt visszahozott, az volt, hogy ezentúl is így fognak eljárni és nem engedik magukat zavartatni nemesi passziójukban, a vadászatban s ha a dominikánusok az erdőség egy részét maguknak fenn akarják tartani, hogy ott sertés-kondákat makkoltassák, akkor kérjenek a Fóky-családtól engedélyt.¹¹⁴⁷

Ez természetesen új pörre vezetett. 1739 április 29-éről kelt bírói végzés *Lendvay Lajos* atyát Kőszegre hívta. *Niczky László* vármegyei főbíró vezette a tárgyalásokat. Ismét a kolostor mellett vallanak az összes tanúk.¹¹⁴⁸ Többeket megkérdeztek a tanuk közül, hogy mennyire becsülik a dominikánusok kárát a Fóky-család részéről. Néhányan körülbelül 100 forint évi kárt vallottak.

Hogy a Fóky-pör mivel zárult, arról nincs tudomásunk, de még be sem fejeződött, amikor máris egy új per zúdult a kolostor gondnokának nyakába. 1739 április 20-án indult meg ez a közel húsz esztendeig húzódó vita, *Soós Péter* és a kolostor között. *Soós Péter* ugyanis kondásának *Jászi-nák* azt a parancsot adta, hogy a domonkosok erdejében 170 darab sertést makkoltasson. A vasvári rezidencia vikáriusa ekkor *P. Raymund József* volt, aki egyszerően behajtatta a tilosban legelésző állatokat és mikor *Soós* uram követelődött, tíz darab sertést 70 forint értékben visszatartott büntetés gyanánt. *Soós* tehát beperelte a kolostort és rövid négy év alatt tizenkét bírósági tárgyalás igyekezett a két felet megegyezésre bírni.¹¹⁴⁹ Ez azonban még sokáig váratott magára, mígnem *P. Füssi Pius* szelid egyénisége meghozta a kibontakozást és

¹¹⁴⁷ u. o. — ¹¹⁴⁸ u. o. — ¹¹⁴⁹ u. o.

1752-ben kifizette *Soós Péter* követeléseit, amint ő maga írja: «Hogy ne molesztálja már annyit évek hosszú során az Isten dicsőségére épített kolostor életét».¹¹⁵⁰

De nemcsak magánosokkal, hanem Vasvár községével is folytattak heves birtokpereket a vasvári kolostor gondnokai.¹¹⁵¹ A káptalan részére már 1699-ben egy királyi levél biztosította régi birtokaikat és ez a levél úgy intézkedett, hogy a káptalani birtokokon élő vasvári lakosság egyúttal a káptalan jobbágysága legyen. Ez természetszerűleg nem nagyon tetszett a vasváriaknak. 1724-ben aztán VI. Károly királynak egy új levelére volt szükség, hogy most már a káptalan birtokai mellett a dominikánusok jogait is lerögzítse. Ez a birtokmegegerősítő levél szelíd hangon igyekszik kötelességük teljesítésére bírni a vasváriakat dominikánus földesuraikkal szemben. Ezen irat szerint 17.15 szeptember 4-én megegyezés történt a vasváriak és a két földesúr (káptalan és domonkosok) között. A vasváriak azonban a szerződést az országgyűlés megkezdése előtt figyelembe sem vették, sőt megtagadták az engedelmességet, fellebbeztek az országgyűléshez. Az országgyűlés úriszék elé utalta az ügyet, de a vasváriak meg sem jelentek ügyük tárgyalásánál. Így aztán a király egyszerű leiratot intézett Vas vármegye törvényhatóságához, hogy szorítsa a vasváriakat kötelességük teljesítésére.¹¹⁵²

Hogy mennyibe vették a vasváriak ezt a leiratot, az szembeötlő módon látszik egy újabb birtokperben vallott vasvári felfogásból. 1735 április 29-én *Némethy Péter* főbíró előtt megjelentek *Horváth János* városbíró, *Takács István*, *Kőnye Miklós* és *Simon Benedek* esküdtek. A főbíró a vasvári küldöttség elé tárta *P. Raymund József* vasvári vikárius panaszát, hogy a város több jobbágya és szabad lakosa minden engedély nélkül lefoglalták a kolostor rétjeit és azokon legeltettek. Mikor azután a dominikánusok ez ellen tiltakoztak, egyszerűen meg sem hallgatták szavukat. Sőt a dominikánusok jószágát behajtották és csak bírságdíj kifizetése után engedték szabadon. Felpanaszolta a kolostor azt is, hogy a város vásárpénzt és cenzust szedet a piaci kocsmá előtt és ezzel megcsorbítja a kolostor ősi jogait. A főbíró feltette a kérdést a küldöttség tagjainak, hogy kinek az akaratából tették ezt. A bíró és esküdtek azt felelték, hogy az egész város akarata ez és ezentúl mindig így lesz.¹¹⁵³

A vasvári lakosság gonoszkodó lelkiállattal sok kárt is okozott a kolostor vagyonában. 1736 április 22-én például a hegybíró és pár esküdttel felbéreltek jövevény szegénylegényeket, hogy a dominikánusok telkein

¹¹⁵⁰ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 657.

¹¹⁵¹ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes II. — ¹¹⁵² U. o. — ¹¹⁵³ U. o.

lévő gyümölcsfákban és szőlőkben kárt tegyenek. Jó pénzért ki is vágtak 29 almafát és felgyújtották a présházat.¹¹⁵⁴ Ez az ügy nagy port vert fel és újabb pöröknek lett elindítója. Bár a rosszakarat nyilvánvaló volt, az ellenséges érzületű főbíró meglegedett egyszerű intéssel, amit a bűnösök egyáltalán nem szívteltek meg. Látszik, hogy tervszerűen dolgoztak a dominikánusok elüldözésén. Nem is csoda, hiszen hivatalos közegek is segédkezet nyújtottak nekik, sőt talán egyenesen biztatták. *P. Raymund József* ekkor a nemesi vármegye 1736. év július 26-án tartott szombat-helyi gyűlésén tett panaszt és a gyűlés igazat adott a kolostornak.¹¹⁵⁵ Ezzel zárjuk le a hosszú ideig húzódo pereskedést a kolostor és a vasváriak között.

Bár ezek a perek néha évtizedekig tartottak, még sem voltak olyan súlyos hatásúak, mint a Festetich-családdal folytatott pereskedés. *Festetich Pál* kétszer házasodott. Első felesége *Toldy Anna* volt,¹¹⁵⁶ második pedig *Filser Erzsébet* özvegy *Sárkány Istvánné*.^{xibl} Ez a második házasság 1687-ben történt és mivel a vasvári birtokok a török idők elhagyatottságában a Sárkány-család tulajdonában voltak, most *Festetich Pál* úgy vélte, hogy a Széchenyi-féle birtokvásárlás nem szüntette meg az eladó, Sárkány-család jogainak folytonosságát. Ebbe kapaszkodott bele és minden eszközzel igyekezett, hogy megszerezze magának a kolostor birtokait.

A hosszú birtokperekre belefáradt szerzetesek azután már szívesen megváltak volna ezektől a birtokoktól és amikor amúgy is nagy szükségben élt a kolostor, 1740-ben *P. Füssi Pius* vikáriussága idején, amikor a nagy építkezések folytak, zálogba adták a kolostor birtokainak nagy részét. *Füssi* és társai úgy látszik igyekeztek megszabadulni a kolostorra eddig folyton kellemetlenséget jelentő birtokoktól és ezért 1740 október 4-én a következő szerződést kötötték *Festetich Pál* fiával, *Kristóffal*.

Először: a Festetich-család a neki átadott birtoklevelekkel a kolostor és fekvőségeinek teljes birtokában érzi magát, de kegyes indultól vezérelve meghagyja a szerzetházat, a húsmérés, makkoltatás, vadászat és halászat jogában örök időkre.

Másodsor: *P. Füssi Pius* és társa *Poiger Domonkos* kötelezik a rendet, hogy a szerződést fenn fogja tartani és ezért Festetich hálából a kolostor északdéli falától keletre eső kertrészletet örökjogon a szerzetháznak adja.

Harmadszor: Harminc hold szántót és húsz szekér szénát jöve-

¹¹⁵⁴ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 53.

¹¹⁵⁵ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes II.

¹¹⁵⁶ Szabó Dezső: Herceg Festetich-család története. Bpest, 1928. Leszár-mazási tábla. — ¹¹⁶⁷ U. o.

delmező rétet engedélyez a kolostornak minden feltétel nélkül a Kóbor-szegi düllőben.

Negyedszer: A kolostor juhot nem tarthat, marháit azonban legeltetheti az erre kijelölt területeken. Külön engedéllyel makkoltatási jogai olyan erdőrészekben is megmaradhatnak, amelyeket számára a család kijelöl, azonban ezt a jogot másnak adni nem szabad.

Ötödször: A plébánia kegyúri jogát mindenben a Festetich-család követeli magának, noha ez eddig a káptalané volt.

Hatodszor: P. Füssi és P. Poiger évenként két énekes szentmisére kötelezik a kolostort.

Hetedszer: A páterek a család jóindulatába ajánlják a szerzetházat és igyekeznek a tartományfőnök megerősítését kieszközölni erre a szerződésre.

Aláírták: Festetich Kristóf, P. Poiger, P. Füssi, Saller István és Tibolt Zsigmond.¹¹⁵⁸

Amikor ez a szerződés a rendtartomány tudomására jutott, óriási felháborodást váltott ki minden téren. A tartományfőnök maga is, bár csak későn vett tudomást az egészről, ünnepélyesen tiltakozott a rendet ért kár ellen. P. Füssi, aki eddig oly bizalmas embere volt Festetich Kristófnak, most egyszeriben bűnbakká lett az egész rendtartományban. Sokan szemérehányták «kálómista» mivoltát és egész áradata indult meg a rágalmazásnak, Füssi szándékait illetőleg.¹¹⁵⁹ A tartományfőnök kényszerítette a vasvári vikárius, P. Füssit, hogy levélben mondja le a feltételeket Festetich Kristófnak. Festetich 1741 október 23-án a következőket válaszolta: «Tisztelendő Atyám Uram! Atyaságod levelét telljes böcsülettel, de amellet szomorú szívvel és mindig rettegve olvasom, minthogy lélek ismeretében háborúságot és szerzete előtt böcsülete elvesztésit, sőt conventjének kárát számlállo, holott én azt tartom, Atyaságod szeretetétül velem való alkuval böcsületet kívánhat inkább, mert azon conventet nem tsak kéznél hattam ki. Egyéberánt kastély volt, de azonkívül mindeneket bőven megfizettem, hogy pedog lélek ismeretében háborgást érez, okát által nem láthatom, hogysen pedig Atyaságodnak scrupulusa legyen, vagy hogy a Szent Szerzetnek kára, én inkább recedálok az alkutul és pörre botsátani kész vagyok minden órán az jószágot is . . .»¹¹⁶⁰

Ezek után Festetich Kristóf biztosra vette, hogy a kolostor valóban megindítja a pert, ha már békés úton jogait nem érvényesítheti.

¹¹⁵⁸ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes II.

¹¹⁵⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 534.

¹¹⁶⁰ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes II.

P. Füssi azonban még próbálkozott a meggyőzéssel. Ő a következő levelet intézte a Pozsonyban tartózkodó Festetichhez:

«Bánatos elmémtil íratott okaimat vizsgálván és Szerzetem Vasvári Rezidencia] ánok régi igazságából s törvényes jussából kivetköztesét szemlélvén s maga is az Úr lelkiéppen tapasztalván panaszkodó levelet, szomorú szívvel s mintegy rettegve olvasta légyen én éppen nem csodálkozom, hanem azon inkább szörnyűködöm, hogy az Úr, szíve megesésével s rettegésre jutásával Egyházi Jussal bízott jószágát rezidenciámnak minden ekkoráig nem remittálta.

Szintén ugyanaz szorongatja lölköm Ismeretét s bánatos elmémet nyugtalankodtatja, hogy az üres convent és templom kéznél hagyatott és a Jószága, kivel a templom és convent épült és Szerzetemnek Istent ditsérni s lelkeknek szolgálni lehetett és köllött is volna incaute másnak adatott.

Kedves Uram! Nagy kérdés ez, ha vasvári rezidencia világi kastély volt-e, vagy egyházi jószág, ennek kinyomozásáro és elintézésére nagyhatalmú, erejű tüsgyökeres levelek kívántatnak.

Az égig ditsérem az Úrnak Istenes szándokát, hogy azon heltelen alkuatul kíván recedálni. Vajha adá Isten, ennek hamar való effektusát, hogy én is Istennek félelmes büntetése, szerzetem ítélete és világi Rendek botránkozása alul szabadulhatnék . . . Kérem azért az Urat, méltóztassék ez alázatos könyörgésemet szívre venni és mivel még res est integra, az az: minthogy traktátusunkra annak értelme szerint Provinciális Atyám retificatioja nem accezált aznélkül pedigh az Tractátusnak semmi ereje nincsen... Ezen szerzetes és csendes kérréssel botsássa vissza Szerzetem Jószágát, amihez szabadságában lészen minden az Urnak». ¹¹⁶¹

Amint a levél szövegezéséből kitűnik, P. Füssi sok lelkiismeret-furdaláson ment keresztül a birtokcsere miatt és abban reménykedett, hogy Festetich nem viszi bíróság elé az ügyet. Ebben a reményében azonban csalódott, mert amikor 1743 október 25-én Festetich Kristófot kinevezték a táblabíróság assesorává, beadta a törvényes megidézést, a szentmártoni kolostor perjele ellen. ¹¹⁶² Hogy ezt a tárgyalást megtartották-e vagy sem, arról nincs tudomásunk. De Festetich Kristóf apránként egyre nagyobb engedményeket biztosított a rezidenciának törvényes úton.

Ez a pereskedés hosszú-hosszú évekig tartott és sokszor a Festetich-uralom tisztjei vették fel a küzdelmet a kolostorral, hogy gazdáik kegyébe tornászhasák magukat. Rengeteg feljelentő levél,

¹¹⁶¹ U. o. — ¹¹⁶² U. o.

panaszirat érkezett a keszthelyi Festetich-kastélyba a hatalmaskodó uradalmi tisztviselők ellen. Ezek közül csak egyet: «Méltóságos Groff, Kegyelmes Patronusunk! Nem reménlem s nem is hiszem, hogy Nagyságod parancsolatja lígyen az hogy Tiszttyei másoknak kárt tegyenek, minthogy Istennek törvénye ellen vagyon, mig is most a napokban a Tisztartó parancsolatyából az Hajdú egy gunárunkat agyonlütte és az Zigányoknak atta, holott másod magammal ki menvén, megvizsgálván Papi hitünkre mondhatyuk, hogy ippen semmi kárt nem tett. Sőt ha tett volna is, bösülettel megfűzettük volna. 2-szor: Nagy erőszakkal majd egy székérre való rétet elfoglalt tülünk, holot öreg Emberekkel megvizsgáltatván, azt valják, sőt esküvéssel erősítik, hogy mindenkor az Szeginy Rezidencia birta, kaszáltatta; nem tudom azért mire vélni a dolgot, mert valóban mindenkor s most is kegyes Patronusunknak tartottuk s tartyuk M. Groff Festetich Házat. Azért kérem mély alázatos-sággal Nagyságodat, tekintse Rezidenciánk szeginy sorsát és méltóztassék megparancsolnyi hogy legh alább már tsekély javainkat békével hadgya, mely kegyes gráciáért hálaadók fogunk lenni mindennapi imád-ságainkban s maradok Nagyságodnak alázatos Káplánya: P. Szenczy».¹¹⁶³

Ez és ehhez hasonló levelek mutatják, hogy mennyi küzdelme volt a vasvári kolostornak birtokai megtartásáért.

Állatállomány.

A kolostor egyik gazdasága az állatállomány volt, amely évek teltevel hol fogyott, hol gyarapodott. Az új településkor csak nehezen tudtak állatállományt nevelni, hiszen az egész vidéken közel-távol elpusztult minden. De már *Terbócz Tamás* atya idején, aki az első települőkkel jött ide és később is vikáriusa volt a rezidenciának, elég szép juhnyáj és marhaállományuk volt.¹¹⁶⁴

Terbócz atya bejegyzése szerint 1709-ben «számban vévén juhainkat apróstul-öregestül, kecskéket is azonképpen, találtam, hogy juhaink vannak számszerint 97, kecske 33 és így öszvészámálván juhokat kecskéekkel, mind a két rendbeli barom téssen számot 130-at. Tavai számra volt juh 92, kecske 26, kik közül juh megdöglött 9, kit lemetzettek, kit farkas megmarta, 8 kecskéek közül megdöglött, farkas megmarta 4, konyhán elkölt 4. 1710 idei szaporodásban 30 bárányt eladtam, 12-öt kóborlók megettek, 4-et magam metszettem, 3 megdöglött és párat farkas elhordta.»

¹¹⁶³ Keszthelyi levéltár: No. 375.

¹¹⁶⁴ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1699—1712.

Az elhanyagolt, ugaron heverő földeken, tehát a szegény ember tehenét, a kecskét tenyésztik. Azonban a kecskenyájnak csakhamar nyomavész és csak a juhtenyésztéssel foglalkoznak több-kevesebb szerencsével. Még 100 év múltán is megmaradt a juhnyáj akkorának, mint fentebb említettük. Egy 1818-iki évi számadás szerint: «vagyon juhunk nyájban ihással: Ellős 40, Ürü 30, Tokió 23, Új elles Bárány 13».¹¹⁶⁵

Közben sokszor megtizedelte a juhállományt a métely és ekkor csak a birkabőrökből tudtak valamelyes bevételre szert tenni. A birkabőröket a hamuház padlásán szárogatták és rendszerint a kismákfai zsidó család, a *Schmülék* valamelyik leszármazottja vette meg, ők ugyanis bőrrel is kereskedtek. Elég jó bevételük volt a kolostor gondnokainak, akik a gyapjút eladták, rendszerint Zalaegerszegre vitték fel a vásárra.¹¹⁶⁶ «Bárány nyíretéskor» nagy lakzit szoktak tartani, amikor a kolostor ihásza volt a házigazda és bőven jutott bor is a kolostor pincéből, mint 1838 augusztusában.¹¹⁶⁷

A marhaállomány darabszáma is nagyon ingadozott. Átlagosan azonban 15—20 fejőstehen, 8—10 borjú és három pár ökör, vagy 1840-es évek elején «bial» állott az istállókban.¹¹⁶⁸ A magyar élet és a gazdálkodás egybeforrottságát szépen mutatja, az állatok zamatos magyar néven nevezése: Pirók, Bimbó, Zsenge stb. majdnem mindig volt.

A tej feldolgozása az ihásznénak, vagy később a gazda feleségének a tiszte volt. Az 1708-ik évi vaj bevételről ezeket írja a kolostor gondnoka, *Terbócz* atya: «Vajbul bevettem Ihásznétül hatvannolc mészölyt, adós maradott tizenöt mészölyvel és engedtem néki kárvallásba hét mészölyt.»¹¹⁶⁹

Sajtot annyit termeltek ebben az időben, hogy még eladásra is került és szekérszám hordták a környékbeli vásárokra.¹¹⁷⁰ A Fertőmenti kerékgyártók pedig, akik a kolostor erdeiből vettek keréagnak való bükkfát, ritkán tértek haza egy-egy nagy, kereksajt nélkül.¹¹⁷¹

Nagyon megcsappanhatott a marhaállomány a rácok garázdálkodása idején, amikor is az egész istállót kiürítették, elhajtották az állatokat és még hosszú évekig is kellett igásmarhát vásárolniuk, hogy a szántásokat elvégezhessék.¹¹⁷² A kolostor gondnokai sűrűn járnak

¹¹⁶⁵ U. o. 1756—1795.

¹¹⁶⁶ Vasvári rendi levéltár: Haragos Tamás Vikáriusnok Számadásó. 1836—1855. — ¹¹⁶⁷ U. o. — ¹¹⁶⁸ U. o.

¹¹⁶⁹ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1708—1812. — ¹¹⁷⁰ U. o.

¹¹⁷¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 567.

¹¹⁷² Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1795.

az állatvásárokra, különösen Sümegre és néha még nyerészkednek is a vásárolt jószágon. Az 1840-es évek elején marhahízalásra is berendezkedtek és pedig nagy eredménnyel. Bécsi kereskedők is szívesen vásároltak a kolostor istállóiból «kövérített gőböllöket».¹¹⁷³

1830-ban hatalmas marhavész pusztított az egész vidéken, úgy, hogy a gulyás bizony egyre kevesebb állatot kezel, míg a «Tzigány asszonyoknak tehéndög bőre nyúzásaért hat forintot» vagy néha még többet is fizetget a kolostor gondnoka, hogy legalább a bőrét mentse a veszendő állatoknak.¹¹⁷⁴ Ebben az esztendőben tették a vasváriak Szent Vendel tiszteletére azt a fogadalmat, hogy körmenetileg vonulnak fel a diósi templomhoz a Szent ünnepét követő vasárnapon, amelyet fényes istentiszteletekkel ünnepelnek meg.

Ennek a nagy dögvésznek a hatását még esztendők múlva is érzik. «Minthogy vonós marha nélkül szűkölködünk, *Pesti Sándornak* fizetség szántásbeli és szénahordásbeli fáradozásáért.» És több más ilyen hasonló bejegyzés azt mutatja, hogy még a legszükségesebb mezőgazdasági teendőket sem voltak képesek ebben az időben saját erejükből elvégezni.¹¹⁷⁵

Voltak lovai is a kolostornak és ezekkel szinte kereskedtek. Sokszor eladták őket és vettek helyettük újakat. A kolostor gondnokai büszke önérettel nevelgették a fiatal csikókat és drága pénzen adták tovább. Leginkább sárgacsikó «Sellő» lovuk volt. Nagyon megbecsülték őket és ha betegek voltak «Sopronybul a lódoktornak fizetsigre és alája fürkőtsigre» is hajlandók voltak áldozni, hogy a «Sellő Ló lába gyógyításáro söprúpálinka és kámfor» áráról ne is beszéljünk.

Sertéskondája is volt a kolostornak, és a makkoltatási jogot ugyancsak kihasználták. A csürhe kora tavasztól késő őszig a Rábamenti, vagy pedig Hegyhátsági nagy tölgyesekben, de különösen a híres régi vasvári nagyerdőben, a Barátok Berkiben legelészett.

Az aprójószág, baromfitartás kezdetben még az 1700-as években is bevételi forrás volt.¹¹⁷⁶ Keresett áru volt az «indiai kakas», ami alatt valószínűleg a pulykakakast értették. Később az unobszerváns időkben a gazdaasszonyok feladata volt a majorság nevelgetése, de most már nemcsak eladásra nem tellett, hanem még inkább venniök kellett és sűrűn szerepel a kiadások között «hat anyányi Tsirkét vettem», vagy «vén tikot vettem húslének».

¹¹⁷³ Vasvári rendi levéltár: Haragos Tamás Vikáriusnok Számadása.

¹¹⁷⁴ U. o. 1830. — ¹¹⁷⁵ U. o. 1832.

¹¹⁷⁶ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1708—1712.

XIV. Fejezet. Jövedelemforrások.

A vám- és tizedjövedelem.

Széchenyi György, kalocsai érsek, győregyházmegyei adminisztrátor végrendelete és alapítólevele nem említi, hogy a vasvári dominikánus birtokokhoz valaha vám és tizedjövedelem is tartozott. A kolostor azonban ilyenért mindjárt az újjáalapítás esztendejében harcolt és pereskedett éspedig sikerrel. Egy 1698-ból származó periratban a következő kérdéseket adták fel a tanuk egyikének: «Tudja-én a Tanú nyilván, hogy Vas-Váry, ezen Tekéntetes Nemes Vas Vármegyében lévő Tisztelendő Páter Dominikánus Uramék Vass-Vári residentijához tartozandó Vám emberemlékezettül fogvást mindenkor fönntállott és az Földes Urak által szedetett? Vájjon a holt Rábai Hídnál elkezdvén egészen addigh, ameddigh Vasvári Páter Dominikánus Uramiéknak az utat köll csináltatnyi, ha az fa és munka Esztendőről Esztendőre föll számláltatnék, összeveességgel egy Esztendeig hány forintra menne az költségh? Nemde nem az holt Rábai Híd, úgy az többi Hidak és Töltések is megh áradván az vizek sokszor elvitetnek és egészen elrontatnak? És ha megh nem csináltattatnának, az Hidak és Töltések nélkül lehetne-e az Vas Vári Berken által járnai Szekérrel és Marhával? Vagyon-e több hozzája tartozandó Vám az Vas Váriakhoz vagy csak egyedül vagyon maga? Az emliett Vas Vári Vám Országh uttyában vagyon-e és az utazók hasznára? És az minemű vizek, tudnya illik Hold Rába, Csörnecz és az többi Szakadékok és Erek magoktul folynak-e arra, vagy pedigh emberi kéz mesterséghek által arra szolgáltatnak Malmok és más ef élek kedvéért? Hűtő szerént mondgya meg az Tanu».¹¹⁷⁷

Bár a válasz nem maradt meg írásban, az Ítélet kimenetelét ismerjük, mert a dominikánusok valóban szedhettek vámot a Rába hídnál, amelyet ők építettek saját erdejükből vágott fákból. Ha az árvíz megrongálta a hidat, vagy a hídra vezető töltést, akkor nekik volt kötelességük kijavítani a károkat, hogy a Zalába vezető országút forgalmát biztosítsák.

A nemes vármegye gyűlésein többször figyelmeztetik a kolostort erre a kötelességére, de ugyanakkor *Saller István* vicispán megvédte a kolostor jogait is, hogy a vámot mindig megkaphassák.¹¹⁷⁸

A vasvári levéltár mindmáig megőrizte a vámtáblázatot, amely megőrizte számunkra, hogy milyen áruk után szedtek vámot. A híd mellett állott egy bódé. Itt állt az őrségen a kolostor egy jobbágya,

¹¹⁷⁷ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes II.

¹¹⁷⁸ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 765.

aki minden jövőt-menőt megállított és a kiszabott vámot behajtotta rajta.¹¹⁷⁹

Vámot szedtek az áthajtott állatok, átfuvarozott árucikkek után éspedig néha nagyon is aránytalan értékskála szerint. A vámtáblázat különben a következő:¹¹⁸⁰

Egy lótul.....	2	dénár,
egy ökörtül.....	2	«
egy borjutul.....	2	«
egy juhtul.....	1	«
egy báránytul.....	1	«
egy sörtélestül.....	2	«
egy erdeitül.....	1	«
egy ösztül.....	1	«
egy nyultul.....	1	«

Az Halrul:

Egy' mása vizátul.....	10dénár,
egy mása foktul.....	5 «
egy kiss szekér haltul.....	50 «
Egy örreg szekértül.....	100 «
egy kocsi sós haltul.....	20 «
egy szekér ráktul.....	8 «
száz teknyősbékátul.....	10 «

Mindenféle posztóiuul:

Skarlát, gránátbul egy végtül.....	10 dénár.
mindenféle kész posztó végtül.....	2 «
egy bál köz posztóiuul.....	30 «
egy végh Gallontul.....	2 «
egy végh vászontul.....	2 «

Az Gabonárul:

Egy köből gabonátul.....	1 dénár,
egy szekér árpátul, kölestül, zabtul.....	8 «
Egy szekér cseresnyétül.....	8 «
Nagy szekér gabonátul.....	8
egy szekér dinnyétül.....	8
egy kocsi kendertül.....	10 «

A Bortul:

Minden akó bortul.....	3 dénár.
egy akó éget bortul.....	5 «
egy üres hordótul.....	1 «
egy átalag malozsátul.....	8 «
egy bokor malomkütül.....	40 «

¹¹⁷⁹ U. o.

¹¹⁸⁰ Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes II.

Az Öltözetektül:

Egy végh csömögétül.....	3 dénár,
egy végh bagaliátul	1 «
egy végh Török vászonytul	1 «
egy köpönyegtül	1 «
egy csuhátul.....	1 «
egy süvegétül	1 «
egy pár sarutul	1 «
minden sok aprólik partikátul	1 «
egy asszonynak való gereznatul	1 «
Minden egy egy forint érő marháktul	2 «
Egy sák borstul.....	32 «
Egy mása borstul	16 «
Egy font borstul	1 «
Egy font sáfrántul.....	2 «
Egy mása Szerecsen divó virághtul	200 «
Egy mása Gyömbértül	25 «
Egy Funttul	2
Egy mása vastul	2 «
Egy hordó késtül	20 «
Egy szekér kaszátul és sarlótul	40 «
Egy kötelék, Sarlu és Kaszástul	8 «
Harmincz kősótul vagy németsótul	100 «
Egy láda öveghtül	1 «
Egy mása szappantul	8 «
Egy mása viasztul	1 «
Egy tung len vagy kendermagolajtul	38 «
Egy tung héringtül	10 «
Egy tung méztül vagy olajtul.....	24 «
Egy szekér fazéktul.....	8 «
Egy mása füstéktül	6 «
Egy szekér gyikintül	8 «
Egy szekér profunttul	12 «
Egy szekér tekenőtül vagy sajtártul	20 «
Egy kocsi sajtul	20 «
Egy mása vaj, faggyú, háj, vagy a szalonnáitul	10 «
Egy kocsi szilvátul.....	12 «
Egy hordó szilvátul.....	2 «
Egy szekér gesztenyétül	10 «
Egy szekér divótul	10 «
Egy kősótul.....	2 «
Egy nimét sótul	1 «
Egy kocsi apró sajtul	8 «
Egy sajtártul	1 «
Egy vödörtül	1 «
Egy mindenféle szitátul	1 «
Egy rostátul.....	1 «
Egy szóró vagy sütőlapáttul	1 «
Minden tarisznyás általmenő kalmártul.....	1 «

Egy öreg szekér csiktul.....	1dénár,
Egy meszes vagy üres szekértül	4 «
Egy keréktül	1 «
Egy pár taliga keréktüi	2 «
Egy boronátul	2 «
Egy szál deszkáiul	1 «
Egy üres ládátul.....	1 «
Egy láda mindenféle szerszámtul	4 «
Egy fejszétül	1 «
Egy szekér tyuktul.....	12 «
Egy ludtul, egy-egy vég szürtül.....	1 «
Egy végh krámpectül	1 «
Egy szekér vöröshagymáiul.....	8 «
Egy fakánnátul	1 «
Egy köből lencse, borsó, vagy kásátul	1 «

A vámtáblázat tehát meglehetősen nagy választékkal rendelkezett a hídon átmenő kalmárok, vagy földművelők, jobbágyok áruí, illetőleg terményei felett. A kolostor meglehetősen hasznot húzott ebből a vámból, hiszen a forgalmas zalaszentgróti és muraszombati utak átvezető hídja volt ez a Rábán.

Hogy meddig állott fenn a vámszedési jog, sajnos erről nincs semmi adatunk, és a kolostori könyvek az 1700-as évek közepe táján hallgatnak el a vámszedési hely bevételeiről.

Kiseb bevételi források.

Offertóriumok.

A XVII. és XVIII. század életéhez hozzánőtt a céhrendszer, mint az iparosság élniakarásának akkoriban legalkalmasabb megnyilvánulása. A céhrendszer patriarkális lelkülete elég meleg kapcsolatokat tartott fenn Vasvárott is, mint mindenütt, az Egyázzal. ők irányítják nagyobb búcsújárások alkalmával a tömegeket a céhmester által megállapított sorrendben.

De ők maguk is mély vallásos életet élnek. Mestervizsgáik előtt a vasvári dominikánus templom Szent József képe előtt gyertyát gyűjtatnak, misét szolgáltatnak és az ügynevezett «offertóriumokkal», ajánlásokkal, adományokkal igyekeznek Isten segítségét a maguk számára leesdeni.¹¹⁸¹ Ezeket a felajánlott pénzadományokat a kolostor szerzetesei saját magukra fordították. így a Szentkútnál tartott ünnepi szentbeszédek vagy istentiszteletek alkalmával egybegyűlt offertóriumot is beszolgáltatták a kolostor pénztárába és nem a remete tartotta azt meg magának.¹¹⁸²

¹¹⁸¹ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1708—1712.

¹¹⁸² U. o. 1756-1795.

1745-ben a csizmadia céh offertórium a például nagyobb összeggel gyarapította a kolostori pénztárt, mint két ökör ára.¹¹⁸³ Nagyboldogasszonykor ugyan ebből az offertóriumból szokták a puskaport vásárolni a mozsarakba, de ez nem rúgott annyira sem, hogy a befolyt összeg egy tizede elfogyott volna.¹¹⁸⁴ 1841-ben a puskapor 31 forint 50 krajcárba került, míg az offertórium közel négyszáz forint volt.¹¹⁸⁵

Büntetés pénzek.

Eléggé gyarapította a kolostort a büntetés pénzekből befolyt összeg. Már az 1698. évi *Kazó István-féle* Canonia Visitacio alkalmával erkölcsi kihágásokat pénzzel sújtott a város érdemes bírása. Többek panaszára ugyanis *Kazó* prépost a káromkodások és erkölcstelen személyekkel való érintkezés miatt egy határozatot olvastatott fel, hogy a káromkodók és erkölcstelenkedők szigorúan fenyíttessenek meg.¹¹⁸⁶ A férfiaknak vesszőzés járt, az asszonyokat és leányokat tehénlapockával, lapáttal verték. Ezt a botbüntetést a község hajdúja hajtotta végre. De meg is lehetett váltani valami pénzösszegen, amelyet aztán a kolostor megélhetésére fordítottak.

Néha egyes egyéneket is pénzbírságra ítélték és ez a pénzbüntetésből származó összeg szintén a kolostoré lett. így a kolostor bevételeit jegyző könyvekben sűrűn találkozunk bejegyzésekkel, hogy valakit pénzbírságra ítélték és a pénz a szerzetházé. «Karátföldi *Nagy Gergő*i szölejében hatalmasságot cselekedett Gersén lakozó *Mizda Istóck* félig bevágván cseresnyés-fáját és szőlőtöket is kitépte nagy népnek szemé láttára. Földesura számára büntetése lészen fi. 40 és ezzel elveszti szabadságát, robotra parancsoltassék» — írja a bevételi könyv 1756-ban.¹¹⁸⁷

Ugyanazon esztendőben az egyik jobbágy a másiknak a lovát valahogyan belefűllasztotta a Rábába. Vigyázatlanságáért, vagy rosszakarataért 15 forintot kellett fizetnie és robotba jármia társa helyett is. A kolostor gondnoka azonban úgylátszik, megszánta a szegény *Gdál Istóckot*, mert titkon visszaadta neki a bírságpénzt, «szánakodván a nyomorú paraszti férjfiún».¹¹⁸⁸

Később aztán a bírságpénzeket már a «diósi temploma ládájába gyűjtötték össze, mert azt tartották a plébánia templomának».¹¹⁸⁹

¹¹⁸³ U. o. — ¹¹⁸⁴ U. o.

¹¹⁸⁵ Vasvári rendi levéltár:

¹¹⁸⁶ Vasvári rendi levéltár:

¹¹⁸⁷ Vasvári rendi levéltár:

¹¹⁸⁹ Ugyan ott.

Haragos Tamás Vikáriusnak Számadása. 1841.

Fori civ. notationes és P. Gerdenich.

Liber perceptorum 1756—1795. — ¹¹⁸⁸ U. o.

Halastó.

A kolostornak nagy halastava is volt, körülbelül azon a tájon, ahol ma a villanytelep fekszik. Az 1700-as évek elején külön halászt is tartottak, aki egyúttal a kertészi tisztet is ellátta.¹¹⁹⁰ 1724-ben ki akarták bérbe adni és a kolostor gondnoka a következőket írja: «Ezen halastóért tavai adott volt nekem az Gróf intézője 52 tallért és egy özet. Azért ha most is megadja, vedd fel, ha pedig nem annyit ad, avagy egyiket a másiktul elakaria szakasztani, nem engedem, hanem szedem be mint az elmúlt esztendőben és a Gróf el legyen az halastó nélkül is.»¹¹⁹¹

A kolostor maga is eléggé felhasználhatta a kifogott halmennyiséget, hiszen ezekben az években még nem ettek melegvérű állatok húsából.

Hegyvám és vásárpénz.

Egy pereskedésből ismerjük a kolostornak a hegyvámját. Bizonyos szőlőkben szüretkor vödörként mustot szedtek. Magának Vasvárnak a hegy vámjá nem volt sok, mindössze 5 és félvödör. Ezt a mustmennyiséget a *Sárkány-család* is szedte, tehát valószínűleg a kolostor középkori jövedelmeiből származott. Ez az adat különben 1743-ból ered a Festetich-féle pereskedés irataiból.¹¹⁹²

1735 április 29-én egy bírósági tárgyaláson *P. Raymund József* tett panaszt, hogy a vasváriak a város piacán álló kocsmá előtt vásárpénzt szednek, pedig az a kolostort illeti.¹¹⁹³

Vállalatok.

P. Füssi Pius vállalkozó szellemét dicsérte az 1741-ben megalakult sörgyár. Hatalmas üzemről beszélni persze korántsem lehet, de azért elég tekintélyes összegeket hozott a kolostor pénztárába.

Valahol, a mai polgári iskola táján volt a «serfődző ház», ahol a sörárpát a padláson szárították. Egy a győri levéltárban lévő leírás szerint a berendezésről elég részletes képet kapunk az 1763-ik évből: «A Ház két tráctusra vagyron építve, amint is az alsó traktusba Négy Grádics fogon kölletik lemenni és ottan főzetik a sör. Ottón vagyron azon Vass-Fazik és Kád négy vas Abrincsokra amelyben a sör főzetik köröskörül lévő Padgyaival együtt, úgy hogy mindennemő felső Fenekeivel, Puppjával és Sráffjával együtt 20 avagy 25 akót közönsígesen egyszerre lehet főzni. Azon házban a Sörhűtő Tábla most mindenképpen alkalmas és ezen házban a Fűtő kő kiminra, honéd fűtenek Vass-Fazik

¹¹⁹⁰ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1708—1712.

¹¹⁹¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 523. — ¹¹⁹² U. o. 763.

¹¹⁹² Vasvári rendi levéltár: Fori civ. notationes II.

alá és azon tüzelő lukak szája előtt jó Vas-Ajtók vágynak. Ezen ház egészen boltozás alatt vagyon minden hiba nélkül és négy Ablak vagyon rajta, melyeknek semmi héja, mindenik előtt jó Vas-Gáter vagyon, téglával vagyon kiflastromozva. Az egyik szegletin kút vagyon, de annak semmi hasznát nem lehet venni, minthogy víz sincsen benne. Ezen Házból négy Ajtó nyílik. Úgymint az egyik, melly is a bejáró ajtóhoz bal kéz felől vagyon, otton vagyon egy Grádics Foggal alább a Pincze, ahová a megfőzött sört szokták bé rakni és otton a két fal mellett Töllfábul, csinált vállluk álmok, mellyekben a sör magát kiforja és megtisztítja, ugyanazok alatt vagyon Töllfábul csinált egy-egy sajtar.»¹¹⁹⁴ így írja le egy egykorú jelentés a vasvári kolostor sörgyárát.

Nemcsak a kolostor szükségleteit látta el ez a sörfőző, hanem eladásra is került belőle. A zalaapáti báró Drack-család és a *Rumi-család* állandó vevője volt a kolostornak és volt idő, hogy majdnem csakcsupán a sörből volt valami bevétele a rendháznak.¹¹⁹⁵

Ha a szentmártoni dominikánusok látogatóba jöttek Vasvárra, mindig vittek magukkal haza a dominikánus gyártású sörből. Az új alapításhoz adott szombathelyi kölesönnek egy részét sör alakjában törlesztgették le és amikor a kolostor kocsisa Szombathelyre jön szerkén, «egy átalag sört» vitt a szombathelyieknek.¹¹⁹⁶

A sörgyártás gondolata különben a Bécsben tanult atyák lelkében született meg s közöttük *P. Unger Szerafin* gazdálkodott be közülök legtöbbit. 1759-től 65-ig tartó vikariátusa alatt kb. 60.000 forintot vett be a sörgyár termékeiből, pedig nem mindig sikerülhetett a kolostor komlótermése sem, hiszen éppen az ideje alatt vettek többször a szentgotthárdi vásáron komlót.¹¹⁹⁷

Hogy mikor szűnt meg ez a vállalkozás, arról sajnos, nincsen tudomásunk. A legutolsó adatunk *Szenczi Vencel* vikariátusságának idejéből 1793-ból származik. Ekkor még nagyobb összeget jegyeztek be, mint eladott sör árát.¹¹⁹⁸

Téglagyár.

Volt a vasvári kolostornak egy másik életrevaló vállalkozása is: a téglagyár. Keletkezésének idejét nem ismerjük. Nagyon sok téglát termelt ki és többször igénybe vette a nemes Vármegye is az építkezéseknél, amint az Saller István körleveléből, amelyet a vasvárkörnyéki, hegyháti falvak bíráihoz intézett: «A vasvári klastrom, midőn a Nemes Vármegye vasvári Stabilis házát építette, feles számú téglákkal, desz-

¹¹⁹⁴ Győri püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

¹¹⁹⁵ Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1756—1795. — ¹¹⁹⁶ U. o.

¹¹⁹⁷ vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1795—1836. — ¹¹⁹⁸ U. o.

kákkal és egyéb minden tőlük telhetővel succurált úgy annyira, hogy sokszor az épületet a N. Vármegyének félben köllött volna hagyni nagy üdökre, ha Vicarius Úr nem segített volna». ¹¹⁹⁹

Különösen nagy hasznát vették az atyák téглаégető kemencéiknek, amikor *P. Füssi* házfőnöksége alatt 1752—53-ban a nagy építkezéseket megkezdették. Magába a templomba a kiadási könyvek bejegyzése szerint 90 ezer téglát építettek be, hogy megmentsek a pusztulástól. ¹²⁰⁰ Ugyanakkor ásták a kolostor udvarán a nagy kutat és ennek falát is a saját gyártású téglákkal rakták ki.

Amikor pedig nem voltak építkezések, akkor az egyik legjobban jövedelmező bevételi forrás volt a téglagyár. Nagyobb tételekkel vettek tőlük a közeli községek földesurai, mint a már említett *Saller István*, aki rábamolnári kastélyát nagyobbította. ¹²⁰¹

Ennek a vállalatnak sem ismerjük megszűnési okát és idejét és *P. Füssi* vikariátussága után hamarosan fogynak az eladott téglátételek, majd egészen nyoma vész a gyár nevének.

Koldulás.

A visszatelepülés nagy nyomorúságát egy kevéssé kezdetben csak a koldulással gyűjtött alamizna enyhítette, de még így is igen sanyarú volt a kolostor helyzete. Kezdetben a legszükségesebbeket a vasvári lakosságtól kapták, sőt családokhoz jártak ebédelni sorjában a házak szerint, később azonban, mikor 1699-ben megindult a szerzetesi élet, akkor már külön háztartást is vezettek.

A koldulást azonban később is megtartották és a kolduló rendek kiváltságaira mindig számot tartottak. Egészen 1730-ig szinte zavartalanul folytatták a koldulást, kivéve *Keresztély Ágost* herceg győri püspök idejét, aki nagyon gyűlölte a vasvári dominikánusokat kuruczérmük miatt és éppen ezért el akarta őket tiltani a koldulástól. ¹²⁰² A tilalomnak tulaj donképeni oka a győri ferencesek és karmeliták között kitört csete-paté volt, amelynek folyamán a ferencesek annyira megnyerték a püspök kegyeit, hogy csak nekik adott engedélyt a koldulásra egyházmegyéje területén, míg a többi kolduló rendeket, köztük a karmelitákat és domonkosokat egészében, vagy részben eltiltotta az alamiznagyűjtéstől. ¹²⁰³ Az 1740-es években aztán a vasvári kolostor vikáriusa alázatos kérést intézett *Keresztély* püspökhöz: «Kolostorunk közelében több falu van — ahol a lelkiekben szolgálatot teljesítünk —

¹¹⁹⁹ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 18.

¹²⁰⁰ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1756—1795.

¹²⁰¹ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 22.

¹²⁰² Győri püspöki levéltár: *Keresztély Ágost* irattára. IV. 113.

¹²⁰³ U. o.

és amelyeket számunkra mint koldulási területet kijelölni kegyeskedjék Excellentiád. Itt elszámáljuk azokat a községeket, ahol mi a lelkek gondozását részben, vagy egészben végezzük, mint a nyőgéri, mindszenti, baltavári, oszkói, egervári, győrvári, gersei és szarvaskendi plébániákon, amelyek a vasvári kolostor körül egy vagy legfeljebb két óra járásra vannak. Kérjük Excellentiádat, hogy alamizsnagyűjtési engedélyt ezekben a községekben megadni kegyeskedjék».¹²⁰⁴

Kérésüket természetesen nem teljesítette a püspök, hiszen nagyon keményen bánt el a kuruc-érelmű püspökökkel és papokkal egyaránt, amikor a Rákóczi-féle szabadságharc már a végefelé járt és a püspök megtorlásának bosszú íze volt.¹²⁰⁵ A vasváriakra ez nagy csapást jelentett, hiszen a kuruc-labanc portyázások alatt a kolostor nagyon sokat szenvedett anyagiakban, sőt egy ízben a kolostor egy része tűz martaléka lett.

Bár *Keresztély Ágost* bíboros utódja, *Sinzendorfi Lajos Fülöp* gróf győri püspök, már sokkal jobb indulattal volt a magyarság irányában,¹²⁰⁶ kezdetben a sok zűrzavar miatt mégsem kapták meg az engedélyt, de mikor lengyel primássá nevezték őt ki, utódjához, *Groll Adolffhoz* fordultak, aki azelőtt piarista volt¹²⁰⁷ és nagyon szerette a szerzeteseket, szívén viselte a szegény kolostorok és plébániák ügyét, úgy hogy kérésüket rögtön teljesítette is. Mikor *P. Füssi Pius* 1741 februárjában az egész győri egyházmegye területére alamizsnagyűjtési engedélyt kért s részben meg is kapta azt.¹²⁰⁸ Ekkor kezdetben maguk az atyák is jártak kole-dálni, így van tudomásunk *P. Füssi Pius*, *P. Orczy Lipót* alamizsnagyűjtő útjáról,¹²⁰⁹ amelyről hatalmas társzekerekkel tértek vissza a kolostorba. Az egyszerű népet úgylátszik megfogta az atyák alázatos lelkülete és bőven elhalmozták őket minden jóval.

Az engedélyek hol több, hol kevesebb falura szóltak. *P. Füssi* 1741-ben még csak a Vasvártól egy órányira fekvő községekre kapott engedélyt,¹²¹⁰ de már *Némethy Gundisalv* vikariátusa idején 1770-ben egész részletes kimutatás tájékoztat bennünket 14 «városról» (oppidum) és 160 «faluról» (pagus), ahol a győri egyházmegye, sőt a veszprémi egyházmegye területén Vas- és Zala megyékben koldulhattak.¹²¹¹ Egy régi táblázat kimutatja, hogy koldultak magában Vasvárott is, majd innen egészen Szentgotthárdig jártak, ahol a cisztercitáknál, a kolostor bejegyzései szerint, mindig nagyon szíves fogadtatásra talált a kole-dáló

¹²⁰⁴ U. o. 116.

¹²⁰⁵ Schematismus Jauriensis 1928. XLVI. — ¹²⁰⁶ U. o. — ¹²⁰⁷ U. o.

¹²⁰⁸ Vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici notationes I—II.

¹²⁰⁹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei 625.

¹²¹⁰ Vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici I—II.

¹²¹¹ Keszthelyi levéltár: Castriferrei No. 623.

testvér. A városokat és falvakat körzetekre osztották és sorrend szerint járták végig őket. Így külön körzethelyek voltak Vörös vár, Németújvár, Monyorókerék, Kőrmend és Csákány községek 86 faluval. A rohonci körzethez Hídvéget és Vépet sorozták, mint városokat, és egész Szombathely környékét és magát a várost, egészen a Gyöngyös folyó vonaláig, 34 faluval. A harmadik körzetnek Jánosháza volt a központja és 27 falu tartozott hozzá.¹²¹² Mikor aztán később *Padányi Biró Márton* veszprémi püspök nagylelkűsége újabb községeket is engedélyezett nekik a veszprémi egyházmegyében, Egerszeget szemelték ki központnak, a két másik város Túrje és Szentgrót mellett 13 faluval.¹²¹³

Ez az újabb engedély tehát már a Füssi-féle engedélyhez újabb községeket csatolt és most már nemcsak egy, vagy két óra járásra távozhattak az alamizsnát gyűjtő testvérek, hanem a táblázat szerint a vasvári kolostor küszöbétől Szentgotthárdra öt órai, Rohoncra és Jánosházára négy órai, Zalaegerszegre pedig három órai távolságra mehettek a testvérek.

Kezetben csak gabonát és bort gyűjtöttek, később azonban egyre többféle természetbeni alamizsnát szedtek a kolostor számára, szükséges anyagiak fedezésére, s ha annyi összegyűlt, hogy a kolostor nem bírta felélni és feleslege maradt neki, akkor még eladásra is került. 1741-ben írósvajat is gyűjtöttek, vászonkeői *Zichy Ferenc* püspök engedélyével az egész győri egyházmegye területén,¹²¹⁴ míg *Padányi Biró Márton* veszprémi püspök must- és borgyűjtést is engedélyez.¹²¹⁵ Az 1800-as évek elején már tojást is szednek,¹²¹⁶ lent, kendent koldultak, szüretkor a koledáló fráter hetekig járta a hegyeket puttonnyal és mustot koldult.¹²¹⁷

A kolostor elég szép jövedelmi forráshoz jutott a koldulással. *P. Báli Alán* egy évi kimutatása egyetlenegy testvér koledálásáról ugyancsak meggyőzhet bennünket, hogy a frátert szívesen látták a környék lakossága, nemesi kúriái, gazdag papi házai és szegényei egyaránt, mert bőkezűen adakoztak neki. A vasvári szerzetesek népszerűségét ez nagyban bizonyítja, hiszen a magyaros vendégszeretet és nép bizalma nyilvánul meg a szegény szerzetesek iránt egy-egy ilyen alamizsnagyűjtő úton.

Hogy mennyi értéket jelentett egy esztendei koldulás, arról *Báli Alán* atya kimutatása tájékoztat bennünket. Egyetlenegy évben 12 font

¹²¹² U. o.

¹²¹³ Vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici I—II.

¹²¹⁴ Győri püspöki levéltár: Gróf Zichy Ferenc irattára. Arin. 7. Capsa V.

¹²¹⁵ Vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici I—II.

¹²¹⁶ Vasvári rendi levéltár: Haragos Tamásnak Számadáso. 1836—1855. —

¹²¹⁷ Ugyan ott.

írósvajat, 180 forint értékű tojást, 80 darab bárányt, 180 darab libakacsát, körülbelül 500 darab csirke-tyúkot, 40 mérő gyümölcsöt, mintegy 100 forint értékű lent és kendert, 30—35 akó bort és mustot gyűjtöttek össze.¹²¹⁸

Bár az alamizna zömét a köznép áldozatos szíve adta a kolduló barátoknak, a környék urai is szívesen fogadták a szekérrel érkező testvéreket és a régi udvarházak árnyas ámbitusai előtt, nemesi kúriák magtárai mellett meg-megálltak «a főzőző szekerek» és a házigazdák szinte versenyeztek az áldozatos adakozásokban. Erre enged következtetni jakabházi *Saller István* táblabíró levele *Zichy* püspökhöz, amelyben említést tesz a vasvári kolostor kolduló fráteréről és ezeket írja: «Egyibb iránt Nádosdiné Asszonyommal együtt tartjuk dicséretnek Isten kedvi szerént adományozni fölös mértékkel az mi Molnári mezzejin termett a vasvári klastrombéli barát fráterek ilhetisire. Melytül nem nem igen dicsekedhetik az Hidvégi uraság, mert eő Kigyelme magha is vikonyabban meczheti az kenyérit, mert amint informáltatom áldás is több lészen Molnáriban, mint Hidvigen, hiszen érettünk és mezzeinkért a vasvári barátok imádkoznak».¹²¹⁹

Nagyon szívesen látták a szekerező testvért Rumban is, a Rumi familia kúriájában. *Szalay János* rábakovácsi plébános 1773-ban gyászbeszédet tartott nemzeti rumi és rábadoroszlói *Rumi Lázár* felett és a barokk kor jellegzetes cikornyás stílusával a vasvári domonkosok bőkezű megajándékozását is érdemül tudja be a halottnak: «Szóljanak én helyettem mind a világi ajtók és ablakok alá járó és ott kolompozó megnyomorodott szegények, mind pedig a külömb-külobmb féle, de ugyan mégis csak kolduló szerzetesek, kiket Krisztus Urunk tanévtványai nevével tisztélhetünk. Mondgya tsak egy is amazok közül, ha mondhatja, hogy rajtok szánakodó szívbül való alamizna nélkül a T. Rumi háznak ajtajatul el-hurrogattott. . . Többet mondok szemeitekkel láttatok magatok, hogy ezeknek szekerei gabonával megterhelve ménének ki több ízben is ezen háznak Udvaráru!».¹²²⁰

Sokszor szerepel nagyobb adományokkal a vépi vár és a szentgotthárdi cisztercita-monostor, ahonnét természetbeli alamizsnán kívül mindig meglehetősen összegű pénzajándékot is hoz a fráter.¹²²¹

A kolduló frátereknek különben már egész művészete lehetett az alamiznagyűjtésben. Sohasem mennek üres kézzel, hanem olvasókat, képeket és apró kegytárgyakat visznek magukkal és osztogatják a falu

¹²¹⁸ Győri püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

¹²¹⁹ Saller levéltár: Fasc. 79. No. 17.

¹²²⁰ Szalay Keszthelyi Féniks . . . 17.

¹²²¹ vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1795—1836.

apraja-nagyjának hálából a bőkezű alamizsnáért.¹²²² A vikáriusok szorgalmasan jegyzik a koldulásból hazahozott értékeket, a kolostor számadás könyveiben többször nyomát találjuk annak is, hogy a fráter egy-egy sikerültebb gyűjtés után a kolostor pincéjéből bort kapott, így «*Márton* Fráter 16 meszely bort ivott Győrváron a koledálásban».¹²²³

Néha azonban úgylátszik, nem sikerült valami gyümölcsözően a koledálás. Különösen a kenderrel és a lennel voltak az emberek szűkmarkúak, vagy talán nem is termeltek annyit, hogy sokat adhattak volna a jó testvérnek. Így aztán előfordult, hogy a fráter «koleda költsége főrral, megymással 5 forint», volt és az összekoldult kender, valamint len értéke a vikárius számítása szerint 1 forint 20 krajcárt ért.¹²²⁴

A fráter messzebb útjait nem gyalogszerrel járta, hanem «futkozó szekérral», ami alatt valószínűleg könnyű csészát, echós szekeret értettek. A kolostor kocsisa állandóan vitte a testvéreket alamizsnagyűjtő útjukon, és ilyenkor sok-sok epizód fordult elő életükben. Megtörtént, hogy feldőltek a rossz utakon, vagy a sárban elakadtak és a kocsisnak messze községekből kellett igásmarhákkal segítséget hozni. Néha a szekér tengelye is eltörött, mint 1838 decemberében, a szombathelyi rossz úton «új tengelyért, pálinkára, kenyérre fráter *Albertnak*, kotsisnak, lovaknak három napra abrak» költségbe került a kolostor vikáriusának.¹²²⁵

Egyik-másik testvér egész emberöltőn át járta szorgalmasan a vidéket alamizsnát gyűjtögetve és bizonyára ismerte őket a környék aprja-nagyja. A leghíresebb koledáló fráter a vasvári kolostorban kétségkívül *Márton* testvér volt, a kuruc-labanc idők zűrzavarában. Egy alkalommal koledálás közben valami részeg kuruc katona ugyancsak helybenhagyhatta és a szabad hajdúknak kellett kimenteniök a duhajkodók körmei közül, különben talán agyon is verték volna.^{1225a}

Elégé ismert koledáló testvér volt 1784-ben *Schmid Alvár* testvér, aki a jozefinista idők szellemében gondolkodva bizonyos százalékot követelt magának az összegyűjtött alamizsnából.¹²²⁶

A koldulás csak mélyítette a kolostor és a nép közötti kapcsolatokat, vonzóbbá tette a szerzetesi életet, úgy hogy részben itt találjuk magyarázatát annak a jelenségnek, hogy Vasvár és környéke annyi domonkos rendi hivatást adott. A fráterek, amerre jártak, példájukkal prédikáltak és közvetlen kapcsolatuk a néppel nagyon szívélyes volt,

1222 Vasvári rendi levéltár: Haragos Tamás Vikáriusnok Számadásó. 1836.

1223, 1224 U. O. — 1225 U. O. 1838.

1225a u. o. Rész «A történelem sodrában» című fejezettel.

1226 Vasvári rendi levéltár: Liber perceptorum 1756—1795.

még a legunobszervánsabb időkben is. Előfordult az is, hogy buzgóbb lelkek meg sem várták, hogy a kolostor kolduló testvérei megérkeznek, saját szekerekön vitték be adományaikat a rezidencia számára. Ez különösen a nagy vásárok idején szokott gyakran megtörténni. Néha az állatokat, amelyeket nem tudtak eladni, a kolostornak adományozták.¹²²⁷

A koldulás a XIX. század utolsó évtizedeiben szűnt meg és azóta sem éledt fel újra.

XV. Fejezet. A plébánia története.

Bár Szent Domonkos rendje soha sem szerette a plébániákat, hiszen nem helyhez kötött lelkipásztorációs szándékkal indult életnek, Vasvárott mégis régóta van plébániája az ottani kolostornak, sőt mindmáig ez az egyetlen plébánia az egész városban.

Az ősi plébánia a káptalan Szent Mihály-templomában volt,¹²²⁸ de mikor a káptalan a Rudolf király alatt egybehívott 1578. országgyűlés XX. törvénycikkének alapján kénytelen volt nagyobb biztonság kedvéért a hiteshelyet Szombathelyre tenni, bár csak 1586-ban¹²²⁹ hagyták ott Vasvárt, mégis az ott maradt hívők pásztor nélkül maradtak, annál is inkább, mivel a domonkosok már jóval előbb, 1555 körül rábízták a kolostorukat a káptalanra és Kreamsbe költöztek át, vagy részben szétszóródtak. Csak egy székely pap, eszterneki Nagy Móyses maradt a környéken, ahol már csak a végvári vitézek kemény sorsát vállaló egyéniség maradhatott meg a folytonos török veszedelem miatt. Nagy Móyses így ír a vasvári tartózkodásáról: «Az isteni Gondviselés működése folytán szívesen mentem Kanizsa vidékére és Vasvárra (mely latinul Castrum Ferreumnak hivatik), amely részek adó tekintetében a birodalomnak voltak alávetve. Itt 12 évig voltam plébános és a keresztény katonák részére épült erősségekben lakván, több mint 25 közel lévő plébániát adminisztráltam . . .»¹²³⁰

Nagy Móyses 1674-ben hagyta el a vasvári plébániát és most egészen pásztor nélkül maradt a vidék. A Hegyháton vagy a török az úr, vagy az újhitűek tesznek kárt a lelkekben. A felszabadítás utáni években már legalább is átutazóban, vagy a régi kolostort megnézni már jártak dominikánusok is, mint Ferrari¹²³¹, de egészen csak akkor merészkednek vissza, mikor Széchenyi György, akkor még kalo-

¹²²⁷ U. o. 1758.

¹²²⁸ V. ö. Rész «Vérzőostya-kegyhely» című fejezettel.

¹²²⁹ Géfin: i. m. II. 303—304.

¹²³⁰ Társalkodó 1838.

¹²³¹ Ferrari: De Rebus Hungariae Prov. 517—518.

csai érsek megjárta a vidéket 1684-ben és megvette az ákosházi Sárkány-családtól az elhagyatott birtokot.¹²³²

Erről a vételről már tudtak a Szombathelyen 1638-ban letelepedett dominikánusok és bizonyára személyesen is fel-feljártak Vasvárra, hogy tiltakozzanak a kolostor birtokainak elidegenítése ellen. Mikor azonban látták, hogy Széchenyi érseket milyen nemes eszmék vezetik, nagy örömmel fogadták el ajánlatát, amely úgy szólt, hogy minél előbb le kell telepedniök az elhagyott kolostorban.

1689-ben már ott is vannak az első települők és megkezdik a kolostori életet.¹²³³ Az első települő egyúttal az első plébániai adminisztrátor is lett, mint ő maga írja az első keresztelési anyakönyvben: «Az 1689. évben megkaptuk a Vasvári javadalmakat őexcellenciájától, Főtisztelendő Szécsenyi Györgytől gróftól, Esztergom érsekétől Győrvár, Boldogasszonyfalva, Szentivánfalva, Mákfa és másokkal együtt az adományozólevél szerint. Ezeket a javakat még ugyanabban az évben kaptuk Mária tisztulása napján. Az állandó települést és a plébánia vezetésének gondjait azonban csak a következő évben, 1690-ben kezdtük meg november 13-án.»¹²³⁴

Tehát a plébánia gondjait csak 1690 végén vették vállaikra az első települők. Ha csak magát Vasvárt vesszük, mint a gondjaira bízott emberi települést, akkor szinte szükségtelennek ítélnők még ma is, hiszen ugyanebben az évben a magyarországi javak összeírásából kitűnik, hogy a kanizsai kerület török fennhatóság alatt lévő javaiból csak árnyéka maradt a réginek. Vasvár városában e szerint az összeírás szerint csak csupán 24 ház állott kb. ugyanennyi családdal.¹²³⁵ Ezért a huszonnégy családért még abban a papokban annyira szegény időben szinte pazarlásszámba mehetett a két letelepülő dominikánus atya¹²³⁶ Azonban Széchenyi érsek terve az volt, hogy a környéket is ellássák. És úgylátszik, hogy az atyák ennek a várakozásnak teljes egészségben megfeleltek.¹²³⁷

Eddig az atyák teljesen exemptek voltak a püspöki felügyelet és joghatóság alól a Rendnek az egész világkerekségen megadott szentszéki kiváltságok alapján, de most, hogy plébánia vezetést vettek vállaikra, most mint plébánosok, vagy helyesebben először adminisztrátorok már egyenesen a püspöknek voltak alárendelve.

Hamarosan a plébánia átvétele után egész Vas megyét felölelő

¹²³² v. ö. a II. Rész «A kolostor birtokai» című fejezettel.

¹²³³ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «B», «C», «D». — ¹²⁸⁴ U. o.

¹⁹³⁵ Orsz. levéltár: Conscriptioes 1690. Kanizsai defférség.

¹²³⁶ Nemzeti Múzeum: Fol. Lat. 20. 40. Liber Albus I—III.

¹²³⁷ Győri püspöki levéltár: Domin'can'. Számozatlan.

vizitációt tartott a püspök megbízásából Kazó István kapornoki apát, nagyprépost és ezen a látogató útján 1698 február 23-án Vasvárra is megérkezett, ahol megvizsgálta a plébánia állapotát. Sorra vette mind az öt részben romokban heverő templomot és végezetül a temetődombon álló Boldogasszony-templomot jelölte meg, mint végleges plébánia-templomot.¹²³⁸ Mint a vizitáció kiemeli: tulajdonképpen plébános nincsen, az istentiszteleteket és a lelkiek kiszolgáltatását a Hitszónokok szent Rendjének szerzetesei végzik, akiknek itt kolostoruk van.¹²³⁹ «Tehát ekkor még nem volt végleges szándéka a püspökségnek, hogy a plébániát egészen a rendre bízza, annál kevésbé látszik ez, mert később Keresztély püspök igyekszik mindent, ami valamikor a Szent Mihály-templomhoz, mint az eredeti plébániatemplomhoz tartozott, mint a harangok, amelyek közül az egyik a domonkosok templom-tornyában volt. a másik pedig a földön hevert, biztonság kedvéért nagyon számon tartotta.¹²⁴⁰ A plébániai javadalmakat kezdetben nem is tartották arra az időre, mikor majd visszatérhet a káptalan. Egészen Külön kezelték a templomok vagyonát és külön pénztárt vezetett a Boldogasszony-templom is, amelyet plébániai templomnak tekintettek.

A nagy paphiány miatt azonban az ideiglenes megbízatásból állandó lett és a két dominikánus atya egészen 1740-ig vezették a hívek lelki ügyeit, mint helyi ideiglenes káplánok.¹²⁴¹ Kárpótlásul élvezhették az összes stóla-jövedelmeket és a karcot, lélekpénzt.¹²⁴²

1740. V. 31-ről keltezett kinevezéssel azután véglegesen a rendre bízták a vasvári hívek lelkigondozását. Károlyi Lőrinc kanonok, püspöke nevében a káptalan felterjesztésére az akkori vikáriust, P. Füssi Piust megbízta a plébánia vezetésével, egyúttal megadta minden vasvári rendtagnak is a jogot, hogy a kinevezett adminisztrátor rendelkezései szerint a plébánia vezetésében közreműködhetnek.¹²⁴³ P. Füssit, az első adminisztrátort aztán a püspök megbízására Orosz Pál, a vasvárszombathelyi káptalan nagyprépostja a nép jelenlétében ünnepélyesen beiktatta és így a Rend jogilag és valóságban is birtokába vehette a plébániát minden gondjával és jövedelmével együtt.¹²⁴⁴

P. Füssi, az első plébános nagyon szíven viselte a nép ügyét és mivel tudta, hogy a vasvári nép milyen szegény, egyezményt kötött saját személyére vonatkozólag a stóla és egyéb járandóságok behajtása

¹¹³⁸ Szombathelyi püspöki levéltár: Visitatio «Kazóniana». 1698. —
¹²³⁹ U. o. — ¹²⁴⁰ U. o.

¹²⁴¹ Győri püspöki levéltár: Keresztély Ágost irattára IV. 113. — ¹²⁴² U. o.

¹²⁴³ Vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici I—II.

¹²⁴⁴ U. o. 1698.

irányában. Különösen nagy meglepedést keltett a lakosságban P. Füssinek az a nemes gesztusa, amellyel saját személyére lemondott a halottkísérésért járó stólapénzről, mert «a visitációban rendölt 12 fl-ot eő Kigyelmők nem kívánhatták ami a szokott temető helre Páter Uraiméktul eső halottkísérésért adódni szokott, mivel ezenkívül is a halott előtt vivő keresztre szokásszerint szegínységhez kipest vagy keszkenyőt, vagy a helett vásznot, ki mit adhat és kitül mi telik, szokott annyi, kirettyük Vikárius Uramot, hogy ebben Engedelmisséggel lenne viseltetvén a Városhoz könyörülteséigtül nyomorult sorsokat reflexióba vévén.. »¹²⁴⁵ P. Füssi tehát saját személyét illetőleg meglepedett a keresztre kötött vászondarabbal, vagy kendővel.

Hogy a pénzbeli járandóság helyett a nép sokkal szívesebben vette a természetbelieket, az abból is kitűnik, hogy a canonica visitációban meghatározott pénzbeli stóla jövedelmeket nem igen tudta teljesíteni. A nép félt a pénzbeli járandóságoktól és inkább természetben fizette ki azt. így adtak a keresztelelnél, ha fiút tartottak keresztvíz alá, egy kappant és egy kenyeret, ha leány volt, akkor egy tyúkot és egy kenyeret. Temetésnél a keresztre akasztott vászonkendő, halotti beszédért meszely bor és aszaltgyümölcs járt fizetségül.¹²⁴⁶

Kazó prépost vizitációja alkalmával már az egész Hegyhát, de különösen Vasvár hitéletébe, erkölcsibe is nyílt betekintést nyerünk. A pap nélküli, lelkipásztorkodás áldásaitól megfosztott lakosság csak most kezdte megérlelni szomorú gyümölcseit és a magyar barokk korra annyira jellemző mélyült vallásosság teljes hiánya annál is inkább érezhető volt, mert ezen a vidéken nem voltak meggyőződéses katolikus főurak, akiknek a példája mindig vonzotta az egyszerű népet. Sok küzdelme volt a két, később négy dominikánus atyának ezekkel az elvadult lelkekkel, de kénytelenek voltak szokatlan eszközökhöz, a vizitátor tekintélyéhez folyamodni, hogy az Egyház képviselőjében szigorú fenyték hangoztatásával szelidítsék a megromlott és elvadult erkölcsöket.¹²⁴⁷

Bár Vasvár vára és városa a XVIII. századig nagy szerepet játszott politikai, gazdasági és valláserkölcsi vonatkozásban, most 1700 körül a teljes züllés képét mutatta minden téren. Már nem a megye székhelye, hiszen ezt átvette tőle az egyre jobban előtérbenyomuló Szombathely, gazdaságilag egészen lerongyolódott és önmagának is alig volt elég a termelése, erkölcsileg elzüllöttség pedig csak komorabbá tette a pusztulás képét. A pásztonélküliség hosszú éveit most bosszulták meg magukat s az atyák önmaguk nem is igen bírták volna felvenni

¹²⁴⁵, ¹²⁴⁶, ¹³⁴⁷ U. o. 1698.

népnevelő tevékenységüket, ha fenytéket, legalább is az akkoriban szokásos fenytékeket nem alkalmazhattak. Éppen azért végrehajtó hatalmat segítségül hívták és Kazó prépost, Vas megye általános vizitátora egy erkölcsjavító célzatú intézkedést tett a káromlások, erkölcs-telenségek és durvaságok ellen.

«Kegyelmes Urunk eő Felséghe parancsolattyából ki jövén avégre, hogy a Tekintetes és Nemes Vármegeyékben lévő Ecclesiákat vizitálván és mindeneket jó rendbe vévén . . . kire nézve elérkezvén az böcsületes Vasvári Fárábo élömbe jövén eő Kigyelmök instáltak azon illendő böcsülettel, hogy mivel a sok utálatos szitkok és több gonoszságok igen eláradván, mintegy határnélkül nevelkednek naponkint. Amellyekért Isten eő Szent Fölsége jó lehet keservesen, de igen igazságosan bünteti számos esztendőktül fogva hazánkot, Nemzetünket és abban lévő állapotunkat, hogy azért az illetén gonoszságok és világosan az Isten törvényével s keresztény erkölcsökkel ellenkező éktelelenségeknek zabolája lenne. Ahhoz képest a böcsületes Fáro consenzussa, akarattya és kíván-sága szerént satualtuk és végeztük közönségesen, hogy valaki ennek utánna aféle gonoszságokban, nevezet szerént: Atta, Teremtette, Hütü, Lölkü, Ördög szántson és ordétson benne és más ezekhez hasonló káromkodó szidalmazásokban találtatik, hasonló kippen ha valaki a tisztátolan személeket házába bé fogagya és azokat tartya s oltalmazza, egyszóval ha valaki az illetén, vagy más hasonló vétkekben és erkölcs-telenségekben tapasztaltatik, tehát mindannyiszor, hányszor elköveti Pálczák alá, ha pedig Leány avagy Asszony-ember tehén lapiczka alá vetetödvén, annyi légyen büntetése, amennyit gonosz cselekedetinek méltatlansága fog méltán érdemlenyi. . .» S hogy a végrehajtóhatalmom is meglegyen a törvény szigorához eskütteket, executorokat is nev.eztek ki, illetőleg jóváhagyta a már megválasztottak megbízatását.¹²⁴⁸

Kazó apát vizitáció ját később 1758-ban követte a Batty hány-féle egyházlátogatás. Ekkor már részletes felsorolással látható az atyák plébániai tevékenysége, mert meg vannak jelölve az vasvári plébánián kívül a filiák, a leányegyházak is: Nagy-, vagyis Pusztamákfa régi templomrommal és a templomnélküli Kismákfa.¹²⁴⁹ Ekkor P. Füssi volt a plébános, mint a vizitáció mondja: «Vicarius Residentiae qui Hungaricae, Germanicae que Linguarum gnarus innata sibi diligentia et capacitate Hebraicam etiam non ita pridem addicit liguam». Bár rendszerint a residentia vikáriusa volt egyúttal az adminisztrátor is, a Batty hány i-f éle vizitáció alkalmával nem P. Füssi volt az adminisztrá-

¹²¹⁸ U. o. 1698.

¹²⁴⁹ Szombathelyi püspöki levéltár: Batthianiana 1758.

tor, hanem Balikó Alán atya, mint az Egyházlátogatás jegyzőkönyv-vezetője Báli atya nevét tévesen írta.¹²⁵⁰ Feltárja ez a vizitáció a vasvári plébánia lelkifejlődését is, amióta az atyák vették kezükbe annak irányítását. Most már nem fordul elő soha, hogy valaki a szentségek vigasztalása nélkül ment volna át a másvilágra, mert az éber gondosság és lekipásztori odaadás ezt lehetetlenné tette.¹²⁵¹ A plébános és adminisztrátor személyével is nagyon meg voltak elégedve, tudásukat, életszentségüket, jámborságukat folyton hangoztatja a jegyzőkönyv. P. Füssinél kiemeli, hogy «tonsuráját és ruházatát a szent Rend előírásai szerint viseli.»¹²⁵² és megemlíti, hogy P. Füssi irodalmilag is működik.

Az 1779-es vizitáció már 1313 lelket számlál a plébánia területén. Az adminisztrátor még most is P. Alán, de a plébánia gondját megosztja vele több káplánja, akik részben concionátorok, szónokok. Rendes káplánja Szabó László, kiérdemült szombathelyi perjel.¹²⁵³ Ez a vizitáció egész részletes leltárt állít egybe a diósi tplomról, mint amelyhez a plébánia tartozik.

A vasvári plébánosok évről-évre beküldik a plébánia jövedelmeit felsoroló listájukat, bevételeiket. 1777-ben, tehát a szombathelyi püspökség megalapításának esztendejében még egyszer és utoljára Gyórré küldik ezt a beszámolót, amely *Némethy Gundisalv-tői* származik. Eszerint a beszámoló szerint a következő bevételei voltak a plébániának egy-egy lekipásztori ténykedés után:¹²⁵⁴

1. Minden fogatos, akár a materben, akár a filiában évi járandóságul fizet egy véka búzát pozsonyi mérővel, 10 dénárt és egy szekér rőzsét.

2. Minden gyalogmunkás fizet fél véka búzát pozsonyi mérővel és 5 dénárt.

3. A jövevények csak 10 dénárt.

4. Nagymákfa filiája, amelyet az előző vizitáció alkalmával csatoltak ide ugyanazt fizeti mint a többiek, ha fogatolt és ezen felül 15 dénárt. Mindmáig azonban csak 10 dénárt fizettek.

5. Nagymákfai gyalogosoknak egy mérő búzát kel fizetni 8 dénárral.

6. Minden fogatosnak kellene egy szekér fát fizetnie, de mindmáig egyszer sem fizettek.

7. Stóllak: keresztelés 1 dénár, fiúnál egy kakas, leánynál tyúk, avatás 3 dénár és egy kendő, esketés 20 dénár és fél akó bor, beteglátogatás: tetszés szerinti adomány, temetés: keresztre akasztott kendő, temetési beszéd: fél akó bor és aszalt gyümölcs.

¹²⁵⁰ 1251 1252 1253 TJ o

¹²⁶⁴ Győri püspöki levéltár: Parochialia in Com. Castriferrensi.

A plébániához tartozó egyházközség egyébként *P. Glasich Egyed* idejében felépítette a gyönyörű katolikus fiúiskolát, amelyet azóta is fenntart. Nagyobb vállalkozás azóta csak *P. Marton Bernát* ideje alatt történt, aki hosszas tárgyalások után rendezte a temetőt, azzal, hogy bekerítette azt 1933-ban.

A plébánia vezetése a hosszú ideig működő *P. Glasich Egyed* után a kommunizmus felszámolásával *P. Böle Kornél*, majd *Gáspár Gellért* és *Marton Bernát* működése után *P. Jeney Rafael* kezében van, aki két káplánjával gondozza a nagyközség hitéletét.

XVI. Fejezet. A Szentkút története.

A magyar barokk kor szelleme már készen találta a Mária-kultusz alapvető megágyazását és csak lendületessé, élettél közelebbé tette azzal, hogy szinte új középkort varázsolt a protestantizmus után Pannóniában. A XVII. század azt a bástyát védte leginkább, amelyet a hitújítók leghevesebben támadtak: a Mária-tiszteletet. Ez a harc felébresztette a magyar katolicizmust és lassan újból felélénkültek a Mária-kegyhelyek felé vezető utak.

Sajnos a vasvári Szentkút eredetéről, a Mária-kegy hely kultuszának megindulásáról írásos adataink nem maradtak. Inkább hagyományra támaszkodik az a rajongásig fokozódó tisztelet, amellyel a Boldogasszonynak ezt a kedves búcsú járóhelyét körülveszik a hívek.

Legelső alkalommal 1198-ban van megemlítve a Szentkút neve, amikor is *Ugrin* győri püspök az itteni kápolnát szőlőjével együtt nekiadja a szentgotthárdi ciszterciáknak. A mellette elterülő földet III. Béla király parancsára *Egyed*, a vasvári vár akkori comese, bizonyos jelekkel és dombocskákkal kijelölte. E körül a Szentkút körül elterülő területen valami új vár is volt, szőlőkkel, amelyet a már említett ciszterciák Béla király adományaként megerősítve több embertől kaptak.¹²⁵⁶

Ez az első adat azonban sajnos magáról a kultuszról nem említ semmit, egyszerűen csak «Szentkút»-nak «Fons Sacer»-nak nevezi, de, hogy miért, sajnos az nem tűnik ki az okiratból.

A magyar búcsú járóhelyek történetét herceg *Esterházy Pál* 1696-ban kiadott könyvében ismerteti, de ezek között a vasvári Szentkút kegyhelyről egészen megfeledkeznek.¹²⁵⁶

Ezt a mulasztást tömör rövidséggel pótolja *Balogh Flórián* egri egyházmegyei pap könyve, amely Vasvár kegyhelyét is megemlíti a magyarországi nagy Mária-kultusz történetében.¹²⁵⁶

¹²⁵⁵ Orsz. levéltár.

¹²⁵⁶ Esterházy Pál herceg: Mennyei Korona . . . 1696.

A török elől menekülő szerzetesek természetszerűleg igyekeznek minden mozdítható értéket magukkal vinni, vagy elrejteni, míg biztonságosabb idők nem jönnek. Ilyenkor olyan magától értetődő, hogy a templomok értékeesebb képeit, szobrait, vagy még inkább ereklyéit igyekezzenek mindenekelőtt menteni. Ez az általánosan ismert motívum lett a néphagyomány alapja, amelyen felépül a vasvári búcsújáróhely Szentkútjának története. *Balogh* a következőket írja: «Mivel a pogány török semmiféle szent dolgot sem hagy békében, éppen azért egy szerzetes, mikor a kolostor már-már elpusztul, búcsúzóul még egyszer a templomba lép, hogy elköszönjön a neki annyira kedves Mária-képtől». ¹²⁵⁷ A válasz mindig nehéz, de most a búcsúzás pillanatai igazán megrendítették a szerzetes szívét, mert gyermekien rajongó szívéből kibuggyan *Balogh* szerint a búcsúszó: «Ím, el kell mennem Boldogasszony». ¹²⁵⁸

A népi lélek mélyen megihletődik az ilyen elképzelt búcsúzás fájdalomtól és szinte ösztönözve érezte magát, hogy bájos legendával szője körül az Anyát szerető fiút, vagy a fiút szerető Anyát, s mi sem természetesebb, mint a régi Szent Jácint-féle csoda megisméltődését számontartani. A hagyomány szerint az elhagyott kép megszólalt itt is, mint valamikor a tatárok elől menekülő első lengyel dominikánus szentnek: «Vigy magaddal engem is». ¹²⁵⁹

De *Balogh* még többet is tud a néphagyomány, akkoriban bizonyára még lüktetőbb, elevenebb közvetítéséből: «Elvívén magával a képet, mikor már sokáig kutatott, alkalmas hely után, ahova rejthető, a közelgő veszedelemtől szorongatva kénytelen volt a közeli erdőben egy öreg tölgyfa odvába helyezni, míg a harcos esztendők lezajlanak. A török azonban sokáig itt maradt, s maradt a kép is». ¹²⁶⁰

A hagyomány-tisztelő népi lélek legendatermelő ereje egyre tovább szőtte gondolatvilágával a kegyhely eredetének csodájáról szóló, és lassan közhitté alakuló meséjét.

Balogh is tud erről és így tudósít a hagyomány elgondolásairól: «Idők multával hívők jöttek a vidékre, akiknek tudomása volt a képről és szorgalmasan keresték, kutatták, de szinte nyomtalanul eltűnt». ¹²⁶¹ Ez megint olyan magától értetődőnek látszik, az egyszerű lélek előtt, hiszen a szerzetes igyekezett a lehető legrejtettebb zugát kikeresni a romantikus kis völgy katlannak, hogy szeretett Anyjának képét az istentelen török tiszteletlenségei elől megmentse.

«A fát magát megtalálták, a kép azonban nem volt sehol és ezért

¹²⁵⁷ Balogh: Batissima V. M. Mater Dei, quae Regina Patrona Hungarorum. Agriae 1872. 115.

¹²⁵⁸ ¹²⁵⁹ ¹²⁶⁰ ¹²⁶¹ u. o.

kivágták az odvas tölgyet. A kivágatt törzs helyén forrás fakadt, amely még ma is nagyon bővizű és igen egészséges». ¹²⁶² Ez lenne a Szentkút Mária-kultuszának eredete, hagyományos alapokon. S a nagy gyermeki bizalom valóban csodára ösztökélte a Boldogasszonyt, mert most már *Balogh* nem annyira a nép száján termő, egyszerű lélekből fakadó elgondolásokat tárja fel, hanem saját maga tapasztalatára hivatkozik. Ügylátszik ő is ott járt Vasvárott a Szentkúti völgyben és látta, hogy a forrás tükrében többeknek megjelent a kép. Azt aztán megint a néphit teszi hozzá, hogy valahányszor ki akarják venni azonnal eltűnik, úgy hogy még ma is a forrás vizében lappang. Ezért hívnák a bővizű kút-főt Szentkútnak.

De azért is — ami már valóban történelmi tény —, mert a forrás vizénél nagyon sok sánta gyógyult meg, sokan nyerték vissza lábuk erejét és hagyták itt mankóikat. ¹²⁶³ Mások ismét más jótéteményben részesedtek, különösen a fogfájás gyötrelmeitől szabadultak meg sokán, és hagyták itt fájós fogaikat.

Balogh tehát a néphagyományra támaszkodva írta le a vasvári kegyhely Mária-kultuszának eredetét. Történelmi adataink, sajnos nekünk sincsenek és csak arra lehet szorítkozni, hogy a nép szájáról a legmaibb-mába átmentődött hagyomány valószínűségét alapos vizsgálat tárgyává tegyük. Érdemes sorra venni a néphagyomány állításainak lehetőségeit, hogy a valóságot megközelítő képet megszerezzük Vasvár búcsújáráshelyének kultuszáról, hogy hozzávetőlegesen megkíséreljük a kultusz megindulásának idejét és módoszatait lerögzíteni.

Maga *Balogh* a fentebb idézett tudósítása elején így ír Vasvárról: a Vasvár. Város. Közelében van egy kápolnácska a Boldogasszony üdítő forrásánál, amelynek az eredetét a török háborúk idején keresi a néphit». ¹²⁶⁴ Az állításnak ilyen megfogalmazása kétségkívül helytelen, hiszen, mint már említettük, 1198-ban már megvolt a Szentkút forrása, csak a Mária-kultusz hozzákapcsolódásának az idejét tehetjük a török hódoltság esztendeire. A török harcok ugyanis Mohács óta egyre közelebb nyomultak Vasvár felé. Az itteni dominikánusokra, akiktől a néphagyomány a szentkép elrejtését származtatja, nem a török közvetlen veszélye miatt menekültek el kolostorukból, hanem inkább a reformáció térhódítása tette számukra lehetetlenné a további ottmaradást. Hatalmas vidékek lettek egyszeriben Luther követői azáltal, hogy a «cuius regio, eius religio»-elv alapján a hatalmas főnemesi családok átvitték az új hitre jobbagyaikat. Ez Vasvárra is áll, hiszen a gersei Petheő

¹²⁶² U. o.

¹²⁶³ Kálmán János szíves közlése.

¹²⁶⁴ *Balogh*: i. m. 114.

család egyike volt a reformációs mozgalmak zászlóvivőinek és elég erőszakosan, hatalmaskodva léptek fel a dominikánusok ellen. Sokat bolygatták őket, birtokaikat egyszerűen megszállták, tiltakozásaikat hallatlanba vették.¹²⁶⁵ Ebben az időben azonban még nem fajult el annyira a helyzet, hogy valamelyik testvérnek úgy kellett volna elbúcsúznia a Szent Kereszt-templom Mária-képétől, amint azt a néphagyomány reánk átszarmasztotta. Hiszen a káptalan még jóidőig maradt és ha valóban oly közeli lett volna a veszély, ezt annál kevésbé tehetné, mert hiszen országos jelentőségű, fontos okiratok egész tömegét rejtő levéltárát nem hagyhatta volna a pusztuláshoz oly közel.

Ez azonban nem zárja ki a lehetőséget, hogy valamelyik buzgó, Mária-tisztelő dominikánus valóban nem tette meg amit a néphagyomány róla mondott. Igaz ugyan, hogy a távozó szerzetesek a káptalan tagjaira bízták búcsúzásuk alkalmával a kolostor és a templom megőrzését, sőt szerződést kötöttek vele, hogy jövedelmeiknek, birtokaik hozamának egyharmadát a saját hasznukra fordíthatják, azzal a feltétellel, hogy a fent maradó kétharmadrészen gondozni fogják a hátrahagyott épületeket és szőlőket. Ez a gond *Körmen di János* örkanonokra és *Halastói Nagy János* kanonokra hárult, a szerződés értelmében.¹²⁶⁶

A nehézség azonnal megoldódik, ha meggondoljuk, hogy az ilyen gondozási megbízás szinte reménytelen szalmaszálba-kapaszkodás volt, mert a testvérek nagyon jól tudják, hogy az írás csak írás marad. Ismerték a hatalmaskodó Petheő és a többi újhitre tért főurak erőszakosságát és földéhségét, amellyel szemben egyszer bizonyára a káptalan is tehetetlen lesz. A káptalan megbízása a kolostor őrzésére, tehát egyszerűen a jogfolytonosság biztosítása volt, hogy a szerzet birtokjogai el ne évüljenek. A káptalan helyzete akkor már szintén nem volt olyan szilárd, hogy minden félelem nélkül oda menthették volna értékeiket.

Erre van is példa a vasvári kolostor múltjában, amikor ugyanis a török és részben a reformáció térfoglalása bizonytalanná tette otttartózkodásukat, mint 1532-ben, maguk a dominikánusok igyekeztek már jó előre biztonságosabb helyre átmenteni, hiszen a Kőszeget ostromló török Vasvár létét is fenyegette.¹²⁶⁷ Magában Vasvár várában nem remélhettek menedéket, hiszen csak csekély katonasággal volt megerősítve. *Szilágyi Ambrus* tartományfőnök parancsára két testvér Gyórré vitte a kolostor értékesebb dolgait, sőt a szomszédos Sibrik-család fontosabb alapító és birtokbaveető okmányait is.¹²⁶⁸

¹²⁶⁵ V. ö. Rész «A kolostor birtokai» című fejezettel.

¹²⁶⁶ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltára: Protocolum 1687.

¹²⁶⁷ Nóvák: i. m. 36.

¹²⁶⁸ Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltára: Protocolum 1544

Egy másik eset 1554-ben következett be, amikor *Körmendi Gáspár* a kolostor perjelét *Székesfehérvári Jánost* és a győri származású *Szegedi Györgyöt* hasonló megbízatással ismét a biztonságosnak látszó győri várba küldte.¹²⁸⁹

Ezek az esetek tehát eléggé növelik a valószínűség látszatát, hogy a dominikánusok nem hagyták ottan értékeesebb dolgaikat a káptalan megőrzésére, még akkor sem, ha azok templomi értékek voltak, aminő például egy értékeesebb Mária-kép, vagy Mária-szobor lehetett volna.

Mindezek szemelőtt tartásával tehát nyugodtan elfogadhatjuk a lehetőséget, hogy a néphagyomány nem csalódott, hanem természetadta egyszerűségével tovább mentette nemzedékről-nemzedékre a valószínűsítő állítást, a menekülő dominikánusok képrejtegetéséről.

S ha még azt is figyelembe vesszük, hogy a szentkúti völgy még a múlt században is nagyon sűrű erdős terület volt, talaja ingoványokkal telve, bozotos, nehezen megközelíthető rejtekhelyként kínálkozott, annál inkább állíthatjuk ugyanezt a török idők veszedelmei között és nyugodtan sorolhatjuk a környék legbiztosabb rejtekhelyei közé.

Ezt az állításunkat csak megerősíti, egy az 1768. évből reánk maradt adat, amely szerint *Péter* remete «siványok gonoszágítul menekedni óhajtván» engedélyt kért a Festetich-uradalom tiszttartójától, hogy régi helyét a Szent Mihály káptalani templom romjai felett épített kis kápolnát otthagyhassa és a szentkúti völgyben telepedhessen le 1270 s a remete még a XVIII. század második felében is biztonságosabbnak vélte ezt a harántvölgyet, akkor bizonyára megvolt erre az oka és ez az oka a XVI. században méginkább meg kellett, hogy legyen.

Így mi is nyugodtan elfogadhatjuk, hogy a török időkben szinte magát kínálta ez a természetadta rejtekhely egy kisebb méretű Mária-kép elrejtésére, annál is inkább, mert a néphit szerint valami odvas, öreg tölgyfáról van szó, amelynek korhadat mélyedésében, talán mohától belepve, valóban elsőrangú rejtekhely lehetett.

A történelmi idők, korszellem és népi hagyomány kereteibe tehát egyformán beleilleszthető a Szentkút kegyhelyének török időkre való visszavezetése, ha ezt a kegyhelyet Mária-kegyhelynek nevezzük, anélkül, hogy bármelyik rovására lenne.

A török idők alatt lappangó, rejtőzködő hívek ébren tartották azt a tudatot, hogy a vasvári dominikánusoknak a temploma sok kegyelem és csodás imameghallgatás helyszíne volt. Vasvárott az 1500-as évek kezdetén, még messze földön híres volt a csodálatos vérző Ostya

¹²⁸⁹ U. o.

¹²⁹⁰ Keszthelyi levéltár: Antiqua mise 673.

ereklyéje,¹²⁷¹ amelynek a tisztelete valóban egész északnyugat Dunántúlt ebbe a szentélybe vonzotta. 1500 június 27-én VI. Sándor pápa külön búcsút engedélyez azoknak, akik a dominikánus templomban buzgón imádkoznak és alamizsnáikodnak és ez a búcsúengedély újabb néptömegeket vonzott Vasvár kegyhelyére.¹²⁷²

Ez a messzeföldön híres szentély a török idők zivataraiiban jeltelenségbe veszett, de az a tudat, hogy a vasvári kolostor hajdanán nagy tömegeket vonzott magához, bizonyára még sokáig élt a környék, sőt messze vidékek lakóiban is. Mikor aztán később a vallásos tisztelet tárgyának mibenlétét hosszú évek folyamán megfeleltette a nép tudata, már csak a népmozgalomra emlékezett vissza, amely Vasvár romantikus vidéke felé irányult. Hiszen természetesnek tarthatjuk, hogy ezt a vallási mozgalmat a nép szenvedése és vigasztalásvágya irányította ide, hogy a fehérbarátokkal lelki enyhülést keressen.

A középkor régi kegyhelyeinek fejlődési fokozatai bizonyos törvényszerűség erejével alakulnak át Krisztus szenvedéseinek eszközeit körülövező vallásos tiszteletből a csodás eucharisztikus jelenségek tiszteletévé és ez később idők folyamán a barokk korszakban a Fájdalmak Emberétől a Fájdalmak Asszonyáig, a Pietáig viszi a hívő lélek buzgóságát és mikor szinte az egész kereszténységben életerős lendületet vesz a felvirágzó Mária-kultusz, Európaszerte azt vesszük észre, hogy a régi kegyhelyek Mária-kegyhelyekké alakultak át. Az átalakulásoknak ez a törvényszerűsége Vasvár múltjában is kézzelfogható. Így lett a hajdanában oly hatalmas vérző szent Ostya kultuszából, amely a nép tudatában lassan tudatalattivá halványult, Mária-kultusz, amely mindmáig fennáll.

Tehát a szellem történeti szempontok figyelembevételével megállapíthatjuk, hogy a vasvári kegyhely történelmi fejlődésének fázisai ugyanazok, mint a legtöbb búcsújáróhelynél, fejlődésében nincsenek ugrások és törések, hanem egymásba olvadó és mégis élesen elhatárolható fokozatok.

Így alakult ki tehát a vasvári Szentkút-kegyhely Mária-kultusza és tart a mai napig.

Remeteélet a Szentkútnál.

A XVII. és XVIII. század egyházi képéhez hozzátartoznak a remeték is, különösen ott, ahol búcsújáróhely is van. Ezek a remeték segítették emelni az igazi vallásos jámborságot. Különböznél egyházi felügyelet alatt állottak és a Padányi Bíró Márton veszprémi püspöktől

¹²⁷¹ V. ö. I. Rész «Vérzőostya-kegyhely» című fejezettel.

¹²⁷² Bullarium O. P. IV. 160.

előírt rendeleteket,¹²⁷³ amelyeket szinte egész Dunántúlon követtek, lassan, szinte szabályként vették át a szerteszét élő remeték. Ezek szerint a plébánosok kötelessége volt megfigyelésük és megfeddésük. Kész reglamát kaptak, amelyhez ragaszkodniuk kellett, ha meg akarták tartani jogaikat. Később a Ferenc-rend III. rendjéhez tartoztak és fogadalmat is tettek. Külső-belső életüket igyekeztek Remete Szent Antal életéhez idomítani. Ruházatuk silányanyagú, bűnbánati zsákruha, amelyre kötélén átfűzve nagyszemű olvasót kötöttek. Fegyvert nem viselhettek, sőt pénzt sem tarthattak maguknál három éjszakán túl. Szegénységben kellett élniök és alamizsnát csak egy napi élelem értékében fogadhattak el. Meg volt szabva a napi rendjük is és bizonyos imákat kellett végezniök a napnak meghatározott szakában az egyházmegye püspökéért és a hely pátronusáért. A tridenti zsinat rendelkezése szerint nem engedték meg nekik, hogy kontármunkával az iparoság jogos érdekeit sértsék és ezért még akkor sem folytathatták mesteriségüket, ha ilyent előbbi életükben el is sajátítottak volna. Egyenesen tilos volt nekik lakodalmas, zajos helyre menni, vagy táncba járni. Ehelyett inkább a környék ifjúságát kellett tanítgatniök és a hívők vallásosságát elmélyíteniük és a maguk egyszerű módján rávezetni a föld népét az isteni igazságokra.

Ilyen remeték a Szentkútnál is éltek, akikről nagyon sok legenda keringett. A legrégebb ilyen legenda a török idők után hamarosan szárnyrakapott és eszerint egy franciskánus remete tartózkodott volna a Szentkút völgye kápolnájában, akit azonban rablógyilkosok megöltek volna. Ennek a legendának nem találhatjuk másban a kiindulását, mint abban az állításban, hogy Vasvárott a török hódoltság előtt ferencesek is voltak. Amint azonban tudjuk, hogy ez a tévedés arra vezethető vissza, hogy egyes történetírók Eisenstadt = Kismarton nevét Vasvárnak fordították.¹²⁷⁴ A ferences remete kilétéről írásbeli adataink egyáltalán nincsenek.

Az első remete, akiről tudunk és akinek élete körülményei elég részletesen ismeretesek, valóban a ferences III. rendhez tartozott, de ő csak 1740 táján került a vasvári remetéségbe.¹²⁷⁵ Ekkor írta ugyanis *P. Füssi Pius* a kiadások könyvébe, hogy: «Alamizsnát adtam a remetének». Ez 1740 októberében volt.¹²⁷⁶ Ujabb adatok szerint 1747-ben *P. Marics Ágoston* a kolostor akkori vikáriusa rezidenciája ügyeinek intézésére a remetét, *Khilhoffer Vilmos* testvért, aki nezsideri születésű

¹²⁷³ Pehm: «Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora». 1894.

¹²⁷⁴ Nagy Béni: Herceg Eszterházy Pál a ferencesek jótevője. Egri kat. főgimn. 1902—1903. évi értesítőjének különnyomata. 8. oldal.

¹²⁷⁵ Vasvári rendi levéltár: Liber expositorum 1736—1755. — ¹²⁷⁶ U. o.

volt, felküldte Bécsbe. Útiköltségeire a kolostor gondnoka 6 forintot fizetett ki neki.¹²⁷⁷ «A tisztelendő vasvári káptalan és rendi feletteseinek engedélyével a Szent Mihály-hegyen tartózkodik a remeteségben és a káptalan, valamint a hívők alamizsnáiból él», — mint ezt 1747-ből keltezett és Bécsbe küldött tudósítás tanúsítja róla.¹²⁷⁸

Vilmos remetének saját kérésére megengedték, hogy a Szent Mihály dombi remetelakból a Szentkúthoz telepedjék át, hogy ha akar. Több részről is engedélyt kapott erre, mert ebben az időben még kérdéses volt a szentkúti völgy igazi birtokosa. Keszthelyről a Festetich-uradalom intézője utasítást kap, hogy ne háborgassa a remetét, aki: «saját kívánsága szerint ott óhajtana Isten Urunkat imádni».¹²⁷⁹

Ez 1764-ben történt, de a remete már csak két évig élt és úgy látszik, hogy betegségében nagyon sokat szenvedhetett a szünyogoktól, amelyek bizony kiirthatatlanul szálltak feléje a mocsaras, posványos vidékről, még az erdő sűrűjébe is és igen meggyötörték. Ezért aztán ismét visszakérte magát a Szent Mihály-dombra,¹²⁸⁰ ahol már a következő évben 1766-ban február 4-én jámborul elhalt az Úrban, a Szent Mihály-kápolnánál. Itt is temették el a templom romjai mellett, miután 62 földi évéből 26 éven át őrizte azokat.¹²⁸¹

Vilmos remetének csakhamar akadt utódja *Török Mihály* remete személyében. Tőle megmaradt egy végrendelet, amely érdekes betekintést enged a XVIII. század első negyedének remeteéletébe. A végrendeletének érdekesebb pontjai így hangzanak: (Jóllehet Testemben beteges és erőtlén vagyok, úgy hogy naponként és óránként várom az árnyékvilágból való kimúlásomat, mindazonáltal elmémben ép lévén, kívántam azon Csekély Javakrul, amelyek kezem alatt voltának, rendelést tenni: 12 óny tányérim vágynak és 16 ónytálaim, melyek eladassanak és a Szent Mihály-kápolna tatarozására fordíttassanak. Méheim is vágynak, melyek közül három az hídvégi Plébánus úrnak, 6 pedig kasostul dominikánus uraiméknak adassék, a többi eladattasson és a szegényeknek az árok kiosztasson. Végre Szerzeteseknek, kik gyarló testemet kísérni fogják, mindeniknek 2—2 foréntot és konzumpcióra 3 akó Bort hagyok. Ezek pedig vágynak az én régebben elhagyott saját házamba. Ott találják és tegyék erőtlén emberi akaratomat).¹²⁸²

Török Mihály 1772-ben halt meg. Hamarosan akadt utódja, egy *Péter* nevű remetében. Ez kezdetben szintén a Szent Mihály dombján

¹²⁷⁷ Ugyanott.

¹²⁷⁸ Győj-i püspöki levéltár: Eremitae. Számozatlan.

¹²⁷⁹ Keszthelyi levéltár: Antiquae miscell. 674. — ¹²⁸⁰ U. o. 683.

¹²⁸¹ Vasvári plébániai levéltár: Matricula «D».

¹²⁸² Keszthelyi levéltár: Simigiense. 1232.

tartózkodott. Hogy melyik évben szánta el magát a sanyarú remetesorsra, nem tudjuk bizonyosan, de 1775-ben már remete volt. Ebből az évből ugyanis reánk maradt egy régi irat, amelyben Péter remete «hódoló kéréssel bátorkodik vitézlő, nemes és nemzetes *Tolnai Festetich Kristóf* uramhoz jönni, hogy őt siványok gonoszságítul menekedni óhajtván, a szent forráshoz szabad telepedést engedni el ne vesse». ¹²⁸³ Festetich Kristóf hamarosan, 1778-ban halt meg és így érezhető, hogy még egy levél íródott, amelyet most már a Festetich-uradalom tisztartójához intézett ugyanazon szöveggel. ¹²⁸⁴ Hogy megkapta-e a remete az engedélyt, vagy sem, arról nincs írásos adatunk, de a néphagyomány ebből az időből már elég határozottsággal vallja, hogy a remeték itt éltek a szentkúti völgyben. Ez eléggé elfogadhatóvá teszi, hogy az engedélyt arra meg is kapták.

Péter remete utódja *Kosics Celesztin* volt, akinek a tekintélye úgylátszik, több remete felett adott ellenőrzési jogot előljárói megbízásából. 1780-as években látogatta végig remetetársait és igyekezett életüket ellenőrizni. ¹²⁸⁵ Legtöbb baja *Egyed* szombathelyi remetével volt, aki több gyanús házat látogatott a városban és remetetársai intését egyszerűen hallatlanba vette. Kifogásolta azt is Egyeddel szemben, hogy remetetársairól több világi személy előtt megvetőleg, sőt rágalmazva beszélt. Gyakran elhagyta és elhanyagolta remeteségét és nem törődött azzal, hogy a rábízott épületek jókarban vannak-e vagy sem. Megvizitálta a soproni, tatai, szentvidi, sümegi remetéket is és elég részletes képet nyújt beszámoló írása, amelyet a püspöknek nyújtott be.

Celestin remete utódja *Fráter Halbedl Hilár* lett, akinek az 1752-es évből származó fogadalmi formulája a vasvári kolostor levéltárában van. Szabályos fogadalmat tett a megreformált ferencrend ausztriai provinciájában, hogy a III. rend bűnbánati életét remeteségében megtartja, ígéretet tesz, hogy ruháját sohasem cseréli ki világi köntössel, és Szent Antal remetének példáját fogja követni. ¹²⁸⁶

Hilár helyét *Skerddk Ábrahám* vette át. Ügy látszik, Ábrahám testvér magának Festetich Kristófnak is ismerőse lehetett, mert reája való hivatkozással és azzal az ígérettel, hogy a halott főúrért akar a remeteségben vezekelni, sikerült megnyernie a Festetich-család kegyét, hogy neki-adják a remeteséget. ¹²⁸⁷ Különben, hogy meddig élt itt, arról nem maradt írásbeli nyom. Az azonban bizonyos, hogy nagyon sok küzdelme lehetett egy másik remetével, aki, előttünk ismeretlen okból,

¹²⁸³ Keszthelyi levéltár: Antiqua mise. 691. — ¹²⁸⁴ U. o.

¹²⁸⁵ Győri püspöki levéltár: Dominicani. Számozatlan.

¹²⁸⁶ Vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici I—III.

¹²⁸⁷ Keszthelyi levéltár: Antiqua miscell. 695.

szintén jogot formált a vasvári remeteségre. Ez az ismeretlen remete a Szentkútnál lakott, míg Ábrahám testvér a Szent Mihály-dombon. Hogy a sok veszekedésnek véget vessenek, Festetich Kristóf utasítja intezőjét, *Farkas Györgyöt*, hogy valamiképp teremtsen közöttük békét: «Az Remeték szüntelen veszekszenek. Arra való nézve hívassa bé Kigyelmed őket Eöspörös Uramhoz s az a közöttük livó port intéztesse el Kigyelmed Eöspörös Urammal Szarvaskenden. Aki pedigh közülök ezután fog veszekedni, azt űzze el Eöspörös Uram». ¹²⁸⁸

A remetesség híre, az önmegtagadó élet vállalásában tökéletességre törekvő remeték jámborsága tömegével vonzotta Vasvárra a hívők seregét. A remeték szívesen fogadták őket és imádkoztak velük, tanították, vigasztalták őket. A nép hálából alamizsnával jutalmazta buzgóságukat. így nyugodtan elmondhatjuk, hogy a remeték nagyban hozzájárultak Vasvár kegy hely ének kultuszához.

Búcsújárások.

Egészen új lendületet vett a vasvári Szentkút búcsújáróhelyének látogatása 1774-ben, amikor augusztus 15-én, Nagyboldogasszonykor gróf *Batthyány József* győri püspök felszentelte a «diósi» templomot. ¹²⁸⁹ Hatalmas néptömeg verődött össze ebben az esztendőben az ünnepséggel kapcsolatban és a püspök nagy beszédet tartott a búcsújáróhelyeken szereshető mérhetetlen kegyelmekről. Ez a beszéd annyira megfogta a lelkeket, hogy általános fogadalomtételre emelték kezüket, hogy nemcsak ők jönnek el ezentúl esztendőnként egyszer, hanem minden ismerősüket igyekeznek rávenni arra, hogy a búcsújárás önmegtagadó fáradalmaival Istentől kegyelmet nyerjenek.

Méginkább nőtt a zarándokok tömege, amikor híre járt, hogy egy vak ember visszanyerte látását. Ez a vak ember *Horváth Ferenc* sági születésű huszár volt. Ez a fiatalember mint büszke, daliás huszár mindenre inkább gondolt, csak az Istenre nem. A közös hadseregben teljesített szolgálatot és a lctcsutakolás közben szállongó por megvakította amúgy is gyenge szemét. ¹²⁹⁰ A katonaság elbocsátotta, hazament, de a sok kuruzsló javasasszony borogatásától és ráolvasásától csak rosszabbodott szemeinek betegsége. Több évig élt tehetetlen világtalansággal sújtva és érthetően nagyon bántotta nyomorúsága.

Gyakran (Vasvárra álmadozott a vasvári Máriához). ¹²⁹¹ Ságón nem igen hallottak mégaddig Vasvár kegyhelyéről, de a legény addig unszolta szüleit mígnem elvitték a szent forráshoz. Itt a csordogáló

¹²⁸⁸ U. o.

¹²⁸⁹ Gerdenich-kézirat.

¹²⁹⁰ Felesége, Zsoldos Julianna szíves közlése.

¹²⁹¹ Úgyancsak ő.

vízzel napokig mosogatta világtalan szemét és látása csakhamar teljesen visszatért. Egyideig még Vasvárott maradt, de aztán hazament gazdálkodni Ságra. Egy pár év múltán ismét elvesztette szemei világát s most fogadalmat tett, ha ismét látni fog, örökre a Szentkút mellett marad. Szülei ismét elvezették fiúkat, aki letelepedett Vasvárott és szemeinek másodszeri meggyógyulása után sem távozott el innét. Pedig nagyon sanyarú volt a sorsa, csak tengődött. Később azonban Ságon megkapta szülei örökségét, eladta és annak az árából a vasvári völgyben új fakápolnát építtetett. A Szentkút környékét valóságos paradicsommá alakította át. Később megházasodott, házat épített és a búcsúsok előimádkozója volt, akkor is, amikor a vasváriak fogadalmi zarándoklatát kísérte Kiscellbe. Évenként két darab 5 forintos aranyat kellett fizetnie a Festetich-családnak zálog gyanánt, mert a birtok még mindig az ő kezükön volt.¹²⁹²

Messze földről jövő zarándokok hajlékhoz juttatása, gondozása, előimádkozás, éneklés, ezek voltak *Horváth Ferenc*, vagy népiesen «Szent Ferenc» teendői.

A nagyon öreg emberek még emlékeznek reá, mint hatalmashangú, erős emberre, aki — felesége szavai szerint — «bétéve» fejből tudott majd minden éneket, éjjeleken át szakadatlanul egyfolytában imádkozott és énekelt felváltva a búcsúsoknak, akik az éjjelt is a Szentkútnál töltik. Imáit előszeretettel tanulták el tőle az írást nemtudók, akik pedig írni tudtak sokszor lemásolták őket.

Az állandó népvándorlásszerű mozgalom a búcsújáróhely felé századokon át szinte változatlanul megmaradt. Nemcsak a Hegyhátság, Őrség, Kemenesalja buzgó hívei jöttek és jönnek «zászlóaljával» a nagyobb Mária-ünnepek alkalmával tömegesen Vasvárra, hanem Zala, Veszprém, sőt Somogy megyékből is. Valóságos bábeli nyelvzavar adódott és adódik ilyen alkalmakkor a vasvári «Nagytemplomban», amikor egymásután érkeznek be harangzúgás és harsány énekszó között a különféle nyelvű és fajú zarándokok. Egész sereg népi költésű Mária-ének kapcsolódik Vasvár Szentkútjához, amelyet az előénekesek hosszú évtizedeken át harsogva énekelnek Vasvár felé közeledtükben. Néha egészen egyszerű lelkek írják ezeket a csoda szép énekeket, amelyeknek dogmatikai tartalma kristálytisztá.

A vasvári zöld erdő csoda szép helyében
Régen fenn van Szűz Mária választott fényében,
Középen a szent Keresztfá, mellette a kis kápolna,
Hol a Szűz a megérkezett búcsúsokat örömmel várja.

¹²⁹² Ugyancsak ő.

Jertek tehát bűnösök drága Szűz Anyánkhoz
 Jertek ide betegek a friss a gyógyforráshoz,
 Melyet nyitott Szűz Mária a betegek Gyógyítója,
 Számotokra szívből fakadt imátokat meghallgatja.

A vasvári nagytemplom drága nagyharangja,
 Augusztus tizenötödikén megszólal hajnalba.
 Följött a hajnal csillaga,
 Mennybe fölment Szűz Mária kinyillott virág,
 E városi nagytemplomba kegyesen néz reánk.

Oh egeknek lilioma, szép Szűz Mária,
 A vasvári szent forrásnak ékes csillaga.
 Én Te hozzád ide jöttem vasvári Virág,
 Méltóztassál meghallgatni kegyes Szűz Anyánk.

Mint szomjas szarvas a forrást, úgy kerestelek,
 A vasvári szentkútnál fel is leltelek.
 Azért itten leborulok oltárod előtt,
 Hogy magamat kisírhassam szent képed előtt.

Dicsértessél tőlünk Vasvár Rózsája,
 Ezen kis erdőnek liliomszála.
 Itt van Mária oltára,
 Bús árváit ide várja.

Ezen szép kápolna ékes ajtaja
 Fölnyitott már ma a mi számunkra.
 Itt van a szép Szűz Mária,
 Özvegy árvák édes Anyja.

Így zeng az ének, amikor a zarándokok a kegyhelyre érnek. Rengeteg népi lélekben termett népszokás gyönyörködteti a lelket, amikor az egyes vidékek versenyeznek a Szűz Anya dicséretében. Az istvánfalusi vendek «Szűz ajánlása» minden lelket mélyen megindít. Ezek az egyszerű lelkek mindig elhozzák apró, tisztalelkű leányaikat a vasvári kegyszobor elé és itt fehér ruhában, égő gyertyával tesznek ígéretet Máriának, hogy tisztaságukat megfogják őrizni. Kiterjesztett karokkal fekszenek le a földre, míg az öregek imája, éneke zsong értük a Boldogasszonyhoz.

Az 1800-as évek fordulóján még a környékbeli juhászok népes küldöttsége is résztvett ezeken a búcsúkon és saját hatalmas ötagú rüdon hordott zászlajukat körülhordozták a körmenetben. Ma már csak itt-ott látni belőlük egy-egy éltesebb, bőgatyas számadó juhászt. A régi 1848-as időkben még elég erős zenekarok sokszor kísérték a

nagyobb csoport zarándokokat ki a város határáig, hogyha hazamentek és ilyenkor «toroköblítőre költséget kaptak».¹²⁹³ Szokás volt

14. ábra. A vasvár-szentkúti kápolna.

a nagyasszonyi mozsarazás is. A vasvári dominikánusoknak egy évi nagyasszonyi puskaporköltsége 1840-ben 5 forint 18 krajcárt

¹²⁹³ vasvári rendi levéltár: Haragos Tamásnak Vikáriusnok Számadáso. 1846.

tett ki.¹²⁹⁴ 1845-ben *Dömötör Ferenc* öregbíró irányította a mozsarazást és ő fizette a «mozsártöltőknek, dugaszokért» való járandóságukat.¹²⁹⁵

A diósi, Boldogasszony-plébániatemplom pénzesládájából búcsú alkalmával mindig kijárt a kolostor szerzeteseinek fejenként 15 forint ebédpénz, «mesternek orgonaverésért 10 forint», «városi baktereknek, zászlóvivésért 5—5 forint».¹²⁹⁶

1912 szeptember 30-án a Congregatio de Religiosis a vasvári dominikánusok kérésére megengedte, hogy Nagyboldogasszonykor és Mária nevenapján ne csak a templomban, hanem a kolostor folyosóján, sőt a kolostor udvarán is áldoztathassák a hatalmas tömegeket. Volt idő, amikor harminc pap majdnem két nap és két éjjel állandóan gyóntatott, hogy a lelki igényeket kielégíthesse. Manapság is számolnak egy-egy esztendőben 5-6000 áldozót.

P. Glasich Egyed a Kegyes alapítványok Törzskönyvében a következőképpen számol be a vasvári búcsú járóhelyről: «Emberemlékezet óta kegyelettel viseltetett a vasvári nép a Szentkút iránt. Évszázadok óta egy-egy remete tartózkodott a Szentkútnál, ki ott alamizsnából és felajánlott imagarasokból élt. Jámbor búcsújárók is emberemlékezet óta nagy tömegesen jártak a Szentkúthoz főképp Nagyasszony napján, nemcsak Vasmegyéből, hanem Zalából, Sopronból és Somogy megy ékből is. A Szentkút kies völgyben, tíz percnyi távolságra Vasvártól nyugatra fekszik. Gróf (most herceg) *Festetich* családnak birtokát képezte. Egy kis kunyhó gubbaszkodott ott három hatalmas fa tövében, mellette egy forráskút állott és egy fakereszt. Még 1860-as években ebben a kunyhóban lakott *Horváth Ferenc*, a remete. Horváth Ferenc jómódú földműves családnak fia volt. Huszárkatona lett, de a katonaságnál szemei meggyengültek — alkalmasint megártott neki a lópor, — s a katonaság haza bocsájtotta. Azonban Horváth Ferenc (a nép nyelvén: Szent Ferenc) nem ment haza, hanem értesülvén, hogy a szentkúti víz jó hatással van a beteg szemekre, ha az ember sokszor mosakodik benne, eljött Vasvárra, letelepedett a Szentkútnál és kezdte a remeteéletet. Rövid idő alatt szemei megerősültek, visszahívták a katonasághoz, de ott ismét csaknem teljesen megvakult. Végképp elbocsátották. Horváth Ferenc ismét eljött a Szentkúthoz remetéskedni. Apai jussáról lemondott, testvérei javára, mert kényelmesen megél az imagarasokból, sőt egy kis vagyont is szerzett magának».¹²⁹⁷

¹²⁹⁴ U. o. 1840. — ¹²⁹⁵ U. o. 1845. — ¹²⁹⁶ U. o.

¹²⁹⁷ Vasvári plébániai levéltár: Kegyes alapítványok könyve.

Horváth Ferenc, akit a régiak «Szent Ferenc» néven emlegetnek, 1896 karácsonyán meghalt és utódja *Szuper József* lett, aki egészen átalakította a kegy helyet. 1900-ban egy teljesen kőből épült kápolnát emeltek a régi helyett, amelyet lebontottak.¹²⁹⁸ A régi kápolna körülbelül 3 méter széles, 4 méter hosszú égetett téglapépület volt, amelyet kívül-belül erős tölgyfadesztkával burkoltak be. Elöl, homlokzata felett egy kis fülkében a kisdud Jézusnak szobra áll, amely még ma is megvan az új templomocska sekrestyéjében. A kápolnácska ajtaja előtt egy-két lépéssel öregasztal állott, amelyre az adományokat szokták helyezni. A kegykép az ajtóval szemközti falon volt díszes ékítményekkel körülvéve és állandóan mécs égett előtte, A kegykép különben faragott reliefkép, mely ma is a kápolna előtt áll egy kis üvegszekrényében a forrás mellett. A kápolna északi oldalához egy verandaszerű építmény volt ragasztva, amelyet két fából ácsolt oszlop tartott. Ebben a félszerszerű építményben állt az a Mária-szobor, amelyet mind a mai napig ki szoktak vinni búcsúk,alkalmával a Szentkútra,

Ennek a félszernek ereszcsepegője mellett volt a tulajdonképeni Szentkút, amely égetett téglával és terméskövel volt kirakva és olyan szűk volt a nyílása, hogy a búcsúsok csak vashoroggal tudták belebocsátania búcsúk alkalmával vásárolni szokásos «vasvári bugyigakorsót», hogy vizet vigyenek magukkal hazájukba. A forrás akkoriban körülbelül 40 centiméternyi kávéval volt ellátva és nem volt befedve úgy, hogy a zarándokok sokszor behajoltak, letakarták magukat és beléhajolva «Máriát nézték, aki megjelent».

Ma a forrás, tehát a régi Szentkút nagy betonlappal van befödve. És vizét egy körülbelül négy lépésnyire, lévő magas, zárt kávéjú kútba vezették, amely három méter mély. Ezt a kutat már *Szuper József* együtt rakta *Csuzig Gergely* kőművessel. Régente, a tehöntás előtt a Szentkút vizét egy nagy földalatti tartályba gyűjtötték össze.

A víz folyása után egy fa vályú volt ácsolva, ahol a zarándokok mosakodtak. Az innét lefolyó vizet egy nagy földalatti kőmedence fogta fel, ahonnét felszivattyúzták a Górémajorba, Ezt a tartályt, amelynek felső fedele körülbelül 60 centiméter magas volt, vastag acéllemez borította, ma már be van földdel takarva a völgy északi részében a mai kápolnától körülbelül 40 méternyire, ahol a vasvári

¹²⁹⁸ Szuper István szíves közlése.

oldal felőli dombon nagy nyereg nyílik. A tartály csöveit részben felszedték és ezekből építették Szuperek a máig meglévő víz-csorgót.

Az átrendezés alkalmával tüntették el — mily nagy kár érte — a sok emlékül itt hagyott tárgyat, amelyekkel a zarándokok kegyelete teleaggatta a kegytemplomocska minden oldalát, sőt a környező tölgyóriások, bükkök oldalára is jutott belőlük bőven. Mankók regimentje, gyermekruhácskák, hajfonatok, hajtű, rózsafüzérek, tarka össze-visszaságban tették érdekessé és a messziről ide zarándokolt búcsúsok előtt titokzatossá az akkor még sokkal kisebb völgyet. A völgynek az a része, ahol ma a lourdesi barlang van, 1890 előtt még sokkal szűkebb volt és csak egy nagy esőzés után lazult meg a talaj és egy pár hatalmas fa kidőlt a földre. A leomló földdel aztán feltöltötték a völgyet olyan szélessé, mint az ma látható. Azóta nagyobb ünnepeken itt szokták felállítani a tábori oltárt. A völgy sok szép ünnepeket látott. 1937-ben nagy misztériumjátékot tartottak Szent Erzsébet-ről, sok ezer ember jelenlétében.¹²⁹⁹

A Szentkút-i erdő és a hozzá tartozó tisztások egy része eredetileg a Festetich birtokhoz tartozott. A vasvári uradalom főberlői azonban szerződést kötöttek a tulajdonossal, hogy ezt a területet engedje át nekik. Festetich gróf közbenjárására aztán engedélyt adtak, hogy «a Szentkút sűrűjében, hová a vidék katolikus lakossága az év több napján tömegesen szokott búcsúra járni», hogy ezután is ide járhassanak, de Horváth Ferencnek és nejének *Dénes Örzse* asszonynak 1891 októberétől 1893 októberéig 50 forintot kell fizetniök.¹³⁰⁰ Ügylátszik, Horváth Ferenc azon igyekezett, hogy a Szentkút teljesen az ő irányítására legyen bízva. *Hidassy* püspök azonban ezt a szerződést a keszthelyi *Festetich Tasziló* herceggel megváltoztatta. Ugyanezen év október 5-én a püspök leirata megérkezett a vasvári dominikánusokhoz és elrendelte, hogy: «A Szentkútnál a felügyeletet Tisztelendőséged vegye át — írja a plébánosnak —, jelentse ki a remetének, hogy az ott lévő szent tárgyakra nézve tulajdonjoggal nem bírhat, saját tetszése szerint azok felett nem rendelkezhetik, minden újítást csak Tisztelendőséged engedélyével eszközölhet és mindent tartozik onnét eltávolítani, ami bármilyen szempontból visszaélést tartalmazna és szent vallásunkat sérthetné, ott működését is csak a Tisztelendőséged által kijelölendő határok között érvényesítheti».¹³⁰¹

¹²⁹⁹ P. Jeney Raphael szíves közlése.

¹³⁰⁰ vasvári rendi levéltár: Fori ecclesiastici I—III.

¹³⁰¹ U. o.

Az új remetét már valóban a plébános jelölte ki, de ez a remete már inkább csak gondnok a Szentkútnak, hiszen nem lakott kint a völgyben.

1900-ban, tehát már megindult az építkezés a régi kápolna helyén. A püspök biztosítékokat kívánt, hogy a Szuper-család nem tart semmiféle igényt a később krajcárszedésre. A kápolnát *Kelemen István* címzetes kanonok szentelte fel 1900 szeptember 8-án.¹³⁰² A következő évben már az új szombathelyi püspök *István Vilmos* ad misézési engedélyt évente kétszer, augusztus 15-ére és október első vasárnapjára.¹³⁰³

Sokak sürgetésére 1907-ben herceg *Festetich Tasziló* megígérte, hogy egyházi birtokká fogja avatni a szentkúti völgyet, ami hamarosan meg is történt¹³⁰⁴ 1908-ban a plébános hosszú küzdelem után tilalmat eszközölt ki, hogy a kápolna környékén csakis a plébános engedélyével lehet sátrakat felállítani, ha tehát az ilyenek felállítását megtiltja, «úgy el lehet kerülni a búcsúoknak a laczikonyhák által okozandó bűnbeesését is».¹³⁰⁵

A Festetich-család 1914 április 17-én véglegesen az egyháznak ajándékozta a Szentkút területét. Az ajándékozó okmányt *P. Glasich Eged* és *dr. Lénárd János*, a Festetich-család megbízottja írták alá. Ezzel három holdnyi terület szállt a kápolnaalap javára.¹³⁰⁶

Az új szentkúti gondnok, *Szuper József* 1925-ig vigyázott a Szentkútra és utána fia *Szuper István* előimádkozó gondozza tovább, mind a mai napig. Az utolsó évekről szerzett ismereteinket az ő közléseinek köszönhetjük.

A mai szentkúti templom kedves fehérre meszelt tornyos épület, a bejáratnál két vastag oszlop tartja az ereszt. Hatalmas gyertyán- és tölgyfák borítanak fölője lombátort, s nyáron madárdal vegyül a szentkúti víz csobogásába. Minden az áhítat szárnyalására készíti a lelket. A hely szent, valami csodálatos varázsa van s a mindenben segítő Szűz erejének csodáiról mesélnek a suttogó lombok. Léleksimogató nyugalom árad szerteszét és a zarándok önkénytelenül imára kulcsolja kezét itt a természet szépsége és nagyságának varázsa, a Szent Szűz szépsége és jóságának csodája előtt.

Felhasznált levéltárak.

- 1. Vasvári rendi levéltár:*
1. A vasvári kolostor okmánytára. 1244-től. 96 darab.
  2. «Fori Ecclesiastici notationes.» Fasciculus I—II.
  3. «Fori Civilis notationes.» Fasciculus I—II.
  4. «Acta ab Anno Dni. 1800. Materialia Residentiae spectantia.»
  5. «Acta ab Anno Dni. 1800. Domui Extrania spectantia.»
  6. «Acta ab Anno Dni. 1800. Fundationes spectantia.»
  7. «Acta ab anno Dni. 1800. Ecclesiam ad S. Crucem spectantia.»
  8. «Acta ab Anno Dni 1800.. Vitám religiosam spectantia.»
  9. «Liber Expositorum Residentiae Vasváriensis 1699—1712.»
  10. «Liber Perceptorum Residentiae Vasváriensis. 1708—1732.»
  11. «Liber Expositorum Residentiae Vasváriensis. 1708—1720-ig.
  12. «Liber Expositorum 1736—1755-ig.»
  13. «Liber Perceptorum. 1756—1795-ig.»
  14. «Haragos Tamás Vicáriusnak Számodáso 1836—1855-ig.
  15. «Gabonának, Fanok, Lélek-Pénznek feljelölése az 1837-es és 1738-as esztendőkre.»
  16. «Számadókönyv 1856—1885-ig.
  17. «Építési ügyek.»
  18. «P. Glasich Egyed iratai.»
  19. «(Kommunizmusi leltárak.1909.»
  20. «Liber Consiliorum in Residentia Vasváriensi habitorum ab Anno 1913.»
  21. «Gazdasági- és cselédkönyv. 1717—1874-ig.»
  22. «A Vassvári Zárda cselédsége 1874. óta.»
  23. «Templomi hirdetési könyv. 1894—1913-ig. Megkezdette G. Glasich Egyed.»
  24. «Vasvári Plébánia (zárdá) templom hirdetési könyve. 1913. januártól.»
  25. «Historia Domus. Megkezdetté P. Vörös Fülöp.»
  26. «Liber Maximus Residentiae Vasváriensis.»
  27. «Liber rationum Residentiae. Vasvár. 1910.»
- 2. Vasvári plébániai levéltár:*
1. «Matricula B(aptisatorum Coniunctorum et D(efunctorum) 1690—1770-ig. Tomiis I.»
  2. «Matricula B(aptisatorum) Anno 1771—1835. Tömus I.»
  3. «Holtak könyve. 1791—1848
  4. «Protocollum defunctorum. 1859—1889.»
  5. «Protocollum copulatorum. 1859—1932.»
  6. «Matricula Baptisatorum 1836—1860.)
  7. «Matricula Baptisatorum 1861^1885.»
  8. «A vasvári plébánia meghaltainak anyakönyve.» (D. III.) «Matricula Baptisatorum 1885—1919-ig.»
  9. «A diósi anyatemplom könyve. 1840.»
  10. «A Nagy-Boldogasszony Templom Könyve ab Anno 1884-.»
  11. «Historia Domus Parochiáe Vasváriensis. Megkezdte' 1P. Jeney Raphael.»
  12. «Liber Piarum Fundationunl ab Anno 1857. Vasvarini.x,
  - 13.
- 3. Szombathelyi rendi lenéltár:*
1. «Okiratok, 325 darab.»
  2. «Számadási könyvek.»
  3. «Professiós könyvek.»
- 4. Soproni rendi levéltár:*
1. «Okiratok. Kb. 70 darab.»
  2. «Krónikák.»

5. *Szombathelyi püspöki levéltár:*
1. «De Religiosis. Dominicani.»
  2. «Consistoriales.»
  3. «Visitationes.»
6. *Vasvár-szombathelyi székeskáptalan magánlevéltára:*
1. «Okiratok. Lad. I—XIV-ig.»
  2. «Miscellanea.»
  3. «Metalles.»
7. *Vasvár-szombathelyi székeskáptalan hiteshelyi levéltára:*
1. «Prptocollumok. 1552—1684-ig.»
  2. «Miscellanea.»
  3. «Elenchus Miscellaneorum pariter Ecclesiasticorum.»
  4. «Index Minutarum Inexpeditarum.»
8. *Győri püspöki levéltár:*
1. «Religiosi. Dominicani-okirat-köteg.»
  2. «Keresztély Ágost irattára.»
  3. «Visitationes Canonicae.»
4. «Vásonkeői Zichy Ferenc gróf püspök irattára.»
5. «Parochialia Castriferrensis.»
9. *Győri káptalani magánlevéltár:*
1. «Cím Thékák.»
  2. «Thékák.»
10. *Győri káptalani hiteshelyi levéltár:*
- Felvallási könyvek.
11. Pannonhalmi apátsági magánlevéltár.
  12. Pannonhalmi apátsági hiteshelyi levéltár.
  13. Guary levéltár.
  14. Chernel-levéltár.
  15. Gróf Somogyi-levéltár.
  16. Körmendi hercegi levéltár.
  17. Keszthelyi hercegi levéltár.
  18. Saller-levéltár.
  19. Szentgotthárdi Cistercita-rendi levéltár.
  20. Vasvármegyei levéltár,
  21. Sopronmegyei levéltár.
  22. Országos levéltár.
  23. Rendi központi levéltár. Róma,

Felhasznált kéziratok.

1. *Abai Imre:* «A Hegyhát népségi, gazdasági és kulturális viszonyai a XVII—XVIII. század fordulóján». Abai Jenő, Vasvár nagyközség főjegyzőjének szíves engedélyével.
2. *P. Gerdenich Móric:* «A vasvári dominikánus kolostor vázlatos története».
3. *Palkovits Sándor:* «Adatok Egervár történetéhez». Szombathelyi egyházmegyei szemináriumi könyvtár «G» LVII.
4. *Dr. Ostffy Lajos:* «Ünnepi beszéd a vasvári Szent István jubileumi ünnepeken, Vasvárott». Abai Jenő, Vasvár nagyközség főjegyzőjének szíves engedélyével.
5. *Guettman Ágoston* O. P.: «L'iber Albus» 1730. Nemzeti Múzeum kéziratára. Fol. Lat. 2040.
6. *Chrysostomus Nóvák* O. S. B.: Memorabilia. Pannonhalmi könyvtár, kéziratára. B. K. 149 6.

Felhasznált irodalom.

- (Az itt fel nem sorolt műveket a jegyzetelésnél tüntettem fel.)
- Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum. Vol. 1, 2, 3, 4, 5.
Romae. 1897—1901.
- Analecta Sacri Ordinis Fratrum Praedicatorum seu vetera Ordinis
Monumenta recentioraque. Acta I. Romae. 1893.
- Dr. Artner Edgár*: Magyarország és az apostoli Szentszék viszonya a
mohácsi vést megelőző években (1521—1526). Budapest. 1926.
- Balics Lajos dr.*: A római katolikus Egyház története Magyarországon.
Vol. I.—II. Budapest. 1885—1890.
- Balics Lajos dr.*: A római katolikus Egyház története Magyarországon.
I.—II. kötet. Budapest. 1890. Szent István-Társulat.
- Á. F. Balogh de Nemcsicz*: Beatissima V. M. Mater Dei, qua Regina et
Patrona Hungariorum. Agrariae 1872.
- Balogh Gyula*: Az 1809. évi insurrekció és francia megszállás Vasme gyé-
ben. Szombathely. Bertalanffy József 1885.
- Balogh Gyula*: Vasvármegye nemesi családjai. Szombathely, 1894.
Bertalanffy nyomda.
- Bauch Gusztáv*: Adalékok a reformáció és a tudományok történetéhez
Magyarországon a XVI. században. T. Tár. 1885.
- Bedy Vince dr.*: Győregyházmegye múltjából. 6. szám. A pápóci prépost-
ság és perjelség története. Győr, 1939.
- Bedy Vince dr.*: Győregyházmegye múltjából. III. 3. szám. A győri
székeskáptalan története. Győr, 1938.
- Dr. Békefi Rémig*: A káptalani iskolák története Magyarországon 1564-ig.
Budapest, 1910.
- Dr. Békefi Rémig*: A pécsi egyetem. Budapest, 1909.
- Birkás Géza*: Egy elzászi francia nemes Dunántúli utazása a
XVIII. század II. felében. Győr, 1932. Győregyházmegyei alap,
Nyom.
- Brunner Sebastian*: Der Prediger-Orden in Wien und Österreich. Regesten,
Kollektaneen, Nekrologien, Epitaphien, Universitäts-Angelegen-
heiten, Profess und Bruderschaftsbücher, Biographische und
Historische Skizzen. Wien, 1867.
- Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum. I. Romae, 1729. VII. 1739..
Catalogus personarum et officiorum Sacri O. P. Provinciáé Hun-
garicae . . . 1765.
Ceremoniáié O. P.
Dunántúli Szemle I—VIII. évfolyam.
- Dánielik József*: «Magyar írók». Életrajzgyűjtemény. I—II. Pesten,
1858. Stephaneum.
- Erdélyi László dr.* O. S. B.: A Pannonhalmi Szent Benedek Rend tör-
ténete. Budapest, 1902.
- Erdélyi László dr.* O. S. B.: Egyházi földesúr és szolgálói a középkorban.
Budapest, 1907. Szent István-Társulat.
- Erdélyi László dr.* O. S. B.: A magyar lovagkor nemzetségei. (1200—
1408.) Budapest, 1932. Szent István-Társulat.
- Eszterházy János gróf*: A kolozsvári Boldog-Asszonyról címzett domonko-

- sok, jelenleg ferenciek egyházának történeti és építészeti leírása. Magyar Sión. IV. 1866.
- Esterházy Pál herceg*: Mennyei korona azaz Az egész Világon lévő Csudálatos Boldogságos Szűz képeinek röviden föl tett Eredeti. Melyet sok tanulságokból öszve szerzett, és az aétatoS hivek idvességekre ki bocsátott uyonanon galantai Esteras Pál, Szentséges Római Birodalombeli Herczeg Magyar Országbeli Palatinus. 1696. esztendőben. Megszaporítottott pedig az előbbenni könyv úgy hogy az Históriaknak száma Ezer Három Száz.
- Fejér Georgius*: Codex diplomaticus. Budáé, 1929—1844.
- Fejér Georgius*: Codex diplomaticus Hungáriáé Ecclesiasticus et Cicilis. 42. Tom. Budae, 1829—1844.
- Fejérpataky László*: Jog- és természettudomány az Árpádok alatt. Figyelő. III. 1877.
- Ferenczy és. Dánielik*: Magyar írók életrajza. Pest, 1856. I.
- Ferrari Zsigmond*: De rebus Hungaricae Provinciáé Ordinus partibus quatuor, et octo Libris Distributi Commentarii: Descriptore F. Sigismundo Ferrario Viglevananse, Sac. Theol. Magistro, in Antiquissima Wiennense Academia Primario Professore: Hungaricaeque eisudem Ordinis Missionis Commessario Generáli. Superiorum consensu. Wienni, Austriae Typis Matth. Formicae, in Aula Coloniensi. Anno MDCXXXVII.
- Frachetto, Fratris Gerardi de* — O. P.: Vitae Fratrum Ordinis Praedicatorum necnon Cronica Ordinis ab anno 1203. usque ad 1254. Lovannii, 1896.
- Fraknoi Vilmos^ és Ábel Jenő*: Irodalomtörténeti emlékek. I. kötet. Budapest, 1886.
- Fraknoi Vilmos*: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szentszékkal. Budapest, 1901.
- Fuchshoffer-Czinár*: Monasteriologia. Pest, 1858. I.—II.
- Gálos Rezső és Walló István*: Emlékkönyv dr. Bedy Vince 70. születésnapjára. Győr, 1936.
- Hamjanus Fuchshoffer* O. S. B.: Monasteriologia Regni Hungáriáé. Libri duo Pestini 1858. Typis. Johannis Herz.
- P. Gerdinich Móric* O. P.: Vasvár búcsú járóhely. Vasvár, 1918.
- Dr. Géfin Gyula*: A szombathelyi egyházmegye története. I—II. Szombathely, 1929. Szerkesztő kiadása.
- Glaser Lajos*: Dunántúl középkori úthálózata. Századok, 1929. évfolyam.
- Haas Mihály*: Vasmegyei kolostorok. Religio, 1853. I. évfolyam.
- Haas Mihály*: A hahóti apátság emlékezete. Tud. Gyűjt. 1818. VII. 1—24.
- Hanuy Ferenc*: A lutheranizmus Magyarországon a mohácsi vész előtt. Kat. Szemle, 1906.
- Haragos Tamás*: «. . . Vikáriusnak számadása. Kezdődik 1836-tól 1855-ig.
- Harsányi András*: A Domonkos Rend Magyarországon a reformáció előtt. Debrecen, 1938.
- Hermán József*: Kesthelyi Feniks azaz: Tselekedeteiben és Maradékiban holta után élő tekintetes Vitézlő nemes és nemzeti Tolnai Fetetich Kristóf . . . kinek méltó ditséretét halottas tiszteletének alkalmazásával . . . Ezer Hétszáz Hatvan-nyoltzadik Esztendőben

- . . . Rövidén summába foglalta Hermán József mézeskuti apát úr és győri kanonok. Nyomatott Győrben Streibig Gergely könyvnyomtató által. 1768.
- Holub József dr.*: Zalamegye története, Pécs, 1929.
- Horváth Mihály*: Regesták a bécsi császári levéltárból. 1118-tól 1605-ig. Tört. Tár. 1861.
- Horváth Sándor dr.*: A Szent Domonkos Rend múltjából és jelenéből. A szerzet 700 éves jubileuma alkalmával. Budapest, 1916.
- Index Librorum. Seculi XV. et XVI. Bibliothecae PP. Franciscanorum 1. (Szegedini. Bajae. 3) Quinque ecclesiae* Etc. Buda«»pestini, 1930.
- Ipolyi Arnold*: Adalékok a magyar domonkosok történetéhez. M. Sión. 1867. Pag. 481—497., 590—610., 662—673., 769—776-ig.
- Ipolyi Arnold*: Vörösmarty Mihály élete és munkái. Budapest, 1875.
- Iványi Béla*: A szegedi dominikánus rendház története 1318—1529-ig[^] Credo, 1935.
- Iványi Béla*: Bilder aus der Vergangenheit der ungarischen Dominikaner Orden Provinz . . . Paris, 1930.
- Iványi Béla*: A szent Domonkos rend római központi levéltára. Levéltári közlemények, 1929. 1—31.
- Karácsonyi János*: Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban. Veszprém, 1929.
- Karácsonyi János*: Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I.V Budapest, 1901.
- Dr. Kárpáthy Kravjánszky Mór C. R. P.*: Magyar inquisíciós perek Velencében. Budapest, 1933.
- Katolikus lexikon. Budapest.
- Kazy Ferenc S. J.*: História Regni Hungáriáé ab anno saeculi decimi septimi primo ad annum eiusdem seculi trigesimum septimum. 1737.
- Kazy Ferenc S. J.*: História universalis. Tyrnaviae. Liber II. Kegyes alapítványok törzskönyve. 1914—1941-ig.
- Kempelen Béla*: Magyar nemesi családok. Budapest, 1911.
- Kónyi Mária—Holub József—Csalog József—Bercsényi Dezső*: A bátái apátság és Krisztus vére ereklyéje. Pécs, 1940.
- Kudora János*: A magyar katolikus egyházi beszéd irodalmának története. 886—1896-ig. Budapest, 1902.
- Lamatsch Ignác O. P.*: Beiträge zur Geschichte des Dominikaner Ordens. Oedenburg. 1855.
- Lányi Károly*: Magyar egyháztörténelem. I—II. Esztergom, 1866.
- Liber Consiliorum in Residentia Vasvariensi habitiorum ab aímó 1913.
- Liber enciclicarum ecclesiae parocialis Vasvariensis ab A. D-ni. 1804—1854-ig.
- Marczali Henrik*: Az ellenreformáció kora. Reformok és ellenreforíook. Budapest, évszám nélkül. Révai kiadás.
- Marczali Henrik dr.*: Magyarország története az Árpádok korában. Budapest, 1896.
- Margalits Ede dr.*: Zrínyi Péter és Frangepán Katalin. Katolikus Szemle, 1897.

- dr. *Meszlényi Antal*: Szelepcsényi prímás Északmagyarország rekatolizálása. *Theologia*, 1935. II. k. 3—4. szám.
- P. Molnár Márton* O. P.: Rendi ájtatosságok Aquinói Szent Tamás, Ferrerei Szent Vince, Szent Domonkos és a legszentebb Rózsafüzér Királynéja tiszteletére. Szombathely, 1923. P.
- P. Molnár Márton* O. P.: Szent Domonkos III. Rendjének kézikönyve különféle imákkal és ájtatosságokkal. Vasvár, 1937.
Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica. 1—10-ig. Romae, 1897—1901.
Monumenta Romána episc. Veszpr. A veszprémi püspökség római oklevéltára. V. O. 467. L.
- Nagy Iván*: Magyarország családai. Pest, 1857.
- Nóvák Mihály*: Vasvár története. Levéltári kutatások régi okiratok és történeti munkák alapján. Összeállította és írta: Nóvák Mihály zalaegerszegi tanító. Kiadta Vágó János. Zalaegerszegen, 1901.
- Platinus József*: Vasvármegyei nemes családok története. Nemes családok I. rész. I. kötet: A—CZ. Szombathely, 1911. Vasvármegye Nyomdávalallat.
- Paulinyi Oszkár*: A sóregále kialakulás Magyarországon. Századok, 1924. évfolyam.
Pásztorlevél másolatok. 1782—1788-ig.
Pásztorlevelek. 1788—1804-ig.
- Pehm József*^t: Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora. Zalaegerszeg, 1934.
- Pesty Frigyes*: A magyarországi várispánságok története. Budapest, 1882.
- Pfeiffer Miklós*: A domonkos rend első letelepedése Magyarországon. Religio. Budapest, 1912. május 19.
- Dr. Nikolaus Pfeiffer*: Die ungarische Dominikaner ordensprovinz von ihrer Gründung: 1221. bis zur Tatarenverwüstung: 1241—1242. Zürich, 1913. Verlag. von Gebr. Leemann und Co.
- Pfeiffer Miklós*: Magyar dominikánusok Albániában a XIII. században. Religio. Budapest, 1913. Március 22.
- Pompéri Aurél*: A földesúri jog és az ellenreformáció. Religio, 1917.
- Pór Antal*: Apácák levelei a XVII. század közepéről. Tört. Tár. 1909.
- Pór Antal*: A protestantizmus Magyarországon. Budapest, 1928. Bethlen Gábor Szövetség kiadása.
Püspöki körlevelek. 1848—1875-ig.
Püspöki körlevelek. 1875—1885-ig.
Püspöki körlevelek. 1868—1895-ig.
- Quetif Ehard* O. P.: Scriptorum Ordinis Praedicatorum. Paris, 1719.
- Regnum* Egyháztörténeti évkönyv. Budapest, 1937.
- Rmchert* O. P.: Acta Capitulum Generalium Ordinis Praedicatorum. Romae, 1898.
- Dr. Reisig Ede*: Vas vármegye tisztikara a középkorban. Kőszeg, 1940.
— Rózsafüzér Képes Naptár, 1934.
— Rózsafüzér Királynéja. Jubileumi szám, 1934. Január.
- Rupp Jakab*: Magyarország helyrajzi története. I. Pest, 1870. II. Pest, 1872. III. Budapest, 1876.
- Salamon Ferenc*: Magyarország a török hódítás korában. 1864.

- Schwartz Elemér*: A nyugatmagyarországi német helységnevek. Budapest, 1933.
- Sörös Pongrácz*: Az elenyészett bencés apátságok. Budapest, 1912.
- Specimina regestorum atque notarum historicarum . . . Conventus Viennensis . . . Fratrum Praedicatorum. Vindobonae, 1898.
- Sümegehy Ferenc*: Sopron vármegye levéltárának oklevélgyűjteménye, I. rész: Középkori oklevelek (1236—1526). Sopron, 1928.
- Szabó Dezső*: A herceg Festetich-család története. Budapest, 1928.
- Szent Antal kenyerere, 1912—1926-ig.
- Szent Antal szegényei. 1901—1926-ig.
- A vasvári zárda cselédsége, 1876—1903.
- Szentmihályi Mihály*: Folyóvízzé nevelkedett kis kút. 1797.
- Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1891. I.
- Takáts Sándor*: Rajzok a törökvilágból. Budapest, 1917.
- Teleki József gróf*: A Hunyadyak kora Magyarországon. Budapest, 1852—1913. I—II—III. K.
- Theiner Augustinus*: Vetera Monumenta Historica Hungáriam Sacram illustratia Romae 1859.
- Theiner Augustinus*: Vetera Monumenta Históriam Slavonorum Meridionalium illustrantia. Romae, 1863.
- Thury Etele*: A veszprémi református egyház története. Budapest, 1893.
- Vargha János kanonok*: «. . . Bozoli plébános alapítványa. 1843—1920.
- Vasvár a Hegyhát gyöngye. Vasvár. Évszám nélkül.
- Vasvári katolikus egyházközségi tudósító. (1934 január 2.) Kézirat gyanánt. P. Marton Bernát.
- Walz*: Compendium historiáe Ordinis Praedicatorum. Romae, 1930.
- Dr. Wick Béla*: Adatok a kassai domonkosok történetéhez. Kosice, 1932.
- Vörös László 0. P.*: Emléksorok. 1921.
- Zoványi Jenő*: A reformáció Magyarországon 1565-ig. Budapest, évszám nélkül.

Térképek és tervrajzok.

- Ismeretlen szerzőtől*: «Explicatio delineati Moderni Oppidi Vasvár Incipientis a Piatea S. Mihály et Forró-utza ad Nagy, seu Közép-utza, demum autem Zsidó-utza dicta.» Körülbelül 1730-as évekből. Vasvár-szombathelyi Székeskáptalan magánlltár. Nr. 48.
- Johannes Michael*: Thier, Nobil Hungar. «Mappa monstarns modernam situationem Oppidi *Wasvár*. Mappám hanc judicialiter permé in., frascriptum peractae ocularae revisionis confectam ac per mé revisam provéni vera ac geniuna compertam esse testór. Pestini. 1740. Mgr. Jacobus Szverics. Keszthelyi Térképtár.
- Kenedics József*: «Mappa haec designat faciem Sylvae Rába-Beregh per Excellentissimum Comitem *Paulum Festetich* de Tolna. Keszthelyi Térképtár.
- Ismeretlen szerzőtől*: Mappa possessionis Vasvár, territorium possessionis. Szent Mihályfalva et territ-orium possessionis Zsidófölda. Keszthelyi térképtár.

- Glaser Lajos:* «Vasvármegye középkori úthálózata». Századok, 1929. évfolyam.
- Kalász Elek:* «A szentgotthárdi apátság birtokai a középkorban». Melléklet «Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez».
- Ismeretlen szerzőtől:* «Kellergrundriss» a pince alaprajza 1753-ból. Keszthelyi Térképtár.
- Ismeretlen szerzőtől:* «Bauplan gehöriq dem Vasváren Dominikaner». Keszthelyi Térképtár.

Az ábrák jegyzéke:

	Oldal
1. ábra. Roland nádor átírja IV. Béla adományozó levelét a vasvári dominikánusoknak az 1254. évben	15
2. ábra. Gróf Széchenyi György kalocsai érsek képe a vasvári kolostorban.....	79
3. ábra. Aláírás gróf Széchenyi György érsek alapító levelén	81
4. ábra. Gróf Széchenyi György érsek alapítólevelének pecsétje eredeti nagyságban a szombathelyi káptalani levéltárban.....	83
5. ábra. Vasvár régi térképe az 1740. évből	87
6. ábra. A vasvári kolostor képe a XVIII. század fordulóján	95
7. ábra. P. Glasich Egyed O. P., a Ferenc József-rend lovagja	127
8. ábra. Varga János kanonok képe az ispitában	136
9. ábra. A vasvári kolostor keresztfolyosója	141
10. ábra. P. Tóth Imre O. P. arcképe az 1843. évből.....	157
11. ábra. A vasvári templom homlokzata	183
12. ábra. A vasvári templom tornya	189
13. ábra. Kézrel rajzolt térkép Vasvárról a keszthelyi levéltárban.....	215
14. ábra. A vasvár-szentkúti kápolna	255

Tartalomjegyzék.

Oldal

Bevezető

5

I. RÉSZ.

Az alapítástól a feloszlatásig (1241—1557).

I. A kolostor alapítása	7
II. Templom és kolostor.....	13
III. Szerzetesi élet a XIII., XIV., XV. és XVI. században.....	18
IV. Tevékenység a közéletben	29
V. A kolostor birtokai.....	33
VI. A kolostor szerzetesei a XIII., XIV., XV. és XVI. században.....	40
VII. A történelem sodrában.....	49
VIII. Az elhagyott kolostor	55
IX. A Szent Vér kegyhely.....	64

II. RÉSZ.

Az újjáépítéstől napjainkig (1684—1941).

I. A kolostor újjáépítése	75
II. A templom és kolostor	81
III. Szerzetesi élet	96
IV. Lelkipásztorkodás	108
V. Kapcsolatok a papsággal.....	113
VI. Közérdekű tevékenység.....	120
VII. Szegénygondozás.....	132
VIII. A kolostor szerzetesei	139
IX. A segítőtestvérek, a kolostor vikáriusai és adminisztrátorai	164
X. A kolostor írói	170
XI. A történelem sodrában.....	178
1. Kuruc idők	178
2. A jozefinista idők	185

3. A francia megszállás	190
4. A 48-as szabadságharc ideje	192
5. A kommunizmus	196
XII. Jobbágyság és cselédség	198
1. A kolostor jobbágyságai	198
2. A kolostor cselédsége	202
XIII. A kolostor birtokai	207
1. A birtokok eredete	207
2. A birtokok fekvése	213
3. Birtokpercek	214
4. Állatállomány	222
XIV. Jövedelemforrások	225
1. Vám- és tized jövedelem	225
2. Kisebbségi bevételi források. Offertóriumok	228
3. Bírásághozjárások	229
4. Halastó	230
5. Hegyvám és vásárpénz	230
6.- Vállalatok, a) Sörgyár; b) Téglagyár	230
7. Koldulás	232
XV. A plébánia története	237
XVI. A Szentkút története	243
1. A Mária-kultusz eredete	243
2. Remeteélet a Szentkútnál	248
3. Búcsújárások	252
4. A Szentkút mai állapota	257
Felhasznált levéltárak	260
Felhasznált kéziratok	261
Felhasznált irodalom	262
Térképek és tervrajzok	266
Az ábrák jegyzéke	268
Tartalomjegyzék	269